

Mekânın Katmanları

Sensitivity Analysis of Earthquake Using the Analytic Hierarchy Process (AHP)
Method: Sample of Adana
Seher Özkazanç - Sevde Derman Siddiqui - Melisa Güngör

Kentsel İnovasyonun Kentleşme Üzerine Mekânsal Etkisi
M. Kenan Terzioğlu - Mehmet Ali Yücel - Senem Demirkıran - Doğaç Acaroğlu

Zonguldak İli Kentlerinin Kent Dijitalleşme Endekslerine Göre Sıralanması ve
Dijitalleşme Seviyelerinin Kent Dijitalleşme Haritaları ile Görselleştirilmesi
Mustafa Çoruh - Halil İbrahim Cebeci

Mardin'de İki Modern İnşa: Mardin Kışlası (1887-1891) ve Müzeye Dönüşümü
(2008-2009)
Evrım Düzenli - Halil İbrahim Düzenli

Tarihçilikte "Mekânın Yeniden Keşfi": Osmanlı Şehir Çalışmaları İçin Öneriler
Yunus Uğur

David Harvey and Bob Jessop on Spatio-Temporal Fixes
Uğur Subaşı

Adana Tarihi Kent Merkezinde Morfolojik Bir Değerlendirme: Abidinpaşa
Caddesi Örneği
Beliz Büşra Şahin - Fazilet Duygu Saban

Kent Suçu ya da Kente Karşı Suç: İzmir Örneği
Dalya Hazar Kalonya - Zeynep Yıldırım

Yerel Yönetimlerde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ile Hizmet Talebi
Arasındaki İlişki: Antalya Muratpaşa Belediyesi Örneği
Nilüfer Gürer - Bengi Demirci

Eski Malatya'dan Malatya'ya Mevsimlik Göç İle Başlayan Mekân Kurma Geleneğinin,
Zorunlu Göç İle Kalıcı Yerleşime Dönüşmesi: Sivil Mimari Yerleşim Özellikleri
Üzerine Bir İnceleme
Yelda Durgun Şahin

Caddelerdeki Değişimin Mekânsal Etkileri Üzerine Bir Araştırma:
Samsun Çiftlik Caddesi
Erkan Avlar - Burcu Yazıcı

Post-earthquake Housing Policy in Van: An Evaluation from a Social Policy Perspective
Cansu Ertürk - Çağatay Topal

Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları
Uğur Sadioğlu - Eser Ergönül

Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak, Ekolojik Planlama ve Eko-Kentler
Hayriye Eylül Kaya - Arzu Taylan Susan

A Survey about the Effects of the Commissioned Street Art on Physical and
Social Spaces
Gözde Kızılkın - Mehmet Ocakçı

MEKÂNIN KATMANLARI

Mekânın Katmanları

Cilt 11 • Sayı 30 • Yıl 2020

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul Şehir Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), L. Funda Şenol Cantek, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), Şebnem Gökçen (Dokuz Eylül Üniversitesi), H. İbrahim Düzenli (Samsun Üniversitesi), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Ankara HBVÜ), Fuat Güllüoğlu (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), Şükri Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Kavuncu, (AYBÜ), Serap Kayasü (ODTÜ), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Mıraftap (İllinois Üniversitesi), Göktuğ Morçöl (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi), Tuncay Önder (Gazi Üniversitesi), Metin Sözen (Çekül Vakfı), Yusuf Şahin (Aksaray Üniversitesi), Tank Şengül (ODTÜ), Yıldırım Şentürk (Mimar Sinan Üniversitesi), Uğur Tanyeli (İstanbul Şehir Üniversitesi), Coşkun Taştan (Polis Akademisi), İlhan Tekeli (ODTÜ), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Çankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), H. Sevgi Zengin (Niğde Üniversitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Yayın Türü: Dört Aylık, Yaygın Süreli Yayın

Yayın Dili: Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Seda Tokuroğlu • **Teknik Sorumlu:** Özgür Tülebağa – Batuhan Özmen

Baskı/Yayın Tarihi: Ağustos/August 2020, **Baskı:** Vadi LTD. şTİ. (Sertifika No: 47479)

İçindekiler/Contents

- 569 **Takdim/Editorial**
Zafer Çelik

Makaleler/Articles

- 570 **Sensitivity Analysis of Earthquake Using the Analytic Hierarchy Process (AHP)**
Method: Sample of Adana
Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemi Kullanılarak Deprem Duyarlılığının Analizi: Adana Örneği
Seher Özkazanç - Sevde Derman Sıdıqı - Melisa Güngör
- 592 **Kentsel İnovasyonun Kentleşme Üzerine Mekânsal Etkisi**
Spatial Effect of Urban-Innovation on Urbanization
M. Kenan Terzioğlu - Mehmet Ali Yücel - Senem Demirkıran - Doğaç Acaroğlu
- 621 **Zonguldak İli Kentlerinin Kent Dijitalleşme Endekslerine Göre Sıralanması ve Dijitalleşme Seviyelerinin Kent Dijitalleşme Haritaları ile Görselleştirilmesi**
Ranking the Towns of Zonguldak Province According to the Urban Digitization Indices and Visualizing the Digitization Levels with Urban Digitalization Maps
Mustafa Çoruh - Halil İbrahim Cebeci
- 648 **Mardin'de İki Modern İnşa: Mardin Kışlası (1887-1891) ve Müzeye Dönüşümü (2008-2009)**
The Two Modern Constructions in the City of Mardin: Mardin Barracks (1887-1891) and Its Transformation into Museum (2008-2009)
Evrım Düzenli - Halil İbrahim Düzenli
- 678 **Tarihçilikte "Mekânın Yeniden Keşfi": Osmanlı Şehir Çalışmaları İçin Öneriler**
The "Spatial Turn" in Historiography: Suggestions for Ottoman Urban Studies
Yunus Uğur
- 701 **David Harvey and Bob Jessop on Spatio-Temporal Fixes**
David Harvey ve Bob Jessop'ta Uzam-Zamansal Sabitler
Uğur Subaşı
- 717 **Adana Tarihi Kent Merkezinde Morfolojik Bir Değerlendirme: Abidinpaşa Caddesi Örneği**
A Morphological Evaluation in Adana Historical City Center; Transformation of Abidinpaşa Avenue
Beliz Büşra Şahin - Fazilet Duygu Saban
- 747 **Kent Suçu ya da Kente Karşı Suç: İzmir Örneği**
Urban Crime or Crime Against the Urban: The Case of İzmir
Dalya Hazar Kalonya - Zeynep Yıldırım

- 767 **Yerel Yönetimlerde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ile Hizmet Talebi Arasındaki İlişki: Antalya Muratpaşa Belediyesi Örneği**
The Relation Between Socio-Economic Development Level and Service Demand in Local Governments: The Case of Muratpasa Municipality of Antalya Province
Nilüfer Gürer - Bengi Demirci
- 795 **Eski Malatya'dan Malatya'ya Mevsimlik Göç İle Başlayan Mekân Kurma Geleneğinin, Zorunlu Göç İle Kalıcı Yerleşime Dönüşmesi: Sivil Mimari Yerleşim Özellikleri Üzerine Bir İnceleme**
The Tradition Of Establishing A Space That Started With Seasonal Migration From Old Malatya To Malatya Turned Into Permanent Settlement With Forced Migration: A Review On The Characteristics Of Civil Architectural Settlements
Yelda Durgun Şahin
- 818 **Caddelerdeki Değişimin Mekânsal Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Samsun Çiftlik Caddesi**
A Research on the Spatial Effects of Changes in Streets: Samsun Çiftlik Street
Erkan Avlar - Burcu Yazıcı
- 849 **Post-earthquake Housing Policy in Van: An Evaluation from a Social Policy Perspective**
Van'da Deprem Sonrası Konut Politikası: Sosyal Politika Perspektifinden Bir Değerlendirme
Cansu Ertürk - Çağatay Topal
- 878 **Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları**
Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları
Uğur Sadioğlu - Eser Ergönül
- 909 **Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak, Ekolojik Planlama ve Eko-Kentler**
Ecological Planning and Eco-Cities As a Sustainable Urbanization Approach
Hayriye Eylül Kaya - Arzu Taylan Susan
- 938 **A Survey about the Effects of the Commissioned Street Art on Physical and Social Spaces**
Onaylı Sokak Sanatının Fiziksel ve Sosyal Mekâna Etkileri Üzerine Bir İnceleme
Gözde Kızılkın - Mehmet Ocakçı
- 963 **Yazarlara Notlar / Notes to Authors**

Takdim

İdealKent'in 11. yılında 30. sayı ile yine karşınızdayız. Bu sayıda bir dosya konusu üzerinden derinleşen makaleler yerine araştırmacıların farklı alanlarda farklı konulara değindiği makalelere yer verdik. Bu sayıda deprem duyarlılığı analizi, kentsel inovasyonun kentsel mekan üzerine etkisi, kentlerin dijitalleşmesi gibi ampirik araştırmalar yer almıştır. Buna ilaveten, Mardin, Adana ve İzmir gibi şehirler farklı bakış açıları ile incelenmiştir. Bunlara ilaveten, yerel yönetimler, göç, deprem sonrası konut politikaları gibi konuları ele alan yazılar da yer almaktadır. Ayrıca, bu sayıda tarihçi perspektifinden şehir analizini ele alan bir çalışma ile daha teorik konulara odaklanan çalışmalara da yer verilmiştir.

*

Derginin bir sayısını hazırlamak gerçekten yoğun emek isteyen bir süreç. Özellikle pandeminin devam ettiği bu dönemde zaman zaman aksamalar yaşandı. Bu zor süreçte elinizdeki sayıda yer alan makaleleri değerlendiren hakemlere, derginin hazırlık süreciyle ilgilenen teknik ekibi teşekkürlerimi sunarım. Yeni sayılarda görüşmek üzere.

Zafer Çelik

Sensitivity Analysis of Earthquake Using the Analytic Hierarchy Process (AHP) Method: Sample of Adana

*

Seher Özkazanç¹

ORCID: 0000-0001-7618-2494

Sevde Derman Siddıqu²

ORCID: 0000-0002-4698-3538

Melisa Güngör³

ORCID: 0000-0003-2786-2527

Abstract

Turkey is a country where various disasters occur frequently due to its geological structure and position, climatic characteristics, and morphology. Earthquake, flood, and landslide are the leading ones of these disasters. Hence, devastating earthquakes encountered and flood and landslide disasters caused by global climate change have led to significant loss of life and properties. Many settlement areas in our country contain various disaster risks. Determining the factors that cause these risks in advance and implementation of disaster risk reduction policies according to vulnerability levels in cities will help to minimize the losses resulting in pre-disaster, during and post-disaster periods. In this context, the settlement areas such as Central Yumurtalık, Haylazlı, Kalemlı, Ayvalık, Yeniköy, Demirtaş, Sugözü, Narlıören located in Adana province were examined within the scope of disaster-sensitive planning. In the study, the analytical hierarchy process method was used, besides, an earthquake sensitivity analysis was established with the weight ratios determined as a result of the paired comparison matrix of the parameters, and the regions with risk of disaster in the city were identified.

Keywords: Disaster risk, risk management, analytic hierarchy process (AHP), sensitivity analysis of earthquake.

¹ Asst. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, E-mail: sozkazanc@erbakan.edu.tr

² R.A., Necmettin Erbakan University, E-mail: sewdederman@gmail.com

³ Urban Planner, E-mail: gungormelisaaa@gmail.com

Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemi Kullanılarak Deprem Duyarlılığının Analizi: Adana Örneği

*

Seher Özkazanç⁴
ORCID: 0000-0001-7618-2494

Sevde Derman Sıddıqu⁵
ORCID: 0000-0002-4698-3538

Melisa Güngör⁶
ORCID: 0000-0003-2786-2527

Öz

Türkiye coğrafi konumu, jeolojik yapısı, iklim özellikleri ve morfolojisi nedeniyle çeşitli afetlerin sıkça yaşandığı bir ülkedir. Bu afetlerin başında deprem, sel ve heyelan gelmektedir. Nitekim yaşanan yıkıcı depremler, küresel iklim değişikliği sonucu görülen sel ve heyelan felaketleri önemli can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Ülkemizde birçok yerleşim alanı çeşitli afet risklerini barındırmaktadır. Bu risklere neden olan faktörlerin önceden belirlenmesi; kentlerde hasar görülebilirlik düzeyine göre afet risklerini azaltma politikalarının uygulanmasına, afet öncesi, afet sırasında ve sonrasında oluşacak kayıpların en aza indirilmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda çalışmada afet riski yüksek olan Adana kenti örneklem alanı olarak belirlenmiş, kentte bulunan Yumurtalık Merkez, Haylazlı, Kalemli, Ayvalık, Yeniköy, Demirtaş, Sugözü ve Narlıören yerleşmeleri afete duyarlı planlama bakış açısıyla incelenmiştir. Çalışmada analitik hiyerarşi süreci metodundan faydalanılmış, belirlenen parametrelerin ikili karşılaştırma matrisi sonucunda ise ağırlık oranları elde edilmiştir. Elde edilen ağırlık oranlarıyla birlikte coğrafi bilgi sistemlerinden de yararlanılarak deprem duyarlılık analizi oluşturulmuş ve kentte afet riski bulunduran bölgeler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet riski, risk yönetimi, analitik hiyerarşi süreci (AHS), depreme duyarlılık analizi

⁴ Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, E-mail: sozkazanc@erbakan.edu.tr

⁵ Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, E-mail: sewdederman@gmail.com

⁶ Şehir Plancısı, E-mail: gungormelisaaa@gmail.com

Introduction

Disaster is defined as events that intensify within a certain period of time and in particular area, when a society or community is affected, where social activities are partially or completely hindered, and that occurred or are likely to occur (Twigg, 2004). According to AFAD (2014) disasters are nature, technology or man-made events that cause physical, economic and social losses for all or certain segments of society, stop or interrupt normal life and human activities, and in which the affected society's capacity to recover is insufficient. Disaster is not the event itself, but the result. In order for a natural, technology or human activities-led event to result in a disaster, it must cause losses on human settlements and interrupt normal life (Twigg, 2004; Uzunçibuk, 2005).

General characteristics of disasters should be known in order to identify the negative effects of disasters, to take precautions and to develop responses. Disasters cause serious social, economic and physical damage to the natural and built-up environment (Kasapoglu and Ecevit, 2004). However, they trigger migrations and cause structural defects in order to remove the possibility of resettlement in old settlements (Ataman and Tabban, 1977). Development levels of countries and the rate of exposure to disasters show parallelism with each other. Losses of life and property resulting from disasters in countries with a high level of development are lower than in undeveloped and developing countries by the measures taken and disaster risk reduction policies implemented (Kasapoglu and Ecevit, 2004). Disasters are global events. In parallel with the developments in the world, all countries and international organizations that are neighboring or in contact with a disaster-facing country are affected by the negative consequences of this disaster (Şahin and Sipahioğlu, 2003). Damages and losses arising from disasters vary depending on factors such as the characteristics of the settlement, population density, construction durability, measures taken to prevent disasters and policies implemented. To minimize damages arising from these damages is only possible through policies for establishing an effective disaster management system and disaster risks reduction (Kasapoglu and Ecevit, 2004; Şahin and Sipahioğlu, 2003).

Disaster Management and Disaster Risk Reduction

Disaster management refers to an overall recovery process that must be undertaken by society for prevention and mitigation of disasters, timely, rapid and effective response to the events that result in disaster, creating a safer and more developed living environment for disaster-affected communities (Kadioğlu and Özdamar, 2008). Disaster-sensitive planning approach includes the process of identifying disaster risks and introducing policies and implementation tools developed to mitigate impacts (Afet İşleri Genel Müdürlüğü, 2006; Yavuz, 2013; Yılmaz, 2008; Yiğiter, 2008). In order to be successful in disaster risk reduction policies and to minimize the negative effects of disasters within the scope of disaster-sensitive planning, disaster management processes and planning processes should be managed together.

A physical planning involving the disaster factor should consider the following objectives as a planning tool (Uzunçbuk, 2005):

- Preventing or reducing potential disaster hazards,
- Disaster mitigation,
- Prevention of secondary disasters such as fire, explosion, landslide due to primary disaster,
- Facilitation of rapid and effective rescue and improvement after disaster.

In the planning process, disaster risk reduction consists of five main components. These components are as follow (ISMEP, 2014):

- Basic Data,
- Analysis/Synthesis,
- Progress Scenario,
- Planning Decisions,
- Implementations.

In this context, preparation of conservation plans comprising micro-zoning works involving assessments for each risk factor at different scales is an important tool of disaster-sensitive planning approach. Particularly in the determination of land use alternatives in urban settlements, urban geology works comprise an important basis for determining the most suitable land parcel for the settlement (Tüdeş, 2011). As is seen, planning is an important tool for disaster risk reduction (Yavuz, 2013; Yılmaz, 2008; Yiğiter, 2008).

Disaster risk reduction is defined as the development and implementation of policies, strategies, and practices to prevent, mitigate and minimize the security vulnerabilities in society and disaster risks through preparation (Twigg, 2004). Disaster risk reduction policies and strategies are based on the assumption that natural disasters alone do not cause losses and disasters.

Ensuring effective disaster management is important in disaster risk reduction. Disaster risk reduction includes activities aimed at development and implementation of policies and strategies for the development of legal, institutional, administrative and financial structure, taking measures to enact and implement the laws on space planning and housing, setting up and development of early warning systems, conducting research and development activities, improving the recovery capacity by raising public awareness of disaster hazards and risks (Taş and Erdal, 2015).

The first link to international policies of disaster risk reduction initiated by UN in 1989 after the designation of the 1990s as the International Decade for Natural Disaster Reduction. The UN prioritized disaster risk reduction policies between these dates and in 1994, held the First World Conference on Natural Disaster Reduction in Yokohama, Japan. Decisions and policies taken by states in this conference have become valid with the Yokohama Strategy Paper (UNISDR, 2015). Based on the Yokohama Strategy Paper, in 2005, the Hyogo Framework for Action was established in the Second World Conference on Natural Disaster Reduction. This action plan is a revised and updated version of the Yokohama Paper. It aims to reduce the disaster-led negativities between 2005 and 2015 (UNISDR, 2015).

Finally, in 2015, in the Third World Conference on Natural Disaster Reduction held in Sendai City of Japan, with the cooperation protocol of United Nations and Sendai; the Sendai Declaration, which is the more comprehensive and expanded version of the Hyogo Framework of Action, has been published (UNISDR, 2007).

Evaluation of Parameters for Earthquake Sensitivity

Today, many methods and parameters are used for creating sensitivity maps. The parameters used in the creation of sensitivity maps were evaluated as a result of literature review (Table 1).

Table 1. Sensitivity parameters used in the studies in the literature

INDICATORS	Antakya Study (Emre Özşahin, 2014)	Zeytinburnu (Sönmez, 2011)	Gelibolu (Pektezel, 2015)	Antakya (Emre Özşahin, 2014)	İskenderun (Değerli-yurt, 2013)	İstanbul (Tufekci, Suzen, Yalciner, and Zengin, 2010)	Adana (Yığıter, 2008)	Yalova (Yavuz, 2013)	Erzincan (E. Özşahin and Eroğlu, 2019)	Ereğli (Ekinci, 2011)	Indicators Obtained within the Scope of the Study
Lithology	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Liquefaction								✓			
Distance to fault line	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓		✓
Topography	✓		✓	✓		✓					✓
Slope	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓
Exposure	✓									✓	✓
Relative topographic humidity	✓										
Rainfall	✓										
Distance to rivers	✓		✓	✓						✓	
Soil classification	✓						✓	✓			
Land cover and land use	✓						✓	✓		✓	✓
Groundwater depth		✓	✓	✓	✓				✓		
Largest ground acceleration				✓							
Earthquake zones rating				✓			✓				✓
Velocity of ground subsidence					✓				✓		
Distance from sea					✓	✓					
Distance to line of communications								✓			
Landslide density						✓					
Elevation							✓				✓

1. Distance to Fault Lines

The most important factor affecting the magnitude of the damage in an earthquake is the distance to the fault line. The extent of damage occurred in the earthquake decreases by spreading from the epicenter of the earthquake

to the environment (Sönmez, 2011). Determining the effect of the distance depending on the magnitude of the earthquake, thus, is an important factor for creating a hazard map (Erden and Karaman, 2012).

2. Liquefaction

Liquefaction is a physical process that occurs when loose water-logged sediments temporarily lose their strength and act as fluidic (Turoğlu, 2004). This situation increases the importance of the lithology factor, which is one of the most important factors increasing earthquake damage and which shows the liquefaction situation. Besides, also the fact that groundwater is near to surface increases the risk of liquefaction and this causes an increase in the ratio of destruction to occur in an earthquake (Sönmez, 2011). The fact that the constructions are located on water-logged floors is one of the determinants of the risk of damage (Turoğlu, 2004).

3. Slope

The slope status of the topography is one of the main parameters that checks and controls the formation of mass movements. In a possible earthquake, the density of sloping lands can increase the damage due to landslides (Çelebi, 1991; Sönmez, 2011). As a result of their simulation studies, Bouchon, Schultz, and Toksöz (1996), Boore, Joyner, and Fumal (1997) and Bouchon (1973) underline that the topography increases the recorded accelerations further. Pedersen, Le Brun, Hatzfeld, Campillo, and Bard (1994) point to the topography as a result of the huge acceleration increases in the peaks of the mountains. As the slope values increase, the probability of mass movements increases.

The slope shape of the topography also plays an important role in the emergence of mass movements. Concave and convex characteristics of slopes are important in terms of affecting both microclimatic conditions and soil properties. For example, the slope on the convex hillsides is higher than the concave hillsides. Therefore, due to the rapid movement of water, the soil moisture on the convex slopes is relatively low. In the analysis made with GIS software, positive values indicate convex geographical formations, negative values indicate concave geographical formations, and near-zero values indicate level areas (Moore, Grayson, and Ladson, 1991; Zevenbergen and Thorne, 1987).

4. Land Use and Land Cover

Land use and land cover characteristics are one of the most important determinant parameters in the formation of mass movements (Intarawichian and Dasananda, 2010; Kayastha, Dhital, and de Smedt, 2013; Komac, 2006; Van Westen, Rengers, and Soeters, 2003). According to this parameter, the probability of mass movements differentiates based on the land use and density of land cover. Thus, the probability of mass movements occurring in areas where the density of land use and land cover increases has been suggested to decrease, while the probability of mass movements occurring in areas where the relevant density decreases increase (Yalcin, 2008).

5. Geological Structure

Grain size of soil particles plays an active role in the formation of mass movements according to their sequence and species (Ekinici, 2011; Gökceoglu and Aksoy, 1996). In this respect, values of sensitivity to soils in the working area were determined according to the soil texture classes specified by Kitutu, Muwanga, Poesen, and Deckers (2009). Entisols are very low sensitivity due to their formation on alluvial materials of recent history and being located in the valley plain mostly in the working area. Alfisols, on the other hand, are of medium sensitivity resulting from being in an argillaceous or clay loam formation due to the fact that carbonates in the limestone are removed by washing away and the clay remains. Inceptisols are highly sensitive since they are formed at the initial stage of their development and mainly on the argillaceous parent material (Efe, 2010).

Material and Method

Material

The working area is located in south of Turkey, in the Eastern Mediterranean part of the Mediterranean region between $36^{\circ} 46' - 36^{\circ} 52'$ North latitudes and $36^{\circ} 42' - 36^{\circ} 50'$ East Longitudes. The working area is 178 km² size. The working area covers Central Yumurtalik, Haylazli, Kalemli, Ayvalik, Yenikoy, Demirtas, Sugozy and Narloren settlements. As to be Karataş and Yumurtalik, there are two active fault lines in the region, which is located in the First-Degree Seismic Zone.

The exposure level of the settlements within the field of study and those living in these areas to a possible earthquake would be at high levels. Since

it contains fault lines and geologically unstable formations, Yumurталik area, where sensitivity to an earthquake is high, was preferred.

Method

In this study, sensitivity analysis was performed by using analytic hierarchy process (AHP) and Geographical Information Systems (GIS) through parameters that increase the sensitivity to the effects of the earthquake. GIS-based multi-criteria decision making processes are considered as one of the most useful methods for space planning and management (Chen, Yu, and Khan, 2010; Joerin, Thériault, and Musy, 2001; Karnatak, Saran, Bhatia, and Roy, 2007). The framework of the study, an earthquake sensitivity map was obtained by analysing (GIS-based) the data obtained within the scope of the working area such as elevation, slope, geological structure, distance to fault and land use.

Different characteristics of the multiple criteria should be considered for the preparation of the sensitivity map. In solving complex problems involving more than one such criteria, AHP is a general measurement theory used by many researchers in recent years (Marinoni, 2004). AHP allows solving complex problems by establishing a hierarchy of objectives-criteria sub-criteria-options. In general, AHP is based on three basic principles: decomposition of the problem and creating hierarchy, creating the comparative judgement and preference matrix, synthesis of priorities (Saaty, 2008).

When using AHP to model a problem, the identification of a problem and the criteria between the hierarchical or network structure is required (Saaty, 2008). Although the Analytical Hierarchy Method is similar to the simple weighted mean, it is a more systematic method for determining criteria weights (Akdeniz and Turgutlu, 2007).

The Analytical Hierarchy Method consists of 4 basic steps. These steps are as follow:

- **Structuring the problem hierarchy in line with the overall objective:** The overall objective involves the division into a set of criteria and sub-criteria. Setting the overall objective represents the highest level of the hierarchy. The main criteria set out here form level 2 and sub-criteria level 3. Here, the second stage begins after the criteria are grouped (Akdeniz and Turgutlu, 2007; Duc, 2006; Pourghasemi, Pradhan, and Gokceoglu, 2012).
- **Conducting the pairwise comparison:** Each pair of criteria (or pairs of sub-criteria related to an upper single criterion) is evaluated according to their importance to the overall objective. In this evaluation, the criteria to

which relative dominance values are assigned between 1-9 are compared. This comparison includes expert opinions. When making this rating, the scoring between the criteria is as in the table below (Akdeniz and Turgutlu, 2007; Duc, 2006; Pourghasemi et al., 2012).

Table 2. Inter-Criteria Importance Scale (Saaty, 1990)

Importance Level	Definition
1	Equally important
3	Moderately important
5	Strongly important
7	Very strongly important
9	Absolutely important
2,4,6,8	Intermediate values

- **Calculation of weights:** This includes the evaluation of pairwise comparison matrices using the measurement theory. The normalized criteria in each comparison matrix are given weight values. This weight provides creating an appropriate value for each land mapping unit (Akdeniz and Turgutlu, 2007; Das, 2018; Duc, 2006).
- **Consistency check:** A consistency check is important in terms of consistency of dual comparisons and ensuring accuracy. Consistency Ratio (CR) is calculated to check the consistency of normalized criteria. In order to ensure consistency, the consistency ratio should be less than 0.10 (Akdeniz and Turgutlu, 2007; Das, 2018; Duc, 2006).

Analysis and Findings

In this study, the analysis and high-level imaging and visualization features of Geographic Information Systems were utilized; besides, it was made use of expert opinions for determination of appropriate parameters for the field, identification of the relationship between parameters and earthquake sensitivity, and determination of their weights by AHP method. Elevation, slope, geological structure and distance to fault parameters were taken into consideration in determining earthquake sensitivity.

Elevation

When the elevation map generated over the digital terrain model (DTM) is examined, it is seen that elevation values vary between 0-300 m and are divided into five elevation classes. When the distribution of elevation values

of the study area is examined, it is seen that 55% of them are 0-60 m, 27% of them are 61-120 m, 9% of them are 121-180 m, 7% of them are 181-240 m, and 2% of them are 241-300 m (Figure 1.).

When the elevation values of the area are examined, it is seen that they increase from coast to inland. Since as the elevation increases, the distance to the epicenter increases, areas with higher elevation are less sensitive. Looking at the areas with low elevation, it is seen that these areas have alluvion formation which is the geologically most unstable formation. Therefore, the most sensitive areas to liquefaction that will occur in a possible earthquake will be the areas with low elevation.

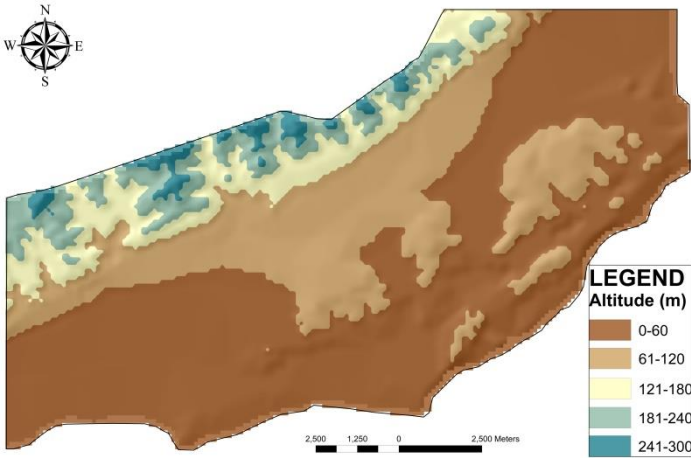

Figure 1. Elevation Analysis

Slope

In the slope map which was generated from the digital terrain model (DTM) used to form the elevation map, the field of study is divided into 7 different slope categories. The slope of the area is between 0-52%. When the slope values distribution of the field of study is examined, it is seen that 65% of them 0-5, 19% 6-10, 7% 11-15, 6% 16-20, 2.8% 21-25, 0.1% 26-30, and 0.1% 30 + (Figure 2.).

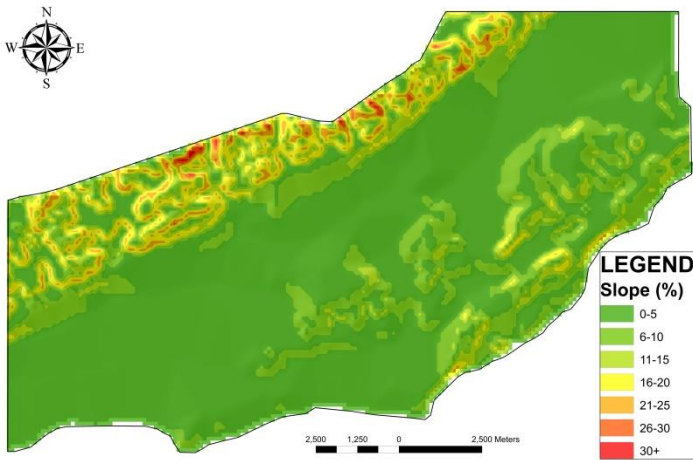

Figure 2. Slope Analysis

It is seen that as the slope increases in the area, the elevation values also increase. The places with high slope values contain the Formation M1 which is the most durable category in terms of formation and these are the areas with the lowest earthquake sensitivity. The areas with the highest liquefaction potential due to their alluvion formation are those with the lowest slope. These areas have the highest earthquake sensitivity.

Geological Structure

The field of study includes M1 (clasts and carbonates), M3 (clasts), and alluvion (quaternary) geological formations. When the ratios of geological formations in the field of study are examined, it is seen that 25% of them have formation M1; 24% of them formation M3 and 51% of them alluvion (quaternary) formation. Formation M1 consists of sandstone, mom, and limestone and it is the most resistant formation to an earthquake in the region (Figure 3.).

Formation M3 consists mainly of sandstone and it is the second formation type in terms of earthquake resistance.

Alluvion formation, on the other hand, is composed of gravel, sand and shaft material; it has the lowest earthquake resistance, and it has the highest liquefaction potential.

There are formation M1 (clasts and carbonates), M3 (clasts), and alluvion formations in the region. The most resistant formation is the formation M1, which is composed of sandstone and limestone. The second resistant for-

mation is the formation M3 consisting of limestone. The most unstable formation is the alluvion formation consisting of gravel, sand and shaft material.

The formation with the highest earthquake sensitivity is the alluvion formation with the highest liquefaction potential.

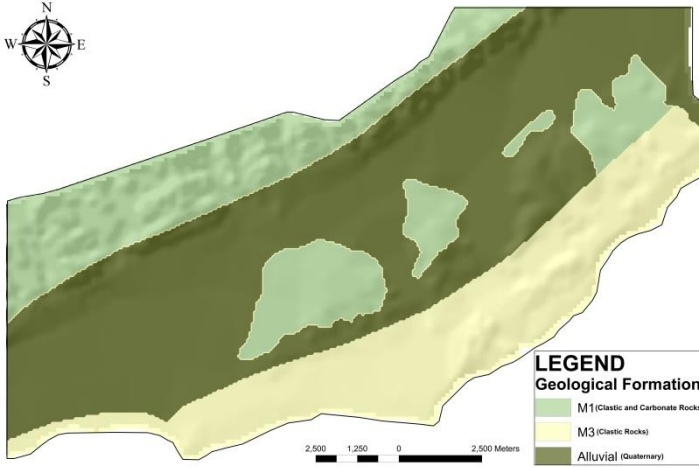

Figure 3. Geological Structure

Distance to Fault

The working area comprises two active fault lines, Karataş and Yumurtalık, and these are in the First-Degree Seismic Zone. Distance to fault values varies between 0-2500 m. In the map of distance to fault lines, distance to fault line values are divided into 5 categories.

When the distances of the working area to the active faults are examined, it is seen that 18% of them are between 0-500 m; 19% of them 501-1000 m; 18% of them between 1001-1500 m; 17% of them 1501-2000 m and 28% of them 2001 m + (Figure 4).

Within the area, there are two active faults parallel to each other with an average distance of 2.5 km. As it is moved away from the fault, the sensitivity decreases. The area located in the middle of these two active faults is the area with the highest sensitivity.

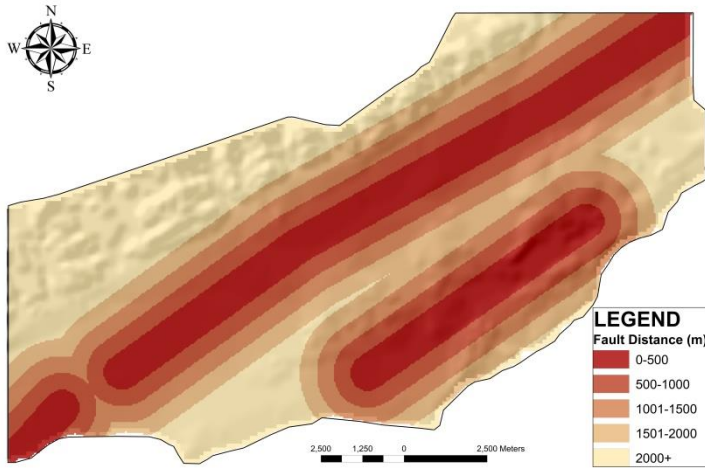

Figure 4. Distance to Fault

Land Use

The working area comprises irrigated-dry farming areas, forest, moor, pasture, urban and rural settlements (Figure 5). When the distribution of these areas is examined, it is seen that 61% of them is dry farming area; 16% of them forest; 14% of them irrigated farming area; 6% of them moor; 1% of them urban settlement; 1% of them rural settlement and 1% of them pasture area.

Figure 5. Land Use

Earthquake Sensitivity Analysis through AHP Method

In terms of the parameters specified for the working area and each sub-heading; how much they will take weight in the sensitivity analysis was calculated. When the weight values for slope are examined, it is seen that the most sensitive interval is the interval of 0%-5% (Table 3).

Table 3. Slope Criteria Weights

CRITERIA (%)	(1) (0-5)	(2) (5-10)	(3) (10-15)	(4) (15-20)	(5) (20-25)	(6) (25-30)	(7) (31+)	WEIGHT
(1) (0-5)	1	3	3	5	7	7	8	0.393
(2) (5-10)	1/3	1	3	3	5	6	7	0.243
(3) (10-15)	1/3	1/3	1	2	3	5	7	0.147
(4) (15-20)	1/5	1/3	1/2	1	2	3	5	0.093
(5) (20-25)	1/7	1/5	1/3	1/2	1	3	3	0.061
(6) (25-30)	1/7	1/6	1/5	1/3	1/3	1	3	0.039
(7) (30+)	1/8	1/7	1/7	1/5	1/3	1/3	1	0.024
CONSISTENCY RATIO (CR): 0.052								

When the sub-weight values of elevation parameter are examined, it is seen that the most sensitive interval is the interval of 0 – 60 m (Table 4).

Table 4. Elevation Criteria Weights

CRITERIA (M)	(1) (0-60)	(2) (61-120)	(3) (121-180)	(4) (181-240)	(5) (240-300)	WEIGHT
1) (0-60)	1	3	3	5	7	0.458
(2) (61-120)	1/3	1	3	3	5	0.256
(3) (121-180)	1/3	1/3	1	3	5	0.162
(4) (181-240)	1/5	1/3	1/3	1	3	0.083
(5) (240-300)	1/7	1/5	1/5	1/3	1	0.041
CONSISTENCY RATIO (CR): 0.062						

When the sub-weight values of geological structure parameter are examined, it is seen that the most sensitive sub-parameter is the alluvion formation (Table 5).

Table 5. Geological Structure Criteria Weights

CRITERIA	(1) M1	(2) M3	(3) ALLUVION	WEIGHT
(1) M1 FORMATION	1	1/3	1/9	0.066
(2) M3 FORMATION	3	1	1/7	0.149
(3) ALLUVION FORMATION	9	7	1	0.785
CONSISTENCY RATIO (CR): 0.084				

When the sub-weight values of distance to fault line parameter are examined, it is seen that the most sensitive interval is the interval of 0-500 m (Table 6).

Table 6. Distance to Fault Criteria Weights

CRITERIA (M)	(1) (0-500)	(2) (501-1000)	(3) (1001-1500)	(4) (1501-2000)	(5) (2001+)	WEIGHT
(1) (0-500)	1	3	5	7	8	0.532
(2) (501-1000)	1/3	1	2	4	5	0.229
(3) (1001-1500)	1/5	1/2	1	2	3	0.123
(4) (1501-2000)	1/7	1/4	1/2	1	2	0.070
(5) (2001+)	1/8	1/5	1/3	1/2	1	0.046
CONSISTENCY RATIO (CR): 0.017						

Considering the percentage importance of the weight of the factors as a result of scoring between criteria, it is seen that 49.9% distance to fault, 36.3% geological structure, 8.8% slope and 5.0% elevation. As a result of this, it is seen that the priority factor in terms of earthquake sensitivity is the factor of distance to fault (Table 7).

Table 7. Earthquake Sensitivity Criteria Weights

CRITERIA	(1) SLOPE (%)	(2) ELEVATION (M)	(3) GEOLOGY	(4) DISTANCE TO FAULT (M)	WEIG HT
(1) SLOPE (%)	1	3	1/7	1/6	0.088
(2) ELEVATION (M)	1/3	1	1/6	1/7	0.050
(3) GEOLOGY	7	6	1	1/2	0.363
(4) DISTANCE TO FAULT (M)	6	7	2	1	0.499
CONSISTENCY RATIO (CR): 0.081					

The working area is located within the First-Degree Seismic Zone and it consists of two active fault lines: Yumurtalık and Karataş. When making the earthquake sensitivity analysis, the factors of slope, elevation, geology and distance to fault were used. These factors were determined by evaluating the characteristics of the area and taking expert opinion.

It is seen that the areas sensitive to the earthquake are close to the fault lines and unstable in terms of a geological formation; while the regions, which are remote from fault lines and have a resistant formation in terms of geology, have a low level of earthquake sensitivity. This result shows that the earthquake sensitivity decreases as the distance from the fault line in the area increases (Figure 6).

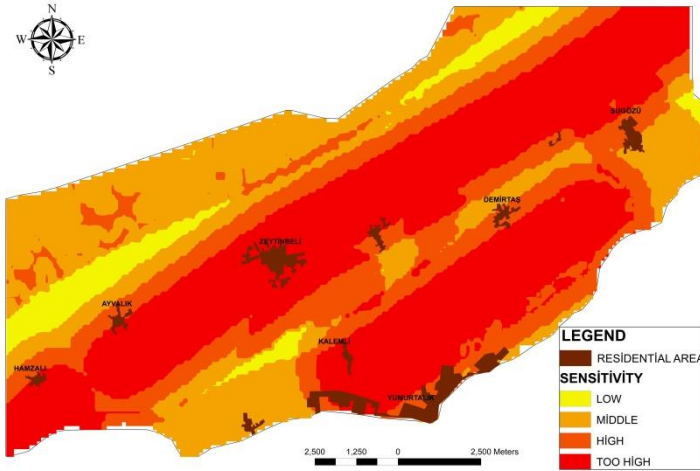

Figure 6. Earthquake Sensitivity Analysis

Considering the settlement areas within the working area boundaries, it is seen that earthquake sensitivity of the settlements of Hamzalı, Ayvalık, Demirtaş, Kalemlı, and Yeniköy is very high. When the macroform of the Central Yumurtalık is examined, it is seen that its sensitivity is mainly high. Settlements are areas with high sensitivities and their vulnerability levels are also high.

Conclusion

Disasters are nature, man, and technology-led events that cause social, economic and environmental losses. Efforts to reduce losses and negativities during impact and after disasters form the basis of the concept of disaster management. Geographical information systems are important for disaster risk reduction and disaster-sensitive planning approach. Disaster-sensitive planning approach includes planning processes of various types and scales that develop policies to reduce disaster risks.

Various risk and sensitivity maps generated by geographical information systems are important in developing disaster-sensitive planning approaches and reducing the impact of disaster risks on cities. Various decision-making methods are used to generate these maps. In this study, the analytical hierarchy method, one of the multi-criteria decision-making methods, has been used. Integrated use of Geographical Information Systems and AHP in-

creases the strong visual perception by generating maps that will provide input to the planning, thus, it strengthens the decision support methodology (Marinoni, 2004). In determining the use of urban areas and sustainable urban planning, to be able to create land use that is free from geological risks and provides maximum benefit is only possible if on-site exploration and analysis of urban geology criteria is a decisive basis in the decision-making process. Especially before the planning process starts in disaster areas, natural structure and geological analyzes covering the city and its environments should be prepared with the contribution of related disciplines and these analyzes should be included in the disaster-sensitive planning process. Only in this way can the consciousness and perspective be provided which ensures an environment and disaster-sensitive planning approach, and it can be based on rational foundations.

While generating earthquake hazard maps, after determining the parameters affecting the earthquake by the AHP method, sensitivity analysis control enhances dominance and control over the selected parameters. In this study, for the maps related to parameters affecting the earthquake sensitivity generated in GIS and AHP environment, sensitivities of weights determined as input data were tested and they were evaluated numerically and visually. In order to test the earthquake sensitivity, five parameters (elevation, slope, geological structure, distance to fault and land use). were determined based on expert opinion and local government database. First of all, the current situation of the area within the framework of these parameters is presented and sensitivity analysis was completed in line with the weights determined by taking expert opinion. The significance of these parameters in terms of sensitivity is as follows respectively: distance to fault, geological structure, slope and elevation.

The working area is located within the First-Degree Seismic Zone and comprises Karataş and Yumurtalık, two active fault lines. When the settlements in the working area are examined, it is seen that their vulnerability level is high and they are earthquake sensitive areas. In this region where there are also settlements, before an earthquake, determination of earthquake hazard and risks in the existing constructions, performing micro-zoning works, development of strategic and spatial plans have importance to minimize damage in case of a possible disaster.

References

- AFAD. (2014). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. 216.
<https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> accessed on Afet İşleri Genel Müdürlüğü. (2006). *Yerbilimsel verilerin planlamaya entegrasyonu el kitabı*. Türkiye Cumhuriyeti Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.
- Akdeniz, H. A., and Turgutlu, T. (2007). Türkiye’de perakende sektöründe analitik hiyerarşik süreç yaklaşımıyla tedarikçi performans değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 1–17.
- Ataman, O., and Tabban, A. (1977). Türkiye’de yerleşme alanlarının doğal afetler ile ilişkileri. *Mimarlık Dergisi*, 153, 25–27.
- Boore, D. M., Joyner, W. B., and Fumal, T. E. (1997). Equations for estimating horizontal response spectra and peak acceleration from western North American earthquakes: A summary of recent work. *Seismological Research Letters*, 68(1), 128–153. <https://doi.org/10.1785/gssrl.76.3.368>
- Bouchon, M. (1973). Effect of topography on surface motion. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 63(2), 615–632.
- Bouchon, M., Schultz, C. A., and Toksöz, M. N. (1996). Effect of three-dimensional topography on seismic motion. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 101(B3), 5835–5846.
- Çelebi, M. (1991). Topographical and geological amplification: case studies and engineering implications. *Struct. Saf.*, 10, 199–217.
- Chen, Y., Yu, J., and Khan, S. (2010). Spatial sensitivity analysis of multi-criteria weights in GIS-based land suitability evaluation. *Environmental Modelling and Software*, 25(12), 1582–1591. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2010.06.001>
- Das, S. (2018). Geographic information system and AHP-based flood hazard zonation of Vaitarna basin, Maharashtra, India. *Arabian Journal of Geosciences*, 11(19). <https://doi.org/10.1007/s12517-018-3933-4>
- Değerliyurt, M. (2013). *Kentsel gelişim ve deprem arasındaki ilişkinin incelemesine bir örnek: İskenderun (Hatay)*, 2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 25-27 Eylül 2013, Hatay
- Duc, T. T. (2006). Using GIS and AHP Technique for Land-Use Suitability Analysis. *International Symposium on Geoinformatics for Spatial Infrastructure Development in Earth and Allied Sciences*, 1–6.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.468.4502&rep=rep1&ndtype=pdf>
- Efe, R. (2010). *Biyocoğrafya*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ekinci, D. (2011). *Zonguldak-Hisarönü arasındaki Karadeniz Akaçlama Havzasının kütle hareketleri duyarlılık analizi*. İstanbul: Titiz Yayınları.

- Erden, T., and Karaman, H. (2012). Analysis of earthquake parameters to generate hazard maps by integrating AHP and GIS for Küçükçekmece Region. *Natural Hazards and Earth System Science*, 12(2), 475–483. <https://doi.org/10.5194/nhess-12-475-2012>
- Gökçeoglu, C., and Aksoy, H. (1996). Landslide susceptibility mapping of the slopes in the residual soils of the Mengen region (Turkey) by deterministic stability analyses and image processing techniques. *Engineering Geology*, 44(1–4), 147–161. [https://doi.org/10.1016/s0013-7952\(97\)81260-4](https://doi.org/10.1016/s0013-7952(97)81260-4)
- Intarawichian, N., and Dasananda, S. (2010). Analytical hierarchy process for landslide susceptibility mapping in lower Mae Chaem watershed, Northern Thailand. *Suranaree Journal of Science and Technology*, 17(3), 277–292.
- ISMEP. (2014). *Afete dirençli şehir planlama ve yapılaşma*. Beyaz Gemi Sosyal Proje Ajansı.
- Joerin, F., Thériault, M., and Musy, A. (2001). Using GIS and outranking multicriteria analysis for land-use suitability assessment. *International Journal of Geographical Information Science*, 15(2), 153–174. <https://doi.org/10.1080/13658810051030487>
- Kadıoğlu, M. and Özdamar, E., (2008). *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri*. JICA Türkiye Ofisi Yayınları, (2), 1 - 34.
- Karnatak, H. C., Saran, S., Bhatia, K., and Roy, P. S. (2007). Multicriteria spatial decision analysis in web GIS environment. *GeoInformatica*, 11(4), 407–429. <https://doi.org/10.1007/s10707-006-0014-8>
- Kasapoglu, A., and Ecevit, M. (2004). Comparative behavioral response to future earthquakes: The cases of Turkey and USA. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 32(4), 373–382. <https://doi.org/10.2224/sbp.2004.32.4.373>
- Kayastha, P., Dhital, M. R., and de Smedt, F. (2013). Evaluation of the consistency of landslide susceptibility mapping: A case study from the Kankai watershed in east Nepal. *Landslides*, 10(6), 785–799. <https://doi.org/10.1007/s10346-012-0361-5>
- Kitutu, M. G., Muwanga, A., Poesen, J., and Deckers, J. A. (2009). Influence of soil properties on landslide occurrences in Bududa district, Eastern Uganda. *African Journal of Agricultural Research*, 4(7), 611–620.
- Komac, M. (2006). A landslide susceptibility model using the Analytical Hierarchy Process method and multivariate statistics in perialpine Slovenia. *Geomorphology*, 74(1–4), 17–28. <https://doi.org/10.1016/j.geomorph.2005.07.005>
- Marinoni, O. (2004). Implementation of the analytical hierarchy process with VBA in ArcGIS. *Computers and Geosciences*, 30(6), 637–646. <https://doi.org/10.1016/j.cageo.2004.03.010>
- Moore, I. D., Grayson, R. B., and Ladson, A. R. (1991). Digital terrain modelling: A review of hydrological, geomorphological, and biological applications. *Hydrological Processes*, 5(1), 3–30. <https://doi.org/10.1002/hyp.3360050103>
- Özşahin, E., and Eroğlu, İ. (2019). Erzincan kentinde yerel zemin özelliklerinin deprem duyarlılığına etkisi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(1), 41–57.

- Özşahin, E. (2014). Coğrafi bilgi sistemleri ve analitik hiyerarşi süreci kullanılarak Antakya şehrinde kütle hareketleri duyarlılığının değerlendirilmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 23(2), 19–35.
- Pedersen, H., Le Brun, B., Hatzfeld, D., Campillo, M., and Bard, P. Y. (1994). Ground-motion amplitude across ridges. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 84(6), 1786–1800.
- Pektezel, H. (2015). Gelibolu yarımadası'nda CBS tabanlı RUSLE (3D) yönetimiyle erozyon duyarlılık analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17, 131–151.
- Pourghasemi, H. R., Pradhan, B., and Gokceoglu, C. (2012). Application of fuzzy logic and analytical hierarchy process (AHP) to landslide susceptibility mapping at Haraz watershed, Iran. *Natural Hazards*, 63(2), 965–996. <https://doi.org/10.1007/s11069-012-0217-2>
- Saaty, T. L. (1990). How to make a decision: The analytic hierarchy process. *European Journal of Operational Research*, 48(1), 9–26.
- Saaty, T. L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. *International Journal of Services Sciences*, 1(1), 83–98.
- Şahin, C., and Sipahioğlu, Ş. (2003). *Doğal afetler ve Türkiye*. Genişletilmiş 2. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Sönmez, M. E. (2011). Coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanlı deprem hasar riski analizi: Zeytinburnu (İstanbul) Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 56, 11–22.
- Taş, Ş., and Erdal, M. (2015). Afet yönetiminde sürdürülebilirlik. *International Sustainable Buildings Symposium*, 1072–1078.
- Tüdeş, Ş. (2011). Planlamada jeolojik eşiklerin değerlendirilmesine ilişkin analitik bir model önerisi-Portsmouth (İngiltere) örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 26(273–288).
- Tufekci, D., Suzen, M. L., Yalciner, A. C., and Zaytsev, A. (2018). Revised MeTHuVA method for assessment of tsunami human vulnerability of Bakirkoy district, Istanbul. *Natural Hazards*, 90(2), 943–974. <https://doi.org/10.1007/s11069-017-3082-1>
- Turoğlu, H. (2004). Zemin sıvılaşmasının 17 Ağustos 1999 depreminde Adapazarı'ndaki hasara etkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 12(63–74).
- Twigg, J. (2004). *Disaster risk reduction: mitigation and preparedness in development and emergency programming*. London, United Kingdom: Overseas Development Institute.
- UNISDR. (2007). *Hyogo framework for action 2005-2015: building the resilience of nations and communities to disasters*.
- UNISDR. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015 - 2030*.
- Uzunçubuk, L. (2005). *Yerleşim yerlerinde afet ve risk yönetimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

- Van Westen, C. J., Rengers, N., and Soeters, R. (2003). Use of geomorphological expert knowledge in indirect landslide hazard assessment. *Natural Hazards*, 30, 399–419.
- Yalcin, A. (2008). GIS-based landslide susceptibility mapping using analytical hierarchy process and bivariate statistics in Ardesen (Turkey): Comparisons of results and confirmations. *Catena*, 72(1), 1–12.
<https://doi.org/10.1016/j.catena.2007.01.003>
- Yavuz, K. B. (2013). *Deprem duyarlı planlamada coğrafi bilgi sistemleri odaklı çok kriterli karar verme yöntemlerinin uygulanması: Yalova kent merkezi örneği.*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Yiğiter, N. D. (2008). *Planlamada afet bilgi sistemi ve yönetiminin coğrafi bilgi sistemleri ile modellenmesi: Adana Örneği.* Gazi Üniversitesi.
- Yılmaz, G. (2008). *Afet duyarlı planlama kapsamında planlama jeorisk ilişkisi ve CBS ile analizi, Bartın kenti örneği.*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Zevenbergen, L. W., and Thorne, C. R. (1987). Quantitative analysis of land surface topography. *Earth Surface Processes and Landforms*, 12(1), 47–56.
<https://doi.org/10.1002/esp.3290120107>

Kentsel İnovasyonun Kentleşme Üzerine Mekânsal Etkisi

*

M. Kenan Terzioğlu¹
ORCID: 0000-0002-6053-830X

Mehmet Ali Yücel²
ORCID: 0000-0002-5474-3307

Senem Demirkıran³
ORCID: 0000-0001-9835-4963

Doğaç Acaroğlu⁴
ORCID: 0000-0002-0055-1449

Öz

Gelişen teknoloji ve küreselleşmeyle değişen toplum yapısına uyum sağlayan kentler inovasyon süreci içinde etkileşim sağlanan, yeni fikirlerin ortaya çıktığı ve bilginin yayıldığı açık sistemler olarak ortaya çıkmaktadır. Yapay zekanın, robotların ve bilişim sistemlerinin günlük hayatımızda yer aldığı, her gün bilinmeyenle ilgili yeni bilgilere eriştiğimiz çağda, dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamakta ve kent sakinleri dünyanın doğal kaynaklarının dörtte üçünden fazlasını tüketmektedir. Hızlı kentleşme ve nüfus artışı sorunları beraberinde getirmekte ve kentlerin yaşanabilir olma özelliklerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Hızlı kentleşmenin bir krize dönüşmesini engellemek için kentleri yenilikçi bir yaklaşımla donatmak ve yönetmek çağın gerekliliğidir. Bu gerekliliğin sonucunda, kentsel inovasyon hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı karışıklığı ve sorunları çözenin bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Makale kapsamında, 2018 yılı baz alınarak elde edilen kentsel inovasyon göstergelerinden araştırma-geliştirme faaliyet göstergelerinin ve çevresel faaliyet göstergelerinin kentleşmeyi olumsuz yönde etkilerken; sağlığa yapılan yatırımları gösteren faaliyetlerin, altyapı faaliyet göstergelerinin ve bireysel yatırım-tasarruf göstergelerinin kentleşme üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal ekonometri, kentleşme, kentsel inovasyon

¹ Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, E-mail: kenanterzioglu@trakya.edu.tr

² Trakya Üniversitesi, E-mail: maliiyucell@gmail.com

³ Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi, E-mail: senemdmk@gmail.com

⁴ Trakya Üniversitesi, E-mail: dogacacaroglu@gmail.com

Spatial Effect of Urban-Innovation on Urbanization

*

M. Kenan Terzioğlu⁵
ORCID: 0000-0002-6053-830X

Mehmet Ali Yücel⁶
ORCID: 0000-0002-5474-3307

Senem Demirkıran⁷
ORCID: 0000-0001-9835-4963

Doğaç Acaroğlu⁸
ORCID: 0000-0002-0055-1449

Abstract

Cities, adapting to changing society structure with developing technology and globalization, are open systems where interactions within the innovation process, new ideas emerge and information spreads. In the age where artificial intelligence, robots and information systems are in our daily lives and we have access to new information about the unknown, half of the world's population lives in cities and urban residents consume more than three quarters of the world's natural resources. Rapid urbanization and population growth bring along problems and cause cities to lose their livability. To prevent rapid urbanization from turning into a crisis, it is necessary to equip and manage cities with an innovative approach. As a result of this requirement, urban innovation emerges as a way to solve the confusion and problems caused by rapid urbanization. In the context of the article, within the urban innovation indicators obtained on the basis of 2018, it was determined that while the research-development activity indicators and environmental activity indicators negatively affect urbanization, the health investment, infrastructure activity and individual investment-saving indicators affect urbanization positively.

Keywords: *Spatial econometrics, urbanization, urban innovation*

⁵ Assoc. Prof., Trakya University, E-mail: kenanterzioglu@trakya.edu.tr

⁶ Trakya University, E-mail: maliyucell@gmail.com

⁷ Lecturer See., Trakya University, E-mail: senemdmk@gmail.com

⁸ Trakya University, E-mail: dogacacaroglu@gmail.com

Giriş

Kentlerdeki sosyal, ekonomik, çevresel ve yönetim zorluklarının aşılmasının yollarının ve araçlarının bulunmasını merkezinde barındıran kentsel inovasyon, yerel yönetimlerin vatandaşlarının yaşam kalitesinin iyileştirilmesine ivme kazandırmaktadır (Nam ve Pardo, 2011, s. 185). Fırsatları ve riskleri içinde barındıran, yenilik olarak ifade edilen inovasyon, kentlerin akıllı politikalar tanımlaması için gereklidir (Mitchell, 2007, s. 3-4). İnovasyon olarak nitelendirilen akıllı kent, riskleri bilinmeyen karmaşık nesne haline gelebilmektedir. Teknik olmayan yönetim ve politika kentsel inovasyonun başarısını etkilemektedir. Yüksek risklerin yönetimindeki başarısızlık, teknoloji odaklı kamu sektörü projelerinde başarısızlığa yol açtığından inovasyon risklerinin kamu otoriteleri tarafından iyi yönetilmesi gerekmektedir (Gutzmer, 2016, s. 56-59). Endüstri 5.0 çerçevesinde kentsel inovasyon; teknoloji, yönetim ve politika kapsamından oluşmaktadır. Teknoloji, hizmetleri geliştirmek ve hizmetlerde kullanılan araçların daha faydalı olabileceği koşullar yaratmak için teknoloji kullanımını ifade etmektedir. Yönetim, teknolojik araçların etkin kullanımını sağlarken; uygulanacak politika kurumsal ve teknik olmayan kentsel sorunları ele alan ve kentsel inovasyon için uygun koşulları yaratan mekanizmalar olarak işlemektedir (Capello, 2001, s. 181).

Kent için oluşturulan politikalar kentlerin bölgesel/ulusal/uluslararası ilişkilerinin şekillenmesinde ve değiştirilmesinde önemli role sahip olduğundan, uygulanan (uygulanması planlanan) politikalar ve koordinasyonlar kentsel inovasyon için önemlidir. Bununla birlikte, teknolojik yenilik kentsel inovasyonda daha belirgin ve anlaşılırken; hükümet politikalarının kentin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesiyle oluşturulan politikadaki yenilikler belirsizlik içermektedir. Bu kapsamda, kamu otoriteleri kentsel inovasyonda üç politik yenilik yöntemi izlemektedirler: Politika entegrasyonu, kentin daha iyi pazarlanması için markalaşma ve talep odaklı girişimdir. Sektörel entegrasyon, politika alanları ile sektörlerin koordinasyonu; yatay entegrasyon, kentsel alandaki aktörler arasındaki politika uyumunu ve dikey entegrasyon ise devletin farklı kademeleri arasındaki koordinasyonu ifade etmektedir.

Günümüzde ülkeler yerine marka kentler ön plana çıktığından, rekabet ülkelerin yanı sıra kentler, insanlar, fikirler, teknolojiler ve sermayeler arasında gerçekleşmekte ve kent inovasyonunda kentin pazarlanması önemli olmaktadır. Bu çerçevede, politika boyutundan incelendiğinde inovasyon marka stratejisi gerektirmektedir. Kentsel inovasyonda markalaşma müknetis

görevi görerek kentlere yeni kaynaklar ve yatırımlar çekmektedir. Kentin sürdürülebilir büyümesini teşvik etmek ve kenti diğer kentlerden farklı kılmak ancak sonuca odaklanan ve desteklenen bir markalaşma stratejisi ile gerçekleştirilebilmektedir. Kentsel inovasyonda kullanılan diğer politik yenilik ise talep odaklı girişimdir. Başarılı kentsel inovasyon uygulamalarında politikalar arza değil talebe dayalı olmaktadır. Talep ve arz arasındaki fark sadece ekonomik faaliyetleri değil, aynı zamanda, kentsel inovasyon girişimi için kamu otoritelerinin gücü ile sivil toplum kuruluşlarının girişimde yer alması arasındaki zıtlığı da açıklamaktadır. İnovasyonda talep odaklı politikalar daha iyi yönetişime yol açmakta ve başarılı inovasyon kilit paydaşların katılımıyla gerçekleşmektedir. Kentsel inovasyon ile kentlerde farklı sektörler ve farklı yetki alanları arasında iş birliği gerçekleşmektedir. Talep odaklı girişim ayrıca vatandaş odaklı ağ yönetişimini teşvik ederek vatandaş katılımının sağlanmasına, kentli olma duygusunun geliştirilmesine ve vatandaş-kamu otoriteleri arasındaki ilişkilerin şekillendirilmesine katkı sağlamaktadır (Dente vd., 2012, s. 41-52). Kentlerin inovasyon stratejisi tasarlama şekli farklı olduğundan, risklerin ve fırsatların tespit edilerek stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Kentlerin farklı özelliklere sahip olmalarının dışında çok daha önemli olan bir diğer sorun ise kent içinde ki dengesizlikten kaynaklanan kentsel yoksulluktur. Yetenekler ve yaratıcılık kenti oluşturan tüm unsurları bir araya getirerek inovasyonu ortaya çıkardığından ve inovasyon ise bir bütün olarak insanları, finans bölgelerini, sanayi bölgelerini ve kültürel bölgeleri kapsadığından, kentsel yoksulluk uygulanacak olan inovasyonu doğrudan etkilemektedir.

Makale kapsamında, 2018 yılı temel alınarak, kentsel inovasyon göstergeleri olarak ele alınan çevresel faaliyet göstergelerinin, altyapı göstergelerinin, AR-GE faaliyet göstergelerinin, sağlık sektörü yatırım göstergelerinin ve bireysel yatırım-tasarruf göstergelerinin kentleşme üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılmasının yanı sıra kentleşmenin mekânsal bir dağılıma sahip olup olmadığının araştırılmasıyla literatüre katkı yapılması amaçlanmaktadır.

Ek olarak, kentsel inovasyon göstergesi olarak ele alınan değişkenler Türkiye’de sürdürülebilir ekonomik yapının mı yoksa sadece büyüme odaklı bir yapının mı hâkim olduğu hakkında bilgi sağlayabilmektedir. Çalışma kapsamında, beşerî sermaye, çevre ve alt yapıyı ifade eden göstergeler ele alınarak kentleşmedeki artışın kentsel inovasyondan mı yoksa kırsal kesimden kaçış kapsamında içinde eko-inovasyon ve eko-verimliliği barındırmayan sanayileşmeye dayanan sadece büyüme odaklı bir ekonomi kapsamında ortaya

çıkan kentleşme olgusundan mı kaynaklandığının ortaya çıkartılması planlanmaktadır. Bu çerçevede, iller bazında patent ve faydalı model sayısındaki artışın, ortalama atık miktarlarının ve orman alanının kentleşme üzerinde negatif yönde etkisinin bulunması nedeniyle sürdürülebilir büyüme ve verimlilik kapsamında kentsel inovasyonun tam olarak sağlanamadığı sadece büyüme odaklı bir sürecin var olduğu ve bu nedenle, kentleşmenin sadece kırsal kesimdeki kentleşme türü olan kente göç olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

İnovasyon, üreticinin uzun vadede rekabet gücünü ve performansını arttırarak ekonomik gelişme, uluslararası ticaret ve bölgesel refah getiren teknolojik ilerleme ve gelişmeyi birbirine bağlamaktadır. Ekonomik faaliyetlerin ve teknoloji inovasyonunun meydana geldiği kentlerdeki verimlilik avantajları kentin inovasyon kapasitesinden kaynaklanmaktadır (BM, 2013, s. 7-8). İnovasyon kapasitesi hem üreticinin rekabet gücünü hem de verimliliği arttırmada önemli bir faktördür. Kentsel verimliliği arttırmak için endüstri alanları ve sanayi bölgelerinin oluşturulması sonucu ortaya çıkan teknolojik büyüme ve iş olanakları ise verimlilik ve inovasyon ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Endüstri alanlarında yüksek teknolojinin kullanılmasıyla ve ürün üretim maliyetinin düşmesiyle üreticiler yüksek verimlilik elde etmekte ve yeni yaratılan iş fırsatları ile işsizlik azaltılmaktadır. Kentlerdeki yenilikçi ortamlar üretim performansını arttırarak kentlere rekabet gücü de kazandırmaktadır. Bu ortamlar endüstri bölgelerini, kooperatifleri, üreticilerin araştırma geliştirme (AR-GE) faaliyetleri ile inovasyon seviyelerini ve diğer faktörleri bir araya getirmektedir. AR-GE fonlarının girişi inovasyonun bir çıktısı olacağını göstermektedir. İnovasyon faaliyetlerinin merkezi olan AR-GE'ye yapılan yatırımlar artan verimlilik ile birlikte artmakta ve kentsel verimlilik sonucu ortaya çıkan bu yatırımlar kentin yaşam kalitesini yükseltmektedir (Fischer ve Wang, 2011, s. 56). Yoksul bireylerin büyük kısmının kırsal alanlarda yaşadığı bilinmesine rağmen daha iyi ücretlerle, daha iyi imkanlarla ve işsizlik nedeniyle farklı sektörlerde çalışmak için kırdan kentlere göç yaşamakta ve kentler kalabalıklaşmaktadır. Kentlerdeki yoksul sayısının nüfus artışından daha hızlı artması ve daha iyi bir iş ya da farklı nedenlerle göç edenlerin geçkondu mahallelerinin büyümesine neden olması yoksulluk ile birlikte kentleşme oranında artış yaratmaktadır (Oosterlynck vd., 2013, s.16). Ekonomik İş bir-

liği ve Kalkınma Örgütü (OECD) 2011-2020 dönemi kentsel politika incelemelerinde, yoksulluk ile ilgili kentleşmenin kentsel nüfus üzerinde etkisinin olduğu ve yeni kent sakinlerinin eski kent sakinlerine göre daha yoksul olma eğiliminde oldukları belirtilmektedir (OECD, 2020, s. 1-12). Sürdürülebilir kentsel politikalar ile kentsel yoksulluk azaltılabilmektedir. Bu çerçevede, İngiltere’de çekirdek şehirlerde (Belfast, Birmingham, Bristol, Cardiff, Glasgow, Leeds, Liverpool, Manchester, Newcastle, Nottingham ve Sheffield) verimli-liği artırma kentsel politikası kapsamında, sürdürülebilir kentsel politikalarla verimlilik seviyelerinde artmayla birlikte kentsel yoksullukta azalma hedeflenmektedir (OECD, 2020, s. 1-20).

Kentsel inovasyon, kentsel nüfusun ihtiyaçlarını daha verimli, etkili ve sürdürülebilir bir şekilde karşılayan yeni yöntem, iş modeli, politika, kurumsal tasarım veya düzenlemeyi ifade etmektedir. Kentsel inovasyonda, kente göç eden nüfusun kent içi projelerde istihdam edilmesiyle gelir seviyesinin artırılması kentsel yoksulluğu azaltmada önemli faktörlerdendir (Demiral vd., 2007, s. 4). Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, hızlı kentleşmede yaşanan temel zorluklar arasında kentsel yayılım, altyapı eksikliği, kaynakların bilinçsiz tüketilmesi, çevresel bozulma ve doğal afet riskleri yer almaktadır (Ritchie ve Roser, 2019). Sürdürülebilir kentsel politikalarda, özellikle kentsel inovasyon stratejilerinde, kent yönetimlerinin kent sakinlerinin refah seviyesini arttıracak politikalara yönlendirmeleri sağlanmaktadır (Berdegué ve Escobar, 2002, s. 1). Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey’in Bilim ve Teknoloji Geliştirme Komisyonu tarafından yapılan sürdürülebilir kentler için bilim, teknoloji ve inovasyon araştırmasında, sürdürülebilir büyüme ve gelişme için önerilen kentsel inovasyon seçenekleri arasında yenilikçi kentsel yönetim ve mekânsal planlama-tasarım yer almaktadır (BM, 2013).

Kentsel inovasyon, hızlı teknoloji dönüşümüyle kullanımı artan robotlar, beyin-makine ara yüzü ve yapay zekada ki ilerlemeler sayesinde önemli hale gelmektedir. Teknolojinin toplumlar tarafından bir tehdit olarak değil, bir yardımcı olarak algılanması gerekliliği görüşü üzerine dayanan ve insan merkezli felsefeyi barındıran Endüstri 5.0 kavramı, bireylerin rahatlığı ve yararı için ileri Bilgi Teknolojileri (BT), Nesnelerin İnterneti (IoT), robotlar, yapay zekâ, artırılmış gerçeklik gibi araçların insanların ortak yaşamında, endüstride, sağlık hizmetlerinde ve diğer alanlarda aktif olarak kullanıldığı bir toplumu ifade etmektedir (Skobelev ve Borovik, 2017, s. 306). Endüstri 5.0, siber alan ve fiziksel alanın (gerçek toplumun) yüksek seviyede entegre olduğu, süper akıllı toplum olarak tanımlanmaktadır. Endüstri 5.0, Endüstri

4.0'ın yarattığı endişelerin yersiz olduğunu ve makinelerin sadece insanlara yardımcı robotlar ve yapay zekalar olduğunu vurguladığından yasal düzenlemeler, iş akışları, görev tanımları vb. gibi değişiklikler yapay zekaların kullanımı ile ilgili düzenlemeler içermektedir. Değişim sürecinde olan dijital teknolojiler ve yapay zekâ tabanlı çözümler ile zirvede kalmak zorlaştığından, makinelerin insanların işlerinde kullanılmaya başlamasıyla tüm sektörlerde insanlara gerek kalmayacağından kaynaklanan korku olgusuyla, gelişmiş ülkeler Endüstri 4.0'da ki gelişimlerini tamamlamadan Endüstri 5.0'a geçmek için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Amacının sosyal sorunların teknolojik gelişimle çözülmesi ve robotların insanların hayatını kolaylaştırması olarak ifade edilen Endüstri 5.0, robotların insanların işlerini ellerinden aldığı değil, insanlarla ortak çalıştığı bir dönemi ifade etmektedir (Nahavandi, 2019, s. 1). Tablo 1.'de yer alan Endüstri 5.0 vizyonlarının ilkinde robot ve insanlar mümkün olan her yerde/zamanda birlikte çalışmaktadır. İnsanlar yaratıcılık gerektiren görevlere odaklanırken diğer gerekli işlemleri robotlar yapmaktadır. İkinci vizyon ise biyolojik kaynakların endüstriyel amaçlarla akıllıca kullanılarak ekoloji, endüstri ve ekonomi arasında bir denge kurulmasına yardımcı olmaktadır (Demir vd., 2019, s. 689). Gelişmiş ülkeler bilgi toplumu çerçevesinde Endüstri 5.0'ın da etkisiyle insan odaklı ve çevreye duyarlı teknolojiler kullanarak kentsel gelişmeyi sağlamaktadır Tekeli (2019, s. 5).

Tablo 1. Endüstri 5.0 vizyonları

	Endüstri 5.0 (1.Vizyon)	Endüstri 5.0 (2.Vizyon)
Slogan	İnsan –robot iş birliği	Biyo-ekonomi
Motivasyon	Akıllı Toplum	Sürdürülebilirlik
Güç Kaynağı	Elektrik gücü, Yenilenebilir güç kaynakları	Elektrik gücü, Yenilenebilir güç kaynakları
Aktif Teknolojisi	İnsan-Robot iş birliği, Yenilenebilir kaynaklar	Sürdürülebilir Tarım, Üretim Biyonik, Yenilenebilir kaynaklar
Aktif Araştırma Alanları	Akıllı Ortamlar, Örgütsel Araştırma, Süreç, Yenilik ve İyileştirme, İş idaresi	Tarım, Biyoloji, Atık Önleme, Süreç İyileştirme ve yenilik, İş idaresi, Ekonomi

Kaynak: Demir vd.,2019:690

Kentsel inovasyon çerçevesinde Endüstri 5.0 ile birlikte teknoloji transferi inovasyon sürecini canlandırmakta ve güçlendirmektedir. Teknoloji transferi bir teknolojiyi bir taraftan diğerine aktarma ve benimsetme sürecidir. Bu süreç kentlerin sorunlarını çözüp kentleri rekabet edebilir konuma getirmek

için uygulanan kentsel inovasyonda yeni ürünlerin yaratılma sürecini ve bilginin kullanılmasını ifade etmektedir. Teknoloji transferi, yeni ürünlerin eski ürünlere dönüştürülme süreci olduğundan kentsel inovasyonda kentin dönüştürülmesi için teknoloji transferi ve ihracatı önemli bir yer tutmaktadır. Teknoloji transferi ve bilginin edinilmesi anlamına gelen teknoloji ihracatı, kent içinde yenilik yaratma süreci olarak tanımlanabilmekte ve kentin diğer kentlerle rekabet edebilirliğini arttıran gösterge olmaktadır. Kentler teknoloji ve bilgiyi transfer ederek geliştirip ihraç etme yeterliliğine sahip olduklarında sürdürülebilir kalkınma gerçekleşmektedir (Krugman, 1979, s. 259). Maddi ve maddi olmayan bileşenleri kapsayan teknolojiye sahip olmak ve teknolojiyi kullanmak ülkelerin hızlandırılmış kalkınmalarında, özellikle sanayileşme çerçevesinde, hedef haline gelmektedir. Ülkeler ulusal kalkınma hedefi belirleyerek uygun sanayileşme stratejisi seçmektedirler. Teknolojiyi üretmeyen ülkeler teknolojik, sosyal ve ekonomik kalkınmalarını sağlamak için teknoloji transferi yapmaktadırlar. Diğer taraftan, teknoloji transferi ortaya çıkan olumsuz sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle beklenen sonuçları vermemektedir.

Alıcı bölge veya ülkenin alınan bilgiyi kullanmasını sağlayan yararlı fikir ve yenilik alışverişi olan teknoloji transferi; bilgi, beceri, organizasyon ve sermayenin üretim noktasından uygulama alanına hareketini ifade etmektedir. Teknoloji transferinde fiziksel varlıklarla birlikte bilgide transfer edilmezse teknoloji ithal eden ülke bu teknolojiyi kullanma konusunda verimlilik sağlayamamaktadır (Akubue, 2002, s. 16). Ulusal sınırlarla sınırlı olmayan ulusötesi kavram olan bilginin yayılması kentsel inovasyonun şekillenmesinde kilit rol oynamaktadır. Kentler arasındaki rekabet, yararlı bilginin artması ve uygulanması ile mümkün olan kentsel sürdürülebilir kalkınmayla sağlanmaktadır. Kentsel inovasyonla mevcut/yeni bilgiler firmalar, müşteriler ve kamu kurumları arasında etkileşim yaratıp paylaşıldığından ulusal sürdürülebilir kalkınma için başarılı bilgi yönetimi gerekmektedir (Kremic, 2003, s. 149). Kentin içindeki farklılıklardan ötürü bilgi kent içinde farklı boyutlarda yayıldığından kentsel inovasyonda teknoloji transferini başlı başına amaç veya sonuç olarak görmek yanlış olmaktadır. Kamu otoriteleri kentlerde yaşayan insanlar için kentleri dönüştürdüklerinden kentsel inovasyon sürecinde kullanılan teknoloji transfer yöntemlerine bireylerin motivasyonu da dahil edilmektedir (Simmie, 2003, s. 607).

İnovasyon ile kentsel kalkınmayı birbirine bağlamanın temel yolu AR-GE faaliyetleri, teknoloji üreten kurumlar ve finansmandır. İnsan, kültür ve toplum bilgisi dahil bilgi stokunu artırma ve yenilik için kullanma çalışmalarını

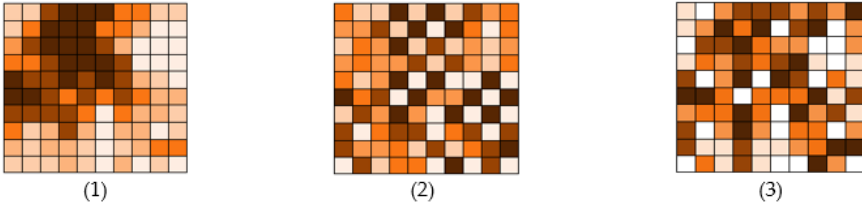
içeren AR-GE faaliyetleri (teorik/uygulamalı araştırma ve deneysel geliştirme yöntemleri), teknoloji transferiyle elde edilen bilgileri de işlemektedir. Küresel inovasyon ağları ve dijital iş birliği ağları tarafından şekillendirilen kentsel inovasyon sistemlerinde uygun AR-GE politikalarının benimsenmesi gerekmektedir (Kominos ve Sefertzi, 2009, s. 1). AR-GE ile inovasyon ilişkisi incelendiğinde AR-GE'nin yenilik yapmak için daha fazla girdiye ihtiyaç duyan inoasyon daha fazla bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, ulusal ve yerel (kentsel) olarak yoğunlaşan inoasyon politikaları için kamu desteği ve çeşitli çevresel koşulların mevcut olması gerekmektedir. AR-GE faaliyetleri hemen hemen tüm ülkelerde gerçekleştirilirken, inoasyon faaliyetleri gelişmiş ülkelerde daha yaygın olmakla birlikte gelişmekte olan ülkelerde kentsel inoasyon süreçleri işlerlik kazanmaya başlamaktadır. Endüstriyel ve teknolojik üretim faktörlerine yönelen kentlerin sürdürülebilir kalkınma ve rekabet edebilme gücü sağlanması ekonomik faaliyetlerindeki çeşitliliğe, üretken ekonomik aktörlerine, ürün çeşitliliğine, yüksek düzeyde iş birliklerine ve ücretlere bağlı olmaktadır. Rekabet edebilir kent olma düşüncesiyle, dijital çağda teknolojiye dönük araştırmaların artarak, endüstri alanlarının kentsel yaşam sürecine dahil edilmesi ve kentsel inoasyon gerçekleştirmek için AR-GE yatırımlarının artması patent başvurularında artışı ve bilginin yayılması/ölçülmesi çalışmalarını hızlanmaktadır. Patent olgusunun yanı sıra mevcut ürünü daha iyi konuma getiren eklentileri ve yenilemeleri ifade eden ve özellikle gelişmekte olan ve alınan teknolojinin, teknolojiyi ithal eden ülkelerde, geliştirilmesi ile ülke ekonomisine katkı sağlayan faydalı modeller de oluşturulmaktadır. Patentten farklı olarak faydalı model, icat/yeni bir buluş yapılması zorunluluğunu barındırmamakla birlikte endüstride fayda sağlayan ve yenilik özelliği olan teknik bilginin korunması için kullanılmaktadır. Hem patent hem faydalı model belgesi verilememekte, faydalı model olarak başlatılan araştırma patente dönüştürülebilme ve faydalı model tasarım olarak tescil edilebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, rekabet edebilme gücü faydalı model ile sağlandığından faydalı model ile ilgili yasal korumaya da ihtiyaç vardır. Gelişmiş ülkelerde ise, teknoloji üreten kuruluşlar buluşlarını patenle geniş kapsamda koruma altına aldıklarından faydalı model ile ilgili ayrıca herhangi bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Faydalı modelin kentsel inoasyon için önemi faydalı modelin patente göre daha esnek olmasıdır. Kentsel inoasyon stratejisinde esneklik faktörünün politika uygulamadaki yeri düşünülduğünde faydalı modelin önemi ortaya çıkmaktadır (Suthersanen, 2006, s. 1).

Kamu otoriteleri tarafından kalkınma odaklı kentsel inovasyon sürecinde karşılaşılan çevresel baskılar; ekonomik zorunluluk, düzenleyiciler, kamu baskısı, yoğun şehirlerarası rekabet, devletin yeniden yapılanması olarak beş başlık altında incelenmektedir (While vd., 2004, s. 552). Kentler sürdürülebilir kalkınma için çevreye dost mekânsal çözüm arayışları içinde yer almaktadır (Mol, 2009, s. 96). Sürdürülebilirlik için çevreci yaklaşımlarla birlikte çevreyle ilgili toplumsal bilinç düzeyinin artması, çevreye duyarlı teknolojilerin gelişmesi ve kullanımlarının artması gerektiğinden kamu otoritelerinin kalkınma adına uyguladıkları politikalarda çevreyi içine alan kararlar almaları beklenmektedir (Schiederig vd., 2012, s. 180). Kentsel politikalar toplumsal talepler doğrultusunda şekillendiğinden, kentsel inovasyon sürecinde kullanılacak teknolojilerin seçiminde çevre duyarlılığı ön planda olan faaliyetlerin kamu otoritelerinden talep edilmesi sonucunda çevreyle ilgili yeni düzenlemeler yapılmakta ve kentler şekillenmektedir. Rekabet edebilen, sürdürülebilir, teknolojik kentler yaratmak için atılacak adımlarda çevreye duyarlı projelerin uygulanması kentleri rakipleri karşısında öne geçirmektedir (Demiral, 2005, s. 252). Kentsel inovasyon, alışkanlıklarda değişim yaratarak çevre, sosyal yaşam ve ekonomide kalıcı yaşam tarzı farklılaşmalarına yol açtığından yerel yönetimler ve şehir plancıları kentsel inovasyonun önemini ihmal etmemelidirler (Goi, 2017, s. 9-10). Kentsel inovasyonla aktif çevre politikaları-müdahaleleri (atık yönetimi, iyileştirme-temizleme çalışmaları, vb.gibi), sahip olunan kaynakların iyileştirilmesi ve teknolojik altyapının geliştirilerek sağlık, eğitim ve sosyal yaşam alanları başta olmak üzere sosyal ölçü ve refah göstergelerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilirlik hedeflenmektedir (Macomber, 2013, s. 40-41).

Yöntem

Mekânsal ekonometri, mekanlar arasındaki ilişki yapısını (etkileşimi) göstererek mekânsal etkileri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Konum/mesafe ile ilişkili olabilen bağımlılık yapısı, coğrafi/ekonomik/sosyal alanda ortaya çıkabildiğinden davranış biçimlerini açıklamada kullanılabilir (Elhorst, 2011, s. 2) Baz alınan konuma bağlı olarak ortaya çıkan ve baz alınan konum ile komşu konum arasındaki ilişkiyi tanımlayan mekânsal etki, yatay kesit bağımlılığı kapsamında komşu konumdaki korelasyonu ifade eden mekânsal bağımlılığa (otokorelasyon) ve yatay kesit heterojenliği kapsamında ilgilenilen değişkenin bir konumdan diğerine sabit olmayan varyansını ifade eden mekânsal heterojenliğe sahip olabilmektedir (Anselin vd.,

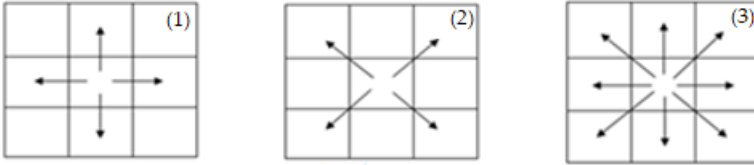
2008, s. 5). Mekânsal birimlerin homojenlikten uzaklaşmasına neden olan mekânsal heterojenlik, ilgilenilen alan üzerindeki noktalarda farklı ilişkinin gözlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Doğrusal regresyon modelinde, $i = 1, 2, \dots, n$ gözlemleri için $(1 \times K)$ boyutlu açıklayıcı değişken matrisi x_i , bağımlı değişken vektörü y_i , parametre vektörü β_i ve hata terimi ε_i olmak üzere mekânsal heterojenlik $y_i = f_i(x_i\beta_i, \varepsilon_i)$ şeklinde gösterilmektedir (Lesage, 1999, s. 7). Rassal değişkenin komşu konumlarda gözlenen değerleri arasındaki korelasyonun sıfırdan farklı olması mekânsal otokorelasyon olarak tanımlanmaktadır (Darmofal, 2006, s. 6). i ve j konumları arasındaki korelasyona $Cov(y_i, y_j) = E(y_i y_j) - E(y_i)E(y_j) \neq 0, \forall i \neq j$ ifadesi ile ulaşılabilmektedir. i ve j konumları arasındaki korelasyon sıfırdan farklı ise mekânsal açıdan ilişki (değer benzerliği ile konum benzerliğinin uyumlu) olduğu söylenebilmektedir. Şekil 1.'de rassal değişken için düşük/yüksek olan değerlerin kümelenme eğiliminde olduğu pozitif mekânsal otokorelasyon (1) ve baz alınan konumun komşu konumlar tarafından çok farklı değerler ile çevrelenmiş olduğu negatif mekânsal otokorelasyon (2) gösterilmektedir. Rassallık durumunda (3) ise değer dağılımları belirli bir kalıba uymamakta ve mekânsal otokorelasyondan söz edilememektedir (Viton, 2010, s. 3).

Şekil 1. Mekânsal Otokorelasyon Tabloları (Kaynak: Tatlı,2016,s.11)

Mekânsal ekonometride konumdan kaynaklı ilişki yapısı coğrafi ağırlıklandırma veya sosyo-ekonomik ağırlıklandırma teknikleriyle matris formu kullanılarak gösterilmektedir. Makale kapsamında ele alınan birim, iller düzeyinde mekânsal yapıya sahip olduğundan mekânsal ağırlıklandırma tekniği olarak coğrafi tekniklerin kullanımı tercih edilmektedir. İlgilenilen birimlerin özelliğine göre ortak sınır paydaşlığı veya belli bir mesafedeki gözlemlerin mekânsal düzenlenmesine dayanan coğrafi ağırlıklandırma, sınırdaşlığa ve uzaklığa bağlı olarak oluşturulmaktadır. (Anselin ve Bera, 1998, s. 243) Uzaklığa bağlı ağırlıklar, mekânsal birimler arasındaki ortak sınırın nispi uzunluğuna ya da bu birimler arasındaki mesafeye göre belirlenen uzaklık azalan fonksiyonla gösterilmektedir (Anselin, 1988, s. 20). Sınırdaş olmayan birimler kullanıldığında, enlem-boylam temelli mesafeye dayalı komşuluğun

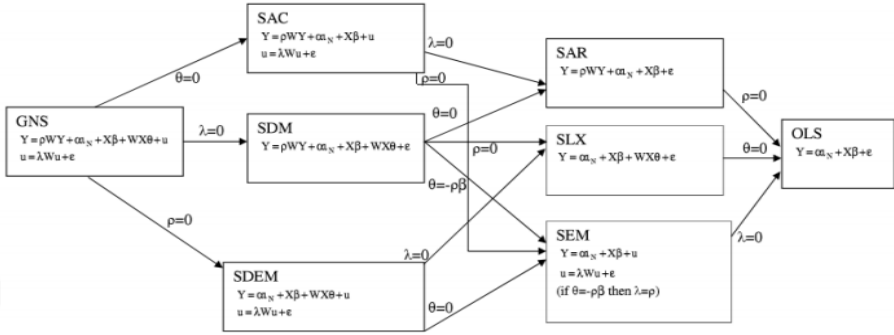
kullanımı tercih edilmektedir. i ve j birimleri arasındaki mesafeyi d_{ij} göstermek üzere uzaklığa dayalı ağırlık matrisi $w_{ij} = f(d_{ij})$ şeklinde ifade edilebilmektedir. Sınırdaşığa bağlı ağırlıklandırmada mekânsal birimler arası ilişki, sınırların ayırt edilebilir harita üzerinden konuma dayalı olarak belirlenmesiyle oluşturulmaktadır. Şekil 2’de, ortak sınıra sahip alanlar ve birbirini çevreleyen alanlar için bitişik alanların ortak kenar paylaşması üzerine kurulan kale komşuluğu (1), bitişik alanların ortak bir köşe paylaşması üzerine kurulan fil komşuluğu (2), bitişik alanların ortak bir kenar ve köşe paylaşması üzerine kurulan vezir komşuluğu (3) olmak üzere üç komşuluk tanımı gösterilmektedir.

Şekil 2. Komşuluk Çeşitleri (Kaynak: Tath, 2016, s. 11)

Mekânsal veri analizinde gözlemler arasında mekânsal bağıllık modellenildiğinden her bir gözlemin bir dizi komşu gözlemlerle bağlantılı olduğu dışsal mekânsal kalıba uygun mekânsal ağırlık matrisi oluşturulmaktadır. $N \times N$ boyutlu pozitif mekânsal komşuluk matrisinin (\tilde{W}) satır elemanı i konumu ile sütun elemanı j konumu arasındaki etkileşimin gücü, \tilde{w}_{ij} elemanı ile gösterilmektedir. Gözlemler arasındaki ilişkinin gücü mekânsal ağırlık yapısı ile ifade edilmektedir. i ve j konumları komşu ise $\tilde{w}_{ij} = 1$, komşu değilse $\tilde{w}_{ij} = 0$ olarak elde edilmektedir (Lesage, 1999, s. 11). Satır standartlaştırılmış komşuluk matrisi mekânsal ağırlık matrisi ($w_{ij} = \tilde{w}_{ij} / \sum_j \tilde{w}_{ij}$) olarak adlandırılmaktadır. Simetrik olan mekânsal komşuluk matrisi simetrik olmayan bir yapıya dönüşmektedir (Viton, 2010, s. 5). Mekânsal olmayan doğrusal regresyon modeli kurulduktan sonra modelin mekânsal etkiyle genişletilmeye ihtiyacı olup olmadığı test edilmektedir. Gözlemlerin bağımsız olduğu varsayımı, hata terimleri arasındaki mekânsal bağımlılıktan dolayı uygun olmamaktadır. Mekânsal bağımlılık; mekânsal korelasyona dayanan mekânsal gecikme bağımlılığı ve hata teriminde gözlenen mekânsal korelasyona dayanan mekânsal hata bağımlılığı olarak iki farklı yapıda görülebilmektedir. İlişki yapısının farklı şekillerde gözlemlenmesi mekânsal model spesifikasyonları arasında ayırım yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Şekil 3’te mekânsal model-

lere ilişkin özet bilgiler yer almaktadır. Mekânsal gecikme (SAR) modeli bağımlı değişkendeki mekânsal korelasyonu açıklamakta ve bu model spesifikasyonu, komşuluk etkisinin önemini vurgulayarak bağımlı değişkendeki görülen mekânsal dışsallığa dayanmaktadır. Mekânsal (SEM) hata modeli, hata terimindeki mekânsal bağımlılığı açıklamakta ve gözlenemeyen gizli değişkenlerin mekânsal korelasyonlu olması durumundan toplanan değişkenlerin komşuluk yapısını doğru yansıtmaması durumunda ortaya çıkabilmektedir. Veriler arasında mekânsal açıdan ilişki (yayıma etkisi) yoksa model tahmininde standart yöntemler kullanılabilirken; mekânsal yapı belirlendiğinde standart tahmin yöntemlerinin kullanımı sapmalı-tutarsız tahminlere neden olduğundan mekânsal ilişkiyi dikkate alan yöntemler kullanılmaktadır (Gumprecht, 2007, s. 10). Mekânsal modeller için kullanılan tahmin yöntemleri arasında en çok olabilirlik yöntemi, genelleştirilmiş momentler ve araç değişkenler tahmin yöntemi yer almaktadır. En çok olabilirlik tahmininde, olabilirlik fonksiyonundan hatalar için birleşik normal yoğunluk türetilmektedir. ρ ve λ mekânsal otoregresif katsayılar ve W mekânsal ağırlık matrisi iken $|I - \rho W|$ ve $|I - \lambda W|$ sırasıyla mekânsal gecikme ve mekânsal hata modeli şeklini almaktadır. Mekânsal gecikme modelinde, mekânsal gecikmeli bağımlı değişkenle (Wy) hata terimi arasında içsellik söz konusu olduğunda araç değişkenler önerilmektedir (Anselin, 1990, s. 141).

Şekil 3. Mekânsal Modeller(GNS:yuvalanmış mekânsal model,SAR:mekânsal gecikme modeli,SEM:mekânsal hata modeli,SDM:mekânsal Durbin model,SAC: genel mekânsal model,SLX:bağımsız değişkeni mekânsal gecikmeli model ve SDEM:mekânsal Durbin hata modeli) (Kaynak: Tatlı ,2016, s. 22)

Mekânsal modellerde kullanılan istatistikler global istatistikler (Moran I, Geary C ve Getis-Ord G istatistiği) ve lokal istatistikler (Moran I ve lokal Getis-Ord G istatistiği) olarak ayrılmaktadır. Mekânsal modeller için kullanılan

diğer testler ise Kelejian-Robinson testi, mekânsal hata otokorelasyon testi, mekânsal gecikme bağımlılık testi, mekânsal hata gecikme bağımlılığının birlikte testi ve lokal tanımlama hatası varlığında dirençli testler olarak sıralanabilmektedir. Mekânsal ekonometride spesifikasyon testlerinin temelini Moran otokorelasyon testleri oluşturmaktadır. Mekânsal bağımlılık için Durbin-Watson testiyle ilişkili olan Moran I testi kullanılmaktadır. Moran I testi, mekânsal bağımlılık türlerinin çoğunluğuna karşı güçlü bir yapıya sahipken, alternatif hipotezler bağımlılık yapısının tüm türleri için geliştirilmemiştir. Mekânsal otokorelasyon düzeyini test etmek ve ölçmek için kullanılan Moran I istatistiği, mekânsal stokastik süreçte mekânsal otokorelasyonun şiddetini ölçmektedir. Standardize edilmiş mekânsal bağlantı matrislerinde de kullanılmaktadır. Moran I testi, mekânsal otokorelasyon düzeyi ρ 'nun anlamlılığını sınamak için kullanılan parametrik testir. Moran I serpilme diyagramı, Moran I istatistiği yardımıyla otokorelasyonu geometrik olarak göstermek için kullanılan tanısal bir araçtır. Saçılım diyagramı olan Moran grafiği, y değişkeni ile y 'nin mekânsal gecikmesi arasındaki ilişkinin grafiksel sunumudur. Genellikle satır standartlaştırılmış mekânsal ağırlık matrisi kullanılmaktadır (Gumprecht, 2007, s. 16). Kelejian-Robinson testi ise mekânsal gecikme ya da mekânsal hata bağımlılığı şeklinde kurulan alternatif hipotezin testine odaklanmaktadır. İki tür otokorelasyon yapısı için geçerli olan testler asimptotik olarak bağımsız olmadığından testlerin ayrı ayrı uygulanması testlerin güvenilirliklerini azaltırken, yokluk hipotezin reddedilmesi halinde bağımlılık yapısı hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır. Bu nedenle, mekânsal gecikmeli model tahmin edildikten sonra mekânsal hata korelasyonu için test gerçekleştirilmektedir. Lokal istatistikler (LİSA), her bir konum için ayrı bir katsayı türeten istatistiklerdir. Her gözlem için LİSA, gözlemlerin etrafında benzer değerlerin belirgin mekânsal kümelenmesinin ölçümünü vermektedir. Tüm gözlemler için LİSA'ların toplamı mekânsal bağımlılığın global istatistiğini vermektedir. LİSA istatistikleri içinde en çok lokal Moran I istatistiği kullanılmaktadır. Mekânsal bağımlılığın lokal Moran I istatistik değerinin pozitif olması, bir konumun yüksek ya da düşük değerler açısından kendisiyle benzeşen komşulara sahip olduğunu göstermekte ve bu durum kümelenmeyi ifade etmektedir. Mekânsal hata otokorelasyonunun testinde ise alternatif hipotez, $\varepsilon = \lambda W\varepsilon + \xi$ veri yaratma süreciyle, belirlenmektedir. $\lambda = 0$ yokluk hipotezinin testinde LR, LM ve Wald ve regresyon modelinin LS tahminine dayanan RS testi kullanılabilir. Mekânsal gecikme bağımlılığının ortaya çıkartılması için $\rho = 0$ yokluk hipotezinin testinde log-olabilirlik fonksiyonundan yararlanılmakta ve bağımlılık yapısının test edilmesi

için RS testi kullanılabilir. Mekânsal hata ve gecikme bağımlılığını birlikte ortaya çıkarmaya yarayan testler ise tek yönlü test olarak adlandırılmakta ve modelin kalıntısının doğru spesifikasyonda olduğu varsayımı altında, tek bir spesifikasyonu test etmek için kullanılmaktadır. Genel tanımlama hatasının varlığı halinde testleri dirençli hale getirmek mümkün olmazken, lokal tanımlama hatası için dirençli testler gerçekleştirilebilir (Bera ve Yoon, 1993, s. 649).

Makale kapsamında ele alınan patent başvurusu ile faydalı model sayısı, kişi başına düşen ortalama atık miktarı, orman alanı, nitelikli yatak sayısı, fiber optik kablo uzunluğu ve konut satış sayısı (sahipliği) değişkenleri yayılma etkisi yaratarak dışsallık oluşturma eğiliminde olduklarından; ağırlık matrislerinin oluşturulmasında, otokorelasyonun varlığının araştırılmasında, aykırılıkların/kümelenmelerin belirlenmesinde ve dağılımların görselleştirilmesinde mekânsal modellerden faydalanılarak kentsel inovasyon göstergelerinin kentleşme üzerindeki mekânsal etkisinin ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır.

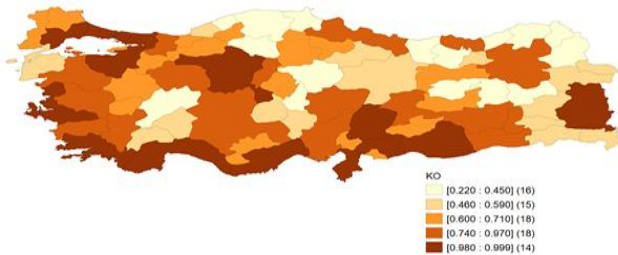
Bulgular

Sağlık sektörüne yapılan yatırımlar kapsamında il bazında hastanelerde bulunan nitelikli yatak sayısı, çevresel faaliyet göstergeleri olarak il bazında kişi başına düşen ortalama atık miktarı ve il bazında orman alanı, teknolojik altyapı harcamaları kapsamında il bazında fiber optik kablo uzunluğu, araştırma-geliştirme faaliyetleri kapsamında il bazında patent başvurusu ile faydalı model sayısı ve bireyler tarafından yapılan uzun vadeli tasarruf kapsamında il bazında konut satış sayısı olarak ele alınan kentsel inovasyon göstergelerinin, kentte ikamet eden nüfusun değişim sürecini gösteren kentleşmeye olan etkisinin ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır. Düzeyde üstel bir büyüme ve azalış gösteren serilerde ortaya çıkan aşırı değişimi dengelemek için serilerin logaritması alınarak değişimlerin doğrusal bir formda ifade edilmesi sağlanmaktadır.2018 yılı baz alınarak Türkiye Sağlık Bakanlığı 2018 Sağlık İstatistikleri Raporu, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bilişim Teknoloji Kurumu (BTK), Türkiye Patent Enstitüsü (TPE) ve Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan elde edilen değişkenler ve betimleyici istatistikler Tablo 2'de yer almaktadır. Makale kapsamında kullanılan değişkenlerin seçiminde 2018 yılına ait il bazında veri setine ulaşılabilirlik belirleyici olmaktadır.

Tablo 2. Modelde kullanılan değişken tanımları ve betimleyici istatistikler

Değişken	Tanım	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
KO	Kentleşme Oranı (20.001 ve üzeri nüfusa sahip yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı)	0,6869	0.23478	0,22	0,99
NYS	İl Bazlı Nitelik Yatak Sayısı	6.89453	1.023883	4.682131	10.01135
AM	Kişi Başına Düşen Ortalama Atık Miktarı (kg/kişi)	1,1593	0,26533	0.98	2,01
KS	Konut Satış Sayısı	8.993555	1.278198	5.068904	12.36331
FKU	Fiber Optik Kablo Uzunluğu	8.018478	0.758450	6.522093	10.76682
P	Patent ve Faydalı Model (İl Bazında Patent ve Faydalı Model Başvuru sayısı)	2.957900	1.736284	0	8.373091
OA	Orman Alanı (hektar)	12.04055	1.309025	5.081404	13.95184

Kentleşme oranına (KO) ilişkin dağılım genişliği baz alınarak 5 parçaya ayrılan mekânsal dağılım haritası Şekil 4'te gösterilmektedir. En yüksek kentleşme oranı % 99 iken en düşük kentleşme oranının %22 olduğu tespit edilmiştir. Düşük kentleşmenin olduğu yerler açık renk ile gösterilirken kentleşme oranındaki artışa göre illerin renkleri koyu olarak gösterilmektedir. İller bazında kişi başı ortalama atık miktarı (AM), fiber optik kablo uzunluğu (FKO), konut satış sayısı (KS), nitelikli yatak sayısı (NYS), orman alanı (OA) ve patent ve faydalı model sayısı (P) değişkenlerinin mekânsal etki taşıyıp taşımadığı hakkında ön bilgi veren mekânsal dağılım haritası Şekil 5'de verilmektedir.

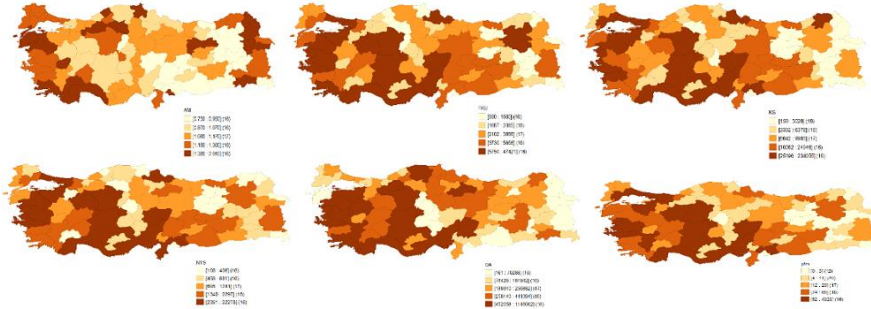
Şekil 4. Kentleşme Oranına İlişkin Mekânsal Dağılım Haritası

Mekânsal dağılım haritaları incelendiğinde ilgili değişkenlerin dağılımının rassal olmadığı görülmektedir. AM, FKO, KS, NYS, OA ve P'ye ilişkin mekânsal dağılım haritası 5 parçaya ayrılmıştır. En düşük atık miktarı 0.75 kilogram iken en yüksek atık miktarı 2.01 kilogram, en düşük fiber optik

kablo uzunluğu 680 metre iken, en uzun fiber optik kablo uzunluğu 47.421 metre, en düşük konut satış miktarı 159 adet iken, en yüksek konut satış miktarı 234.055 adet, en düşük nitelikli yatak sayısı 108 adet iken en yüksek nitelikli yatak sayısı 22278 adet, en düşük orman alanı 161 hektar iken en yüksek orman alanı 1.146.062 hektar, en düşük patent-faydalı model başvuru sayısı 1 adet iken en yüksek başvuru sayısı 3342 adet olarak elde edilmektedir.

Açık renkten koyu renge doğru gidildikçe atık miktarında, fiber optik kablo uzunluğunda, konut satışlarında ve patent sayılarında artış görülmektedir. Koyu renge sahip kentlerde atık miktarının fazla olduğu, teknolojik altyapının sağlandığı, nitelikli yatak sayısına sahipliğin fazla olduğu ve patent-faydalı model başvurusunun fazla olduğu gözlemlenmektedir. Ek olarak, batı bölgesinde yer alan illerin birçoğunda ormanlaşma alanı ortalamanın üzerinde iken, doğu bölgesinde yer alan illerin birçoğunda ve İç Anadolu bölgesinde bulunan illerin bazılarında yeteri düzeyde orman alanı sahipliği bulunmamaktadır.

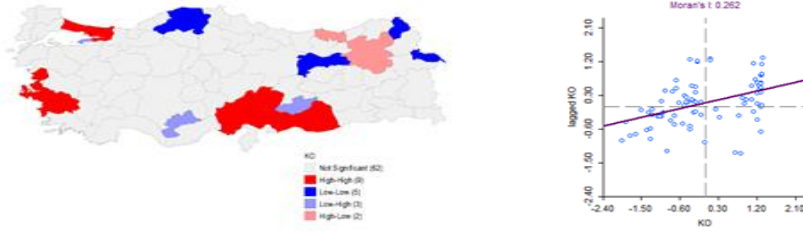
Mekânsal dağılım haritası incelenen verilerin iller bazında dağılımını gösterilmekle birlikte mekânsal ilişkinin anlamlılığı, yönü ve gücü hakkında bilgi sunmaktadır. Bu nedenle Şekil 6'da kentleşme oranı değişkeni için LISA haritası ve Moran I serpilme diyagramları verilmektedir. LISA haritasında yer alan ve beyaz ile işaretlenen alanlar iller arasında mekândan kaynaklı anlamlı bir korelasyon olmadığı yani kentleşme olgusu olmasına rağmen mekânsal etkiden kaynaklanmadığını göstermektedir.

Şekil 5. Kentisel İnovasyon Göstergelerine İlişkin Mekânsal Dağılım Haritaları

LISA haritasında kırmızı ile işaretlenen alanlar, mekânsal kümelenmeyi göstermekte ve ilişkinin derecesinin "yüksek-yüksek" olduğu illeri ifade etmektedir. Moran I serpilme diyagramının 1. bölgesinde yer alan yüksek-yüksek ilişki derecesine sahip olan illerin kentleşme oranı yüksek iken, komşularındaki kentleşme oranı da yüksek olmaktadır. LISA haritasında pembe ile

işaretlenen alanlar, mekânsal kümelenmeyi göstermekte ve ilişkinin derecesinin “yüksek-düşük” olduğu illeri ifade etmektedir. Moran I serpilme diyagramının 2. bölgesinde yer alan yüksek-düşük ilişki derecesine sahip olan illerin kentleşme oranı yüksek iken, komşularındaki kentleşme oranı düşük olmaktadır.

Şekil 6. Kentleşme Oranına ait LISA Haritası ve Moran I Serpilme Diyagramı

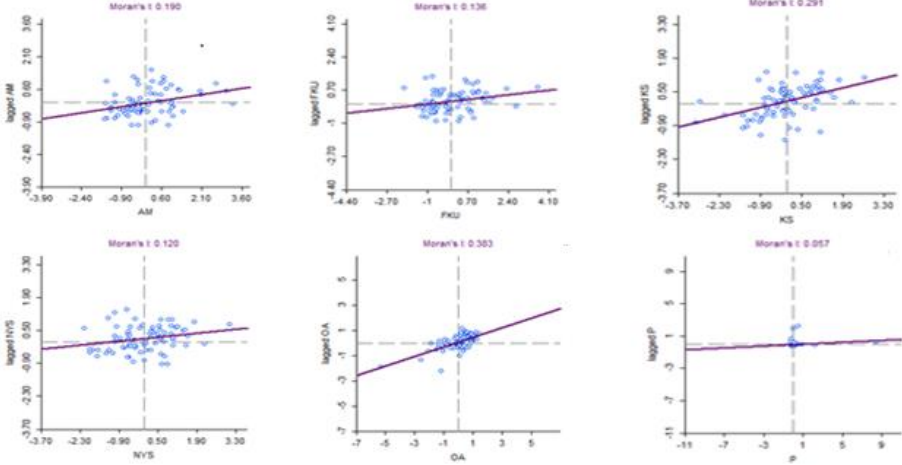
LISA haritasında mavi ile işaretlenen alanlar, mekânsal kümelenmeyi göstermekte ve ilişkinin derecesinin “düşük-düşük” olduğu illeri ifade etmektedir. Moran I serpilme diyagramının 3. bölgesinde yer alan düşük-düşük ilişki derecesine sahip olan illerin kentleşme oranı düşük iken, komşularındaki kentleşme oranı düşük olmaktadır. LISA haritasında lacivert ile işaretlenen alanlar, mekânsal kümelenmeyi göstermekte ve ilişkinin derecesinin “düşük-yüksek” olduğu illeri ifade etmektedir. Moran I serpilme diyagramının 4. bölgesinde yer alan düşük-yüksek ilişki derecesine sahip olan illerin kentleşme oranı düşük iken, komşularındaki kentleşme oranı yüksek olmaktadır. Tablo 2’de LISA haritasındaki anlamlı korelasyona sahip iller gösterilmektedir.

Tablo 3. LISA haritasına göre anlamlı korelasyona sahip iller

Yüksek-Yüksek	İstanbul, Kocaeli, İzmir, Aydın, Adana, Osmaniye, Gaziantep Kahramanmaraş, Şanlıurfa
Yüksek -Düşük	Erzurum, Trabzon
Düşük - Düşük	Kastamonu, Karabük, Erzincan, Ardahan, Iğdır
Düşük- Yüksek	Yalova, Karaman, Adıyaman

Kentleşme oranına ilişkin korelasyonun anlamlı olduğu iller incelendiğinde, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin sınır illerinde, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinin kıyı illerinde belirgin kümelenme görülmektedir. Kentleşme oranı için oluşturulan Moran I serpilme diyagramından bağımlı değişkende ön bilgi olarak belirgin pozitif mekânsal otokorelasyonun söz konusu olduğu görülmektedir. Mekânsal otokorelasyonu varlığını sorgulayan yok-

luk hipotezi %1 önem düzeyinde (*pseudo p-değeri* $0.003 < 0.01$) reddedildiğinden mekânsal otokorelasyonun olduğu ve Moran I istatistiği (0.2661) pozitif olarak tespit edildiğinden, pozitif otokorelasyonun var olduğu yani kentsel inovasyonun pozitif yönde mekânsal bir yapı sergilediği söylenebilmektedir.

Şekil 7. Kentsel inovasyon göstergelerine ilişkin Moran I serpilme diyagramı

Şekil 7'de kentsel inovasyon göstergeleri için kullanılan ilgili değişkenlere ait Moran I serpilme diyagramları görölmektedir. Mekânsal otokorelasyon varlığını sorgulayan yokluk hipotezleri %1 önem düzeyinde reddedildiğinden ve Moran I istatistik değerleri pozitif olduğundan ilgili değişkenlerin pozitif yönlü mekânsal otokorelasyona sahip olduğu söylenebilmektedir. Tablo 4'te kentsel inovasyonun kentleşme üzerindeki etkisinin ve kentleşmenin mekânsal dağılımının araştırılması için kurulan model ve en küçük kareler (EKK) ile en çok olabilirlik (ML) tahmini kullanılarak uygun mekânsal modele karar verilmesi için elde edilen tanımlayıcı test istatistikleri gösterilmektedir.

Gözlenen mekânsal yapının hangi etkiden kaynaklandığını belirlemek amacıyla, modelin kalıntıları kullanılarak yapılan belirleyici test sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir. Uygun bağımlılık yapısına karar vermek için kullanılan testlerden LM_p mekânsal gecikme bağımlılığını ve LM_λ mekânsal hata bağımlılığını göstermektedir. İki testin en genel hali olan $LM_{p\lambda}$ ise her iki bağımlılığın birlikte var olup olmadığını belirlemek için kullanılmaktadır.

Tablo 4. Kentsel İnovasyon Göstergelerinin Kentleşme Oranına Etkisi

	EKK Tahmini	SAR Tahmini	Tanımlayıcı İstatistikler	
W_KO	-	0.26532*** (0.105739)	Moran I (<i>hata</i>)	1.9923**
Sabit Terim	-0.78754 (0.0906)	-0.90706* (0.108946)	LM_{λ}	2.2411
NYS	0.08326* (0.4742)	0.07699** (0.4292)	LM_{ρ}	7.2934***
AM	-0.10325 (0.0753)	-0.10799* (0.067)	Robust LM_{λ}	1.1664
KS	0.06480*** (0.29634)	0.05137** (0.26644)	Robust LM_{ρ}	5.2188**
FKU	0.08322 (0.22093)	0.10005* (0.19876)	$LM_{\rho\lambda}$	7.4599
P	-0.00009** (0.0001)	-0.00010*** (0.000124)		
OA	-0.01844 (0.10049)	-0.02083* (0.9015)		
	$R^2=0.672153$	$R^2=0.701352$		

*, ** ve ***, sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem düzeyini göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler değişkenlere ait standart hataları göstermektedir.

$LM_{\rho\lambda}$ 'ye ilişkin yokluk hipotezi istatistiksel olarak reddedildiğinden mekânsal etkiler tek tek sınanmaktadır. Mekânsal hata bağımlılığına (LM_{λ}) ilişkin yokluk hipotezi istatistiksel olarak reddedilirken mekânsal gecikme bağımlılığına (LM_{ρ}) ilişkin yokluk hipotezi istatistiksel olarak kabul edildiğinden, mekânsal gecikme etkisinin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Mekânsal gecikme modeli (SAR) sonuçları Tablo 4'te verilmektedir. OA, AM ve P değişkenlerinin kentleşme üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Mekânsal bağımlılık göstergesi olan $W_KO(\rho)$ %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır. Mekânsal gecikme terimi (ρ) pozitif olması bir konumda kentleşme eğilimi ne yönde ise o konumun komşularında da aynı yönde olacağını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, her bir il için verilen kentleşme oranının ilgili kentsel inovasyon göstergelerinden etkilenmesinin yanı sıra komşu illerdeki kentleşme oranından da etkilendiği söylenebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Kentsel inovasyon faaliyetleri, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kentsel kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Kentlerin hem içyapıla-

rında hem de nüfus, kapital ve faaliyet dağılımının mekânsal farklılaşmasında önemli değışmeler yerleşme kademelerinde (tek merkezli metropollerin kentsel dönüşümle birlikte bilgi toplumunun çok merkezli kent bölgeleri haline gelmesi) gözlemlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde kentsel inovasyonun başarılı örnekleri bulunmakla birlikte, gelişmekte olan ülkeler kentsel inovasyon için kullandıkları teknolojiyi gelişmiş ülkelerden satın alarak akıllı kent yaratma çabasındadırlar. Makale kapsamında, gelişmekte olan ülkeler sınırında olan ve kalkınma odaklı bir politika izleyen Türkiye’de kentsel inovasyon göstergesi olarak alınan değışkenlerin kentleşme üzerindeki etkisinin ortaya çıkartılması ve iller-arası etkileşimin olabilirliği varsayımıyla kentleşmede mekânsal etkiden söz edilebilirliğin araştırılması amaçlanmaktadır. İller bazında, kentsel inovasyon göstergeleri ve kentleşme açısından homojenlik yapısının varlığı sorgulanmaktadır. Bu çerçevede, patent başvurusu ile faydalı model sayısı, kişi başına düşen ortalama atık miktarı, orman alanı, nitelikli yatak sayısı, fiber optik kablo uzunluğu ve konut satış sayısı (sahipliği) ele alınmaktadır. Türkiye’de kentleşme düzeyinde ciddi farklılık olduğu, ülkenin batı ve doğu bölgesindeki illerin birbirinden farklı özellikler gösterdiği ve kendi içlerinde heterojen bir yapı göstererek mekânsal etkileşim içinde oldukları tespit edilmiştir.

Toplumlardaki yapısal değışimler konut algısını değıştirmektedir. Türkiye’de orta-dar gelir grupları için sosyal güvence ve üst gelir grubu için tasarruf/yatırım aracı olarak görülen konut sahipliğindeki artışın kentleşme üzerine istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkisi belirlenmektedir. Kent yapısındaki eşitsizlikler ve çarpıklıklar ülkeyi etkilediğinden kentleşme politikalarında konut politikaları önemli olmaktadır. Tekeli (2016)’ya göre, sanayileşme ile ortaya çıkan nüfus artışı ve konut ihtiyacı kentleri yapısal olarak değıştirirken, yerleşim alanlarında bozuk kentleşmelere neden olmaktadır. Sanayi ve kentleşmenin doğru orantılı gerçekleştiği ülkelerin aksine, Türkiye’de kentlerin çekiciliğinden çok kırsal kesimin iticiliğinden/yoksunluktan göç olgusunun meydana geldiğini ve kültürel etkileşim sorunu yaşanmasının yanı sıra modernitenin meşruiyet kalıpları içinde göç edenlerin kente yerleştirilme sorununun “gecekondulaşma” ile çözülmesi sonucunda kentlerin çevresinde oluşan büyük gecekondu kuşaklarının, büyük metropollerin merkezlerini desantralize ederek tek hâkim merkezli kentsel yapının yerini çok odaklı kent bölgelerinin aldığını belirtmektedir (Tekeli, 2016, s. 18-19). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri çerçevesinde, bugün ve gelecek nesillerin mutluluğunu amaçlayan “mutluluk ekonomisi”

adıla insanı ön plana çıkartan ve çevrenin korunmasına odaklanan politikalar ortaya konmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkeleri bu politikanın uygulanmasının erken olduğunu belirtmekle birlikte, sürdürülebilir kalkınma politikalarını uygulayarak üretim maliyetlerini arttırmaktadır (Soplop, vd., 2009, s. 3557). Bununla birlikte, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kıt kaynakların ve çevresel bozulmanın sürdürülebilir kalkınma üzerinde yarattığı ekonomik ve sosyal maliyet göz ardı edilerek sanayileşme, ekonomik büyüme ve gelir artışı olgusu ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de ortalama atık miktarlarının ve orman alanının kentleşme üzerine istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkisi belirlenmektedir.

Sosyal ve ekonomik gelişmenin koşulları arasında yer alan sanayileşme ve sürdürülebilir kalkınmaya paralel olarak ortaya çıkan kentleşme, toplum yapısındaki örgütlenme, iş bölümü ve davranış yapısını içinde barındıran nüfus birikim süreci olarak bilinmektedir. Bu çerçevede, herhangi bir inovasyon sürecine dahil olunmadan nüfus yoğunluğu bazındaki artış, gelişen teknoloji ile istenen refah seviyesine ulaşmak için gereken üretim-tüketim kaynaklarındaki artışla birlikte atık üretimi ve çevresel bozulmada artış yaratmakta ve orman alanlarında azalmaya neden olmaktadır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Türkiye’de atık yönetimine bağlı yükümlülüklerin tam olarak yerine getirilmemesi ve atıkların kısmen yeniden kullanılarak atık miktarının azaltılması yeterli düzeyde bir sürdürülebilirlik sağlayamadığı söylenebilmektedir. Çevre kirliliğinin azaltılması ve çevresel bozulmanın kendi kendini yenileyememe sınırlarına gelmesinin engellenmesi için ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve çevre korumasını içinde barındıran sürdürülebilir kalkınma ile nitelikli politika tasarımlarının yapılması ve gelir gruplarına özgü aktif politikaların uygulanması gerekmektedir. Ek olarak, endüstriyel metabolizma ve ekoloji kapsamında, tüketim sonucunda çevresel bozulmaya neden olan atıklar etkili ayrıştırılarak, geri dönüşüm, döngüsel akış içine girerek diğer endüstrilerde kaynak ihtiyacını karşılayan hammadde olarak işlem görebilmektedir. Bunun sonucunda ise hem doğal kaynak kullanımının sınırlandırılması hem de atık depolama alan ihtiyacının azalmasıyla değer yaratma süreci oluşmaktadır.

Sağlıkta dönüşüm programıyla farklı gelir gruplarının sağlık ihtiyaçlarının ortak bütçeden karşılanması ve kamu-özel hastaneler arasında rekabet ortamının oluşması sağlanarak hizmet iyileşmesi hedeflenmektedir. Sağlığa yapılan yatırımlar beşerî sermayeyi, fiziksel yatırımları ve verimliliği arttırarak kalkınmayı sağlarken; sağlık sektörünün zayıf olması sermayenin verim-

liğini azaltmaktadır. Yönetmel sosyoekonomik sistem olan iller bazında gelişmişlik seviyesi ve beşerî sermaye yapısı incelendiğinde, uygulamaya konan sağlık politikaları ve planlamaları kapsamında, kentlerde sağlık tesislerinin niteliklerinde değişim gözlemlenmektedir. İllerin nitelikli yatak sayısının toplam yatak sayısına oranı, ilin sağlık sektöründeki gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Türkiye’de nitelikli yatak sayısındaki artışın kentleşme üzerine istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkisi belirlenmektedir. Niceliksel olarak fazla olan hastane yatak sayısının niteliksel olarak da giderek arttığı söylenebilmektedir.

Teknolojik gelişmelerle ürüne/bilgiye ulaşımın kolaylaşması, ucuzlaşması ve yönetimin hizmet-dağılım etkinliklerini sağlaması kentleşmenin hızlanmasında önemli rol oynarken; teknolojik altyapının sağlanmasıyla bilgi toplumuna geçişin hızlanması ve yeniliklerin benimsenmesi sermaye yapısını bilgi üstünden şekillendirdiğinden toplum yapısında ve davranışında farklılıklara neden olabilmektedir. Türkiye’de fiber optik uzunluğundaki artışın kentleşme üzerine istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkisi belirlenmektedir. Teknolojik alt yapının olmaması veya iyileştirilmemesi sonucu bilgiyi saklama, paylaşma ve ulaşma ihtiyaçları karşılanmadığında beşerî sermaye yoksulluğu ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel gelişme ve ölçeğin genişlemesi ekonomik büyümeye yol açtığından bir kentin endüstriyel karlılığı ne kadar yüksek olursa, kentin verimliliği de o kadar yüksek olmaktadır. Endüstriyel ölçeğin genişlemesini ve finansal mallar ile emek üretim mallarının tüketimindeki artışlara bağlı olarak, kaynakların tam kullanımı ve üretim verimliliği endüstriyel kalkınmadaki ilerlemeyi tanımlamakta ve sanayi ölçeği ile kentsel rekabeti olumlu yönde etkilemektedir. Gelişmiş olan ülkelerde kentleşme ve kentsel inovasyon doğrudan patent ve faydalı model sayısına bağlı olmakla birlikte; Türkiye’de patent ve faydalı model başvuru sayılarının kentleşme üzerine istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkisi belirlenmektedir. Ülkeler karşılaştırmalı üstünlükler teorisi kapsamında üstün oldukları ürünün üretiminde uzmanlaşarak üretimde pahalıya neden olan ürünü ithal etmeyi tercih etmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde, sürdürülebilir büyüme ve verimlilik için yeterli kaynak bulunmamasının yanı sıra birçok maliyet kaleminin bulunması, teknoloji gibi unsurların satın alınmasını gerektirmektedir. Her ne kadar teknoloji geliştirme ile ilgili devlet teşvikleri ve hükümet politikaları olsa da teknoloji üretmede hammadde konusunda dışa bağımlı olunması Türkiye’nin teknoloji üreten değil teknoloji ithal eden bir ülke olmasına neden olmaktadır. Bu durumda kentsel inovasyon

stratejilerinde kullanılan tüm teknolojiler ithal olmakta ve yerel yönetim birimleri kullandıkları basit teknolojileri bile satın alabilmektedir. Kullanılan teknolojiler satın alınmayıp üretilmek istenirse çok yüksek maliyetlerle karşılanmaktadır. Bununla beraber, faydalı model ürünlerinin yeni olmayıp birçoğunun başkaları tarafından üretildiği ve/veya tasarım tescillerinin piyasada olan ürünleri kapsadığı düşünüldüğünden niteliksel olarak yeterlilikleri sorgulanmaktadır. Türkiye’de fikir/ürün geliştirmeye yönelik düşünce sisteminin yaygınlaştırılmaması, kavramsal bilgi eksikliği, hukuki boşluklar, yeterli kaynak ayrımının sağlanmaması AR-GE kültürünün oluşumunu engellemektedir. Kentler, inovasyon sürecinde AR-GE faaliyet üretimi yerine sadece kullanımını da tercih edebilmektedirler. Kentsel inovasyon için kullanılan bilgi teknolojilerinin yüzde 85’i zayıf planlama, yetersiz iş gücü, üst yönetim desteğini alamama, liderlik vasfının olmaması, uzmanların azlığı/yokluğu, organizasyonel hedefler ile proje hedefleri arasında uyum sağlanamama, çok fazla teknoloji odaklılık ve/veya kamu sektörü kentsel inovasyon projelerinin kendisinin bir oksimoron olmasından dolayı başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Devlet kurumları ve risk almayan yapılandırılmış bürokrasiler öğrenme, deney yapma, doğaçlama gibi durumlara kolayca adapte olamadıklarından kamu sektörü projeleri inovasyon için çok açık ve esnek değildir. Bu kapsamda, iller bazında patent ve faydalı model sayısındaki artışın sürdürülebilir büyüme, verimlilik ve dolayısıyla kentsel inovasyona neden olmadığı ve kentleşmenin bu kapsam dışında sadece kırsal kesimdeki kentleşme türü olan kente göç olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılmaktadır.

Extended Abstract

Spatial Effect of Urban-Innovation on Urbanization

*

M. Kenan Terzioğlu

ORCID: 0000-0002-6053-830X

Mehmet Ali Yücel

ORCID: 0000-0002-5474-3307

Senem Demirkıran

ORCID: 0000-0001-9835-4963

Doğaç Acaroğlu

ORCID: 0000-0002-0055-1449

Cities that adapt to the changes in social structure caused by evolving technology and globalization emerge as open systems that interact with the process of innovation, where new ideas emerge and knowledge is spread. Urban innovation emerges as a way to solve the complexities and challenges arising from rapid urbanization; it helps ensure sustainable urban development in developing countries. Significant changes are observed in settlement stages both in the internal structures of cities and in the spatial differentiation of population, capital, and activity distribution. While there are successful examples of urban innovation in developed countries, developing countries acquire the technology for urban innovation from developed countries in an effort to create smart cities. Structural changes in societies alter perceptions of housing. As inequalities and irregularities in urban structure affect the country, housing policies are important in urbanization policies. It is necessary to examine the impact of the increase in residential property ownership on urbanization, which is seen as social security for middle- and low-income groups and as a means for wealth accumulation and investment for the high-income group in Turkey. Rising in parallel with industrialization and sustainable development, which are among the conditions of social and economic development, urbanization is known as the process of accumulation of population; this in itself encompasses the organization of the structure of society, division of labor, and behavioral framework. The increase in population density without any involvement in the process of innovation and the increase in the production–consumption resources required to achieve the desired level of prosperity with developing technology,

as well as the effects on forestation, waste production, and environmental degradation should also be examined. The health transformation program in Turkey aims to improve services by providing health services to different income groups from a public budget and by creating a competitive environment among public–private hospitals. While investments in healthcare lead to development through increased human capital, physical investments, and productivity, a poor healthcare sector reduces the efficiency of capital. By examining the level of development and human capital structure on the basis of provinces (i.e., the administrative socioeconomic system), it is necessary to observe within the scope of health policies and planning the changes in the attributes of health facilities in cities. As access to products and information become increasingly easier and cheaper, administrations providing better services and distribution operations by using technological innovation play an important role in accelerating urbanization. The acceleration of transition to an information society and the adoption of innovations can cause differences in the structure of society and behaviors because it uses information to shape the structure of capital. In the scope of the theory of comparative advantages, countries prefer to import products that are expensive to produce and to specialize in producing goods and services in which they have an advantage. Developing countries are required to purchase technology because they do not have enough resources for sustainable growth and efficiency and are burdened with numerous items of expenditure. As cities may prefer to utilize rather than conduct research and development activities in the process of innovation, the evaluation of technological infrastructure and research-development activities is necessary. In this context, the plan is to discover the effects of the process of innovation on urbanization using urban innovation indicators such as the number of specialized beds in hospitals per province as indicators of investments in the health sector, the average amount of waste per capita and forest area per province as indicators of environmental activity, length of fiber optic cable as an indicator of technological infrastructure expenditure, number of patent applications and utility models per province as an indicator of research and development activities, and the number of residential real estate sales per province as an indicator of long-term savings made by individuals. This study was aimed at discovering, taking into account the year 2018, the effects of the variables of environmental activity indicators such as that of infrastructure, research and development activity, healthcare investment, and individual investment-savings on urbanization in Turkey, which is a developing country with development-focused policies, as well as contributing to the literature in the field by researching spatial

impacts on urbanization on the assumption of the possibility of interaction between provinces—in other words, to understand if urbanization has a spatial distribution. Spatial econometry demonstrates the structure (interaction) of the relationship between locations and reveals spatial effects. Because the variables discussed within the scope of the article tend to create externality by creating the effect of propagation, it is aimed to identify the spatial effect of urban innovation indicators on urbanization by using spatial models for creating weight matrices, investigating the presence of autocorrelation, and determining contradictions/clusters and visualization of distributions. Urban innovation indicators and the presence of a homogeneous structure in terms of urbanization are questioned on a provincial basis. In this context, it has been determined that there is a significant difference in the level of urbanization in Turkey; the provinces in the western and eastern regions of the country have different characteristics, and they are in a spatial interaction by displaying a heterogeneous structure within themselves. In addition, the variables considered as indicators of urban innovation can provide information regarding whether a sustainable economic structure or just a growth-oriented structure is predominant in Turkey. Taking into account indicators of human capital, the environment, and infrastructure, this study explored whether the increase in urbanization is because of urban innovation or arising from an economy solely based on industrialization and focused on growth, which as a part of rural abandonment and does not involve eco-innovation and eco-productivity. In this context, it has been concluded that due to the increase in the number of patents and utility models, in average waste amounts, and in forested areas per province have a negative impact on urbanization, urban innovation has not been completely implemented with respect to sustainable growth and productivity, and only a growth-focused process is conducted; thus, urbanization can only be interpreted as urban migration, which is a kind of rural urbanization.

Kaynakça/References

- Akubue, A. I. (2002). Technology transfer: A third world perspective. *Journal of Technology Studies*, 28(1), 14-21.
- Anselin, L. (1988). Model validation in spatial econometrics: a review and evaluation of alternative approaches. *International Regional Science Review*, 11(3), 279-316.
- Anselin, L. (1990). Some robust approaches to testing and estimation in spatial econometrics. *Regional Science and Urban Economics*, 20(2), 141-163.
- Anselin, L. (1995). Local indicators of spatial association—LISA. *Geographical analysis*, 27(2), 93-115.

- Anselin, L. ve Bera, A.K. (1998). *Introduction to spatial econometrics*. Handbook of applied economic statistics, 237.
- Anselin, L., Le Gallo, J. ve Jayet, H. (2008). *Spatial panel econometrics*. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Bera, A.K. ve Yoon, M.J. (1993). Specification testing with locally misspecified alternatives. *Econometric theory*, 9(4), 649-658.
- Berdegue, J. ve Escobar, G. (2002). *Rural diversity, agricultural innovation policies and poverty reduction*. Agricultural Research and Extension Network.
- Birleşmiş Milletler, (UN). (2013). *Science, technology and innovation for sustainable cities and peri-urban communities*, Report of the Secretary-General, Economic and Social Council, Commission on Science and Technology for Development, 2013
- Capello, R. (2001). *Urban innovation and collective learning: theory and evidence from five metropolitan cities in Europe*. Knowledge, complexity and innovation systems. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Darmofal, D. (2006). Spatial econometrics and political science. In *Annual Meeting of Southern Political Science Association, Atlanta, GA*, 5-7.
- Demir, K.A., Döven G. ve Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and Human-Robot Co-working. *Procedia Computer Science*, 158, 688-695.
- Demiral, B. (2005). Sürdürülebilir kentler ve bölge. *Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu*, 252-260.
- Demiral, N., Evin, H. ve Demiral, B. (2007). Yoksulluğun küreselleşmesi ve küresel yoksulluk, IV. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, 19-21.
- Dente, B., Bobbio, L. ve Spada, A. (2005). Government or governance of urban innovation? A tale of two cities. *DisP-The Planning review*, 41(162), 41-52.
- Elhorst, J. P. (2011). *Spatial panel models*. York, UK: The University of York.
- Enhancing Productivity in UK Core Cities. (2020). *Connecting Local and Regional Growth*, OECD Urban Policy Reviews.
- Fischer, M.M. ve Wang, J. (2011). *Spatial data analysis: models, methods and techniques*. Springer Science & Business Media.
- Gumprecht, D. (2007). *Spatial methods in econometrics* (Doctoral dissertation, WU Vienna University of Economics and Business).
- Gutzmer, A. (2016). *Urban innovation networks*. Springer Books.
- Goi, C.L. (2017). The impact of technological innovation on building a sustainable city. *International Journal of Quality Innovation*, 3(6), 9-13.
- Komninos, N. ve Sefertzi, E. (2009). Intelligent cities: R&D offshoring, Web 2.0 product development and globalization of innovation systems. *Second Knowledge Cities Summit, 2009*.
- Kremic, T. (2003). Technology transfer: a contextual approach. *The Journal of Technology Transfer*, 28(2), 149-158.
- Krugman P. (1979). A model of innovation, technology transfer, and the world distribution of income. *Journal of political economy*, 87(2), 253-266.

- LeSage, J.P. (1999). *The theory and practice of spatial econometrics*. University of Toledo. Toledo, Ohio, 28.
- Macomber, J.D. (2013). Building sustainable cities. *Harv Bus Rev*, 91(7/8), 40–50.
- Mitchell, W.J. (2007). Intelligent cities. *UOC papers*, 5, 3-8.
- Mol, A. P. (2009). Urban environmental governance innovations in China. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 1(1), 96-100.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0—A Human-Centric Solution. *Sustainability*, 11(16), 4371.
- Nam, T. ve Pardo, T.A. (2011). Smart city as urban innovation: Focusing on management, policy, and context. In *Proceedings of the 5th international conference on theory and practice of electronic governance*, 185-194.
- OECD. (2020). *OECD Urban Policy Reviews*. OECD Publishing.
- OECD. (2020). *Enhancing productivity in UK Core Cities connecting local and regional growth*. OECD Publishing.
- Oosterlynck, S., Kazepov, Y., Novy, A., Cools, P., Barberis, E., Wukovitsch, F. ve Leubolt, B. (2013). *The butterfly and the elephant: local social innovation, the welfare state and new poverty dynamics*. Improve Paper.
- Ritchie, H. ve Roser, M. (2019). *Urbanization*. Our World In Data
- Schiederig, T., Tietze, F. ve Herstatt, C. (2012). Green innovation in technology and innovation management—an exploratory literature review. *R&D Management*, 42(2), 180-192.
- Simmie, J. (2003). Innovation and urban regions as national and international nodes for the transfer and sharing of knowledge. *Regional studies*, 37(6-7), 607-620.
- Skobelev, P. O. ve Borovik, S. Y. (2017). On the way from Industry 4.0 to Industry 5.0: from digital manufacturing to digital society. *Industry 4.0*, 2(6), 307-311.
- Soplop J., Wright, J., Kammer, K. ve Rivera, R. (2009). Manufacturing execution systems for sustainability: Extending the scope of MES to achieve energy efficiency and sustainability goals
- Suthersanen, U. (2006). *Utility models and innovation in developing countries* (No. 13), International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD).
- Tatlı, S. (2016). *Mekansal ekonometrik modeller ve türkiye’de iç göçün belirleyicilerinin analizi*. Yüksek Lisans Tezi , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı.
- Tekeli, İ. (2016). *Yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri*. İdealkent Yayınları: Ankara.
- Tekeli, İ. (2019). Ülkesel/Millî fiziki plan üzerinde dördüncü kez konuşurken, *Sketch Journal of City and Regional Planning*, 1, 1-14
- While, A., Jonas, A.E. ve Gibbs, D. (2004). The environment and the entrepreneurial city: searching for the urban ‘sustainability fix’ in Manchester and Leeds. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 549-569.
- Viton, P.A. (2010). Notes on spatial econometric models. *City and regional planning*, 870(3), 1-23.

Zonguldak İli Kentlerinin Kent Dijitalleşme Endekslerine Göre Sıralanması ve Dijitalleşme Seviyelerinin Kent Dijitalleşme Haritaları ile Görselleştirilmesi

*

Mustafa Çoruh¹

ORCID: 0000-0002-7114-0372

Halil İbrahim Cebeci²

ORCID: 0000-0001-5058-7741

Öz

Yeni mobil ve dijital teknolojilerin dijital nesnelere bütünleşmeye ve kentlerin dijitalleşerek Akıllı Kent (AK) haline gelmeye başlaması kent hizmetlerinin verimli ve etkin bir şekilde yerine getirilmesinde önemli hale gelmektedir. AK uygulamaları kent güvenliğinin sağlanmasında, adreslerin bulunmasında, trafikte akışkanlık, enerji tasarrufu ve verimlilik sağlanması ve belediye hizmetlerinin etkinleştirilmesinde önemli imkânlar sunmaya başlamıştır. Bu yüzden “Kentlerin Dijitalleşme seviyesinin ölçülmesi kentlerin (yöneticilerinin) en önemli sorunlarından (görevlerinden) birisi olarak belirlenmiş” ve araştırmada bu duruma çözüm aranmıştır. Bu doğrultuda yapılan bu araştırmada Literatür taraması ve mülakatlar vasıtasıyla kentlerin dijitalleşmesini etkileyen boyutlar, Kritik Başarı Faktörleri (KBF) ve göstergeler literatür taraması ve saha araştırmasıyla belirlenmiştir. Bu unsurlar yardımıyla Zonguldak ilindeki sekiz ilçenin dijital dönüşümünü etkileyen gösterge verileri toplanarak ilçelerin “Kent Dijitalleşme Endeksi” (KDE) hesaplanmış ve “Kent Dijitalleşme Haritaları” (KDH) yardımıyla ilçe belediyeleri bazında dijitalleşme seviyeleri görselleştirilmiştir. Her kentin hazırlanan tabloda listelenen göstergelerin toplam değerlerine bağlı olarak dijitalleşme seviyesinin farklı olduğu görülmüştür. Her bir KBF'nin kent verileriyle ölçülebilmesi için ilgili gösterge değerlerinin kent paydaşları olan belediye, BTK, TSO, Türk Telekom, Emniyet Müdürlüğü, SGK, MEB, kaymakamlık ve TÜİK'den toplanması ve analiz edilerek KDH ile görselleştirilmesi ve KDE değeri doğrultusunda kentlerin dijital dönüşüme hazırlık veya AK olma seviyesinin ölçülmesi bu araştırmanın önemini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Kentler, Dijital Dönüşüm, Kent Dijitalleşme Endeksi, Kent Dijitalleşme Haritası, Kritik Başarı Faktörleri.

¹ Öğr. Gör., Ataşehir Adıgüzel MYO, E-mail: mcoruh@mustafacoruh.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi E-mail: hcebeci@sakarya.edu.tr

Ranking the Towns of Zonguldak Province According to the Urban Digitization Indices and Visualizing the Digitization Levels with Urban Digitalization Maps

*

Mustafa Çoruh³

ORCID: 0000-0002-7114-0372

Halil İbrahim Cebeci⁴

ORCID: 0000-0001-5058-7741

Abstract

The integration of new mobile and digital technologies into city assets becomes important in the productive and effective implementation of urban services. One of the most important events of today seems to be the digitalization of cities which creates Smart Cities (SC). SC implementations have started to offer important opportunities in ensuring city security, finding addresses, providing fluidity in traffic, invoicing utility services, saving energy in using city resources, and activating municipal services. Therefore, "Measuring the level of digitalization of cities has been identified as one of the most important problems (duties) of cities (managers)" and a solution was sought in the research. The dimensions, Critical Success Factors (CSF) and indicators that affect digitalization of cities have been compiled by means of literature review and field interviews. With the help of an arranged Excel table, the indicator data affecting the digital transformation of eight towns in Zonguldak province were collected and the "Urban Digitalization Index" (UDI) of the towns was calculated and "Urban Digitalization Maps" (UDM) were used to visualize the digitalization status of towns. It is seen that the digitalization level of each town is different depending on the total values of the indicators listed in the prepared table.

Keywords: *Smart Cities, Digital Transformation, City Digitalization Index, City Digitalization Map, Critical Success Factors.*

³ Instructor, Ataşehir Adıgüzel Vocational School, E-mail: mcoruh@mustafacoruh.com

⁴ Asts. Prof., Sakarya University, E-mail: hcebeci@sakarya.edu.tr

Giriş

Günümüzde Dijital devrim her alanda iş yapmanın ve yaşamının kurallarını baştan aşağı değiştirmektedir. Kentlerin yönetimleri de bundan etkilenmektedir. Yeni dijital teknolojilerin yayılması kentlerin yönetim modellerini ve süreçlerini dönüştürmektedir. Bu açıdan kentlerde, ülkeler, firmalar, STK'lar ve üniversiteler gibi Dijital çağa uyum sağlayarak dijital dönüşümlerinin yollarını bulmak zorundadır. Günümüzde İnternet ve Bilişim Teknolojilerinin yükselişinden önce kurulmuş olan tüm özel ve kamu kurumları gibi binlerce yıllık geçmişleri olan kentlerde ciddi zorlukla karşı karşıyadır. Bu açıdan kentlerin sürdürülebilir bir gelişim için dijitalleşmesi kaçınılmaz görülmektedir. Bir kentin dijitalleşmesinin Akıllı Kent (AK) haline gelmesi anlamına geldiği (Satyam, 2017) unutulmamalıdır.

Araştırma Problemi: Günümüzde Kentlerin birçok sorunla uğraşmak zorunda olduğu aşikârdır. Kaynakların verimsiz ve etkisiz kullanımı, merkezi yönetim vesayeti, kaynakların tükenmesi, sürdürülemez hizmetler, küresel ısınma, kirlilik, hızlı nüfus artışı, teknolojik değişimler, dijital bölünme, çarpık kentleşme, yoksulluk, işsizlik, savaşlar, trafik tıkanıklığı ve göçler bunlardan bazılarıdır. Bu sorunları çözebilmek için uluslararası kuruluşlar, hükümetler (ülkeler), STK'lar, iş dünyası, akademi ve halk arasında daha fazla işbirliği yapılmalıdır. Bu işbirliğinin sağlanması için dijitalleşen verilerin ve enformasyonun paylaşılması gerekmektedir. İnternet, bu paydaşlar arasındaki çabaları koordine etmek için ana iletişim, depolama ve işleme aracı haline gelmiştir. Yeni Bilişim ve İletişim Teknolojilerini (BİT) kullanmadan burada bahsedilen kent sorunlarından sadece bazılarını çözmek bile zordur. Bu yüzden kentlerin sorunlarını çözebilmek için kent yöneticilerinin BİT'leri kullanması ve kentlerinin dijitalleşmesini sağlanmaları en önemli görevlerinden birisi haline gelmiştir.

Sorunların çözülmesi için gerekli verilerin toplanması, analiz edilmesi ve ilgili birimler ve paydaşlar arasında paylaşılması gerekli olduğundan bu işlemi yerine getiren BİT araçlarının öneminin giderek artacağı söylenebilir. Bu araçlar arasındaki bağlantıyı da İnternetin kablolu ve kablosuz teknolojiler (Wi-Fi, 4/5G) vasıtasıyla yerine getirdiği görülmektedir. Bu yüzden kentlerde kablosuz internet yatırımlarının hızlanarak devam etmesi ve İnternetin kent yöneticileri tarafından bir altyapı hizmeti olarak görülmesinde fayda vardır. Toplanan verilerin Büyük Veri (BV) araçlarıyla analiz edildikten sonra kentle

ilgili zamanlı ve doğru kararların alınması için İş Zekâsı (İZ) raporlama yazımlarıyla ilgili karar verici bölümlere dağıtımının yapılması da sağlanmalıdır.

Dünya’da rekabetin ülkeler arasından kentler arasına kaydığı günümüzde (Borja ve Castells, 1997) kent kaynaklarının verimli ve etkin şekilde kullanılarak kente rekabet avantajı sağlanması kentlerin dijitalleşmesini ve dijital teknolojilerin halk, yerel firmalar ve yerel kamu kurumları tarafından kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu yüzden Kentlerin dijitalleşme seviyesini ölçecek Kritik Başarı Faktörlerinin (KBF) belirlenerek belirli göstergeler eşliğinde hesaplanmasıyla Kentlerin Dijitalleşme Seviyesi veya Dijital Dönüşüme Hazırlık Seviyesi öncelikle belirlenmelidir. Bu amaçla Kent Dijitalleşme Endeksi (KDE) değerleri çıkarılmalıdır. Kent yöneticilerinin sonuçları kolayca görebilmesi içinde ölçülen KBF değerlerinin Kent Dijitalleşme Haritası (KDH) şeklinde grafikleştirilmesiyle kolay kavrama ve görselleştirme sağlanacaktır. Kent yöneticileri Dünya’da yaşanan teknolojik ve sosyal değişimleri önleyemeyeceğine göre kentlerinin bu değişimin neresinde olduğunu KDH ve DKE yardımıyla görmeleri gerekmektedir. Bu yüzden “*Kentlerin Dijitalleşme seviyesinin ölçülmesi kentlerin (yöneticilerinin) en önemli sorunlarından (görevlerinden) birisi olarak belirlenmiş*” ve araştırmada bu duruma çözüm aranmıştır.

Araştırmanın Amacı: Kentlerin Dijitalleşmesini etkileyen KBF’lerin belirlenmesi ve bu faktörleri oluşturan göstergelerin belirlenerek değerlendirilmesi sayesinde kentlerin dijitalleşme seviyesi veya AK olmaya hazırlık seviyelerinin belirlenmesi sağlanabilir. Bu araştırmanın amacı “*Kentlerin dijitalleşmesini etkileyen Kritik Başarı Faktörlerinin (KBF) belirlenip analiz edildikten sonra Zonguldak ilindeki kentlerin (ilçelerin) Dijitalleşme Endeksi (KDE) değerlerine çıkarmak ve bu değere bağlı olarak Zonguldak ilindeki kentlerin dijitalleşme seviyelerinin belirlenmesidir.*”

Araştırma Soruları: Bu araştırmada yukarıda belirtilen amacı gerçekleştirmek doğrultusunda şu sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Kentlerin dijitalleşmesini sağlayan boyutlar, KBF’ler ve bunları tanımlayan göstergeler nelerdir?
2. KBF değerleri nasıl ölçülür ve kentler için bir dijitalleşme endeksi değeri nasıl bulunur?
3. Kentler Dijitalleşme Endeksi (KDE) ile nasıl sıralanabilir?
4. KBF değerleri nasıl görselleştirilebilir?

5. KDE ve Kent Dijitalleşme Haritalarının (KDH) kent yönetimlerine ve paydaşlarına ne tür faydaları vardır?

Araştırmanın Önemi: Kentlerde kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması için kentte yaratılan, kullanılan ve analiz edilen tüm veri ve enformasyonun dijitalleşmesi gerekmektedir. Burada kentlerin dijitalleşmesini ve dönüşümünü sağlayan boyutların, Kritik Başarı Faktörlerinin belirlenmesi ve göstergelerin incelenmesi bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu araştırma sonunda Kent Dijitalleşme Endekslerinin çıkarılarak kentlerin sıralanması yanında Akıllı Kent (AK) oluşumu bağlamında dijital dönüşümü yöneticilere gösteren “Kent Dijitalleşme Haritalarının” sağlanması araştırmanın önemini artırmaktadır.

Nüfus artışı ve kentleşmenin devam edeceği ve kaynakların azalacağı düşünülürken hâlihazırda var olan kent kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının öncelikle gerekli olduğu görülmektedir. Bunun içinde dijitalleşen verilere ve enformasyona ihtiyaç vardır. Dijitalleşmeyen veri ve enformasyonun istenen hızda toplanması, depolanması, analiz edilmesi ve karar vericilere dağıtılması veya halka duyurulması imkânsızdır. Bu dijitalleşme sayesinde kentlere rekabet avantajı sağlayan işgücü verimliliğini artırma, firma yenilikçiliğini sağlama ve halk girişimciliğinin desteklenmesi sağlanabilir. Bu yüzden Kentlerin geldiği “Dijitalleşme veya Dijital Dönüşüm seviyesinin ölçülmesi” bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Hedef Kitlesi: Kent ve Belediye yöneticileri, STK’lar, halk, yerel firmalar, altyapı hizmeti sunan firmalar, AK uygulaması sunan firmalar, yerel ve merkezi kamu kurumları bu araştırmadan fayda sağlayabilirler.

Literatür Taraması

Akıllı Kent girişimleri sayesinde, kablosuz internet ağıyla oluşturulan Kablosuz Belediye İnternet Ağı (KBİA) şehirler için su, elektrik veya doğalgaz araçlarını okuma, trafik ışıklarını kontrol etme, kent güvenlik sistemlerini kurma, hava durumu için vatandaşları uyarma, belediye hizmetlerini yönetme (itfaiye, çöp toplama vb.), vatandaşlar arasında dijital uçurumu önleme ve Nesnelerin İnterneti (Nİ) uygulamalarını yaygınlaştırmak için kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Coruh, 2009; TT, 2018).

Ayrıca Kent ve Belediye yöneticilerinin kentlerinin dijitalleşmesini sağlamak için Mobil ve sabit İnternet Altyapı stratejilerini kent vizyonu, misyonu

ve stratejik planlarıyla bütünleştirmelidir. Kentlerdeki tüm evlere bir elektrik bağlantısı, su bağlantısı, telefon bağlantısı, kanalizasyon bağlantısı, yol bağlantısı ve gaz bağlantısı yanında internet bağlantısı da sağlanmalıdır. İnternet kullanımını toplumun tüm kesimlerine yaymak için, kent yöneticilerinin uygun maliyetli ve kolay kullanılabilir bir teknoloji bulması gerekmektedir. Bu teknoloji Kablosuz Belediye İnternet Ağı (KBİA) olabilir (Çoruh, 2016). Ancak hızla gelişmekte olan 5G ve Wi-Fi 6.0 teknolojilerinin kent yöneticileri ve diğer kent paydaşlarının en önemli yardımcıları olacakları görülmektedir.

Bu bağlamda günümüzde internet erişimi, Dünya'daki şehirler için bir alt-yapı hizmeti haline gelmiştir. Şehir yönetimlerinin su veya elektrik sağlama, kanalizasyon hizmeti sunma, çöp toplama veya yolların asfaltlanması gibi birçok kent hizmetinin sunulması ve yönetiminde Kent Bilişim Sistemlerini (KBS) kullanması gerekmektedir. KBS'nin de internete e-Belediye vasıtasıyla bağlanarak, her vatandaşın belediyedeki kayıtlarına şifre ile erişmesine izin vermesi desteklenmelidir.

Dijital dönüşümler ile oluşturulmaya başlanan Akıllı Kentlerde (AK) yeni teknolojilerle kent kaynaklarının yararsız kullanımı azaltılarak kent kaynaklarının etkin ve verimli kullanımının artırılacağı öngörülmektedir (Banger, 2017, s. 12). Amaç KBS'ler, Nesnelerin İnterneti, Büyük Veri, İş Zekâsı, Yapay Zekâ, Wi-Fi, 5G ve Bulut Bilişim gibi yeni dijital BİT/Endüstri 4.0 teknolojileri kullanılarak kent kaynaklarının kullanım verimliliğini ve etkinliğini artırmaktır. Bu sayede küresel rekabete, sürdürülebilir bir kent gelişimine, yaratıcı ve yenilikçi firma ve kişiler yanında yatırımcıları da cezbetmeye çalışılmaktadır.

Bu nedenlerle kentlerin dijitalleşmesinin ve bu dijitalleşmenin hangi safhasında olduklarının belirlenmesi yöneticiler ve kent sakinleri için önemli hale gelmektedir. Dünyada dijitalleşmenin gerçekleştiği fiziksel mekânlarda kentlerden başka bir yer değildir. Bu dijitalleşmeye bağlı olarak son yıllarda Akıllı Kentler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Öte yandan, (Satyam, 2017) Akıllı Kentin (AK) evrensel bir tanımı olmadığını söyledikten sonra çoğu şehir yönetimlerinin uzun vadeli bir AK vizyonundan ve planlamasından yoksun olduğunu söylemektedir. Bunun temel nedenini de şehirlerin seçilmiş insanlar tarafından yönetilmesine bağlamaktadır. Seçimle gelen başkanların kısa dönemde sonuç alınacak işlere odaklandığını belirtmektedir.

Kısaca, "AK'ler verilerin ve enformasyonun dijital ortamda aktığı, fiziksel ve sanal varlıkların dijital bir ortamda iletişimde olduğu kentler" olarak tanımlanabilir. Bu yüzden kentlerin Dijital dönüşümünün ve bu dönüşüme bağlı olarak

Kent Dijitalleşme Endekslerinin çıkarılması önemli bir konu haline gelmektedir. *Kentlerin AK olma veya dijitalleşme seviyesine bağlı olarak birbiriyle karşılaştırılmalarını sağlamak ve sıralamak için Dünya’da birçok endeks geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam edilmektedir (Nick ve Pongrácz, 2016):*

- WSP Küresel Kentler Endeksi,
- TU Wien Avrupa Akıllı Şehirler Sıralaması,
- Boyd Cohen Akıllı Şehir Endeksi,
- IBM Akıllı Şehir Değerlendirmesi,
- Avrupa Dijital Şehir Endeksi (EDCi),
- Akıllı Kent Wien Projesi,
- Satyam Akıllı Kentleri Etkileyen Faktörler,
- İtalya Akıllı Şehir Endeksi,
- Sustaina 100 Kent Endeksi.
- Cisco Global Dijital Hazırlık endeksi,
- Roland Berger Akıllı Kent Strateji Endeksi.

Türkiye’de ise 2016-2019 yıllarında Türkiye Bilişim Vakfı, Vodafone-Deloitte, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İstanbul Büyük Şehir Belediyesi tarafından yapılmış endeks çalışmaları vardır:

- İstanbul Akıllı Şehir Endeksi (İBB),
- Vodafone-Deloitte “Akıllı Şehirler Yol Haritası”,
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Akıllı Kent Olgunluk Değerlendirme Modeli,
- Türkiye Bilişim Vakfı Türkiye Akıllı Şehirler Değerlendirme Raporu.

Bu endekslerin oluşturulması içinde birçok boyut, Kritik Başarı Faktörü (KBF) ve göstergeler tanımlanmıştır. Ancak Literatür Taramasında görülen çalışmaların birçoğunda geçen KBF’lerin genellikle teknoloji ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Literatürde ve siyasal ortamda AK kavramının çok popüler olmasına ve kullanılmasına rağmen Dünya’da AK uygulamalarının fazla olduğu görülmemektedir. Roland Berger tarafından 2019 yılında hazırlanan “*The Smart City Breakaway*” adlı rapora göre Dünya’da küçük büyük 153 kent resmi olarak bir Akıllı Kent stratejisi yayınlamıştır. Bunların 15’inin kapsamlı bir stratejik yaklaşım gösteren planları vardır ve bu 15’den sadece 8’i ciddi bir uygulamaya sahiptir (Berger, 2019). Türkiye’de ise 5 kent belediyesinde (Denizli, Konya, Kayseri, Bursa, Kütahya) resmi olarak bir AK projesi olduğu ve AK uygulamalarının yapıldığı internet araştırmasından görülmüştür. Bunların

yanında AK projesi olduğunu belirten 25 adet kent belediyesi daha vardır (Çoruh, 2021).

Türkiye’de kentlerin dijitalleşmesi alanında yapılan en önemli çalışma Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan “2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planıdır.” Kentlerin Dijital Dönüşümünü etkileyen 17 adet KBF’nin tanımlandığı bu plan bakanlık bünyesinde kurulan “Akıllı Şehirler ve Coğrafi Teknolojiler Dairesi Başkanlığı” vasıtasıyla hazırlanmıştır. Bu başkanlığın kurulması ile AK’ler konusu Türkiye’de kurumsal bir yapıya dönüştürülmüştür. AK’ler Strateji Eylem Planı Akıllı Kentler konusunda ulusal ortak stratejik bakışı oluşturmak ve bir yol haritası çıkarmak için hazırlanmıştır. Bu plan ile insan odaklı “Hayata Değer Katan Yaşanabilir ve Sürdürülebilir Şehirler” vizyon olarak belirlenmiştir (CBSMüdürlüğü, 2019). Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Müdürlüğü tarafından hazırlanan bu planın detaylarının anlatıldığı “Akıllı Şehirler Beyaz Bülteninde”, Kentlerin ihtiyaçlarına çözüm arayışı içinde bulunan kişi ve kurumların, AK çözümleri üreterek kente hizmet edebilmek için öncelikle kentin ne kadar “Akıllı” olduğunu gösterecek bazı değerlendirme araçlarına ihtiyaç duydukları ve bunun için nicel ve nitel araştırma araçlarına ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Zonguldak ilinde yapılan bu araştırmada nicel bir araştırmadır. Diğer yandan son yıllarda yayınlanan e-Devlet, Bilgi Toplumu, Dijital dönüşüm ofisi, e-imza gibi birçok eylem planında dijital dönüşümle ilgili birçok atf olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Türkiye’de AK’ler konusunda yapılan çalışmaların ayrı bir araştırma konusu olduğu söylenebilir. Bu konuda yapılmış çalışmalar ve yayınlanan makale ve tezlerle ilgili daha detaylı bir listeye <https://www.akillisehirler.gov.tr/dokumanlar/> linkinden ulaşılabilir.

Kaynakların incelenmesi doğrultusunda Tablo-1’deki Kentlerin Dijitalleşme boyutları ve Kritik Başarı Faktörleri ve bunların ölçülmesini sağlayacak göstergeler (sadece sayıları verilmiştir) belirlenmiştir. ***Araştırmada kullanılan 88 adet göstergenin 61 adeti literatür taramasından gelmiş ve 27 adeti ise kent paydaşları (TSO yöneticileri, Belediye Bilgi İşlem müdürleri, Türk Telekom Müdürü vs.) ile yapılan saha mülakatlarında teklif edilmiştir.***

Tablo 1. Kentlerin Dijitalleşmesini Etkileyen Boyutlar, KBF'ler ve Göstergeler

Boyutlar	Boyut Kaynakları	KBF'ler	KBF Kaynakları	Gösterge Sayısı
Akıllı Teknoloji	(Ahvenniemi, Huovila, Pinto-Seppä, ve Airaksinen, 2017; Cisco, 2018;	Teknoloji Altyapısı	(Cohen, 2015; Ahvenniemi, Huovila, Pinto-Seppä, & Airaksinen, 2017; Cisco, 2018; EDCi, 2016)	13
	Kamrysi, Gotzamani, Andronikidis, ve Georgiou, 2014)	Teknoloji Kabulü	(Cisco, 2018)	9
Akıllı İnsan	(Cohen, 2015; IBM, 2016; SCRanking, 2007; Kamrysi, Gotzamani, Andronikidis, ve Georgiou, 2014)	İnsan Sermayesi	(Ahvenniemi, Huovila, Pinto-Seppä, & Airaksinen, 2017; Satyam, 2017; Cisco, 2018; EDCi, 2016)	10
		İnsan İhtiyaçlarının Karşlanması	(Cisco, 2018; Satyam, 2017)	10
Akıllı Yönetişim	(Cohen, 2015; IBM, 2016; SCRanking, 2007; Ahvenniemi, Huovila, Pinto-Seppä, ve Airaksinen, 2017; Satyam, 2017)	Belediye Yönetişimi	(Cohen, 2015; SCRanking, 2007; Ahvenniemi, Huovila, Pinto-Seppä, & Airaksinen, 2017)	11
		Akıllı Kent Uygulamaları	(Berger, 2019; Satyam, 2017; TT, 2018)	11
Akıllı Ekonomi	(Cohen, 2015; IBM, 2016; SCRanking, 2007)	İş Yapma Kolaylığı	(Cisco, 2018; EDCi, 2016)	8
		Yenilik Ortamı	(Cisco, 2018)	9
		Dijital Pazar	(EDCi, 2016)	7

Yöntem

Bu araştırmada kentlerin Dijital Dönüşümüne (DD) katkı sağlayacak boyutlar, Kritik Başarı Faktörleri ve göstergeler ortaya çıkarılmaya ve bunların ölçüm yolları belirlenmeye ve şehirleri hesaplanan KDE değerlerine göre sıralayacak ortak bir hesaplama yöntemi geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada Şehirlerin dijitalleşmesini veya dijital dönüşümünü sağlayacak çözümlerin neler olduğunu keşfetmenin araştırma temel amaçlarından birisi olmadığı unutulmamalıdır.

Araştırma stratejisi olarak öncelikle literatür taraması yardımıyla Kentlerin Dijital Dönüşümünü etkileyen boyutların, Kritik Başarı Faktörlerinin (KBF) ve göstergelerinin belirlenmesine ve toplanacak verilerin Excel tablosu yardımıyla hesaplanmasına karar verilmiştir. Bu hesaplamada Türkiye ortalamalarının standart veri olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla Türkiye ortalama verileri ilgili kurumların resmi internet (ikincil kaynak) siteleri üzerinden tedarik edilmiştir. BTK, YÖK, TÜİK, TOBB, MEB, TUSİAD, TİM, TUBİSAT, Türk Patent gibi kurumların istatistik verilerine internetten ulaşı-

veya dijitalleşme seviyesini diğerlerinden ayırdığı farz edilmiştir (Satyam, 2017, s. 175). Hesaplama da kullanılan '0' değeri, bir göstergenin şehirdeki dijitalleşmeye bir katkısının olmadığını göstermektedir. Toplanan verilerin analiz edildikten sonra Şekil-1'deki gibi bir grafikte (KDH) gösterilmesi, araştırmacının veya yöneticinin bir şehrin tüm Dijitalleşme/Akıllı faktörlerini birlikte görmesini sağlamaktadır. Şekil-1'deki her bir faktör çizgilerinin dış uçları birleştirilerek bir dokuzgen oluşturulmuştur. Bu dokuzgen şehrin akıllı "Kent Dijitalleşme Haritası" olarak kabul edilmektedir (Satyam, 2017, s. 176).

Haritadaki dokuzgenin alan değerinin, şehrin genel Akıllılığını veya Dijitalliğini ölçebileceği ve bu alan değeri daha yüksek olan şehrin daha Dijital bir şehir olduğu kabul edilmektedir. Bu dokuzgen alan, dairenin alanına bölünürse çıkan değer, kent dijitalliğini gösteren en iyi oran olarak kabul edilebilir. Bu orana Kent Dijitalleşme Endeksi (KDE) denmektedir. Bu Dijital Endeks Değeri aşağıdaki formülle hesaplanmıştır (Satyam, 2017, s. 177):

- $Dijital\ Endeks = [(Akıllı\ Alan)/(Daire\ Alanı)]$

Hesaplanan KDE'ler ile tüm şehirler sıralanabilir ve şehir yöneticileri şehirlerinin dijitalleşmesini değerlendirebilir ve bu değere bağlı olarak iyileştirme olasılıklarını keşfedebilir (Satyam, 2017, s. 177).

Satyam (2017)'nin hesaplama yöntemi doğrultusunda Excel'de hazırlanan Göstergeler tablosu değerlerinin kent bazında nasıl toplanacağını belirlemek için Kdz. Ereğli'de ön araştırma yapılmıştır. Şahsi ilişkiler yardımıyla Türk Telekom, TSO, ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Belediye ziyaret edilerek hazırlanan tablo yardımıyla ilçe bazında veriler toplanmış ve bu ziyaretler sırasında hangi tür verilerin nereden toplanabileceği öğrenilmeye çalışılmıştır. Örneğin güvenlik kamerası verilerinin Emniyet müdürlüğünden, ilçede çalışan sayılarının İlçe SGK müdürlüklerinden alınması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Zonguldak ilinin Sekiz (8) ilçesinde yapılan ilk tur mülakatlar sonunda her ilçeden toplanan veriler Excel tablosunda Satyam (2017)'den alınan AK Endeks formülleri ve AK değerlendirme haritası yardımıyla hesaplanarak ilçelerin bir ön Dijital endeksleri ve Dijitalleşme Haritaları çıkarılmıştır. Toplanan bu ön veriler yardımıyla Araştırmanın KBF'lerini, göstergelerini, Dijitalleşme endeks sıralaması ve Dijitalleşme haritalarını gösteren bir web sitesi tasarlanmış ve Kdz. Ereğli ilçesinin ilk verileri bu sitede ilçe ismi belirtilmeden örnek olarak yayınlanmıştır.

İkinci tur ziyaretler bir hafta sonra yani Ekim ayının son haftası yapılmıştır. Bu ziyaret sırasında her ilçenin derlenen verileri ilgili kişilerle paylaşılmıştır.

ve web sitesi tanıtılarak gösterilmiştir. Endeks sonuçlarının gösterilmesi ve özellikle Kent Dijitalleşme Haritalarının gösterilerek yorumlanması mülakata katılan kişilerin dikkatini çekmiş ve ilgilerinin artması sağlanmıştır. Bu sayede özellikle Devrek, Çaycuma ve Zonguldak Bilgi İşlem müdürlerinin kendi uygulamalarıyla ilgili detaylı bilgi paylaştığı ve öneriler sunduğu görülmüştür.

İkinci tur görüşme sonunda toplanan veriler ve öneriler doğrultusunda bazı göstergelerin hesaplama yöntemi değiştirilmiştir. Örneğin coğrafi işaret ve Ar-Ge yapan şirket sayısı yerine bunların var mı/yok mu şeklinde toplanmasına ve e-Ticaret verilerinin Zonguldak ili ortalamasına göre hesaplanmasına karar verilerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Üçüncü tur görüşmeler Kasım ayının ilk haftası yapılmış ve son haline getirilen Göstergelerin verileri toplanmıştır. Bu turda İnternette hazırlanan bir Anket formu mülakat yapılan kişilere detaylı olarak açıklanarak doldurtulmuştur. Bu anket yardımıyla mülakata katılan kişilerin demografik özellikleri elde edilmiştir. Toplanan son veriler Excel tablosunda ve hazırlanan yazılım vasıtasıyla son hesaplamaları yapılmış ve endeks değerleri vasıtasıyla ilçelerin Dijitalleşme sıralamaları belirlenmiştir. KDE ve KDH verileri ilçe bazında hazırlanmış ve sonuçlar yorumlanarak ilçelerdeki ilgili kişilere Email yoluyla (sadece kendi kentlerine ait sonuçlar) gönderilmiştir.

Yukarıda açıklanan araştırma stratejileri ve yapılan uygulamalardan görüleceği gibi bu araştırmada Araştırma yaklaşımı (metodolojisi) açısından karma bir yaklaşım (pozitivist + yorumlayıcı) kullanılmıştır, çünkü araştırmadaki amaç fenomenleri öngörmek, ölçmek ve tahmin etmekten çok bunları açıklamaktır. Araştırma analizinde ilgili faktörlerin ve göstergelerin açıklanması için halk, uzman ve yönetici görüşlerine başvurulduğundan dolayı öncelikle yorumlayıcı bir yaklaşım gerekmiştir. Ayrıca kentlerin dijital dönüşüm seviyelerini ölçen KDE hesaplandığı bir tablo ve formüller kullanılmıştır. Bu tablodaki ilgili göstergelerin her bir değeri ikincil veya birincil kaynaklardan temin edilerek kentlerin dijital dönüşüm seviyeleri ortaya çıkarılmıştır. Bu yüzden pozitivist bir yaklaşım da söz konusudur.

Diğer yandan bir araştırmanın yöntemi, araştırma problemine ve hedeflerine bağlıdır (Zikmund, 2000). Bu araştırmada, kentlerin Dijital Dönüşüm unsurları ve özellikle KBF'leri açıklanacağı ve KBF'ler yardımıyla Kentlerin dijitalleşme seviyeleri veya dijitalleşme endeksleri (KDE) keşfedilmeye çalışılacağı için hem açıklayıcı hem de keşfedici araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Keşfedici araştırmalar Ne oluyor? Sorusuna cevap aramak için yapılmaktadır (Coşkun, Altunışık, ve Yıldırım, 2017, s. 75). Bu amaçla yukarıda stratejisi ve

uygulanma adımları anlatılan araştırmada öncelikle kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve kent paydaşlarıyla mülakat/anket yapılarak KDE değerlerini hesaplayabilecek boyutlar, KBF'ler ve göstergeler keşfedilmiştir. Daha sonra internetten elde edilen ikincil veriler ve mülakat ile anketlerden elde edilen birincil tür verilerle kentlerin dijital dönüşümün neresinde olduğu ve KDE değerleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu değerlerin keşfedilmesinde Excel tabloları hesaplama ve analiz için kullanılmıştır.

Açıklayıcı araştırmalar ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Bu araştırmada bağımsız değişkenler olan dijital dönüşüm KBF'leri ve bu KBF'ler vasıtasıyla kentlerin KDE ile nasıl sıralanacağı veya sıralama derecesi (bağımlı değişken) nedenleri ve sonuçları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla KDE ve KDHI sonuçları analiz edilerek sıralama sonuçları ve bu sonuçların nedenleri açıklanmaya ve farklı açılardan anlaşılmasına çalışılmıştır. Örneğin Zonguldak ilindeki araştırmada neden Zonguldak merkez ilçenin en dijital kent ve ilin en küçük ilçesinin 3. sırada olduğu açıklanmıştır.

Veri toplamada öncelikle internetten ikincil kaynak verileri standartların belirlenmesi için kullanılmıştır. İlçelerin verileri ise birincil kaynaklardan mülakat ve anket yöntemleri ile toplanmıştır. Genel hatlarıyla stratejisi, amacı, yöntemleri ve yaklaşımı yukarıda özetlenen araştırmada kullanılan yöntemler Tablo-2'de listelenmiştir.

Tablo 2. Araştırma da Kullanılan Yöntemler

Araştırmanın Amacı	Kentlerin Dijitalleşme seviyesinin ölçülmesi.
Araştırma Stratejisi	Literatür taraması, mülakat yapılması, anket düzenlenmesi, KDE ve KDHI'ların Excel ile hesaplanması.
Araştırma Yaklaşımı	Karma (Pozitivist + Yorumlayıcı)
Araştırma Yöntemi	Açıklayıcı (neden-sonuç ilişkisi) ve Keşfedici (ne oluyor?)
Veri Edinme Yöntemi	Mülakat ve istatistik (ikincil) veriler, Anket (Email, internet)
Araştırma Süresi	Anlık (Fotoğraf çekimi) 30 Kasım 2019 tarihli veriler.
Bağımsız Değişkenler	Dijitalleşme Kritik Başarı Faktörleri (9 Adet)
Araç Değişkenler	Dijitalleşme Göstergeleri (88 Adet)
Bağımlı Değişkenler	Kent Dijitalleşme Endeksi ve Kent Dijitalleşme Haritası
Kontrol Değişkenleri	Nİ, BB, BV, İZ, e-Belediye, CBS, Belediye BS, KBİA, KGS ve Diğer Bilişim Sistemleri
Gürültü Değişkenleri	Dış Faktörler (Ekonomi, Siyaset, Teknoloji, Rekabet)
Analiz Yöntemi	Nicel (Kantitatif) ve Nitel (Kalitatif)
Analiz Birimi	Kentler
Etkilenen Kişiler	Vatandaşlar, STK'lar, Yerel Firmalar, Yerel Kent ve Devlet kurumlar, Yatırımcılar, Belediyeler

Kentlerin dijital dönüşümüne etki eden ekonomik, teknolojik, sosyal, demografik, yerel yönetim ve yasal göstergelerin araştırmada birlikte kullanılması daha gerçekçi bir endeks değeri bulunmasına yardım etmiştir.

Bulgular

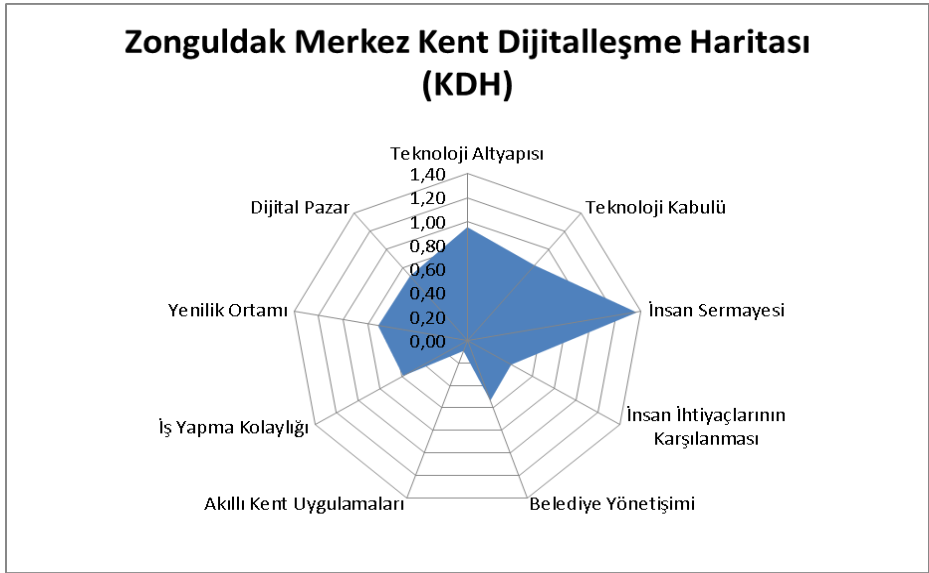
Araştırma Zonguldak ilinin 8 ilçe belediyesi üzerinde yapılmış ve araştırma eşit ağırlıklı gösterge veri değerleri üzerinden tamamlanmıştır. Araştırmada Türkiye ortalamalarının hesaplanmasında TÜİK, BTK, YÖK, TİM, MEB, Patent Kurumu, Cİ, Invest Turkey, TUBİSAD, TOBB, ATGM, SGK ve EPDK gibi kurumların yayınladığı istatistiksel veriler kullanılmıştır. Saha mülakatları sırasında her şehrin dijital dönüşüm boyutları ve KBF değerlerinin hesaplanması için 95 adet gösterge verileri ilgili kurumlardan toplanmıştır. Ancak analiz sırasında bu göstergelerden 7 adetinin aynı değerleri hesapladığı görüldüğünden göstergeler 88'e düşürülmüştür. Araştırmada kullanılan hesaplamaların açıklanması için Zonguldak merkez ilçe verileri kullanılabilir. Bu amaçla Zonguldak Merkez ilçesinin genel KDE değeri Tablo-1'de listelenen KBF'leri tanımlayan gösterge değerlerinin analizleri sonunda oluşan oran sonuçları ve hesaplama verileri Tablo-3'de listelenmiş ve Şekil-2'de KDH olarak görselleştirilmiştir.

Tablo 3. Zonguldak Merkez İlçe Dijital Dönüşüm Kritik Başarı Faktör (KBF) Değerleri

Boyutlar	KBF'ler	Ölçülen (a)	Gereken (b)	Oran (a/b)
Akıllı Teknoloji	Teknoloji Altyapısı	11,74	13	0,90
	Teknoloji Kabulü	7,00	9	0,78
Akıllı İnsan	İnsan Sermayesi	13,67	10	1,37
	İnsan İhtiyaçlarının Karşılanması	4,02	10	0,40
Akıllı Yönetişim	Belediye Yönetişimi	5,34	10	0,53
	Akıllı Kent Uygulamaları	1,00	11	0,09
Akıllı Ekonomi	İş Yapma Kolaylığı	4,71	8	0,59
	Yenilik Ortamı	7,21	10	0,72
	Dijital Pazar	4,67	7	0,67
	Toplam	59,35	88	0,674
	Ortalama	6,59	10	0,672

Hesaplama her bir KBF'nin "Ölçülen" değerleri (a), "Gereken" gösterge sayıları (b) ve Ölçülen/Gereken formülüyle hesaplanan "Oran" değeri (a/b) Tablo-3'de görülmektedir. Buradaki "Ölçülen" gösterge değerleri Türkiye ortalamalarıyla yapılan karşılaştırma değerleri üzerinden hesaplanmıştır. Ör-

neğin “Sabit telefon abone sayısı” göstergesi BTK istatistiklerinden Türkiye’de bin kişiye 139 adet olduğu hesaplanmıştır. Bu ortalama Zonguldak Merkez ilçesinin nüfusuna göre hesaplandığında 17,366 adet olması gerekmektedir. Kentten gelen veri âdeti ise 22,561 bu iki sayı oranlandığında (17,366/22,561) 1.30 değeri bulunmaktadır. “Teknoloji Altyapısı” faktörünün değerini bulmak için 13 adet gösterge bu şekilde hesaplandıktan sonra oran değerleri toplanmakta (11,74) ve bu değer 13 adet gösterge sayısına bölününce Tablo-3’de görülen “Teknoloji Altyapısı” faktörünün “0,90” değeri bulunmaktadır. Bu işlem her bir gösterge ve KBF için tekrarlanmaktadır. Kısacası $9 \times 88 = 792$ adet işlem yapılmıştır.

Şekil-2: Zonguldak Merkez İlçe Kent Dijitalleşme Haritası

Tablo-3’deki oranların tek bir Kent Dijitalleşme Endeks değerine dönüştürmek ve Şekil-2’de Zonguldak Merkez ilçe Kent Dijitalleşme Haritasında görülen faktörlerin toplam alan değerinin (üçgenlerin toplam alanları) hesaplanması Tablo-4’deki formüllerle yapılmıştır.

Tablo 4. Zonguldak Merkez İlçe Kent Dijitalleşme Endeks Hesaplama Formülleri (Satyam, 2017, s. 176)

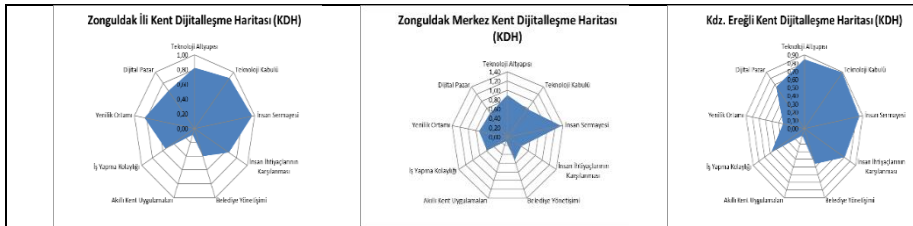
Alan (9Gen):	Toplam $((A*B*\sin 40)/2)$									Topl. Alan
Alan (9Gen):	0,26	0,40	0,20	0,08	0,02	0,02	0,16	0,18	0,22	1,542
Dijital Endeks:	Alan/ $\pi * \text{SQRT}(\text{MAX}(R))$ ($\pi=3,14$ ve $R=\text{yarıçap}$)									
Dijital Endeks:	0,574 R=1 ise 0,491									

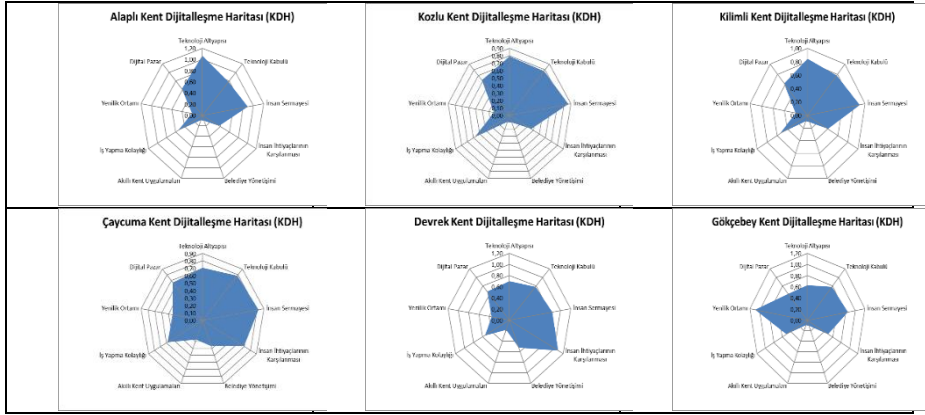
KDE'nin hesaplanmasında R (yarıçap) Oran sütunundaki en büyük değer olan 1,37 alınmıştır. İkinci hesaplamada ise R=1 alınmıştır. Ancak Tablo-6'daki sıralama ilk hesaplama göre verilmiştir. Tablo-3'deki her bir KBF'nin oranlarına bağlı olarak oluşturulan Zonguldak Merkez ilçe AK "Kent Dijitalleşme Haritası" Şekil-2'deki gibi olmuştur.

Tablo-5'den görüleceği gibi Merkez ilçe "Teknoloji Altyapısı" değerinin (0,90) olması bu değer Türkiye ortalamasının altında ve "İnsan Sermayesi" değerinin (1,37) ise Türkiye ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir. Sonuçta Zonguldak ilçelerinin 88 adet göstergeye bakılarak Tablo-4'deki formüllerle hesaplanan KBF Oran sonuçları Tablo-5'de ve Kent Dijitalleşme Haritaları Şekil-3'de toplu olarak verilmiştir.

Tablo 5. Zonguldak İlçelerinin Dijital Dönüşüm Kritik Başarı Faktör Oranları

KBF'ler	Merkez	Kdz. Ereğli	Alaplı	Kozlu	Kilimli	Çaycuma	Devrek	Gökçebey
Teknoloji Altyapısı	0,90	0,85	1,07	0,79	0,85	0,71	0,70	0,63
Teknoloji Kabulü	0,78	0,89	0,78	0,78	0,78	0,78	0,78	0,78
İnsan Sermayesi	1,37	0,85	0,89	0,87	0,91	0,82	0,84	0,84
İnsan İhtiyaçlarının Karşlanması	0,40	0,70	0,38	0,37	0,40	0,69	1,08	0,49
Belediye Yönetimi	0,53	0,46	0,10	0,10	0,11	0,36	0,52	0,11
Akıllı Kent Uygulamaları	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,27	0,18	0,09
İş Yapma Kolaylığı	0,59	0,58	0,54	0,58	0,54	0,58	0,54	0,50
Yenilik Ortamı	0,72	0,33	0,20	0,23	0,21	0,44	0,35	1,09
Dijital Pazar	0,67	0,67	0,62	0,62	0,62	0,67	0,67	0,62
Ortalama Oran	0,67	0,60	0,52	0,49	0,50	0,59	0,63	0,57
Alan Değeri	1,54	1,31	1,06	0,92	0,97	1,23	1,40	1,22
Dijital Endeks	0,57	0,39	0,35	0,27	0,29	0,36	0,46	0,41

Şekil-3: Zonguldak İli ve İlçelerinin Kent Dijitalleşme Haritaları (KDH)

Hesaplanan Kent Dijitalleşme Endeks değerlerine göre ilçelerin sıralanması ise Tablo-6'daki gibi olmuştur.

Tablo 6. Zonguldak İlçeleri Kent Dijitalleşme Endeks Sıralaması

İlçe	Nüfus	Belediye Nüfusu	Dijitalleşme Endeksi	R=1 se Endeks
Zonguldak Merkez	125.339	105.529	0,574	0,491
Devrek	57.540	26.497	0,464	0,445
Gökçebey	21.655	8.204	0,406	0,389
Kdz. Ereğli	175.605	117.456	0,393	0,416
Çaycuma	91.569	27.190	0,355	0,391
Alaplı	44.286	19.301	0,348	0,337
Kilimli	35.323	20.639	0,294	0,308
Kozlu	48.381	40.853	0,273	0,293

Zonguldak ilindeki bu araştırma bulgularına bakıldığında, KDE değerlerine göre Zonguldak merkez ilçesinin önde olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi kentteki üniversite öğrenci ve öğretim elemanı sayılarının Türkiye ortalamasının 2,5 katı olması, belediye Bilgi İşlem bütçesinin yüksekliği ve Bilgi İşlem bölümünün uygulamakta olduğu projeler olduğu söylenebilir. Devrek ilçesinin yüksek bir KDE'ye sahip olması ise TSO'ya kayıtlı şirket sayılarının nüfusuna göre yüksek olmasına, 3 adet tescillenmiş coğrafi işaretinin bulunmasına ve belediye Bilgi İşlem bölümünün başarılı uygulamalarına bağlanabilir. Araştırmadaki en önemli sonuç Zonguldak ilinin en küçük ilçesi olan Gökçebey'in 3. sırada olmasıdır. Bunu sağlayanın da ilçe sınırları içerisinde önemli oranda bir Ar-Ge bütçesine sahip olan yenilikçi (inovatif) bir

firma olduğu görülmektedir. Ulusal Creavit markasına sahip olan bu firmanın 15 adet tescillenmiş markası ve Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir Ar-Ge bütçesinin olması kentin KDE değerini yukarıya çıkarmaktadır. Tüm ilçelerin KDH'larına bakıldığında en optimum dijitalleşmenin Çaycuma ilçesinde olduğu söylenebilir. Çünkü KDH'daki KBF'lerin değerleri dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. Kentlerin Dijitalleşme stratejilerinden birisinin de dengeli KBF değerlerine ulaşmak olduğu da unutulmamalıdır.

Diğer yandan en yüksek KBF oranlarına (Tablo-5'deki kırmızı değerler) bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: İnsan Sermayesi, Belediye Yönetişimi ve İş Yapma Kolaylığı faktörlerinde en iyi Oran Zonguldak merkez ilçeye aittir. Teknoloji Kabulünde Kdz. Ereğli, İnsan İhtiyaçlarının Karşılansında Devrek, Yenilik Ortamında Gökçebey, Teknoloji Altyapısında Alaplı ve Akıllı Kent Uygulamalarında ise Çaycuma ilçesinin en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Dijital Pazar gösterge verileri çoğunlukla Zonguldak ortalamasından geldiği için dört ilçe yaklaşık 0,67 değerini almıştır. **Bu durum bu KBF değeri için gerçek verilere ulaşamadığını göstermektedir.**

İl bazında tüm Kent Dijitalleşme Haritalarına (Şekil-3) bakıldığında Zonguldak kentlerinin Teknoloji Altyapısı ve İnsan Sermayesi KBF'leri bakımından yüksek olduğu, Yenilik Ortamı, İş Yapma Kolaylığı, Belediye Yönetişimi ve AK Uygulamalarında ise düşük olduğu söylenebilir. Her bir kentin KDH ve KDE'sinin farklı olması her bir kentin farklı yönetsel kararlara ihtiyaç duyduğunu ve her kentin ihtiyaçlarının belirlenmesinde göstergelerin ayrıntılı olarak analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sonuçlar

Kentler Dünya'da yaşanan teknolojik ve sosyal değişimleri önleyemeyeceğine göre kendilerini bu değişimlere ayak uyduracak şekilde ayarlamalarını sağlayacak kent yöneticileri ve paydaşlarına sahip olmalıdır. Bunun için Kentsel yaşamda dijitalleşmeyi destekleyecek, kentlerin Akıllı Kent haline gelmesini sağlayacak ve Kent ekonomisini, rekabetçiliğini, sürdürülebilir hizmetleri ve ekosistemini anlayıp yönetecek dijitalleşmiş paydaşların (insanların) yetiştirilebileceği bir Eğitim-Öğretim 4.0 sistemi kentte hayata geçirilmiştir. Bu sayede kent yöneticileri ve paydaşlarının dijital okuryazarlığı sağlanabilir. Bu araştırmada ortaya konan KDE ve KDH'lardan yararlanabilmek için dijital okuryazarlık özellikle kent yöneticiler için gerekli olan bir melektir. **Araştırma sonuçları kent yöneticilerinin dijital okuryazarlığına katkı sağlayabilir.**

Araştırmada kullanılan 88 adet göstergenin 12 tanesinin internetle ilgili olması İnternetin kent dijitalleşmesindeki önemini ortaya koymaktadır. **Bu açıdan araştırma sonuçları kent yöneticilerinin her eve internet bağlantısı ve dijitalleşme stratejisinin bir kent için ne kadar önemli olduğunu kavramalarını sağlayabilir.**

Bu araştırmada, kent yönetimi, kent rekabetçiliği, sürdürülebilirliği ve kaynaklarının etkin ve verimli kullanımının sağlanmasına yardımcı olacak yeni araçların (KDE ve KDH) ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yüzden araştırma sonuçları Kent altyapı ve diğer belediye hizmetlerinin kontrolü için ilgili kent yönetimlerinde bir farkındalık yaratabilir. **Ayrıca araştırma sonunda ortaya çıkarılan KDE ve KDH ve diğer BİT araçları yardımıyla kent kaynaklarının verimli ve etkin kullanımı için kent yöneticileri tarafından ilgili kararların alınmasına yardım edebilir.**

Günümüz Dünya'sında nüfus ve veri artışına bağlı olarak insanların birçok teknolojik, sosyal, siyasal ve ekolojik sorunlarla uğraşmak zorunda olduğu aşikârdır. Daha önce belirtildiği gibi bu sorunları çözebilmek için paydaşlar arasında daha fazla işbirliği yapılmalıdır. Bu sorunların çözümünde kullanılacak araçlardan ikisi de KDH ve KDE olabilir.

Bu araştırmada kentlerin dijitalleşme seviyelerinin veya dijital dönüşüme (AK) hazırlık seviyelerinin ölçülmesi sağlanmaya çalışılmıştır. **Kentin dijitalleşme seviyesini ölçen KDE kentin dijitalleşme sıralamasını ve diğer kentlerle karşılaştırılmasını sağladığından Kentin dijital altyapısı ve belediye hizmetlerinin optimize edilmesi için kullanılabilir.** Kent Dijitalleşme Haritaları ise kentin hangi alanlarda yetersiz ve dijital dönüşümün neresinde olduğunu kolayca görselleştirerek kent yöneticilerinin dijitalleşme konusunda nerelerde eksikleri olduğunu anlamalarına yardım edebilir.

Diğer yandan kaynakların zamanla azaldığı düşünüldüğünde hâlihazırda var olan kent kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının öncelikle gerekli olduğu görülmektedir. Halk kent yönetimlerinin bugün ve gelecekte sahip olacakları kaynakları, bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarına göre etkili ve verimli bir şekilde kullanmasını beklemektedir ve demokratikleşme sürdüğü sürece de bu durumun devam edeceği açıktır. Bunun için kullanılacak en önemli yöntemlerden birisi ülkenin, işletmelerin, öğretim sisteminin yanında kentlerin de dijitalleşmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Bu açıdan bu araştırma sonunda belirlenen KDE ve KDH araçları Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin kentlerde ve yönetiminde kullanımının yaygınlaşmasına yardım edebilir. **Ayrıca araştırma sonuçlarına bağlı olarak konunun**

önemi ve ivediliği konusunda ortaya çıkacak enformasyon kentlerin dijitalleşmesi için gerekli BİT araçlarının üretimi için Türk şirket ve yatırımcılarına motivasyon sağlayarak bu alanda yatırımların artmasına yardım edebilir.

Dijital teknolojilerin hızlı gelişimi ve yaygınlaşması ve kentsel yaşamı etkilemeye başlaması bilim dünyasında ve yayıncılıkta ilgi çekmesini sağlamaktadır. Bu yüzden araştırma kentlerde BİT'lerin kullanımı, Kentlerin Dijital Dönüşümü ve Akıllı Kentler ile ilgili yeni araştırmalara referans olabilir.

Kentlerin sürdürülebilir bir ekonomik, sosyal ve fiziksel gelişim için yeni Endüstri 4.0 ve diğer Bilişim Teknolojileri yardımıyla yeniden AK olarak yapılandırılması gerekmektedir. Bu yapılandırma kentsel iç faktörlerin Dünya'da yaşanan dış faktörlerdeki değişimlere uydurulmasıyla gerçekleştirilmelidir. Bu yeniden yapılandırmada kullanılacak önemli araçlardan birisinin de Akıllı Kent uygulamalarının faydalarını ortaya koyabilecek KDE ve KDH'lar olabileceği söylenebilir.

Kentlerin detaylı dijital dönüşümünün incelenmesi sırasında KBF'lerin ağırlık değerlerinin bulunması da istenebilir. Bu ağırlık değerlerinin bir şehirden diğerine değişebileceği unutulmamalıdır. İstanbul, Teknoloji Altyapısına daha düşük, Belediye Yönetişimine daha yüksek ağırlık verirken, Zonguldak yönetimi ise tam tersini yapabilir. Bu ağırlıklı değerlere (W1, W2...) göre KDE'lerin bulunmasında Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) kullanılabilir. AHP ile uzmanlar veya kent yönetimlerinin her bir faktörün göreceli ağırlığını tanımlamaları sağlanarak daha detaylı ve kentte özel KDE/KDH'lar bulunabilir.

Ayrıca bu araştırmanın Türkiye'deki tüm iller bazında KDE'lerin çıkarılarak tüm kentlerin dijitalleşme sıralamasının çıkarılması önemli bir araştırma konusu olabilir. Dahası bu araştırma sonuçlarının uluslararası verilerle karşılaştırılması ülke şehirlerinin küresel açıdan değerlendirilmesini gösterebilir.

Extended Abstract

Ranking the Towns of Zonguldak Province According to the Urban Digitization Indices and Visualizing the Digitization Levels with Urban Digitalization Maps

*

Mustafa Coruh

ORCID: 0000-0002-7114-0372

Halil İbrahim Cebeci

ORCID: 0000-0001-5058-7741

The integration of new mobile and digital technologies into city assets becomes important in the productive and effective implementation of urban services. One of the most important events of today seems to be the digitalization of cities which creates Smart Cities (SC). Smart City can be defined as “cities where data and information flow digitally, and physical and virtual assets are in communication in a digital environment”. For this reason, the digital transformation of the cities and the “Urban Digitalization Index (UDI)” related to this transformation are becoming an important issue. Many indices in the world have been developed and continue to be developed in order to enable cities to be compared with each other depending on the level of being SC or digitalization. On the other hand, SC applications such as reading of water, natural gas and electricity meters with mobile technologies and invoicing them automatically, monitoring of weather, parking slots, garbage cans, roads and traffic situation by means of related Internet of Things (IoT) sensors and informing relevant stakeholders for helping to facilitate urban life as well as productive and effective use of urban resources. Besides, Smart City implementations have also started to offer important opportunities in ensuring city security, finding addresses, providing fluidity in traffic, saving energy and efficiency in using city resources, and activating digital municipal services (e-Municipality). Therefore, “Measuring the level of digitalization of cities has been identified as one of the most important problems (duties) of cities (managers)” and a solution was sought in this research.

In this study the dimensions, Critical Success Factors (CSF) and indicators that affect digitalization of cities have been compiled by means of literature review and field interviews. With the help of an arranged Excel table, the indicators data affecting the digital transformation of eight towns in Zonguldak province were collected and the “Urban Digitalization Index” (UDI) of the towns was calculated and “Urban Digitalization Maps” (UDM) were used to visualize the digitalization status of each town. It is seen that the digitalization level of each town is different depending on the total values of the indicators listed in the prepared table. Collecting and analyzing the relevant indicator values from the municipalities, Chamber of Commerce and Industry (TSO), Türk Telekom, Police Department, SSI, TOBB, TIM, BTK, MEB, YÖK and national statistical institutions (TUIK) to measure each CSF with city data for measuring the level of digitalization and visualizing the effects of CSFs by UDM increases the importance of this study. It is also determining the dimensions, Critical Success Factors and indicators that enable the digitalization and transformation of the cities strengthens the importance of this research.

For the efficient and productive use of resources in cities, all data and information created, used and analyzed in the city should be digitized. So, there is a need for digitized data and information about city services, assets and resources. It is impossible to collect, store, analyze and distribute non-digitized data and information at the desired speed and to distribute them to decision-makers or make them public usage. Considering that population growth and urbanization will continue and existing resources will decrease, it is seen that it is necessary to use the existing urban resources effectively and productively. Only the digitalization can be ensured to increase the productivity of the local workforce and local company innovations and to support the public entrepreneurship in the cities which are the competitive advantages of the cities. Therefore, “Measuring the level of Digitalization or Digital Transformation level of cities” reveals the importance of this research.

By determining the CSFs that affect the digitization of the cities and determining the indicators that make up these factors, the level of digitalization of the cities or the level of preparation for being SC can be determined. The aim of this research is to measure the UDI values of the towns in the province of Zonguldak by determining and analyzing the CSFs that affect the digitalization of the cities. In this research, answers to the following questions were sought in order to achieve this mentioned goal:

- What are the dimensions, CSFs and indicators that define the digitalization of the cities?
- How to measure CSF values and find a digitization index value for cities?
- How can the cities be ranked by Urban Digitalization Index (UDI)?
- How can CSF values be visualized for city managers?
- What are the benefits of UDI and City Digitalization Maps (CDM) to city administrations and stakeholders?

There are many Target Audiences of the Research such as City and Municipality administrators, NGOs, public and local companies, companies providing infrastructure services, companies that offer SC applications, local and central public institutions.

In this study, the Urban Digitization Index and Digitalization Map of the cities were prepared by using the calculation method of (Satyam, 2017). In this calculation, a ratio was found by dividing the value of each indicator by the Total indicator value of the relevant CSF in order to calculate each CSF value. The final Urban Digitalization Index (UDI) value was calculated by calculating the rectangular areas (Figure-1) formed by these ratio values and dividing this value to total value of the defined circle.

The research was carried out on 8 town municipalities of Zonguldak province and the research was completed on equal weighted indicator data values. When looking at all the Urban Digitalization Maps for Zonguldak towns, it can be said that Zonguldak towns are high in terms of Technology Infrastructure and Human Capital CSFs and low in Innovation Environment, Ease of Doing Business, Municipal Governance and SC Applications. The fact that each town's UDM and UDIs are different which indicates that each town needs different administrative decisions and the indicators should be analyzed in detail in determining the needs of each town.

It should be remembered that in this research, instead of finding solutions that can enable the digitalization of cities, a common calculation method is tried to be developed that can rank the cities according to the calculated UDI values.

Kaynakça/References

- Ahvenniemi, H., Huovila, A., Pinto-Seppä, I., ve Airaksinen, M. (2017). What are the differences between sustainable and smart cities? *Cities*, 60, 234-245.
- ATGM. (2018). *Toplam AR-GE merkez sayısı*. Ekim 23, 2019 tarihinde <https://atgm.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=0f2b8c0e-d0cc-46a6-b7d0-4a4ed4b6ec0a> adresinden alındı

- Banger, G. (2017). *Endüstri 4.0 ekstra*. Ankara: Darlion Yayınları.
- Banger, G. (2018). *Endüstri 4.0 ve akıllı işletme (2. Baskı)*. Ankara: Darlion Yayınları.
- Berger, R. (2019). *The smart city breakaway. How a small group of leading digital cities is outpacing the rest*. Ağustos 20, 2019 tarihinde https://www.rolandberger.com/publications/publication_pdf/roland_berger_smart_city_breakaway_1.pdf adresinden alındı
- Borja, J., ve Castells, M. (1997). *Local and Global: Management of Cities in the Information Age. United Nations Centre for Human Settlements (Habitat)*. UNCHS. UK: Earthscan Publications Ltd.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social critique of the judgement of taste*. London & New York: Routledge.
- BSI. (2015). *Smart cities overview-guide*. BSI:PD 8100.
- BTGM. (2019). *Teknoloji geliştirme (Teknokent) bölgeleri*. Ekim 22, 2019 tarihinde <https://btgm.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=4d9b6b9a-839b-446e-af35-aafe40b65946> adresinden alındı
- BTK. (2018). *Genişbant internet kullanıcı sayıları*. Ekim 19, 2019 tarihinde <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/yillik-il-istatistikleri/elektronik-haberlesme-sektorune-iliskin-il-bazinda-yillik-istatistik-bulteni-2019-v2.pdf> adresinden alındı
- CBS Müdürlüğü. (2019). *Akıllı şehirler beyaz bülteni*. Aralık 24, 2019 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cbs/akillisehirler/> adresinden alındı
- Cİ. (2019). *Coğrafi işaretler*. Kasım 11, 2019 tarihinde <https://www.ci.gov.tr/anasayfa> adresinden alındı
- Cisco. (2018). *Cisco Australian digital readiness index 2018: Digital dividend or digital divide?* Ağustos 20, 2019 tarihinde https://www.cisco.com/c/dam/m/en_au/digital-readiness/pdfs/digital-readiness-report.pdf adresinden alındı
- Cohen, B. (2015). *The smartest cities In the World 2015: Methodology*. Ağustos 27, 2019 tarihinde <https://www.fastcompany.com/3038818/the-smartest-cities-in-the-world-2015-methodology> adresinden alındı
- Çoruh, M. (2009). *The factors involved in utilizing e-Municipality and municipal wireless network (MWN) technologies for effective, efficient and productive use of city resources in municipal governments in the information age*. Ph.D Thesis, International School of Management, Paris.
- Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı (9. Baskı)*. Sakarya: Sakarya Kitabevi, Ağustos 2017.
- Çoruh, M. (2010). Kent kaynaklarının etkin ve verimli kullanımında kablosuz belediye internet ağlarının (KBIA) etkileri. *Akademik Bilişim 2010 Konferansı (10-12 Şubat 2010)*. Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Çoruh, M. (2016). *Bilişim kentleri çağı*. Ankara: Post ve Post Yayıncılık, Ocak 2016.
- Çoruh, M. (2021). *Kentlerin dijital dönüşümü için kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi ve Kent dijitalleşme endeksi ile kent dijitalleşme haritasının çıkarılması*. Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü YBS Bölümü, Savunulmamış Doktora Tezi.

- EBSO. (2017). *Sanayi 4.0 uyum sağlamayan kaybedecek (Düzeltilmiş 2. Baskı)*. Ege Bölgesi Sanayi Odası. Ekim 15, 2017 tarihinde http://www.ebso.org.tr/ebsoimedia/documents/sanayi-40--gozden-gecirilmis-ikinci-baski_95869497.pdf adresinden alındı
- EDCi. (2016). *European Digital City Index methodology report*. Ağustos 20, 2019 tarihinde <https://digitalcityindex.eu/uploads/2016%20EDCi%20Construction%20Methodology%20FINAL.pdf> adresinden alındı
- Eğitimsen. (2018). *Türkiye'de ortalama okul süresi (yıl)*. Ekim 8, 2019 tarihinde <http://egitimsen.org.tr/2018-2019-egitim-ogretim-yilinda-egitimin-durumu-raporu/> adresinden alındı
- Endustri40. (2018a). *Dördüncü endüstri devrimi sanayinin dijitalleşmesi*. Haziran 10, 2018 tarihinde <https://www.endustri40.com/dorduncu-endustri-devrimi-sanayinin-dijitallesmesi> adresinden alındı
- Gökmen, L. (2016, July 1). *Konutta proje ligi*. Ekonomist: <http://www.ekonomist.com.tr/kapak-konusu/konutta-proje-ligi.html> adresinden alındı
- Türkiye'de ortalama yaşam beklenti süresi (yıl). (2019). *Habertürk* Ekim 9, 2019 tarihinde <https://www.haberturk.com/turkiye-de-beklenen-yasam-suresi-78-3-yil-2524926> adresinden alındı
- Herzberg, C. (2017). *Akıllı şehirler dijital ülkeler*. (N. Özata, Çev.) İstanbul: Infoleji Smart Solution, Optimist Yayın Grubu, Kasım 2017.
- Huang, Z., Gao, J., ve Liu, R. (2019). Discussion on the key success factors of developing smart eco-city based on Analytic Hierarchy Process. *Ekoloji*, 28(10), 1651-1657. Ağustos 20, 2019 tarihinde <http://www.ekolojidergisi.com/download/discussion-on-the-key-success-factors-of-developing-smart-eco-city-based-on-analytic-hierarchy-5791.pdf> adresinden alındı
- IBM. (2016). *How smart is your city? Helping cities measure progress*. Ağustos 30, 2019 tarihinde <https://www.ibm.com/downloads/cas/KLEYQE6Z> adresinden alındı
- IMD. (2017). *Smart City Index summary of criteria*. Ağustos 22, 2019 tarihinde <https://www.imd.org/smart-city-observatory/smart-city-index/> adresinden alındı
- Invest. (2018). *Türkiye'deki toplam yabancı yatırımcı sayısı*. Ekim 25, 2019 tarihinde <http://v1.invest.gov.tr/tr-TR/turkey/factsandfigures/Pages/TRSnapshot.aspx> adresinden alındı
- İren, D. (2018). *Dördüncü endüstri devrimi sanayinin dijitalleşmesi*. Haziran 10, 2018 tarihinde <http://www.endustri40.com/dorduncu-endustri-devrimi-sanayinin-dijitallesmesi/> adresinden alındı
- Kamrysi, K., Gotzamani, K., Andronikidis, A., ve Georgiou, A. C. (2014). Capturing and prioritizing students' requirements for course design by embedding Fuzzy-AHP and Linear Programming in QFD. *Eur J Oper Res*: 10831094, 237(3).
- Kesikoğlu, F. (2019). *Göstergelerle Zonguldak ekonomisi raporu*. Zonguldak TSO.

- KOBİTEK. (2014). *Toplam firma sayıları*. Ekim 22, 2019 tarihinde <https://kobitek.com/turkiyede-kac-sirket-var> adresinden alındı
- Murray, J. (1900). *Murray's hand-book constantinople Brusa, and the Throad*. London: John Murray.
- Nic.tr. (2018). *Toplam TR web alan adları*. Ekim 20, 2019 tarihinde <https://www.nic.tr/index.php?USRACTN=STATISTICS> adresinden alındı
- Nick, G., & Pongrácz, F. (2016). How To measure industry 4.0 readiness of cities. *Scientific Proceedings I International Scientific Conference "Industry 4.0" 2016* ISSN 1310-3946. Ağustos 21, 2019 tarihinde <http://industry-4.eu/winter/sbornik/2016/2/16.HOW%20TO%20MEASURE%20INDUSTRY%204.0%20READINESS%20OF%20CITIES.pdf> adresinden alındı
- Roitman, S. (2010). Gated communities: definitions, causes and consequences. *Urban Design and Planning*, 163(1), 31-38.
- Rojek, C. (2000). Indexing, dragging and the social construction of tourist sights. C. R. Urry içinde, *Touring cultures. Transformation of travel and theory* (s. 52-74). New York: Routledge.
- Satyam, A. (2017). *The smart city transformations (e-Book)*. New Delhi: Bloomsbury Publishing India Pvt. Ltd., January 2017.
- SBB. (2019). *Türkiye bütçesi*. Ekim 22, 2019 tarihinde <http://www.sbb.gov.tr/2019-butcesine-genel-bakis/> adresinden alındı
- SCRanking. (2007). *Smart cities – Ranking of European medium-sized cities*. Ağustos 20, 2019 tarihinde http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf adresinden alındı
- SGB. (2018). *Yetişkin BT/Bilgisayar/Programcılık kursu veren kurum sayısı+Halk Eğitim Merkezi*. Ekim 23, 2019 tarihinde https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=361 adresinden alındı
- TİM. (2019). *Türkiye'nin eylül 2019 ihracat tutarı*. Ekim 23, 2019 tarihinde <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html> adresinden alındı
- TOBB. (2018). *Toplam kapanan şirket (Şirket, Kop, Kişi) istatistikleri*. Ekim 22, 2019 tarihinde <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden alındı
- TT. (2018). *Türk Telekom ile güçlü Belediyeler, mutlu vatandaşlar. Türk Telekom akıllı şehirler kataloğu*. İstanbul.
- TUBİSAD. (2019a). *Sosyal medya ve e-Ticaret kullanıcı istatistikleri*. Ekim 19, 2019 tarihinde <Http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/dd-tusiad-eticaret-raporu-2019.pdf> adresinden alındı
- TUİK. (2018). *Türkiye nüfus verileri*. Ekim 8, 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/> adresinden alındı
- TUİK. (2018a). *AR-Ge harcama tutarı*. Ekim 23, 2019 tarihinde <http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do> adresinden alındı
- TUİK. (2019). *Bilgisayar kullanıcı sayıları (masaüstü, dizüstü, tablet, netbook)*. Ekim 19, 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 adresinden alındı

- TUİK. (2019a). *Şirketlerin bilgisayar ve web kullanım oranları*. Ekim 22, 2019 tarihinde <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30573> adresinden alındı
- Webdosya. (2019). *Zonguldak belediye yüzölçümleri*. Ekim 30, 2019 tarihinde https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/editor/dosya/file/CDP_25000/Zonguldak/PL-ANACIKLAMARAPORU_06072017.pdf adresinden alındı
- Wien. (2019). *Smart City Wien: Framework strategy*. Ağustos 30, 2019 tarihinde https://smartcity.wien.gv.at/site/files/2016/12/SC_LF_Kern_ENG_2016_WEB_Einz-el.pdf adresinden alındı
- YÖK. (2019). *Türkiye’de üniversite, öğretim görevlisi ve önlisans-lisans-master-doktora öğrenci sayısı*. Ekim 8, 2019 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden alındı
- Zikmund, W. G. (2000). *Business research methods (6th addition)*. Texas, USA: Dryden Press. Nisan 22, 2009 tarihinde <http://www.un.org/esa/population> adresinden alındı

Mardin’de İki Modern İnşa: Mardin Kışlası (1887-1891) ve Müzeye Dönüşümü (2008-2009)

*

Evrım Düzenli¹

ORCID: 0000-0003-0658-2403

Halil İbrahim Düzenli²

ORCID: 0000-0002-7566-5926

Öz

XVIII. yüzyıldan itibaren, zayıflayan Osmanlı devlet otoritesini güçlendirmek amacıyla idari, ekonomik, askerlik, eğitim, vd. alanlardaki yeni örgütlenmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni mekansal ihtiyaçlar, yeni yapı türlerinin ortaya çıkışını da beraberinde getirir. Kışlalar, bu yeni yapı türleri arasında yer alır. Bu bağlamda XIX. yüzyıl sonlarında inşa edilen Mardin Kışlası, Mardin şehri için artan merkezîyetçilikten bahsetmeye imkan tanırken, şehirde gerçekleştirilmeyi bekleyen mekansal inşaların da habercisidir. Yaklaşık bir yüzyıl sonra kışlanın müzeye dönüştürülmesi ise, şehrin de tarihselleştirilmesi suretiyle küresel kültür ekonomisine eklendiği ikinci bir mekansal inşa deneyimine öncülük eder. Sonuç olarak, değişen “zaman-sallıklar” ile beraber şehirde iki ayrı yenileşme/modernleşme biçiminin ortaya çıktığından bahsedilebilir.

Çalışmada, XIX. yüzyıl sonunda inşa edilen Mardin Kışlası ve Kışla’nın XXI. yüzyıl başlarında müzeye dönüşümü faaliyetleri üzerinden, Mardin şehrinin temas ettiği modernleşme deneyimleri irdelenecektir. Bu amaçla, başlangıç olarak; kısıtlı bir literatüre sahip olan yapı ile ilgili rölevé ve restorasyon projelerinden faydalanılmış, yerinde tespitler gerçekleştirilmiştir. Yapının, XIX. yüzyıl Osmanlı kışlaları içindeki konumunu belirleyebilmek amacıyla bir kışla literatürü toparlanmış, müze deneyimi ise, XXI. yüzyıl müzecilik düşüncesi ve koşulları üzerinden değerlendirilmiştir. Her iki durumda elde edilen sonuçlar, şehir içindeki mekansal karar ve örgütlenmeler, aktörler, müdahale biçim ve yöntemleri bakımından değerlendirilmesi ile şehirdeki modernleşme yaklaşımları ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Kışla, Müze, Osmanlı, Cumhuriyet, Modernleşme

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, E-mail: evrim.duzenli@samsun.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, E-mail: halilibrahim.duzenli@samsun.edu.tr

The Two Modern Constructions in the City of Mardin: Mardin Barracks (1887-1891) and Its Transformation into Museum (2008-2009)

*

Evrım Düzenli³

ORCID: 0000-0003-0658-2403

Halil İbrahim Düzenli⁴

ORCID: 0000-0002-7566-5926

Abstract

Since the XVIII century, new spatial needs, emerging due to new organizations to strengthen the weakened Ottoman state authority, brings with it the emergence of new building types. Barracks are among these new building types. In this context, the Mardin Barracks, built at the end of the XIX.th century, is also a harbinger of new spatial construction attempts as an extension of a new centralization approach for the city of Mardin. Transformation of the barrack to a museum about a century later, leads to an another constructive space experience, in which the city is added to the global economy of culture. In this study, the modernization experience will be examined through both activities of constructing Mardin Barracks and its transformation to a museum. On this purpose, firstly, survey and the renovation projects of the building were mainly utilized and the on-site observations were made. Afterwards, a barrack literature was gathered in order to reveal the position of the building among the XIX.th century Ottoman barracks and the conditions of the museum and the exhibition were evaluated. The results obtained in both cases, are evaluated in terms of spatial decisions and organizations, actors, forms and methods of intervention in the city.

Keywords: *Mardin, Barrack, Museum, Ottoman, Modern Turkey, Modernization*

³ Asts Prof., Samsun University, E-mail: evrim.duzenli@samsun.edu.tr

⁴ Asts Prof., Samsun University, E-mail: halilibrahim.duzenli@samsun.edu.tr

Giriş

XIX. yüzyılda Osmanlı'da idari, ekonomik, askerlik, eğitim, vd. alanlardaki yeni örgütlenmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni mekansal ihtiyaçlar, gerek kentsel ölçekte gerçekleştirilen kamusal mekan düzenlemeleri, gerekse bina ölçeğindeki uygulamaları beraberinde getirir. Bu dönem, mimarlık alanında geçmişte mevcut olmayan, yeni yapı türlerinin ortaya çıktığı görülür.⁵ Kışla yapıları, askerlik alanında yapılan düzenlemeler kapsamında, askerlerin barınma, eğitim, korunma ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilmiş olan bu yeni yapı türleri arasında yer alır.

İstanbul'daki Kalyoncu Kışlası (1783-1784), Osmanlı'da kurulan düzenli birliklerin ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilen ilk modern kışla binasıdır. Bununla birlikte, Kalyoncu Kışlası ve ardıllarının inşası, ağırlıklı olarak III. Selim dönemi (1789-1807) ile anılan Nizam-ı Cedid uygulamaları ve sonrasında yeniçeriliğin kaldırılması (1826), Tanzimat (1839) ve Islahat Fermanları (1856) ile kurulan yeni hukukî çerçeve, askeri müşirliklerin oluşturulması⁶, Asâkiri Mansûre-i Muhammediyye (1826), Redif Taburları (1834) ve doğuda Hamidiye Alayları'nın (1891) oluşturulması gibi faaliyetlerin mekansal ayaklarından birini teşkil eder.

Mardin kışlası, Kalyoncu kışlasından yaklaşık bir yüzyıl sonra 1887-1891 tarihleri arasında inşa edilir. İki inşa arasında geçen sürenin bu denli uzun oluşu birçok nedene bağlı olarak açıklanabilir. Ancak bunlardan dördü, şehrin merkez ile ilişkilerine yön vermesi açısından önemli görünüyor. Bunlardan birincisi, modernleşmenin ilk uygulamalarına karşı merkezde geliştirilen

⁵ XIX. yüzyılda Osmanlı'da yeni yapı türleri için bkz.: Ertuğrul, 2009.

⁶ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından hemen sonra 1826'da çıkarılan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Kanunnamesi ile yine bu isimle anılan modern ve merkezi bir ordu kuruldu, ancak Osmanlı Rus Savaşı'nın etkisi, Sırp ve Yunan isyanları, Mısır'da Mehmet Ali Paşa isyanı, ekonomik sıkıntılar, askere alma yöntemlerindeki sıkıntılar gibi gerekçelerden ötürü, bu ordu, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı Devleti'nde istenilen başarıyı gösteremedi (Çadırcı, 1980, s.66). Devlete gerekli olan askerin tamamının kışla ve karargâhlarda tutulması, devlete büyük mâli yük getirmesinin yanında, memlekette yapılan ziraî faaliyetleri de olumsuz etkileyeceğinden 1834'te Meclis-i Şura'da alınan karar ile taşrada Redif Taburları oluşturulmuştur (Çadırcı, 1980, s.66.) Redif Taburları, Anadolu'nun batı ve orta bölgeleri ile kısmen doğu Anadolu'nun bazı sancaklarında ve Rumeli'de teşkil edildi (Gedik, 2015, s.27). Redif Taburları, taşra merkezli bir örgütlenme olup İstanbul'da oluşturulmamıştır. 1936'da sancakların uygun bir biçimde birleştirilerek "müşirlik" olarak ifade edilen birimlere bağlanması ile Redif teşkilatının işleyişi iyileştirilmek istenmiştir (Çadırcı, 1980, s.70).

direnç ve engellemelerin, modernleşmenin taşraya taşınımını geciktirmiş olmasıdır.⁷ İkinci bir neden; Osmanlı'nın taşrada, hızlı ve topyekün bir değişim gerçekleştirebilecek bir merkezîyetçilik anlayışı ve kurumsal düzenlemelerinin olmamasıdır. Taşranın merkezle arasındaki coğrafi mesafe, iletişim ve ulaşım imkanlarının kısıtlılığı⁸ ve yerel koşulların uygunsuzluğu diğer engellerdir.⁹

Bu bağlamda şehirde merkezîyetçiliğin kuvvetlendirilmesi, genel itibarıyla bu engellerin aşılmasına dönük karar ve tedbirlerin alınarak bu minvaldeki uygulamaların gerçekleştirilmesi ile; merkez ile iletişim için gerekli teknik altyapının¹⁰ kurulması, modern örgütlenmelerin oluşturulması¹¹, "atamalı" aktörlerin¹² etkinlikleri ve kentsel alandaki modern mimarlık uygulamaları ile yakından ilişkilidir. Mardin Kışlası, yakın çevresinde aynı dönemlerde inşa edilen Hükümet Konağı (Düzenli ve Taşar, 2012), Belediye Binası

⁷ Taşrada da benzer bir direnişten bahsedilebilir. 1839'da Osmanlı'nın Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı gerçekleştirdiği Nizip Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanmasının, bölgede kurulmak istenen yeni düzene karşı olan kesim için fırsat yarattığı, Avrupa menşeli her şeyin ortadan kaldırılmak istendiği ifade edilmektedir (Aydın ve diğerleri, 2000, s.01).

⁸ Çadircı, 19.yüzyılın başlarına gelindiğinde önemli yolların çoğu ile köprülerin bir kısmının kullanılmaz duruma düştüğünü, yılın belirli dönemleri dışında birçok bölgenin birbiriyle ve hükümet merkezleriyle irtibatının kesilmekte olduğunu, bu durumun yönetim, ekonomi ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkilediğini ifade eder (Çadircı, 1980, s.153).

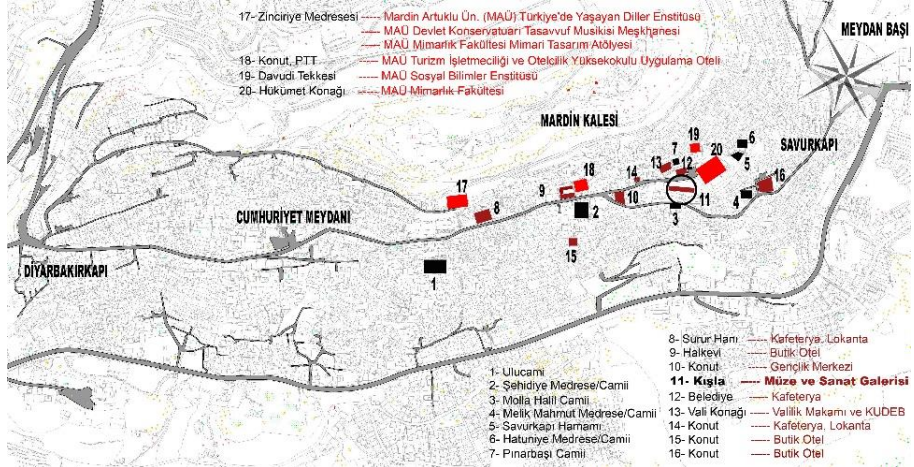
⁹ XIX. yüzyılda bölgede; doğuda Rusya, Mısır'da ve Suriye'de Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Cizre ve Botan bölgesindeki Bedirhan Bey Emirliği gibi adı sık anılan muhalefet odaklarının yanı sıra, diğer beylikler, aşiretler, ayanlar gibi unsurların tamamı, çözülmesi gereken bir otorite ve asayiş problemlerine işaret etmektedir. Dolayısıyla Tanzimat'la getirilmek istenen yenilikler, Rusya'ya ve Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı verilen mücadele, Bedirhan Bey gibi kendini bağımsız hisseden emirlik ve beyliklerin tasfiyesi, aşiretlerin yarattığı düzensizlik ve aşiretlerin iskan edilmeye çalışılması, bölgedeki ayanların etkisinin ortadan kaldırılma çabası, atamalı yöneticilerin yerel güçlere karşı verdiği mücadeleler ile iç içe girer ve Tanzimat'ın bölgede uygulama zemininin oluşması ise 1847'leri bulur (Daha fazla bilgi için bkz. Aydın ve diğerleri, 2000, s.197, 200).

¹⁰ Bu bağlamda gerçekleştirilmiş olan önemli faaliyetler; 1848'de başlayan Trabzon-Bağdat şosesi inşaatı, 1869 Turuk ve Meabir Nizamnamesi, 1859'da telgrafın Mardin'e ulaşmış olması, 1860'ta ülkenin ilk demiryolu hattının açılmış olmasıdır.

¹¹ Bu düzenlemeler; Redif teşkilatı kuruluşu ve bağlı bulunduğu müşirliklerin belirlenmesi, 1847'de Anadolu müşirinin teklifiyle Mardin'in de içinde olduğu bir Kürdistan eyaletinin oluşturulması (Aydın ve diğerleri, 2000, s.198, 203), 1891'de Hamidiye Alayları ve bağlı bulunduğu yedi livanın belirlenmesi olarak da özetlenebilir.

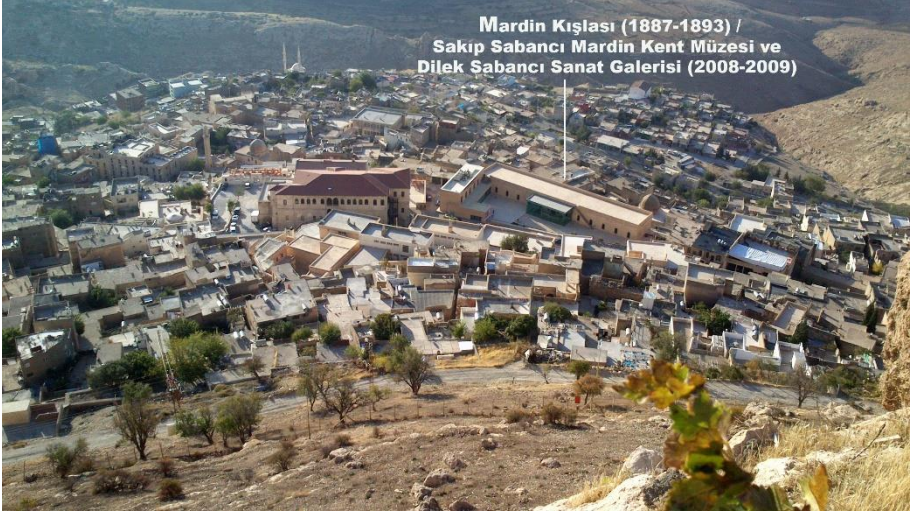
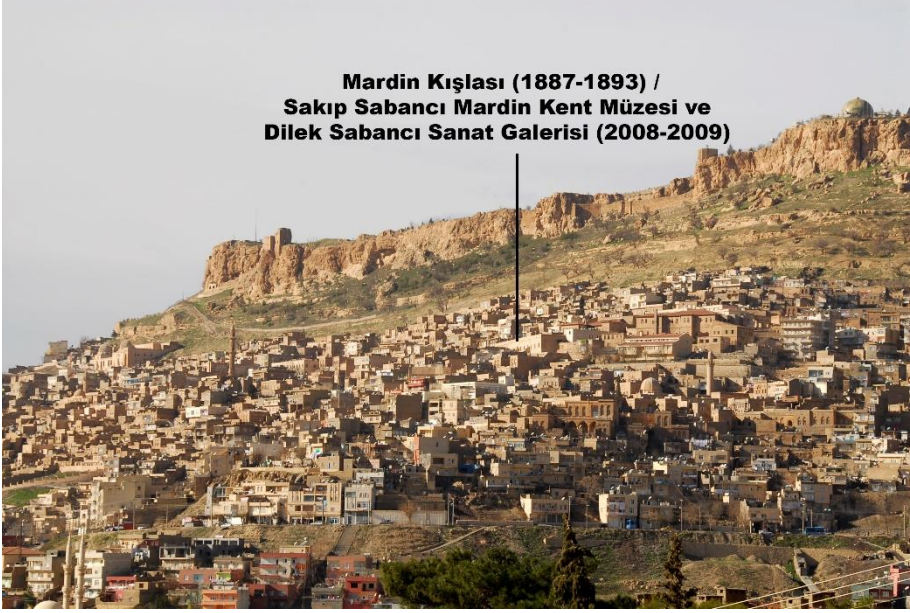
¹² Vali/paşalar gibi atamalı yöneticiler, XIX. yüzyıl sonunda bu valileri denetlemeye başlayan umumi müfettişler gibi modern aktörleri, taşrada merkezîyetçiliğin tesisinde önemli bir rol oynarlar.

ve Kız Sanat Okulu ile birlikte, Mardin’de XIX. yüzyılda gerçekleştirilen modern-merkeziyetçi mimarlık uygulamalarından biridir. Bunların tamamı şehirde geçmişte mevcut olmayan yeni tip yapılardır ve işlevsel açıdan devlet otoritesinin şehir içindeki görünürlüğünü arttırlar. Diğer taraftan Mardin şehri 2000’li yıllardan itibaren yoğun bir restorasyon ve dönüşüm faaliyetine sahne olmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Mardin anıtsal eserleri ve 2000’li yıllarda dönüştürülen yapılar (Düzenli ve Taşar, 2012’den uyarlama)

Mardin Kışlası inşa edildikten bir yüzyıl sonra müzeye dönüşümü ile gerçekleştirilen bir başka inşa, bu sefer, şehrin küresel kültür ekonomisine eklenme denemelerini de temsil eden bir başka süreçten bahsetmeye imkan tanır. Mardin Kışlası 2008-2009 yılları arasında Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Bancı Sanat Galerisi’ne dönüştürülmüştür. Bu süreç; kışlanın müzeye dönüşümü ile başlar, çevresindeki yapıları da önüne katarak devam eder ve sonunda bir müze kent deneyimini ortaya koyan kentsel bir faaliyete dönüşür (Resim 1, 2).

Resim 1, 2. Eski işleviyle Mardin Kışlası, yeni işleviyle Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi'nin kent içindeki konumu
(Fotoğraf: Halil İbrahim Düzenli)

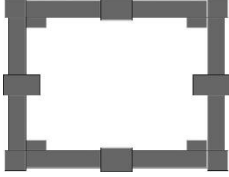

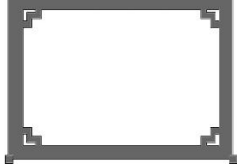

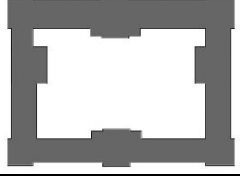

XIX. yüzyıl sonunda inşa edilen Mardin Kışlası ve XXI. yüzyıl başlarında müzeye dönüşümü faaliyetleri ile beraber şehir, büyük ölçekli modernleşme hareketlerine sahne olmuştur. Çalışmada, şehrin modernleşme deneyimi ile temas noktaları, bu iki faaliyet üzerinden irdelenecektir.

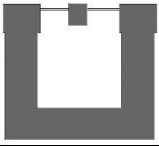

XIX. Yüzyıl Osmanlı Kışlaları ve Mardin Kışlası

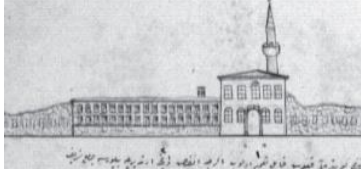

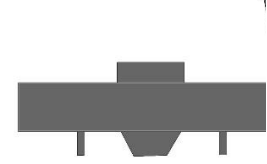
XIX. yüzyılda Anadolu'da inşa edilen kışla yapıları ile ilgili literatür nispeten azdır. Bu bağlamda Osmanlı'da, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda inşa edilmiş toplam 59 adet kışla yapısının –bunların bir bölümü bugün ayakta değildir- büyük çoğunluğunu bir araya getiren en önemli kaynaklardan biri Çataltepe'nin (1997) Osmanlı arşivlerine dayandırarak hazırladığı "19.Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid" adlı kitabıdır.¹³ Burada yapılarla ilgili mimari bir inceleme yapılmaz, daha çok bir envanter oluşturulur ve kışlaların görsellerine yer verilmez. Çiftçi'nin (2004) "19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar" adlı doktora tezi içinde yer verdiği bir transkripsiyon, Çataltepe envanterine mimari açıdan yeni bir boyut kazandırmaktadır. Transkripsiyonda, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başına ait askeri mimarlık kitaplarında yer alan teknik şartnamelere göre kışlaların nerede ve ne şekilde inşa edilmeleri gerektiğine dair bilgi verilmektedir. Burada, genel olarak; kışla yapılarının üç tip yerleşime (doğrusal, dikdörtgen veya U biçiminde) sahip olabileceği, yapıların piyade kışlası, süvari kışlası ve topçu kışlası olarak farklı işlevsel ihtiyaçları üzerinde durulmakta ve bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik teknik bilgiler verilmektedir. Bu bağlamda şartnamenin taşrada ne ölçüde uygulama imkanına sahip olduğu, üzerinde durulması gereken noktalar arasındadır. Nitekim tanımlı tiplerin dışında, Anadolu'da birçok farklı kışla tipinin (tekil yapı ya da kompleks biçiminde) rastlanabiliyor oluşunu, kışlanın inşa edildiği bölgedeki yerel koşulların etkisine; inşa edildiği şehrin merkezsel karakterine, stratejik konum, istihdam ettiği asker sayısı ya da barındırdığı işlev, yerel yapım tekniklerine, yapı malzemesine vd. koşullarına bağlamak mümkün görünüyor (Tablo 1).

¹³ Bashanov ve Kemaloğlu'nun (2018: 20) "Rus Genelkurmay Belgelerinde II. Abdülhamit ve Osmanlı Ordusu" kitabında yer alan ve Osmanlı alayları ve taburlarının konuşlandığı merkezleri gösteren tablo, II. Abdülhamit döneminde, Çataltepe'nin (1997) aktardığından daha fazla sayıda kışladan bahsetmeyi mümkün kılar. Özen'in (2013) II. Mahmut dönemindeki kışla yapılarını, Çiftçi'nin (2004) XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde askeri mimariyi incelediği doktora tezi ile Aytar'ın (2016) Çimenlik Kışlası örneğinde Sultan Abdüllaziz dönemindeki kışla yapılarını ve Gedik'in (2015) Kütahya Kışlası'nı ele aldıkları tez çalışmaları, İlban'ın (2015) Sultan Abdülmecid dönemindeki kışla yapılarını ve Yazıcı'nın (2012) Samsun Kışlası örneğinde Osmanlı kışlalarını ele aldığı makaleleri Anadolu'daki kışla yapıyla ilgili yapılmış önemli derlemelerdir.

Tablo 1. Osmanlı'da XVIII. ve XIX. yüzyılda inşa edilen bazı kışlaların görünüş ve planimetrik özellikleri

		Görünüş	Planimetri
III.Selim Dönemi Kışlaları (1789-1807)	Humbaracılar Kışlası, Haliç, İstanbul, 1792	 (Acar, Bir ve Kaçar, 2016: 86)	
	Topçu Kışlası, Taksim, 1806 (İnş. bitiş)	 (Yıldırım, 2013: 44, 46)	
	Amasya Kışlası, 1806'lar	 (Özen, 2013: 51, 59)	
	Selimiye Kışlası, İstanbul, 1828 (İnş. bitiş)	 (Özen, 2013: 51, 59)	
II.Mahmut Dönemi Kışla Yapıları (1808-1839)	İzmir Kışlası, 1829	 (Özen, 2013: 51, 80)	
	İşkodra Kalesi Kışlası, Arnavutluk, 1836-1839 arası	 (Özen, 2013: 97, 98)	

Abdülmeccid Dönemi Kışlaları	<p>Selanik Kışlası, Yunanistan, 1838 (İnş. bitiş)</p>		
	<p>Karahisar Kışlası, Afyon, 1839 (Belgede adı geçen tarih)</p>	 <p>(Özen, 2013: 83)</p>	
Abdülaziz Dönemi Kışlaları (1861 – 1876)	<p>Samsun Kışlası, 1863</p>	 <p>(Yazıcı, 2012: 641-642)</p>	
	<p>Sivrihisar Kışlası, Eskişehir, 1868</p>	 <p>(Aytar, 2016: 89)</p>	
Abdülaziz Dönemi Kışlaları (1861 – 1876)	<p>Çimenlik Kışlası, Çanakkale, 1870</p>	 <p>(Aytar, 2016: 101-102)</p>	
	<p>Harbiye Kışlası, Edirne, 1872</p>	 <p>(Aytar, 2016: 94-95)</p>	
	<p>Mecidiye Kışlası (Taşkışla), İstanbul, 1862</p>	 <p>(Aytar, 2016: 77)</p>	

II. Abdülhamit Dönemi Kışlaları (1876-1909)	Bağdat Kışlası, Irak	15	 (İlban, 2015: 77)	
	Mahmudiye Kışlası, Edirne, 1827-1893	16	 (Şenyurt, 2014: 124)	
II. Abdülhamit Dönemi Kışlaları (1876-1909)	Orhaniye Kışlası, İstanbul, 1886	17		
	Mardin Kışlası, 1887-1891 arası	18	 (Bekin, 2010: 167)	

Kışla yapıları, taşrada, kışla olarak planlanıp inşa edilebildiği gibi mevcut bir konak, hastane, mutasarrıflık, vb. türdeki yapıların dönüşümü ile de elde edilebilmektedir.¹⁴ Literatürde kışla olarak geçen yapılardan, tekil yapı olarak görünenlerin bir bölümünün redif kayıt bürosu olabileceği, doğudakilerin bir bölümünün Hamidiye birliklerinin istihdamını sağlamaya dönük olarak inşa edildiği düşünülmektedir.

Aytar (2016), kışlaların çok az sayıda ahşap örnekleri bulunmasına rağmen büyük çoğunluğunun kâgir olduğunu, genellikle şehrin havadar yerlerinde ve yerleşim birimlerinin dışında, büyük bahçeler içerisinde, orta avlulu olarak yapıldığını (Mardin'de şehir merkezinde yer alır), çoğunlukla zemin ve birinci kattan meydana geldiklerinden, arazinin eğimine göre bazı kısım-

¹⁴ Çataltepe (1997) Aksaray, Çankırı, Niğde, Kayseri kışlalarını bu yapılar arasında göstermektedir.

larda zemin üstünde iki ve üç kata çıkıldığına da görülebileceğini, kışla içerisinde koğuşlar, cami, hamam, ahır, fırın, işlevine göre lojmanlar, su deposu, karakol gibi yapıların ya da padişahın geldiği zaman dinlenmesi için hünkar kasırlarının inşa edilebildiğini ifade eder.

XVIII. ve XIX. yüzyılda inşa edilen 59 kışladan 16'sı İstanbul'da, 14'ü Bal-kan yarımadasında (İstanbul hariç), 28'i Anadolu'da (İstanbul hariç), 1 tanesi Irak'ta yer alır. İstanbul'dan sonra, kışla yoğunluğunun en fazla olduğu şehir Edirne'dir (Tablo 2).

Tablo 2. XVIII. ve XIX. yüzyılda inşa edilen 59 kışla yapısı (16'sı İstanbul'da, 3'ü Edirne'de)¹⁵

OSMANLI'DA XVIII. ve XIX. YÜZYILDAKİ KIŞLA YAPILARI		
TARİH	KIŞLANIN ADI	YER
1782	Kalyoncu Kışlası	İstanbul-Kasımpaşa
1792	Humbaracılar Kışlası	İstanbul- Haliç
1802 ve 1805 arası	Aksaray Kışlası	Aksaray
1803	Çankırı Kışlası	Çankırı
1803	Kütahya Kışlası	Kütahya
1803	Menteşe Kışlası	Muğla
1804	Ankara Kışlası	Ankara
1804	Seydişehir Kışlası	Konya
(1804 sonu veya 1805)	Bolu Kışlası	Bolu
1805	Daday Kışlası	Kastamonu
1805	Kırşehir Kışlası	Kırşehir
1806'lar	Amasya Kışlası	Amasya
1806	Çorum Kışlası	Çorum
1806 civarı	Karaman Kışlası	Karaman
1806	Kayseri Kışlası	Kayseri
1806 civarı	Gülnar Kışlası	Mersin
1806 civarı	Niğde Kışlası	Niğde
1806	Sivas Kışlası	Sivas
1806	Taksim Topçu Kışlası	İstanbul-Taksim
1823-1825	Tophane Topçu Kışlası	İstanbul-Tophane
1827 (İnş. bitiş)	Davutpaşa Piyade Kışlası	İstanbul- Esenler
1827 (İnş. bitiş)	Rami Piyade Kışlası	İstanbul- Eyüp
1828 (İnş. bitiş)	Selimiye Kışlası	İstanbul-Üsküdar
1828 (İnş. bitiş)	Kuleli Süvari Kışlası	İstanbul-Üsküdar
1820'ler	Kırmızı Kışla	İstanbul-Eminönü
1829	İzmir Kışlası	İzmir
1829	Mahmudiye Piyade Kışlası	Edirne

¹⁵ Tablo 2'de yer alan İstanbul kışlaları için Çiftçi ve Seçkin'in (2005: 66) "1826 Yılından Sonra İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Yerleri, Yapım Tarihleri, Günümüzdeki Durumları, İşlevleri, Mülkiyetleri ve Tescil Tarihleri" başlıklı tablosundan altlık olarak faydalanılmıştır. Bunlara Çataltepe'nin (1997) kitabında yer alan kışlalar ile birlikte Bashanov ve Kemalolu'nun kitabında (2018) yer alan askeri merkezler de eklenmiştir.

1832	39.Mknz. P. Tugay 2.Hd. A. Kh. Srv. Bl. K.lığı	Hatay-İskenderun
1834'ler	Selanik Kışlası	Yunanistan
1839	Niş Kalesi Kışlası	Sırbistan
1836-1839 arası	İşkodra Kalesi Kışlası	Arnavutluk
1836-1839 arası	Liş Kalesi Kışlaları	Arnavutluk
1839 (Belgede adı geçen tarih)	Karahisar Kışlası	Afyonkarahisar
1839-1840	Demirkapı Kışlası	İstanbul- Eminönü
1846	Bursa Kışlası	Bursa
1847 (Belgede adı geçen tarih)	Tırhala Kışlası	Yunanistan
1850'ler	Manastır Kışlası	Makedonya
1861-1862	Galatasaray Piyade Kışlası	Beyoğlu-İstanbul
1862	Gümüşsuyu Piyade Kışlası	Beyoğlu-İstanbul
1862	Mecidiye Kışlası (Taşkışla)	İstanbul
1863	Samsun Kışlası	Samsun
1863	Bağdat Kışlası	Irak-Kerkük
1868	Sivrihisar Kışlası	Eskişehir
1868	Yenipazar Kışlası	Sırbistan
1870	Çimenlik Kışlası	Çanakkale
1870	Silistre Kışlası	Bulgaristan
1870	Yanya Kışlası	Yunanistan
1872	Harbiye Kışlası	Edirne
1872	Diyarbakır Kışlası	Diyarbakır
1873	Debre Kışlası	Makedonya
1878	Süvari Kışlası (Tunca Kışlası)	Edirne
1880'ler	Süvari Kışlası	İstanbul-Eminönü
1880'ler	Ertuğrul Piyade Kışlası	İstanbul-Beşiktaş
1883	Trabzon Kışlası	Trabzon
1884-1885	Orhaniye Süvari Kışlası	İstanbul-Beşiktaş
1887 ve1891 arası	Mardin Kışlası	Mardin
19.yy	İzmit Kışlası	İzmit
19.yy	Antalya Kışlası	Antalya
19.yy	Aydın Kışlası	Aydın

Yapıların bir bölümü; inşasına ilişkin karar, bir bölümü; üzerindeki kitabe, inşa edildiği dönemdeki padişahın taht süresi ya da valinin idarecilik süresi, vd. şekillerde literatüre girdiği için veya inşa kararı ve inşaatın bitişi arasında on yılları bulan zaman diliminin olması, bu inşaları kronolojik açıdan kesin olarak konumlandırmayı zorlaştırmaktadır. Bu, ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Ancak 1782'de ilk kışlanın inşa edilmesinden sonra 1807'ye kadar, Anadolu'da kışla inşa faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir dönemdir. 1806-1822 tarihleri arasındaki yaklaşık 20 yıl, kayıtlı herhangi bir kışlaya ulaşılamamıştır. Kışla inşa yoğunluğunun, 1892 sonrasında ise azalmaya başladığı görülür.

Kışla yoğunluğu doğuya doğru azalır (Şekil 2). Doğuda inşa edilen Trabzon, Diyarbakır ve Bağdat kışlaları da Mardin Kışlası gibi, Osmanlı'nın son

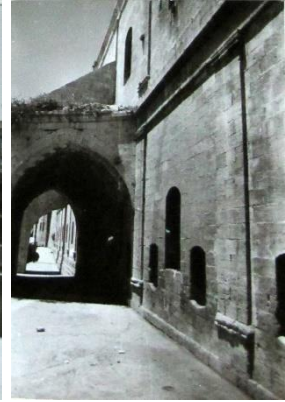
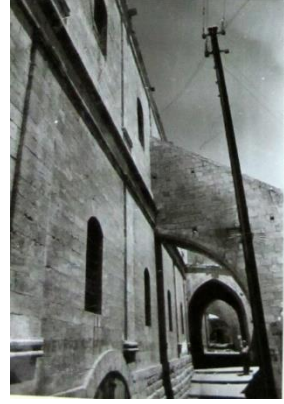
dönem kışlarıdır. Mardin Kışlası, bu yapılar arasında küçük ölçekli bir yapıdır. Nitekim (XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başındaki askeri mimari kitaplarındaki) teknik şartnamede alay/lar üzerinden ölçeklendirilen kışla yapılarına göre, iki bölük askerin istihdamına yönelik olarak inşa edilen Mardin Kışlası'nın, Anadolu kışları arasında da oldukça küçük ölçekli bir yapı olduğu ifade edilebilir.¹⁶ Bununla birlikte Anadolu kışları ile daha detaylı bir karşılaştırma yapmak, bu yapılar ile ilgili literatürün kısıtlılığı nedeniyle zor görünüyor.

Şekil 2. Osmanlı'da XVIII ve XIX. yüzyılda inşa edilen kışlaların dağılımı

Kesin ve kanıtlanmış bir bilgi olmasa da, Mardin Kışlası'nın yapımında Ermeni taş ustası Sarkis Elyas Lole'nin emeğinin olduğu, hatta doğrudan onun tarafından yapıldığı sözlü olarak rivayet edilmektedir. Kâgir bir yapıdır. Şehirdeki diğer uygulamalarda olduğu gibi, inşasında kullanılan malzeme, bölgede çıkarılan taştır (Resim 3-6). Yapım teknikleri, iç tonozları, duvar örgüleri, 19. Yüzyıl süsleme programları vb. açılarından da şehir genelindeki sivil ve dini mimari uygulamalarına benzerlikler taşır (Resim 7-12). Baydaş (2007, s.143) Kışla'ya ait kitabede tarihi ifade etmesi muhtemel olan izlerin belirsiz ve silik olduğunu, kaynaklarda II. Abdülhamit döneminde Hacı Hasan Paşa'nın Diyarbakır valiliği yaptığı sırada inşaatına başlanmış olduğunu, Hacı Hasan Paşa'nın 1887-1891 tarihleri arasında valilik yaptığından inşaatın bu tarihlere ait olabileceğini ifade etmektedir.

¹⁶ Mardin Kışlası'nın iki bölük askerin istihdamı için inşa edildiği bilgisi için bkz. İrade-i Meclis-i Vâlâ, 1891.

Resim 3, 4, 5, 6. 1970'li yıllarda Mardin Kışlası (Fotoğraflar: Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi)

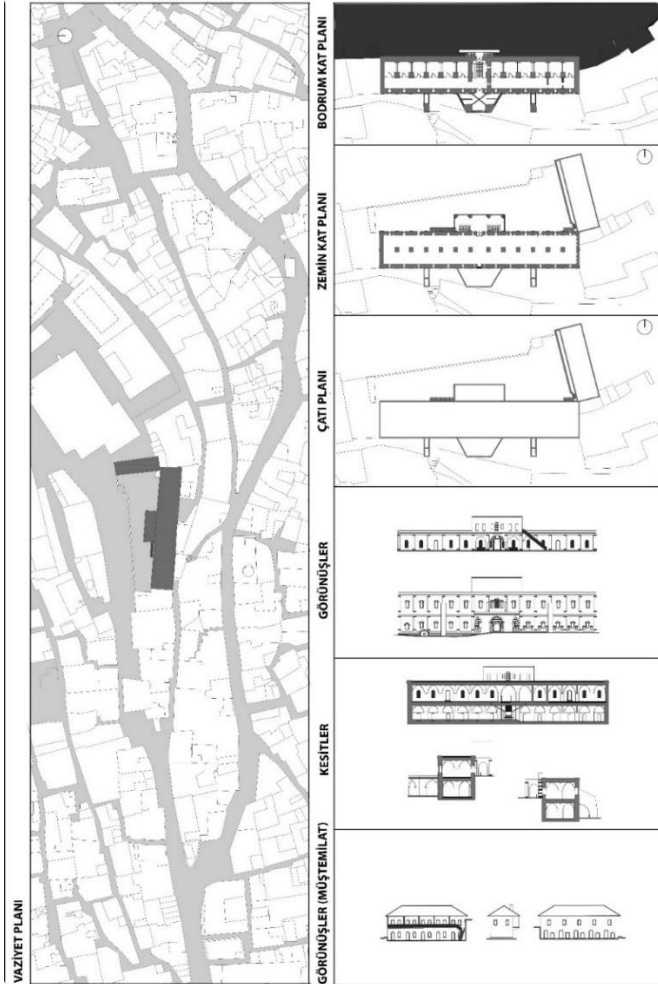

Resim 7, 8, 9, 10, 11, 12. Mardin Kışlası'nın 2005 yılında, restorasyondan önceki hali
(Fotoğraf: Abdülgani Tarkan)

Kışla, L biçiminde biraraya gelen iki ayrı bloktan oluşur. L biçimi, bu dönemdeki kışla şartnamesinde tanımlı üç tip arasında yer almamaktadır. Ancak şartnamede de belirtilen topoğrafik koşullardan ötürü zemine kademeli olarak yerleşir. Bu, aynı zamanda, şehirdeki yerleşimin de genel karakteridir. Yapı, topoğrafyaya bağlı olarak, kuzey cephesinde tek, güney cephesinde ise iki katlı gözükecek şekilde inşa edilmiştir. Bu şekliyle şehirdeki diğer yapıların kesit yerleşimleri ile benzerlik gösterir. Üst zemin kat, kuzey yönünde avluya açılır. Yapının ana girişi bu avludadır. Avluda, girişin sağ ve solunda bulunan iki merdiven aracılığıyla alt zemin kata ulaşılabilir. Güney yönündeki ara sokaktan alt zemin kata bir giriş daha verilmiştir.

Yapı, genel itibariyle, şehir mimarisindeki yapılarda (kamusal ve özel yapılar) oda-eyvan-avlu/teras olarak tekrar eden, zaman zaman revak dizilimleriyle sürdürülen kapalı-yarı açık-açık mekan organizasyonundan belirgin bir biçimde sapma eğilimindedir. Yapının kuzey cephesinde ilk yapıldığında bulunan ve girişi örten kâgir revağın da yıkılmasıyla, bu ilişki kapalı ve açık mekan (avlu) olarak kalır. Yaklaşık 60 metre boyunca kesintisiz (eyvansız ve terassız) devam eden bir kapalı mekana sahiptir (Tablo 3). Şehirde, bu tür kesintisiz bir kapalı mekana sahip en büyük tarihi örnek Ulucami'dir.

Tablo 3. Mardin Kışlası'nın vaziyet planı ve restitüsyonu (Mehmet Ata İletmiş ve Fethullah Duyan tarafından çizilen restitüsyon ve rölöve projesinden uyarlanmıştır)

Yapının kuzeyindeki avlu, Hükümet Meydanı'na bakar. Hükümet Meydanı'nın çevresinde, kışla ile yakın dönemlerde inşa edilen Hükümet Konağı, Belediye Binası, Vali Konağı gibi yapılar yer alır (Resim 13). Kışla ve avlunun meydana alçak bir duvar ile ayrılması, meydan ile görsel ilişkinin sürdürülmesini sağlar. Bu, yapıların yüksek duvarlar tarafından çevrelenerek yol ve sokaktan kesin sınırlarla ayrıldığı geleneksel Mardin şehri için yaygın bir uygulama sayılmaz.

Resim 13. Mardin Hükümet Meydanı ve çevresindeki yapılar (Bekin, 2010, s.145)

Taş ayaklar üzerinde yükselen çapraz tonozlar, üst zemin katta kesintisiz bir iç mekan ortaya koyar. Tonozlar, dışarıdan algılanmaz, yapı düz çatılıdır. Avludaki tek kollu bir merdivenle çatıya çıkılır. Alt zemin kat, bir giriş holü ve bu holün sağ ve solunda yer alan iki ayrı mekandan oluşur. Burası, yani alt zemin kat, bu dönemdeki kışla inşa şartnamesinde belirtildiği gibi, yemliklerinin de bulunduğu kışlanın ahır bölümüdür (Baydaş, 2007, s.146). Yapının güney cephesinde sokağa doğru uzanan iki adet payanda, güney duvarını destekler. Güney girişinin üzeri, dışarıdan, ayaklar üzerine oturtulmuş çapraz tonozlar ile örtülür.

Mardin Kışlası'nın inşasında, malzeme, yapım sistemi ve strüktür, topografya ile ilişkisi açısından yerel imkanların da değerlendirilmiş olduğu ifade edilebilir. Mekân örgütlenmesi ve hiyerarşisi açısından ise şehirdeki diğer uygulamalardan farklılaşır. Bu, yapının, modern-merkeziyetçiliğin tesis edilmesine aracılık eden yeni tür yapılardan biri olarak, yapının yerleşik kalıplar ya da artifaktlar ile de ilişkiyi, kısmen sürdürmekte olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Kışladan Müzeye: Mardin Kışlası’nın XXI. Yüzyıldaki Dönüşümü

Çalışmanın bu bölümünde, askeri ve mekansal yönlerden ortaya koyduğu yeni önermelerle bir dönem şehirdeki modern mekan deneyiminin öncülerinden biri olan kışlanın, yüz yıl sonra müzeye dönüşümü ve yapıda gerçekleştirilen müdahaleler ele alınarak, bu şekilde şehirde ortaya çıkan yeni modernlik yönelimleri¹⁷ üzerinde durulacaktır.

Mardin Kışlası bir süvari kışlası olarak inşa edilmiş, günümüze kadar; sırasıyla, jandarma komutanlığı, askerlik şubesi, jandarma karakolu olarak kullanılmıştır, (Baydaş, 2007, s.143-144). En son, 1991-2003 tarihleri arasında üst zemin katı vergi dairesi olarak hizmet vermiş (bu esnada alt zemin kat hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır), boşaltıldıktan sonra 2009 tarihinde restorasyonu tamamlanıp müze olarak açılışı yapılmıştır (Mardin’i Dinlerken, 2012, s.4, 58, 63). XIX. yüzyılda ikinci yapı olarak inşa edilen ve ana kışla binasına “L” oluşturacak biçimde eklenen küçük dikdörtgen planlı yapı ise başlangıçta tek katlıdır. Sonradan yapıya ikinci kat eklenmiş, restorasyon sırasında ise (2008-2009) tamamen yıkılarak yeni bir ek bina inşa edilmiştir (Resim 14-16).

Resim 14, 15, 16. Kışla ikinci binanın XIX. yüzyıl sonu (Bekin, 2010, s.167), 2005 yılı (Fotoğraf: Abdülgani Tarkan) ve 2010 yılı fotoğrafları (Fotoğraf: Halil İbrahim Düzenli)

¹⁷ Kentleşme sürecinde Mardin’in imarının büyük ölçekte gerçekleştirildiği iki dönem vardır. Bunlardan birincisi, Artuklu Beyliği’nin hüküm sürdüğü XII. ve XV. yüzyıllar arasında başkent ilan edilmesi ile başlar. Tuncer, bu dönemde Mardin’de 10 cami, 2 mescit, 8 medrese, 3 hamam, 1 maristan, 1 çeşme, 1 kervansaray, 1 köprü ve 3 saray inşa edildiğinden bahsetmektedir (Tuncer, 2007). İnşa edilen yapı türüne istinaden bu dönemde Mardin’in kentleşme faaliyetleri ile birlikte bir İslam coğrafyası imajının pekiştirildiği ifade edilebilir. İkinci olarak; Mardin Kışlası’nın bir Kent Müzesi’ne dönüşümü ile başlayan süreç, müzenin çevresindeki yapıların dönüşümü ile artarak devam eden ve sonunda bir müze kent deneyimini ortaya çıkaran büyük çaplı bir “restorasyon” hareketinden bahsetmeye imkan tanır.

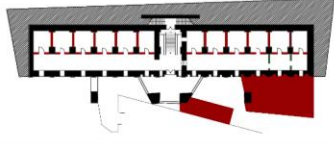
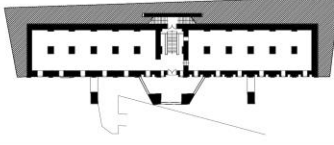
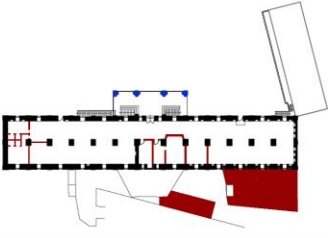
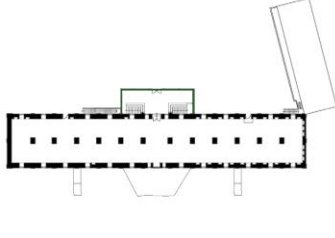
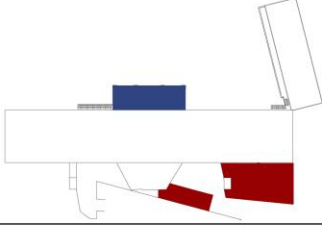
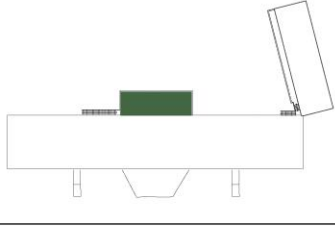
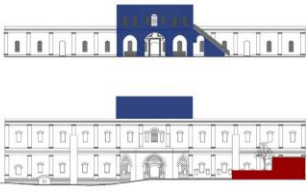
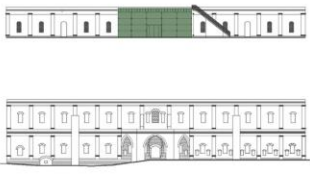
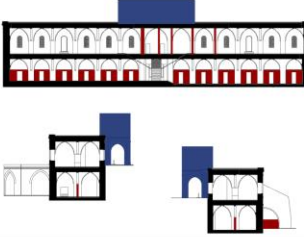
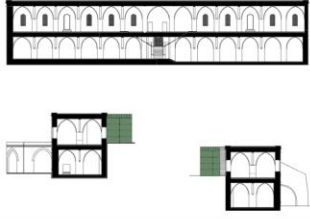
Kışla, şehirdeki ilk müze değildir. Mardin’de, etnografik eserlerin sergilendiği ilk müze, bundan yaklaşık 60 yıl önce, 1947’de, devlet eliyle kurulmuştur. Mardin’in ilk müzesinin kuruluşu ile başkentte Cumhuriyet’in ilk müzesi olan Etnografya Müzesi’nin kuruluşu arasında ise yaklaşık 25 yıl bulunmaktadır. Mardin’deki özel bir teşebbüs olan yeni müze, 1980’de İstanbul’da Türkiye’nin ilk özel müzesinin açılışından yaklaşık 30 yıl sonra, 2009’da kurulmuştur.

Bu bağlamda, müzeciliğin modernleşme geleneği ile kurduğu ilişki ve müzeciliğin şehre taşınımının, kışlanın inşası ile kentsel alanda da deneyimlenmeye başlanılan modern/merkeziyetçiliğin bir uzantısı olarak ele alınabileceğinden, yine kışlanın inşasında olduğu gibi şehirdeki bu deneyimin merkezdeki ilk uygulamaya göre gecikmeli olarak gerçekleştiğinden bahsedilebilir. Bu noktada, şehirde ilk müzenin kuruluşu, modernleşme deneyimi açısından bir yenilik ortaya koymamaktadır. Kışlanın müzeye dönüşümü ise, uygulamanın biçim ve içeriği, finansmanı açısından ele alındığında, yeni bir modernlik çizgisinden bahsetmeye olanak tanır.

Kışlanın müze olarak renovasyonu sürecinde yapıda; gerek yeni işlevsel ihtiyaçları karşılamaya, gerekse yapıda zamanın etkisiyle ortaya çıkan tahribatları gidermeye dönük bir dizi müdahale gerçekleştirilmiştir. Üst kattaki iç duvarların ve alt katlardaki ahır bölümünde yer alan bölücü duvarların ortadan kaldırılması ve yapının güney doğusunda, cepheyi kapatan dolgunun temizlenmesi, bunlar arasındadır (Tablo 4) (Resim 17-21).

Resim 17, 18, 19. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi’nin restorasyonu sırasında, Kasım 2008-Ocak 2009 arasında çekilmiş fotoğrafları (Fotoğraf: Halil İbrahim Düzenli)

	2008 restorasyonunda sökülönenler		2008 restorasyonunda yapılan ekler	
	2008 restorasyonundan önce yıkılanlar			
Alt Zemin Kat Planı				
Üst Zemin Kat Planı				
Çatı Planı				
Cepheler				
Kesitler				

Tablo 4. Mardin Kışlası'nın 2008 restorasyonu öncesi ve sonrası durumu (Mehmet Ata İletmiş ve Fethullah Duyan tarafından çizilen restitüsyon ve rölöve projesi üzerinden uyarlanmıştır)

Resim 20, 21. Restorasyon sonrası (2010) Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi
(Fotoğraf: Halil İbrahim Düzenli)

Yapının orijinalinde mevcut olmayan en kayda değer müdahale, yapıda bol tezyinatıyla dikkati çeken portalin önüne cephe yüksekliği boyunca bir camla kapatılmış giriş mekanının eklenmesidir. Bu mekan, yapı ilk inşa edildiğinde burada bulunan ve sonralarda yıkılan kâgir revağın yerine inşa edilmiştir. Bu şekilde, yapıda, açık- yarı açık-kapalı mekan biçiminde ortaya çıkan mekansal hiyerarşinin açık-kapalı mekan biçiminde farklılaştığı görülür. Söz konusu mekan, malzeme ve teknik açısından da eski yapıda olduğundan farklı bir deneyim ortaya koyar. Örümcek (spider) akrobat giydirme cam cephe çelik kolonlara taşınır. Mekan, asma tavanla örtülmüş ve spot ışıklarla aydınlatılmıştır (Resim 22, 23).

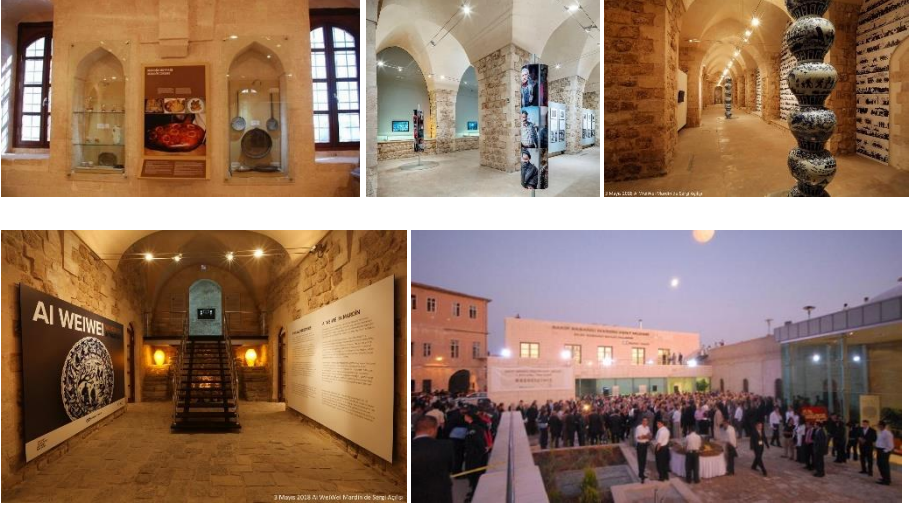
Resim 22. Binarın XIX. yüzyıl kışlası (Bekin, 2010: 167) dönemindeki giriş mekanı

Resim 23. Binarın XXI. yüzyıl müzesi dönemindeki giriş mekanı
(Fotoğraf: Halil İbrahim Düzenli)

Üst zemin katta bir adet kalıcı sergi bulunur ve adı Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi’dir. Alt zemin kat iki adet geçici sergi salonu olarak düzenlenmiştir. Adı ise Dilek Sabancı Sanat Galerisi’dir. Kalıcı sergide, Mardin ve çevresindeki çeşitli el sanatları, şehirdeki dinsel çeşitliliği örneklediren mezar taşları ve gündelik yaşantı nesnelere, gündelik hayatın geçtiği ev ve atölye mekanlarındaki faaliyetlerin, balmumu insan yerleştirmeleriyle canlandırıldığı çeşitli enstalasyonlar, ekranlardan sürekli olarak gösterimi yapılan Mardin kültürü ile ilgili belgeseller, fotoğraf ve tanıtıcı posterler yer almaktadır. 1 Ekim 2009’da açılışı yapılan Dilek Sabancı Sanat Galerisi’nde ise Mardin’e getirilen önemli geçici sergiler düzenlenmiştir. Bugüne kadar gerçekleşen geçici sergiler şunlardır: “Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu’ndan Seçmelerle - Doğa, İnsan ve Deniz” (Açılışı: 1 Ekim 2009); “Abidin Dino Mardin’de - Seçme Yapıtlar 1930 – 1990” (Açılışı: 25 Ekim 2010); “Seyreyle... Ara Güler Mardin’de” (Açılışı: 3 Kasım 2011); “Mardin’de Bir Oryantalist: Marius Bauer” (15 Mayıs 2013); “Batı’nın Gözüyle Doğu Fotoğrafları” (5 Ekim 2013); “Ai Weiwei Mardin’de” (4 Mayıs 2018); “Fotoğrafın Türlü Halleri – Murat Germen: Kesit Retrospektif” (10 Eylül 2018); “Belgeden Kurguya, Atölyeden Müzeye – Mardin’den Fotoğraflar” (30 Nisan 2019) (Resim 24-28).¹⁸

¹⁸ Sergilerle ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. URL-1.

Resim 24, 25, 26, 27, 28. Müze ve Sanat Galerisi'ndeki sergilerden örnekler (URL-1)

Kışlanın restorasyonu ve dönüşümü, uzun süren bir bağlantı trafiğinin ardından Sabancı ailesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Müze, yukarıda bahsedilen sergi içeriği, sergileme yöntemi ve sergi mekanının ele alınışı açısından olduğu kadar, kurucu aktörleriyle de değerlendirilebilir. Bu bağlamda, şehirde 1947'de devlet eliyle kurulmuş olan ve etnografik eserlerin sergilendiği şehrin ilk müzesinden farklıdır. Kışlanın kurucu unsuru olan devlet merkezli otorite, kışlanın müzeye dönüştürülmesinde yerini, Cumhuriyet burjuvazisine bırakmıştır. Bu, kültürel, mimari, ekonomik, sanayi, vd. her türlü modern uygulama anlatısındaki devlet merkezlilik başka bir duruma evrilmiştir. Devletin ekonomik üretimdeki rolünü yeni ortaya çıkan burjuvazi ile paylaşmaya başlaması, buna bağlı modernlik görünümünün de çeşitlendiği bir sürecin ortaya çıkmasının ifadesi olarak görülebilir.

Müze, böylelikle, fikrin ortaya çıkışından restorasyon sürecine, sergi temaları, eserler ve yapı içinde oluşturulan özel sergi koşullarına (ışıklandırma, dekor, fanus, vd.) kadar, bu aktörler tarafından ortaya koyulan bir dizi tercihten bahsetmeye imkan tanır. Bu tercihlerle, somut ve varyantlar biçiminde çoğaltılabilecek (kavramlar, bağlamlar gibi) soyut şehir kültürü, sınırlı sayıdaki seçili örnek ve temalar üzerinden, tüm anlamsal eksiltmeleriyle beraber "evrensel kültür" imajını pekiştirecek bir biçimde yeniden inşa edilmektedir. Mezar taşları, posterler, videolar aracılığıyla yapılan dinsel çeşitlilik vurgusu, yapının güneyindeki sokağa, yapının banisi olduğu rivayet edilen (literatürde böyle bir kayda ulaşılamamıştır) Lole'nin isminin verilmesiyle de arttı-

rılarak sürdürülür.¹⁹ Bu şekilde metalaştırılan kültür, şehirli ya da turist, herkes için bir kullanım ve tüketim değerine sahip olur (Düzenli, 2012, s.85). Kültürün metalaştırılması, yukarıda bahsedilen seçmeci üslup aracılığıyla olduğu gibi tarihselci anlayışla da olabilmektedir. Sergilenen diğer nesnelere beraber, çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan şehrin “kadim” tarihini aktaran posterler ve yeni tür malzeme ve teknikler kullanılarak inşa edilmesinin etkisiyle arkasındaki eski yapının tarihsel konumunu güçlendiren cam giriş mekanı da böyle bir düşüncesinin altını çizer.

Sonuç

Mardin Kışlası’nın inşası ve yaklaşık yüzyıl üzerine müzeye dönüşümü ile, şehir, birbirinden farklı iki modernlik deneyimine sahne olur. Kışlanın inşası, XIX. yüzyıl sonlarında, özelde askeri alandaki, genel anlamda ise tüm bir devlet yapısının dönüşümünü ifade eden, geçmişte olduğundan farklı bir modern bir yönetim ve merkezîyetçiliğin aracıdır. Müze ise, kışlanın tarihselliğiyle de pekiştirilen ve Mardin kültürünün sermaye üretiminin bir parçası olarak metalaştırılarak küresel dolaşıma girmeye başladığı bir başka modernlik sürecinin şehirdeki ilk temsilcisidir. XIX. yüzyıl sonu ve XXI. yüzyılın başlarında kışla yapısı üzerinden gerçekleştirilen bu iki uygulama, Anadolu’nun bu bölgesinde temas edilen modernlik anlayışlarından ve mekanın/binanın bu anlayışlardaki çeşitli konumlarından kesitler sunmaktadır.

Mardin Kışlası’nın inşası, İstanbul’da 1872’de ilk kışlanın inşa edilmesinden yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Esasen, bu, oldukça geç bir tarih sayılabilir. İmparatorluğun içinde bulunduğu mali durum, iletişim ve erişim imkanlarının sınırlılığı, bu gecikmenin nedenleri arasındadır. Diğer taraftan merkezi otoritenin etkisinin zayıflamaya başlaması, tüm yenileşme hareketlerine ek olarak, şehirde bir kışlanın inşasını gerekli kılmış gibi görünüyor. Bu haliyle kışla, şehirdeki modern-merkezîyetçiliğin de kuvvetli göstergeleri arasındadır.

Kışlanın dönüşümü için ihtiyaç duyulan desteğin sağlanmasında ise, tekil yapının yüzyıllık tarihselliğinin yanında, şehrin paleolitik çağlara dayandırılan geçmişi ve Anadolu’da tarihselliğini büyük oranda korumuş nadir yerleşkelerden biri oluşu etkili olmuş gibi görünüyor. Bu noktada, müzenin, küresel sermaye için, çevresindeki doku ile beraber mekansal ve kültürel bir rezerv ortaya koymaktadır. Şehir dokusu içindeki nispeten yeni inşalardan biri

¹⁹ Bu şekilde, modern mimarlık deneyimine benzer bir yapı-mimar ilişkisinin de altı çizilir.

olan kışla, her ne kadar şehirdeki diğer yapılardan farklı olarak modern mekansal bir dile sahip olsa da, malzeme ve yapım teknikleri açısından bölgesel dili kullanıyor olması ile, yapının müzeleştirilme sürecinde çevresindeki diğer yapılarla beraber şehrin tarihselliğine eklenir.

Bu bağlamda şehirdeki merkezîyetçiliğin dönüşümüne bağlı olarak modernlik algısı ile beraber aktörler, merkezsel imkanlara erişim ve buna bağlı müdahale biçimlerinin de farklılaştığı ifade edilebilir. Kışlanın inşasında da, yüz yıl sonra müzeye dönüştürülmesinde de geçerli olan en önemli benzerlik, her iki inşanın da şehirde, geçmişte mevcut olmayan yeni sentakslar (mekansal nitelikler) ortaya koyuyor olmasından kaynaklanır. Kışla, bunu çevresinde inşa edilen hükümet konağı, belediye binası, meydan düzenlemelerinin birlikte ortaya koyduğu yerleşim kararları ve mekan örgütlenmesi ile yaparken, müze ise, devamındaki müze şehir vurgusu ile, bütün olarak şehir kültürü ve algısı üzerinden gerçekleştirir.

Extended Abstract

The Two Modern Constructions in the City of Mardin: Mardin Barracks (1887-1891) and Its Transformation into Museum (2008-2009)

*

Evrım Düzenli

ORCID: 0000-0003-0658-2403

Halil İbrahim Düzenli

ORCID: 0000-0002-7566-5926

The new spatial needs arising due to the new organizations in the areas of administration, economy, military, education and so on in the Ottoman empire in the 19th century brought about public space arrangements at the urban scale and the practices at the building scale. During this period, new types of structures that did not exist in the field of architecture in the past are observed to be emerging (Ertuğrul, 2009). Barracks structures are among these new types of buildings built to meet the need for shelter, training and protection of soldiers within the scope of arrangements in the field of military. In the study, the modernization experiences in the city of Mardin are examined through the activities of transforming the Mardin Barracks built at the end of the 19th century and finally transformed into a museum at the beginning of the 21st century. The most important sources about the structure which has limited literature are survey records, renovation projects and on-site evaluations. In order to determine the position of the building within the 19th century Ottoman barracks, a barracks literature was collected, and the museum experience was evaluated through the thought and conditions of the 21st century museum studies.

The Mardin Barracks was built between 1887 and 1891, about a century after the Kalyoncu Barracks, which was the first barracks built in the Ottoman Empire. In this context, while the Mardin Barracks means a distinctive trace of the late Ottoman centralist administration in the city, it is also a precursor of the spatial constructions waiting to be realized in the city.

This long period from the construction of the first barracks to the construction of the Mardin Barracks can be explained by many reasons. The four reasons seem important for the city to guide its relations with the center. The first one is that resistance and hindrances formed in the center against the initial applications of modernization delayed the transfer of modernization to the country (periphery). There may be a similar resistance in the country too. For example, according to some scholars, the defeat of the Ottoman central administration against Mehmet Ali Pasha of Kavala in the Nizip War in 1839 is an important opportunity for the group of people opposing the new order in the region. There are comments suggesting that everything of European origin is intended to be eliminated with this opportunity (Ayдын, vd., 2000, p.201). The second reason for the delay of the Mardin Barracks can be expressed as that the Ottomans did not have an understanding of centralism and institutional arrangements to the extent that they could achieve a rapid and total change in the country. The geographical distance between the center and the country, the limitations of communication and transportation facilities can be mentioned as the third reason. It is stated that by the beginning of the 19th century, most of the important roads and some of the bridges became unusable and that many regions lost contact with each other and with government centers except for certain periods of the year, and that this situation negatively affected the administration, economy and social life (Çadırcı, 1980, p.153).

Finally, besides these three reasons and/or impediments in terms of center-country relations, the unsuitability of local conditions can be emphasized. In the 19th century in the region, in addition to Russia in the east, the frequently mentioned opposition centers such as Mehmet Ali Pasha of Kavala in Egypt and Syria, Bedirhan Bey Emirate in Cizre and Botan region, and the elements such as other principalities, tribes and notables all indicate a problem of authority and order that needs to be resolved. Therefore, the innovations intended to be brought by the *Tanzimat*, the struggle against Russia and Mehmet Ali Pasha of Kavala in Egypt, the dissolution of the emirates and principalities that felt independent like Bedirhan Bey, the disorder created by the tribes and the efforts to settle the tribes, the elimination of the influence of the notables in the region are intertwined with the struggles of appointed rulers against local forces. In the region where Mardin is also located, the formation of the foundation for the application of the *Tanzimat* was established only in 1847s (For further information, please see Ayдын et al., 2000: 197-200).

Strengthening centralization in the city means taking decisions and measures to overcome the impediments mentioned above in general and realizing

such practices in particular. The establishment of the technical infrastructure necessary for communication with the center and the creation of modern organizations are closely related to the activities of “appointed” actors and modern architectural practices in the urban area. Especially appointed administrators such as governors/pashas and modern actors such as general inspectors who began to oversee these governors at the end of the 19th century play an important role in establishing centralism in the country. The Mardin Barracks is one of the modern-centralist architectural applications in Mardin in the 19th century, together with the Government Building, City Hall and Girls’ Art School, which were built in the same period in its immediate vicinity. They are all new types of structures that did not exist in the city in the past and they functionally increase the visibility of the state authority in the city.

The transformation of the Mardin Barracks into a museum a century after it was built is also meaningful. Such transformation means another period that represents the city’s attempts to articulate into the global culture and tourism economy. This process started with the transformation of the barracks into a museum, influencing the other 19th century buildings in its surroundings and thus converted them into new functions.

Besides the centuries-old historicity of the singular structure, the history of the city coming from paleolithic ages and its being one of the rare settlements in Anatolia that has preserved its historicity to a great extent seem to have been effective in providing the support needed for the transformation of the barracks. At this point, the museum reveals a spatial and cultural reserve for the global capital, along with its surrounding texture. The barracks built at the end of the 19th century is essentially one of the relatively new buildings within the traditional city texture. In the context of its mass size and planimetry, it has a modern spatial language, quite different from other structures in the city. On the other hand, it provides a reference to the regional architectural style in terms of material (stone) and construction techniques (masonry). Due to these features, the barracks is the most important representative of the city’s new cultural codes in the 21st century. Depending on the transformation of centralization in the city, it can be stated that the perception of modernity has been differentiated along with the actors, access to central facilities and related forms of intervention too.

The most important similarity between the initial construction of the barracks and its transformation into a museum a century later is that both constructions reveal new syntaxes in the city that did not exist in the past. The barracks in the 19th century, together with government mansion, town hall, and

square arrangements built around it decipher this new syntax being made through settlement decisions and space organization. On the other hand, the museum is realized through the culture and perception of the city as a whole (with the continued emphasis on “museum city”).

As a result, the two situations that can be read through the barracks structure at the end of the 19th century and early 21st century also offer cross-sections of the mindsets of modernity experienced in this region of Anatolia. It can be said that the two different modes of modernization have emerged in the city together with the changing “temporalities”.

Kaynakça/References

- CHP Mardin Halkevi (1938). 15. *Cumhuriyet yılında Mardin*, CHP Mardin Halkevi Yayınlarından, Sayı: 6 (İç kapak: 5). İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Acar, Ş., Bir, A. ve Kaçar, M. (2016). Osmanlı’da sivil mühendis yetiştirmek üzere açılan Hendese-i Mühendis Mektebi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, XVII(2).
- Aydın, S., Emiroğlu K., Özel, O. ve Ünsal, S. (2000). *Mardin: Aşiret, cemaat, devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Aytar, İ. (2016). *Sultan Abdüllaziz dönemi kışla yapılarının Çanakkale Çimenlik Kışlası örneğinde korunmasına yönelik bir yöntem önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bashanov, M. ve Kemalioğlu, İ. (2018). *Rus Genelkurmay belgelerinde II. Abdülhamit ve Osmanlı ordusu*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Baydaş, Ö. G. (2007). *Diyarbakır ve Mardin’deki tarihi kamu yapıları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Bekin, D. (2010). *Tarihin ışığında Mardin*. 2. Baskı. Ankara: Genpa Yayınları.
- Çadırcı, M. (1980). Tanzimat Döneminde kara yolu yapımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26.
- Çataltepe, S. (1997). 19. yüzyıl başlarında Avrupa dengesi ve Nizam-ı Cedid. İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Çelik, Y. (2018). Mit ve gerçek arasında: Taksim Topçu Kışlası (Beyoğlu Kışla-i Hümayyûnu). F. Emecen, A. Akyıldız, E. S. Gürkan (Der.), *Osmanlı İstanbulu III* içinde (s.443-476). İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Çiftçi, A. ve Seçkin, N. (2005). 19. yüzyılda İstanbul’da inşa edilen askeri yapıların koruma sorunları. *Megaron Dergisi*, 1 (1), 51-66.
- Çiftçi, A. (2004). *19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde askeri mimari ve İstanbul’da inşa edilen askeri yapılar*. Yayınlanmamış doktora tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi.
- Düzenli, E. (2012). Cizre’de modernlik ve tarihsel mekânın fenomenolojisi üzerine notlar. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 261, 71-86.

- Düzenli H. İ. ve Düzenli, E. (2019). 100 yıl önce-100 yıl sonra Mardin: Birinci Cadde ve Halkevi binası üzerinden bir modern kent okuması. *Megaron Dergisi*, 14 (1), 103-121.
- Düzenli, H. İ. ve Taşar, E. S. (2012). Mardin'de tarih, bina ve mimarlık katmanları: 19. yy. Hükümet Konağından 21. yy. Mimarlık Fakültesine dönüşüm hikâyesi, *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 254, 64-78.
- Ertuğrul, A. (2009). XIX. yüzyılda Osmanlı'da ortaya çıkan farklı yapı tipleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (13), 293-312.
- Gedik, E. (2015). *Arşiv belgelerine göre Kütahya Redif Taburu ve Redif Kışlası*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Gürhan, V. (2006). Hamidiye Alayları ve Mardin. İ. Özcoşar, H. H. Güneş (Der.), *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.833-839). İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları.
- İlban, Ö. (2015). Abdülmecid döneminde taşrada yaptırılan kışlalardan bir örnek: Tırnova Kışlası. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 24, 61-78.
- İrade-i Meclis-i Vâlâ. (1891). Belge No: BH.MKT.1787/2.
- Kent tarihi müzeleri ve arşivleri (2013). İstanbul; ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Yayınları.
- Sabancı Vakfı (2012). Mardin'i dinlerken: Müzeyle başlayan değişim. İstanbul: Sabancı Vakfı Yayınları.
- Özen, Ö. (2013). *II. Mahmud dönemi askeri ıslahat sürecinde ortaya çıkan kışla yapıları ve mimari özellikleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyurt, O. (2014). II. Mahmut dönemi Edirne Piyade Kışlası'nın tamiri için yapılan çizimlerin düşündürdükleri. *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, 6, 117-128.
- Tuncer, O. C. (2008). *Artuklu yapıları (yaptıran, yürüten, yapanlar)*. Mardin: Valiliği Kültür Yayını.
- Sabancı Vakfı. (t.y). *Dilek Sabancı Sanat Galerisi*. 20 Ağustos 2020.<http://www.sabanci-vakfi.org/tr/kultur/mardin/dilek-sabanci-sanat-galerisi>. Adresinden erişilmiştir.
- Varlık, M. B. (Yay. Haz.) (2010). *Umumî müfettişler toplantı tutanakları-1936*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yazıcı, N. (2012). Osmanlı dönemi kışla mimarisi ve Samsun Kışlası. M. Aydın, B. Şişman, S. Özyurt, H. Atsız (Der.), *Samsun Sempozyumu (13-16 Ekim 2011) Bildiri Kitabı* içinde (s.635-642). Samsun: Samsun Valiliği Yayınları.
- Yıldırım, N. (2013). Taksim Topçular Hastanesi. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 235, 44-49.

Tarihçilikte “Mekânın Yeniden Keşfi”: Osmanlı Şehir Çalışmaları İçin Öneriler¹

*

Yunus Uğur²

ORCID: 0000-0003-4478-3441

Öz

XX. yüzyılın başlarına yani daha yüz yıl öncesine kadar insanoğlunun zihni, mekân odaklı düşünmeye alışık idi. Şehirler, yollar ve her türlü yapı inşa edilirken yerin mekânsal-topografik uygunluğuna bakılır; her türlü gündelik işte mesafeler ve mekânsal imkanlar öncelikle dikkate alınır. XX. yüzyılda mekân, tarihî, sosyo-politik ve iktisadi analizlerde bu ana belirleyiciliğini kaybetti ve hatta ihmal edilebilecek bir faktör olarak görüldü. 1960’lardan itibaren ise mekânın yeniden keşfi (spatial turn) olarak adlandırılan bir dönem başladı. Mekânın sembolik değeri, mekân üzerindeki politika biçimleri, mekânın tarihsel süreçlerde sosyal olarak üretimi ve yenisinden üretimi gibi kavramsallaştırma ve sorular tartışıldı, mekân odaklı olarak gündelik tarih pratikleri çalışıldı ve sosyo-ekonomik yapı ve eğilimlerle mekânın ilişkileri araştırıldı. Bu süreç, bir mekân olarak şehir çalışmalarını, tarihçilikte mekân odaklı değerlendirmeleri ve özellikle şehir tarihi, sanat ve mimarlık tarihi ve tarihsel coğrafya çalışmalarını yakından etkilemiştir. Makalede mekânın değişen algısı ve bu sürecin Osmanlı şehir tarihçiliğine yansımaları üzerinde durulacaktır. 1990 sonrası Osmanlı şehir tarihi çalışmalarının ivmesi değerlendirilerek mekân ve şehir odağında sosyal bilim, tarih ve coğrafya alanındaki kesişmelere dikkat çekilecektir. Osmanlı şehir kaynaklarından (vakıf, sicil, avarız ve kefalet kayıtları) verilecek örneklerle yeni dönem şehir tarihçiliğinin diğer ilim sahaları ile etkileşiminin verimli sonuçlarına vurgu yapılacaktır ve Osmanlı şehirleri için sosyol-mekansal tarih yaklaşımı önerisinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şehir tarihi, Kent mekânı, Osmanlı şehirleri, CBS, Disiplinlerarasılık

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK ARDEB (Proje No: 114K305) tarafından desteklenen projenin çıktılarından da istifa etmektedir.

² Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi E-mail: yunusugura@gmail.com

The “Spatial Turn” in Historiography: Suggestions for Ottoman Urban Studies

*

Yunus Uğur³

ORCID: 0000-0003-4478-3441

Abstract

Almost a hundred-year ago, everybody is used to think spatially while constructing cities and any buildings as well as deciding wars and establishing trade networks. However, spatially thinking lost its priority in time in analyses of historical, socio-political, and economic issues. Nevertheless, a new approach has appeared since the 1960s, which came to be known as “the spatial turn.” This led, first, to rethink the symbolic meaning of space, space politics, and production and reproduction of space in different socio-historical conditions and, second, to study daily practices and socio-historical structures from the spatial point of view. Since then, new types of studies have affected and reconstructed many disciplines such as urban history, arts and architectural history, and historical geography. This article evaluates the trends in urban historical studies in Turkey after the 1990s considering the spatial-turn and interactions among socio-historical and geographical approaches and methods. In pursuit of interdisciplinary endeavors among these disciplines, this article suggests using socio-spatial historical approach giving some examples from the Ottoman cities -derived from Ottoman primary sources such as waqfiyas, the sijils, and the tax records- indicating exploratory methods and analyses leading us to new questions and answers in Ottoman urban history.

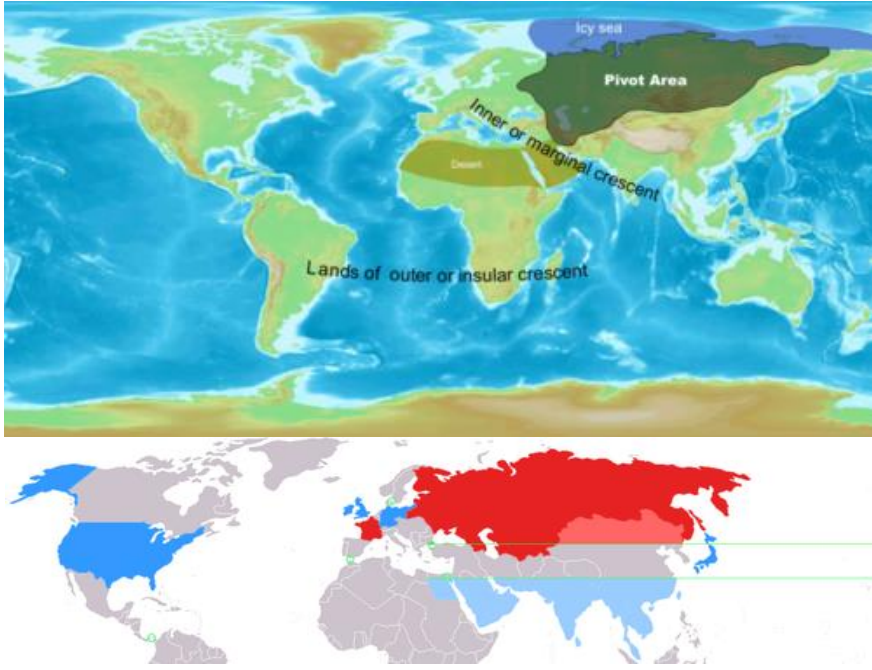
Keywords: Urban history, Urban space, Ottoman cities, GIS, interdisciplinary

³ Asts. Prof., Marmara University, E-mail: yunusugura@gmail.com

Giriş

Şehir tarihi, mekân çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirildiğinde; mekânla ilgili tasavvur ve literatürde görülen tüm gelişme ve değişmelerin şehir tarihini de etkileyeceği aşıkardır. Mekânla ilgili bu tür bir algının son bir-iki yüzyıllık hikayesini araştırmak ve tespitlerde bulunmak şehir tarihinin genel anlamda bir ilgi olarak ya da daha özel anlamda bir disiplin olarak gelişimine dair de düşünmek anlamına gelecektir. Bu çalışmada, mekâna dair süreci ve tartışmaları öne çıkarmakla birlikte odağımız şehir tarihi olacak ve somut örneklerimiz de Osmanlı şehirlerinden gelecektir.

XX. yüzyılın başlarına yani daha yüz yıl öncesine kadar insanoğlunun zihni, mekân odaklı düşünmeye alışık idi. Şehirler, yollar ve her türlü yapı inşa edilirken önce yerinin mekânsal-topografik uygunluğuna bakılır; savaşlar ve ticari ilişkiler de dahil her türlü gündelik işlerde mesafeler, mekânsal imkanlar ve düzen öncelikle dikkate alınır. 1900 başlarında bile Alfred T. Mahan ve Halford J. Mackinder gibi meşhur coğrafyacı ve siyaset bilimci akademisyenler dünya ve dünya siyasetinin belirleyicisi olarak coğrafyayı-mekânı merkeze alan bir "heartland/merkez bölge" ve sonrasında "jeopolitik" kavramsallaştırmasını yapıyorlardı (bkz. Görsel 1). Bu akademisyenler, "coğrafya kaderimizdir" diyen 14. yüzyıl alimi İbn Haldun gibi temelde mekânın belirleyiciliğini kabul ediyorlardı. Fakat XX. yüzyılın ilerleyen yıllarında tarihî, sosyo-politik ve iktisadi analizlerde mekân bu ana belirleyiciliğini kaybetti ve hatta analizlerde/yorumlamalarda çoğu zaman ihmal edilebilecek bir faktör olarak görüldü. Mekân çalışmalarının ana disiplini olan coğrafya disiplini de bu süreçte epey zayıflamış ve Harvard ve Yale üniversiteleri gibi dünyanın önemli üniversitelerinde coğrafya bölümleri kapatılmıştır (Wright, 2017). İlginç olan ise bu duyarsızlığın, mekânın en önemli belirleyicilerden olduğu XX. yüzyıl öncesini çalışan tarih çalışmalarında da görülmesidir. Ne var ki 1960'lardan sonra mekân, hem sosyal bilimlerde hem de tarih alanında yavaş yavaş tekrar keşfedildi. Şehirler -ki mekânın belirli bir mimari ve toplumsal organizasyonu ve ilişkiler ağıdır- benzeri bir süreci yaşamıştır.

Görsel 1. Jeopolitik. Mackinder’in “heartland (merkez bölge)” teorisi ve Mahan’a göre coğrafya ve güç ilişkisi. Kırmızı: İki kara müttefiki, Rusya ve Fransa; Açık Kırmızı, Rusya Etkisindeki Alan; Mavi: Dört deniz gücü müttefiki, İngiltere, Almanya, Japonya ve ABD; Açık Mavi: Deniz güçlerinin kontrolündeki alan; Yeşil: Stratejik su yolları, Süveyş, Panama, Çanakkale, Cebelitarık ve Baltık. (Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pivot_area.png; https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mahan_Problem_of_Asia_1900.png, 20.01.2020)

Çalışmamızda, önce bu sürecin sebepleri üzerinde kısaca durulacak sonra da 1960’lardan itibaren mekâna tekrar dönüş ya da *mekânın yeniden keşfi* (*spatial turn*) olarak adlandırabileceğimiz tartışmalara değinilecektir (bkz. Wihers, 2009). Örneğin özellikle 1960’lardan itibaren şehir mekânların sembolik değeri, mekân üzerindeki politika biçimleri, mekânın tarihsel süreçlerde toplumsal olarak üretimi ve yeniden üretimi, mekânsal ilişkisellikler-ağlar gibi kavramsallaştırma ve sorular bu çerçevede tartışılmış, mekân odaklı olarak gündelik tarih pratikleri çalışılmış ve genel sosyo-ekonomik tarihsel yapı ve eğilimlerle mekânların ilişkileri araştırılmıştır. Bu süreç, bir taraftan mekân odaklı tarih çalışmalarını diğer taraftan da şehir tarihi, sanat/mimarlık tarihi ve tarihsel coğrafya çalışmalarını çok yakından ilgilendirmektedir. Çalışmada bu gidişat hem coğrafi hem de disiplinler kesişimler yani hem Avrupa

ve Osmanlı coğrafyalarındaki şehir tarihlerindeki eğilimler hem de sosyal bilimler ve tarihçilikteki gelişmelerden örnekler verilerek anlaşılmalı çalışılacaktır. Sonraki kısımda ise 1990 sonrası Osmanlı şehir tarihi çalışmalarının ivmesi değerlendirilerek mekân ve şehir odağında sosyal bilim, tarih ve coğrafya alanındaki kesişmelere dikkat çekilecektir. Osmanlı tarihçiliğinde mekân odaklı çalışmalar yapmak tarihçiliğimize ne katabilir örneklerle ele alınacaktır. Örnekler, Osmanlı şehirlerindeki mahalle ünitesi odağa alınarak ve özellikle vakıf, sicil, avarız ve kefalet kayıtları çerçevesinde sunulacaktır.

Mekân Algısında Değişim ve Şehirler

İnsanlık tarihi boyunca en önemli mesele olan mekân ve coğrafya ile ilgili imkanları, zorluk ve mesafeleri son yüzyılda insanoğlunun zihninde arka plana atan en önemli unsur teknolojik alanda görülen gelişmeler olmuştur. 18. yüzyıldan itibaren başlayan birinci ve ikinci sanayi devrimlerinin bir uzantısı olan teknolojik gelişmelerin özellikle iki alandaki uygulamaları, mekân algısını ve dolayısıyla şehirleri oldukça etkilemiştir. Bu iki alandan ilki ulaşım teknolojileri ikincisi ise iletişim teknolojileridir. Ulaşım teknolojileri ile mekânlar birbirine yaklaşmış; iletişimdeki gelişmelerle ise mekân ve zaman sıkışması (*time-space compression*) olarak da kavramsallaştırılan bir evreye girilmiştir (Harvey, 1990). Dolayısıyla her zaman istediği mekânda beliriveren insan zihni için mekân, süreç içerisinde belirleyicilik rolünü eskiye nispetle kaybetmiştir. Bu kaybın bilimsel araştırmalardaki ilk tezahürü ise genel olarak sosyal bilimler için mekânın bir analiz ünitesi olmaktan çıkması olmuştur. Mekânla doğrudan bağlantılı şehirler için ise bu yeni algı, işlev ve teknolojik imkanlar hızlı şehirleşme sonucunu doğurmuş ve şehirlerin hem kendi içinde dağınık bir şekilde aşırı büyümesi hem de şehirler arası ilişki ve etkileşimin çok daha fazla yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Ne var ki bu büyüme ve yoğunlaşma, şehirleri etkin öge/belirleyici olarak öne çıkaran ya da Lewis Mumford'un (2007) vurguladığı gibi "kültürel taşıyıcı" olarak hâlâ tanımlayan bir süreçten ziyade mekân ve şehirleri pasifleştirip edilgen kılan, hızlı şehirleşme sorunlarını ve gündelik hayatı merkeze alan, insan, ürün ve bilgi hareketliliğini belirleyici kılan bir süreci ve algıyı ortaya çıkarmıştır. Mekânın zihnen atıldığı arka plana şehirler de böylece atılmış, gündelik iş ve yaşam şartları ana belirleyiciler olmuştur.⁴ Çoğu zaman da şehirler birer sorun olarak görülmüştür.

⁴ 20. yüzyılda açıkça yüzleştiğimiz ulus-devlet süreçlerinin şehirlere olan etkisini ya da şehirler üzerinde yaptığı hesaplaşmaları da bu süreçlerde şüphesiz göz ardı etmemek gerekir.

Bu aşırı büyüme ve şehirleri/mekânları değersizleştirme sürecine karşı özellikle Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan "karşı-şehir", "Bahçeşehir" hareketleri, şehirleri ayakta tutmaya çalışan, mekânı ana öge olarak değerlendiren uğraşlar olarak okunabilir (bkz. Ragon, 2010). Türkiye'de 'şehirlerde var olanı muhafaza etme ya da kayıt altına alma' olarak kısaca ifade edilebilecek, örneğin yerel tarihçiler ve Süheyl Ünver ve İbrahim Hakkı Konyalı gibi kişilerin çalışmaları da farklı bir tavırla da olsa benzer bir okumaya tabi tutulabilir. Ortaya çıkmakta olan yeni şehirlerden ve şehirleşmeden oluşan rahatsızlık bu kişileri ya hayaldeki şehrin yeniden canlandırılması ve görselleştirilmesi (bkz. Görsel 2) ya da alternatif yeni şehirler kurma fikir ve uygulamalarına itmiştir.⁵

Görsel 1. "Fikren Üsküdar'ı çirkin binalardan kurtarıp istimplâk ile şöyle eski âbidelerini bir park içinde tasavvur ederek renkli olarak bu resmi yaptım. Bir örneği."

(Kaynak: Ünver, 2012)

İkinci dünya savaşının sonlarına kadar bizzat mekân ve şehirlere olan ilginin arttığını söylemek oldukça zordur. Şikago ekolü gibi hızlı ve kapsamlı

⁵ Süheyl Ünver ve Rifat Osman örneklerinde bu konunun ele alındığı iki çalışma için bkz. Uğur, 2013 ve 2019.

şehirleşme sürecinin analizini yapan bazı sosyoloji çevreleri bunun istisnasıdır. 1950 ve 1960'lara gelindiğinde ise iki farklı kanaldan mekân ve şehirler ilgi odağı olmaya başlamıştır. Birinci kanal sosyal bilimciler üzerindedir. Şehirdeki mekânsal düzen ve değişikliklerle daha genel yapıların, örneğin modernist ve kapitalist süreçlerin, arasındaki ilişkinin vurgulanması ile ortaya çıkmıştır. Şehir mekânları üzerinden elde edilen yüksek gelirler (*rantlar*) ya da sınıfsal ayrımların ve eşitsizliklerin şehir mekânlarındaki izdüşümleri (güvenlikli siteler, soylulaştırma...) sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Mekânın sembolik değerleri, mekân üzerindeki politika biçimleri gibi araştırmalar ve "kent hakkı", "mekânın yeniden üretimi" gibi yeni kavramsal kullanımlar gündeme oturmuştur Şüphesiz, Dünya Savaşları sonrası başlayan modernite eleştirileri ve post-yapısalcı düşünce biçiminin ve yine II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan şehirlerin yeniden imarı ve 1968 toplumsal hareketlerinin bu yeni dikkatte yadsınamaz bir önemi vardır. "Kent hakkı" kavramını ortaya atan ve 1968 tarihli kitabında kavramı tartışan Henri Lefebvre'in (1968) hem modernite eleştirileri hem de 1968 öğrenci hareketlerini analiz eden yazıları bu etkileşimin kanıtları olarak düşünülebilir. Yine Lefebvre (1974), "mekânın üretimi" olarak çevirebileceğimiz kavramı ile, mekânın pek çok şekilde sosyal olarak üretildiği ve yeniden üretildiğini iddia ederek mekân odaklı düşünmenin örneklerini vermiştir. Sonraki yıllarda, David Harvey (2006, 2007, 2009a, 2009b, 2019a, 2019b) ve Edward Soja (2010, 2012, 2014, 2015) gibi bugün daha yaygın olarak bilinen yazarlar tarafından da bu tür düşünüş tarzı yeni kavramlar ve tartışmalarla birlikte devam ettirilmiştir. Günümüzde de şehir sosyolojisi, şehir coğrafyası ve genelde şehircilik çalışmalarında mekân odaklı gündelik yaşam pratikleri çalışmaları çokça yapılmakta, bunların küresel yapı ve trendlerle ilişkileri araştırılmaktadır.

1960'larda mekân ve şehir odaklı düşünüşe doğru seyrin ikinci bir kanalını daha görmekteyiz. Bu kanal şehir tarihçiliğini disipliner olarak ortaya çıkaran bir kanaldır. Başka bir çalışmamızda (Uğur, 2005) detaylıca incelediğimiz gibi esasen şehirlerin tarihinin yazılması çok eski dönemlere kadar götürülebilirse de bağımsız bir disiplin olarak şehir tarihi yazımı çok geriye gitmez. 1960'lı yıllar, bugün bir disiplin olarak artık kendisine bir yer ediniyor gibi gözükken şehir tarihinin dönüm noktası sayılabilir.⁶ A. R. Sutchliffe (1984,

⁶ Abbot (1996) şehir tarihinin tarihini dört döneme ayırır: Birinci nesil (1840-1875); İkinci nesil (1875-1930); Yeni şehir tarihi (1930-1960) ve Karşılaştırmalı Nesil. 1960 öncesinde yaygın olan biyografi ve diğer tür çalışmalar için Richard Wade'in (1959) ve Asa Briggs'in (1963) eserleri önemli iki örnek olarak verilebilir.

s. 125), tarihçilerin 1960’larda en anlamlı araştırma birimi olarak şehri keşfettiklerini söyler. Bunun belki en önemli nedeni II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşa edilen şehirler ve bunun için gerekli planlamalardır. Alman coğrafyacı ve şehirci Walter Christaller’ın (1963) “merkezi yer teorisi (central place theory)” ile geliştirmeye çalıştığı şehircilik kuramı, her bir şehrin birbirine olan mesafesi ile işlevlerini bir arada düşünerek mekân odaklı bir teori önerisinde bulunmaktaydı. Harold James Dyos’un 1960’larda İngiltere’de öncülük ettiği çalışmalar ve oluşturduğu çalışma grupları da şehirler üzerinde düşünmek ve şehir tarihi çalışmalarının gündemi oluşturmak açısından çığır açıcı olmuştu. Şehir tarihi çalışmalarının uluslararası anlamda iki önemli dergisi olan *Urban History* ve *Journal of Urban History* dergilerinin biri İngiltere’de diğer ABD’de olmak üzere 1974’de aynı anda ilk sayılarını çıkarmaları da bu eğilimi desteklemekteydi.

1980’lerde Elizabeth Baigent’in iddia ettiği gibi şehrin değer kaybettiği ve sınıf ve devletin ön plana çıktığı, şehir ile kırsal kesim arasındaki ayrımın kalktığı söylenebilir de aslında bunun dünyada yüksek şehirleşme oranına ulaşılması ile ilgili olduğu söylenebilir. Zira artık her yer şehirleşmişti ve Dyos’un çok vurguladığı “şehir tarihi, kırsal grupların karşısında şehir gruplarının davranışları ve bunların biçimleri arasındaki farklılıkları tanımlamak ve açığa çıkarmaktır” gibi bir tanım artık modern dönemde geçerliliğini yitirmişti (bkz. Baigent, 1999, s. 543). Böylece yaşanan dönem ile tarihsel bakış arasındaki gerilim artmıştı. Görünen o ki bu dönemde şehir tarihi sosyal bilimler, tarih, coğrafya, sosyal tarih, mimari tarih, yerel tarih gibi alanlarla ilişkisini yeniden belirleme ve kendi tanımını yapma eğilimine girmiştir. Yine de sosyal bilimler ve tarihçilikteki mekân/şehir vurgusu her iki kulvarda da ilgi çekmeye devam etmiş, bu alana dair çalışmaların sayısı artmıştır. Şehir tarihçiliği açısından şehre sosyo-iktisadî, politik ve aynı zamanda coğrafi-fiziksel bakış açılarından bakma; ele alınacak soruları belirleme ve bu anlamda daraltma; hem zaman hem de mekân olarak karşılaştırmalı ve daha geniş çerçevede içerisinde düşünebilme⁷ gibi tartışmalar bu dönemin belirleyici özellikleri olmuştur.

1950’ler ve özellikle 1970’lerden sonra mekân ve şehre doğru artan ilginin sosyal bilim ve şehir tarihi alanındaki hikayesi akla bu farklı disiplinlerin ara-

⁷ Dyos (1971, s. 7) bu noktayı çok iyi ifade etmişti: “Şehir tarihi çalışması sadece tek tek grupları çalışmak değildir, az veya çok zaman ve mekân kısıtlaması da (...) ve fakat çok daha geniş tarihi süreçleri ve eğilimleri hep beraber araştırmaktır. Bu, belirli bir grubun tecrübelerinin ve hayat alanının kapsamını tamamen aşan bir bakış açısidir.

sındaki etkileşimi de getirmiştir. Erken bir tarihte Leo F. Schnore'in (1975) *Journal of Urban History* dergisinin daha ilk cildinde yazdığı "Şehir Tarihi ve Sosyal Bilimler: Zor Bir Birliktelik" makalesi bu soruyu ortaya atması ve tartışması bakımından önemlidir. Bu disiplinlerin arasında ilişki ve etkileşim olduğu/olması gerektiği açıktır fakat bu etkileşimin nasıl olacağı yönünde henüz o tarihlerde muğlaklık söz konusudur. Yıllar sonra 1996 yılında yine aynı derginin 22. cildinde bu sefer ünlü bir sosyal bilimcinin, Charles Tilly'nin yazdığı "What Good is Urban History?" (Şehir Tarihi için İyi Olan Nedir?) makalesi de aynı soruya odaklanmış ve bu disiplinlerin birbirine olan ihtiyacını ve katkısını daha somut öneriler de vererek ortaya koymuştur. Böylece, şehircilerin (tarihçi, coğrafyacı, plancı...) ve sosyal bilimcilerin mekân/şehir ilgisi sonuç vermiş ve son yirmi yılda sosyal bilimciler ve sosyal bilimcilerin yukarıda işaret edilen ilgileriyle de etkileşime girerek şehir tarihçileri, şehirlerin çok farklı açılardan tarihlerini yazmış, toplamda mekân ve şehir odaklı yüzlerce çalışma ortaya çıkmıştır. Bugün, coğrafya disiplini içerisinde hızla gelişen coğrafi bilgi sistemleri ve genel anlamda dijital beşeri bilimlerin sunduğu imkanlar da kullanılarak her disiplin, mekân ve şehir odaklı olarak çeşitli yeni sorular ortaya atmaya ve tartışmaları derinleştirmeye devam etmektedir.

Benzeri süreçler, daha az yoğunlukta ve kesintili bir şekilde olmakla birlikte Türkiye'deki tarihçilik ve şehircilik çalışmalarında da görülmektedir. Ne var ki sosyal bilimcilerde daha az, tarihçilerin çalışmalarında daha fazla bu tür çalışmaların izi sürülebilmektedir. Türkiye'de 1950'lere kadar bizzat şehirleri düşünce ve analizin etken ögesi olarak görmekten ziyade daha çok elde olanları koruma odaklı bir şehir çalışma ilgisi var iken 1950'lerden itibaren hem mekân ve şehircilik hem de şehir tarihçiliği açısından şehre doğru ilgide olumlu bazı değişiklikler görülmüştür. 1950 öncesinde akademik anlamda şehirlere odaklanan çalışma pek nadirdir. Tarihçiler arasında tahrir defterleri, şer'iyeye sicilleri ve mühimme defterleri gibi birincil kaynaklar kullanılarak yapılan bazı çalışmalar olsa da bu çalışmaların odağında mekân ya da şehir mi var yoksa daha çok sosyo-ekonomik tarihin sorularına cevap mı aranmaktadır muğlaktır; hatta ikincisidir. Daha çok akademik çevreler dışında ise İstanbul'a ve diğer bazı şehirlerin Osmanlı geçmişine dair kimi eserler üretilmiştir ki- burada Osman Nuri Ergin, Süheyl Ünver, Rifat Osman, İsmail Hakkı Konyalı, Reşat Ekrem Koçu gibi isimlerin çalışmaları düşünülmeli- bunlar da esas olarak mevcut tarihî kıymetleri kayıt altına alıp korumak için geçmişten günümüze şehirlerin tarihini "âsar ve âbidât" şeklinde yaz-

maya dair olmuştur. 1950 sonrasında ise İstanbul'un yeniden imarı denilebilecek kapsamlı projeler dolayısıyla pek çok şehirci, mimar ve sosyal bilimci akademik anlamda şehirler üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmış; ulaşım ve konut odaklı da olsa şehirler merkeze alınarak çalışma ve projeler hayata geçirilmiştir. Aynı zamanda, tarihî şehirlerin planları ile mevcut şehir planlamaları arasındaki bağ da -Kemal Ahmet Arû gibi araştırmacıların çalışmalarında olduğu gibi- bir şekilde araştırmalara konu olmuştur.⁸ Şehir tarihçiliğinde ise tahrir defterleri ve şer'iyye sicilleri gibi birincil kaynakların daha yoğun kullanıma başlanmasıyla demografik, sosyo-ekonomik yönleriyle ve gündelik tarihleri çerçevesinde şehirler incelenmeye başlanmıştır.⁹

İlerleyen yıllarda da hem genel olarak şehircilik hem de şehir tarihçiliği açısından mekân ve şehir odaklı disiplinler çalışma ve yorumlar hem niceliksel hem niteliksel artış göstermiştir. Benzer tespitleri Anadolu ve Balkanlardan ziyade Ortadoğu-Arap şehirlerinin tarihi ile ilgili literatürü değerlendiren Sluglett ve Burke de yapmaktadır. Sluglett ve Burke (2008, s. 21), özellikle 1950'lerden sonra Avrupalı tarihçilerin Ortadoğu çalışırken kırsaldan ziyade şehirlere doğru yoğunlaşmasının arttığını ifade etmektedir. Örneğin 1970'lerden sonra André Raymond öncülüğünde başlayan şehir tarihi çalışmalarının hem şer'iyye sicillerini yani yerel kaynakları hem de Fransız kaynaklarını yani dış kaynakları kullanması ile çağdaşlarından ayrıldığını vurgulamaktadır. Oysa, kanaatimizce Raymond'un bunlardan daha önemli katkısı, onun ve takipçilerinin bu kaynaklarla birlikte arkeolojik-coğrafi yöntemleri de kapsamlı bir şekilde çalışmalarında kullanmaları ve şehirleri binalarına varıncaya kadar araştırarak yani esasen şehir mekânına odaklanarak bu birincil kaynakları kullanmış olmalarıdır. Zira yaklaşım açısından benzeri bir süreci -Raymond kadar şehir morfolojisine girilirse de- Anadolu ve Balkan çalışmaları için de tespit etmek mümkündür. Başka bir çalışmamızda detaylıca incelediğimiz gibi (bkz Uğur, 2005) şehir monografileri, şehirlerdeki kamusal mekânlar, şehirlerin iâşe sistemleri, şehirlerin gündelik yaşamı ve aktörleri gibi meseleler yukarıda zikredilen benzeri yerel kaynaklar kullanılarak bu bölgelerin araştırmalarına da konu olmuş ve yayınlar yapılmıştır. Daha yakın zamanda ise sosyo-ekonomik tarihçiliğin nüfuzundan nispeten kurtularak

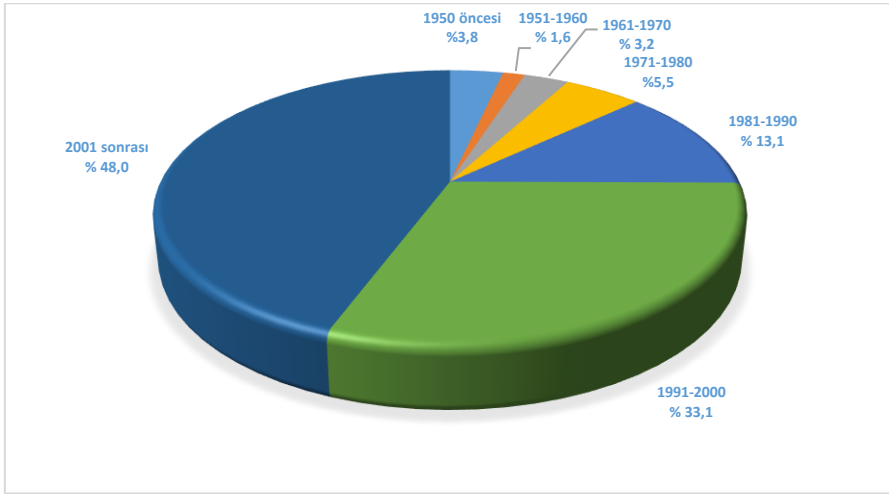
⁸ Arû'nun (1998) kitabı ülkenin farklı coğrafyalarındaki şehir örneklerini inceleyip şehir tipolojileri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır ki Arû'nun bu uğraşısına 1950'lerden itibaren başladığı bilinmektedir.

⁹ Türkiye'deki şehir tarihi çalışmalarının seyrini başka bir makalede detaylıca ele almıştım (bkz. Uğur, 2005). Benzer çerçevede ama Ortadoğu şehirleri odağında bir literatür değerlendirmesi için bkz. Sluglett ve Burke III, 2008.

daha esaslı mekân ve şehir konularına dair örneğin şehirlerin birbiri ile ilişkisi, şehir ağları ve küresel etkileşimlere dair mukayeseli/makro çalışmalar ortaya çıkmaya başlamış ve bunlar şehirlerin ve özellikle farklı coğrafyalar-daki Osmanlı şehirlerinin benzeşen ve ayırt edici olan yönlerini anlamak için son derece önemli olmuştur.¹⁰

Örnekleme ve Bulgular: Mekânın Yeniden Keşfi ve Osmanlı Şehirleri

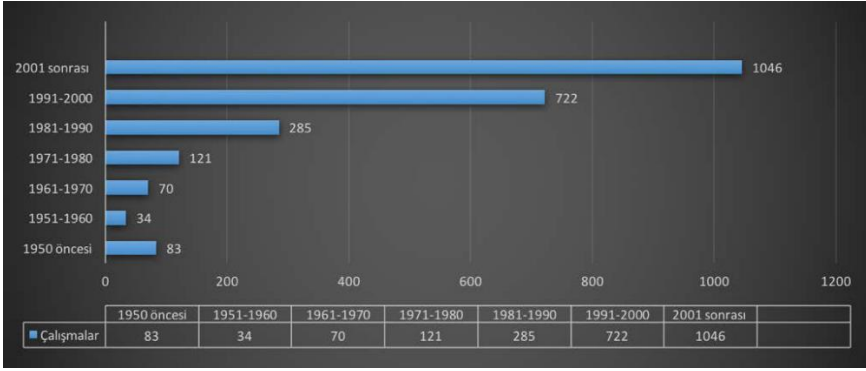
Tarihçilik ve şehir tarihçiliği çerçevesindeki bu genel niteliksel analizleri ve yüksek ivmeyi literatür üzerinde yapılacak daha niceliksel analiz ile desteklemek mümkündür. Osmanlı şehir tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların tespitini de içinde barındıran başka bir çalışmamızda,¹¹ pek çok veritabanı taranmış ve sonuçta modern dönemde yapılmış iki binden fazla kitap ve tez tespit edilmiştir. Daha sonra bu literatür, çalışılan şehir, dönem, kullanılan birincil kaynak türleri, eserlerin yayınlanma tarihleri gibi çeşitli kriterler çerçevesinde analize tabi tutulmuş ve burada üzerinde durduğumuz eserlerin yayın tarihi ile ilgili aşağıdaki grafik ortaya çıkmıştır (bkz. Görsel 2).

Görsel 2. Osmanlı şehir tarihine dair eserlerin yayın tarihlerine göre dönemsel oranları (Kaynak: Uğur, 2016)

¹⁰ Bkz. Uğur, 2005. Ayrıca bkz. Constantini vd. (2008), Çelik (2008), Frietag (2014), Kadı (2012), Zandi-Sayek (2012); Ghobrial (2014), Freitag ve Lafi (2014).

¹¹ TÜBİTAK ARDEB tarafından desteklenen 114K305 numaralı "Osmanlı Şehir Tipolojileri ve Atlası (1450-1700)" adlı projemiz kapsamında böyle bir araştırma yapılmıştır. Ayrıca bkz. Uğur (2018c).

Görsel 3. Osmanlı şehir tarihine dair eserlerin yayın tarihlerine göre dönemsel mutlak değerleri (Kaynak: Uğur, 2016)

Bu araştırmaya göre Osmanlı şehirleri ile ilgili yapılan çalışmaların ivmesi sürekli artmış ve neredeyse tüm çalışmaların yarısı 2000 yılı sonrasında yayınlanmış gözükmektedir. Bu dönemi biraz daha geriye doğru genişletip 1990 yılı sonrası olarak düşündüğümüzde ise yayın oranı %80'in üzerinde bir yekûna tekabül etmektedir ki kabaca bu veriler bile son çeyrek yüzyılın Osmanlı mekân ve şehir çalışmaları açısından ne kadar parlak geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu eğilimin sebepleri arasında elbette kurumsal gelişmeler, insan kaynağının artması ve araştırma imkanlarının çoğalması gibi faktörler bulunmakla birlikte bu süreç genel olarak yukarıda tartıştığımız mekânın yeniden keşfi (*spatial turn*) ve sosyal ve gündelik yaşam tarihlerine ilginin artması gibi tespitlerle de örtüşmektedir. Şehir tarihçiliğimizde görülen bu niteliksel artışın şehir meselelerini odağa alan niteliksel tarih çalışmalarına da kısa zamanda dönüşeceği beklenmelidir. Böyle bir niteliksel artışın yani mekân/şehir odaklı olarak tarihsel çalışmalar – ‘sosyal-mekânsal tarih yaklaşımı’ da denilebilir- yapmanın ve mekânın yeniden keşfinin zemini ne olacaktır ve tarihçiliğimize katkısı ne olacaktır?

Öncelikle gereklilik ve katkının disiplinlerarasılık çerçevesinde olduğu söylenebilir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi mekân odaklı olarak tarihi anlamaya çalışmak pek çok başka disiplinin yöntem ve sorularının tarih ve şehir tarihi çalışmalarına eklenmesini gerektirmektedir; özellikle de coğrafyanın ve coğrafi yöntemlerin. Nitekim Zarinabaf (2005), Bazzaz (2013), Emirali-oğlu (2016) ve Brummett (2015) gibi araştırmacıların son yıllarda yaptıkları bu çerçevedeki yayınlar coğrafya ve tarih ilişkisinin tarihçilik, mekân ve şehir ortamı için ne kadar verimli sonuçlar doğurabileceğini göstermiştir.

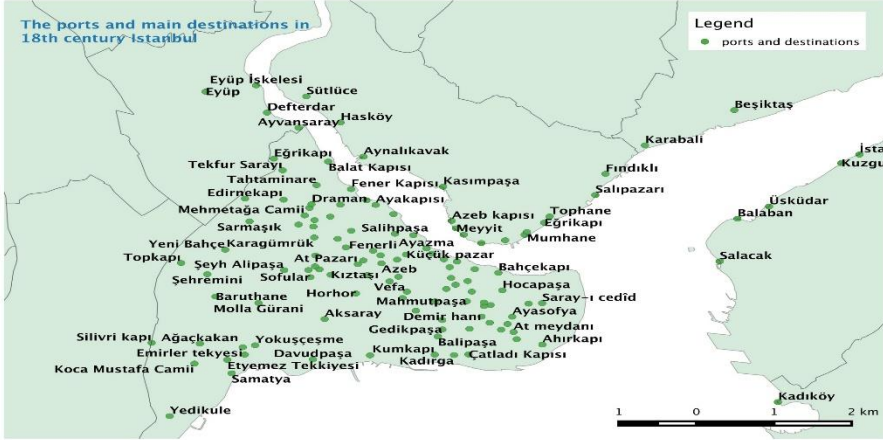
Bunlara ilaveten coğrafya disiplinin ve dijitalleşme alanında yaşanan gelişmelerin son yıllardaki en önemli ilmi katkısı coğrafi bilgi sistemleri (CBS)

denilen, büyük verilerin analizi ile haritacılık tekniklerini bir arada değerlendirmeyi mümkün kılan yöntemlerin gelişmesi açısından olmuştur. Osmanlı şehir tarihçiliği özeline inerek izah etmek gerekirse bu yöntemler sayesinde, tahrir ve avarız defterleri gibi Osmanlı şehirleriyle ilgili on binlerce veriyi ihtiva eden değerli birincil kaynaklardaki büyük veriyi analiz edebilmek ve harita üzerine aktarmak mümkün olmaktadır. Böylece, dinî, meslekî, mülkiyet ve unvanla ilgili bu kaynaklarda yer alan devasa bilgiler ve nitelikler mekân yani mahalle düzeyinde gösterilerek şehrin sosyo-ekonomik anatomisi çıkarılabilmektedir. Bunlara ilaveten, vakıf kaynakları yoluyla şehirlerin bina-mimari stokuna, tahrir ve avarız defterleri ile insanî-toplumsal yapısına ve şer'iyye sicilleri ile gündelik yaşamına dair bilgiler bir araya getirilince bir aktörün ya da bir işlevin neden şehrin belirli mekânlarında bulunduğu, bu işlevlerin belirli bir mahallede olmasının şehrin yaşamına ne kattığı, birbiri ile ilişkili mekânların ve işlevlerin neler olduğu gibi pek çok şehircilik sorusuna cevaplar bulmak da mümkün olabilmektedir. Daha teknik çerçevede ise tahrir defterlerinde geçen yüzlerce yerleşim yerinin coğrafi olarak yer tespiti yapılabilmekte böylece bu bölgelerin tarım kapasitesi ve ürün deseni ile mekân ilişkisi ya da askeri menzillerin lojistiği meseleleri daha da anlamlı değerlendirilmelere bizleri sevk edebilmektedir.¹²

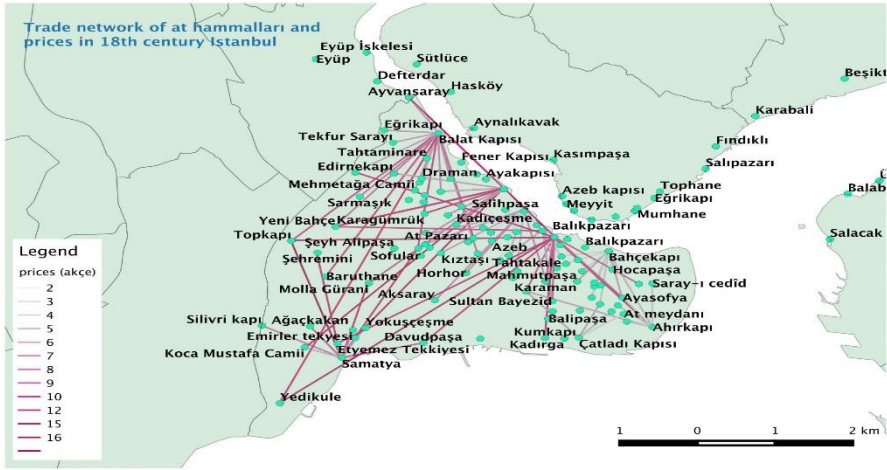
Bu söylenenleri daha iyi açıklamak için birkaç somut örnek üzerinden, disiplinlerarası çalışarak ve yeni yöntemler kullanarak mekân ve şehir çalışmalarından neler elde ettiğimize yakından bakmakta fayda bulunmaktadır. Örneğin, Osmanlı şehirlerinin en önemli kurum ve süreçlerinden olan vakıflarla ilgili kayıtları ele alınabilir. Bilindiği üzere, birçok imaret ve yapının hayatini sürdürmesi için bu yapılara onlarca, yüzlerce menkul ve gayrimenkul değer vakfedilmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan her bir vakfiyede, vakfedilen gayrimenkuller şehir, semt, mahalle konumları verilerek ifade edilmekte ve bu mülklerin dört tarafındaki işlev ve diğer mülkler sahibi ile birlikte vasıfları da belirtilerek sıralanmaktadır. İşte bu zengin kayıtlar tarihçi tarafından plançı, haritacı, mimar ve mühendislerle birlikte çalışılarak ya da bu uzmanlıklara sahip olarak ele alındığında esasen bize Osmanlı şehirlerinin yapı stokunu ortaya koyma, sokak-mahalle morfolojisini çizme ve binaları komşuları ile birlikte şehir ortamına yerleştirme imkânı vermektedir. Örneğin aşağıdaki şemayı ortaya çıkarmak için (bkz. Görsel 5) İstanbul vakıf kayıtlarından birkaç vakfiye seçilmiş, tarihi İstanbul plan ve haritaları ve gü-

¹² Konunun daha detaylı tartışması ve uygulamaları için bkz. Uğur, 2018a and 2018b.

gelmiştir. Böylece, coğrafi bilgi sistemleri yardımı ile kayıtlarda münferit olarak verilen bilgiler analiz edilip görselleştirilmiş ve mekânsal ilişkiler ortaya konularak daha derinlikli bir şehir çalışması yapmanın zemini hazırlanmıştır.

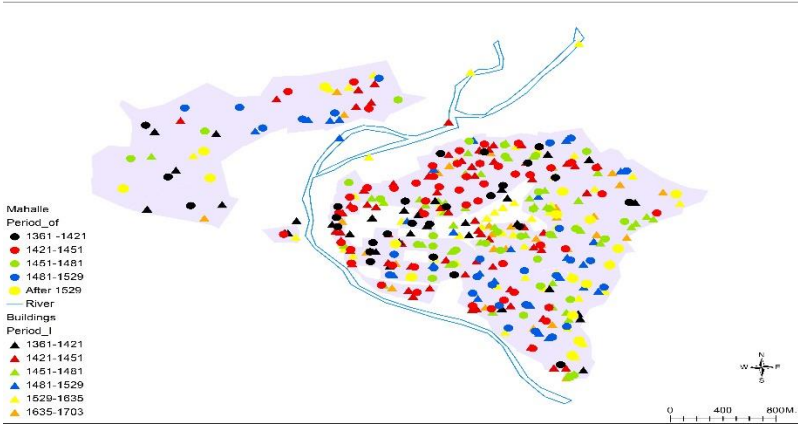

Görsel 5. XVIII. Yüzyılda İstanbul'da limanlar ve yükün taşınma noktaları. (Yayınlanmamış bu çalışmamızı kullanmama izin verdikleri için öğrencilerim Abdullah Karaarslan ve Serek Bilici'ye teşekkür ederim).

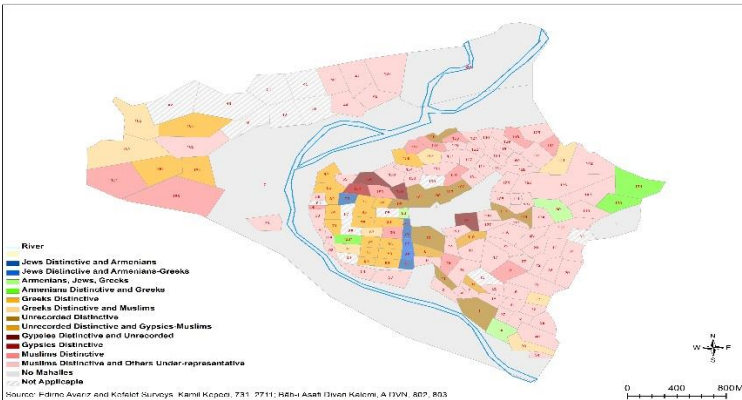

Görsel 6. XVIII. Yüzyılda İstanbul'da at hamallarının taşıma ağları ve taşıma ücretleri. (Yayınlanmamış bu çalışmamızı kullanmama izin verdikleri için öğrencilerim Abdullah Karaarslan ve Serek Bilici'ye teşekkür ederim).

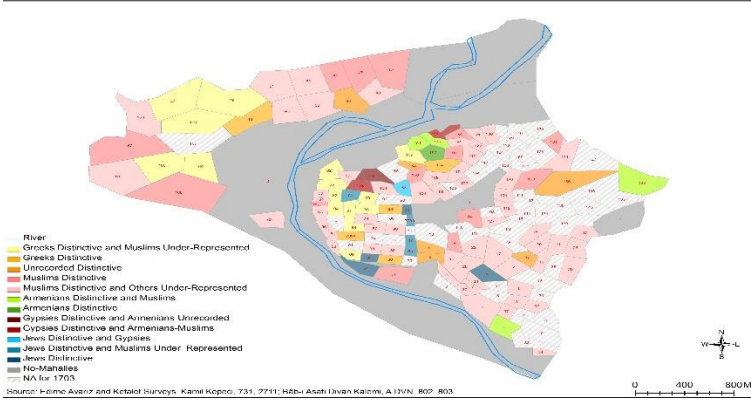
1703 yılına tarihlenen, avarız defterine benzer detayda bilgileri mahalle odaklı olarak tespit eden kefalet defteri üzerinde bir çalışma yapılmıştır (Uğur, 2014, s. 24-26). Şehir sakinlerinin etnik ve dini pozisyonlarını dikkate alarak benzeri süreçle yapılan bir çalışmadan da diğer bir harita çıkmış ve böylece Edirne’de 1680’lerden 1703’lere doğru nasıl bir demografik ve mekânsal hareketlilik olduğu da takip edilmeye çalışılmıştır (bkz. Görsel 11). Yeşil renkle işaretlenen Ermeni nüfusunun iki haritadaki hareketliliği bir örnek olarak takip edilebilir. Özetle, Osmanlı şehirleri ile ilgili devasa bilgileri barındıran bu tür defter ve kayıtlar, başta coğrafya ve istatistik bilimlerinin ve sanat-mimarlık tarihinin yardımı ile şehirdeki mekânsal ilişki ve ağları keşfetme yolunda bizlere önemli ipuçları vermiştir.

Görsel 8. Edirne şehrinin 1361-1703 arası tarihsel gelişimi: Mahalle ve binaların kronolojisi. (Uğur, 2014, s. 141).

Görsel 9. 1686 yılında Edirne’de nüfusun dini-etnik özelliklere göre mekânsal yoğunlaşmaları (Uğur, 2014, s. 182).

Görsel 10. 1703 yılında Edirne’de nüfusun dini-etnik özelliklere göre mekânsal yoğunlaşmaları (Uğur, 2014, s. 190).

Sonuç olarak, şehir tarihi çalışmalarında çokça kullanılan birincil kaynaklardan yola çıkarak farklı disiplinlerin yöntem ve uzmanlıklarının kullanımına dayanan yukarıdaki örnekler çoğaltılabilir. Bu tür çalışmaların şehir ve mekân çalışmalarında nasıl ufuklar açtığı, yeni soruları akla getirdiği, mevcut sorulara yeni cevaplar sunduğu ve yorum derinliği getirdiği ortadadır. Şehirdeki ilişki ve kurumların mekânsal tasvirinin ‘sosyal-mekânsal’ bir analiz ile yapılması hemen akabinde neden ve niçin böyle olduğu sorularını da gündeme getirmektedir ki işte bu noktada şehir tarihinin, tarih ve diğer ilimlerle etkileşimi zorunlu olmaktadır. Özetle, ‘sosyal-mekânsal tarih yaklaşımı’ olarak kavramsallaştırılabilecek bu yeni yaklaşım ve analiz ile yerleşim yerlerinin diğer yerleşim yerleri ile ya da bir şehirdeki mahalle biriminin diğer mahalleler ile ya da şehirdeki bir mekânın örneğin bir tekkenin diğer tekke ve mekânlarla mesafeleri, ilişkileri, benzerlikleri ve farklı yönleri şüphesiz sosyal tarihin, iktisadi tarihin, idari tarihin, düşünce tarihinin ve en nihayetinde medeniyetler tarihinin makro planda sorduğu sorular ve verdiği cevaplarla etkileşim içerisinde yeni sorular ve yeni cevaplar üretmemizi sağlayacaktır. Bu çerçevede geliştirilecek ve kullanılacak yöntemler ve elde edilen bulgular aynı zamanda şehir tarihçiliğimizi dünya tarihçiliği ile daha fazla etkileşime sokacak, tarihçiliğimizde mukayeseli ve bugün gittikçe yaygınlaşan sınır/ulus/imparatorluk ötesi (trans-local, trans-empires, trans-national) çalışmaların artmasını sağlayacaktır.

Extended Abstract

The “Spatial Turn” in Historiography: Suggestions for Ottoman Urban Studies

*

Yunus Uğur

ORCID: 0000-0003-4478-3441

Almost a hundred-year ago, everybody is used to think spatially while constructing cities and any buildings as well as deciding wars and establishing trade networks. In history in general people were taking care of the topographical features of and the distances among the areas in order to make decisions about their daily routines. Even in the early twentieth century, for instance Alfred T. Mahan and Halford J. Mackinder who have been famous geographer and political scientists developed terminologies of “heartland” and “geopolitics” focusing on the determining role of geography and regions in world history and politics. However, the space or spatially thinking was neglected or even lost its priority in the decision-making processes and analyses in historical, socio-political, and economic issues with the beginning of the twentieth century. The technological developments in transportation and communication areas have led to time-space compression in the human world since the eighteenth century onwards. The first result of these developments was on the spatially thinking in the daily activities and then on the cities. Although we consider mostly the 19th and 20th centuries as the urbanization centuries, these two centuries should be evaluated at the same time the spatial-free or the most neglected centuries of the cities letting alone the garden-city, anti or counter city, and the conservative attitudes or movements to protect the current situation of the cities both in the world and in Turkey as in the cases of such as Süheyl Ünver and İbrahim Hakki Konyalı’s works.

There were some other exceptional endeavors and attitudes between the 1920s and 1950s which have a spatial and urban awareness such as Chicago School but a new period has begun since the 1960s, which came to be known

as “the spatial turn.” This period has led, first, to rethink the symbolic meaning of space, space politics, and production and reproduction of space in different historical and social conditions and, second, to study daily practices and socio-historical structures and trends from the spatial point of view. From Henri Lefebvre’s book entitled *Le Droit à la ville* in 1968 to Edward Soja’s *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions* in 2015, many social scientists including David Harvey have been written on these issues. Since then, this new period and new types of studies in general have affected and reconstructed many disciplines that are related to the spatial awareness such as urban studies, urban history, arts and architectural history, and historical geography.

The new attitudes, approaches, and trends in social sciences and history have gone hand in hand with urban and spatial history since the 1960s. It was not coincidence for the two famous academic periodicals one, *Journal of Urban History*, from the USA and the other, *Urban History*, from the UK to publish their first articles in 1974. The similar shifting trends – though a little bit late – have seen in Turkey as well. Our survey about the urban historical studies after the 1950s in the Turkey indicates over two thousand studies, 80 percent of which were published after the 1990s. Comparing all studies in Turkish history, it is safe to argue that the spatial turn in Turkish history has been very clear in the last thirty years in Turkey. Here the question is how this quantitative shift in urban historical studies could be made more valuable with new approaches and methodologies. The article suggests one here a “socio-spatial historical approach” for Ottoman urban history. This transdisciplinary approach requires to melt questions and methodologies of different disciplines, especially those of sociology and geography into urban history pot. It suggests exploring relational theory and its questions on the one hand and the methodologies used in big data analyses, GIS, and digital humanities, on the other.

The article gives some examples from the huge data derived from a) waqfiyas for the morphology of the cities including properties, their features and neighbors b) from sharia court records for socio-legal lives on the urban space including daily life and activities among people, and c) from tax records for demographical and economic position of the cities in order to show how these huge data interact each other on the urban surface and how an urban historian could analyze and visualize these networks via statistical and GIS tools. These examples show in a very brief way how “socio-spatial approach” could be applied to Ottoman cities, as well.

In short, this article narrates firstly the changes in spatially thinking over time from ancient to the modern times with special reference to the spatial-turn in the 1960s and its effects on urban historical studies. Then the study evaluates the trends in urban historical studies in Turkey after the 1990s considering the spatial-turn and interactions among social, historical, and geographical approaches and methods on the basis of spaces and cities. In pursuit of interdisciplinary endeavors in this new period and among these disciplines, this article gives some examples from the Ottoman cities -derived from Ottoman primary sources such as *waqfiyas*, the sharia court records, and the tax records- indicating exploratory methods and analyses leading us to new questions and answers in Ottoman urban history.

Kaynakça/References

- Abbot, C. (1996). Thinking about cities: The central tradition in U.S. urban history. *Journal of Urban History*, 22 (6), 687-701.
- Aru, K. A. (1998). *Türk kenti: Türk kent dokularının incelenmesine ve bugünkü koşullar içinde değerlendirilmesine ilişkin yöntem araştırması*.
- Baigent, E. (1999). Typologies of urban history. *Journal of Urban History*, 25 (4), 536-546.
- Bazzaz, S. (2013). *Imperial geographies in Byzantine and Ottoman space*. Cambridge, Mass. [u.a.: Center for Hellenic Studies.
- Briggs, A. (1963). *Victorian cities*. Londra: Odhams Press.
- Brummett, P. (2015). *Mapping the Ottomans: Sovereignty, territory, and identity in the early modern Mediterranean*. Cambridge University Press.
- Christaller, W. (1933). *Die zentralen orte in Süddeutschland*.
- Costantini, V., Faroqhi, S., Costantini, V., ve Koller, M. (2008). *Living in the Ottoman ecumenical community: Essays in honour of Suraiya Faroqhi*. Leiden: Brill.
- Çelik, Z. (2008). *Empire, architecture, and the city: French-Ottoman encounters, 1830-1914*. Seattle: University of Washington Press.
- Dyos, H. J. (1971). Agenda for urban historians, a.mlf. (der.), *The Study of Urban History* içinde (s. 1-26). London: E. Arnold.
- Emiralioglu, M. P. (2016). *Geographical knowledge and imperial culture in the early modern Ottoman Empire*.
- Freitag, U. (2014). *The city in the Ottoman empire: Migration and the making of urban modernity*. London: Routledge.
- Freitag, U., ve Lafi, N. (2014). *Urban governance under the Ottomans: Between cosmopolitanism and conflict*. London: Routledge.
- Ghobrial, J.-P. A. (2014). *The whispers of cities: Information flows in Istanbul, London, and Paris in the age of William Trumbull*. Oxford: Oxford University Press.

- Harvey, D. (1990). *The Condition of postmodernity: An Enquiry into the origins of cultural change*. Cambridge, MA: Blackwell
- Harvey, D. (2006). *Paris, capital of modernity*. New York: Routledge.
- Harvey, D. (2007). *Spaces of capital: Towards a critical geography*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Harvey, D. (2009a). *Social justice and the city*. Athens: University of Georgia Press.
- Harvey, D. (2009b). *Cosmopolitanism and the geographies of freedom*. New York: Columbia University Press.
- Harvey, D. (2019a). *Spaces of global capitalism: A theory of uneven geographical development*.
- Harvey, D. (2019b). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*.
- Wikipedia. (2020). *Pivot area*. 20.01.2020 tarihinde https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pivot_area.png adresinden erişilmiştir.
- Wikipedia (2020). *Mahan problem of Asia*. 20.01.2020 tarihinde https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mahan_Problem_of_Asia_1900.png adresinden erişilmiştir.
- Kadı, I. H. (2012). *Ottoman and Dutch merchants in the eighteenth century: Competition and cooperation in Ankara, Izmir, and Amsterdam*. Leiden: Brill.
- Lefebvre, H. (1968). *Le Droit à la ville*. Paris.
- Lefebvre, H. (1974). *La production de l'espace*. Paris.
- Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent*. Çev. Tamer Tosun ve Gürol Koca. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ragon, M. (2010). *Modern mimarlık ve şehircilik tarihi*, çev. Murat Aykaç Erginöz. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Fuat, R., Atay, S. Kılıç, H., Karaca, Y., Erol, R. ve Kahraman, S. (2010). *İstanbul kadı sicilleri 21*, İstanbul: İSAM.
- Schnore, L. F. (1975). Urban history and the social sciences: An Uneasy marriage. *Journal of Urban History*, 1 (4), 395-408.
- Sluglett, P. ve Burke III. E. (2008). Introduction. *The Urban Social History of Middle East*, 1-42.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking spatial justice*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Soja, E. W. (2012). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. London: Verso.
- Soja, E. W. (2014). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Malden, Mass. [u.a.: Blackwell Publ.
- Soja, E. W. (2015). *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*.
- Sutcliffe, A. R. (1984). Urban history in the eighties: Reflections on the H. J. Dyos memorial conference. *Journal of Urban History*, 10(2), 123-144.
- Tilly, C. (1996). What good is urban history? *Journal of Urban History*, 22 (6), 702-716.
- Uğur, Y. (2005). Şehir tarihi ve Türkiye'de şehir tarihçiliği. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 3 (6), 9-26.
- Uğur, Y. (2013). Şehirlerin köşe taşları, baniler-müverrihler: Tosyavizade Dr. Rıfat Osman (1874-1933). *Şehir ve Düşünce*, 1, 19-23.

- Uğur, Y. (2014). *The Historical interaction of the city with its mahalles: Ottoman Edirne in the late seventeenth and early eighteenth centuries*. Yayınlanmamış doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Uğur, Y. (2016). Osmanlı şehir tipolojileri ve atlası (1450-1700). TÜBİTAK ARDEB Proje No: 114K305.
- Uğur, Y. (2018a). Big data in Ottoman urban studies: A Relational approach to the archival data and to socio-spatial analyses of an early modern ottoman City. *Social Sciences-MDPI*, 7 (4), 1-12.
- Uğur, Y. (2018b). Mapping Ottoman cities: Socio-spatial definitions and groupings (1450–1700), *Journal for Early Modern Cultural Studies*. 18 (3), 16-65.
- Uğur, Y. (2018c). Osmanlı şehirleri atlasına doğru, 1450-1700. K. İlker Bulur, Fatih Bozkurt, M. C. İzgi eds., *Osmanlı'da şehir, vakıf ve sosyal hayat*. İçinde (s.15-35)..İstanbul, Mahya Yayınları.
- Uğur, Y. (2019). Yaşayan ve yaşanabilir Üsküdar. *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 8, 10-13.
- Ünver, S. (2012). *Üsküdarname*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Wade, R.. (1959). *The Urban frontier*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wright, R. ve Koch, N. (2017). *Geography in the ivy league*. https://geography.dartmouth.edu/sites/geography.dartmouth.edu/files/ivy_geog.pdf, 20/05/2020.
- Withers, C.W.J. (2009). Place and the "spatial turn" in geography and in history. *Journal of the History of Ideas* 70 (4), 637-658.
- Zandi-Sayek, S. (2012). *Ottoman Izmir: The rise of a cosmopolitan port, 1840/1880*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Zarinebaf, F., Bennet, J., ve Davis, J. L. (2005). *A historical and economic geography of Ottoman Greece: The southwestern Morea in the 18th century*. Princeton, N.J.: American School of Classical Studies at Athens.

David Harvey and Bob Jessop on Spatio-Temporal Fixes¹

*

Erol Subaşı²

ORCID: 0000-0001-5710-9988

Abstract

David Harvey, one of the most preeminent Marxist theoreticians of the contemporary world revolutionized our thinking about the capitalist production of space while Bob Jessop, another leading Marxist theoretician, transformed Marxist state theory. While the two converge on many points in their analysis of the capitalist mode of production, they diverge on some methodological and theoretical arguments about how to analyze the concept of spatio-temporal fixes. While Harvey follows Capital and Grundrisse to adopt a value-theoretical approach that focuses on the circulation of capital, Jessop follows Poulantzas and the Regulation School to call for a more socio-political orientation towards capitalist social formations. Whereas Harvey concentrates on the inner contradictions and crises tendencies of capitalism and capital circulations in the creation of spatio-temporal fixes, Jessop pays more attention to political power relations and the state as modes of the extra-economic principles of societalization in producing spatio-temporal fixes. The present study, recognizing Harvey's crucial contributions to the field, but following Jessop, argues for a more socio-politicized concept of spatio-temporal fixes. It recommends linking it with state power and socio-political power relations through the complex articulations of the economic, political, and ideological determinations of social totality.

Keywords: *David Harvey, Bob Jessop, spatio-temporal fixes, capitalist production of spacetime, political sociology.*

¹ An earlier version of this study was presented at 4th International Congress on Urban Studies, October, 16-18 2019, Ankara.

² Asts. Prof., Recep Tayyip Erdogan University, E-mail: erol.subasi@erdogan.edu.tr

David Harvey ve Bob Jessop'ta Uzam-Zamansal Sabitler

*

Erol Subaşı³

ORCID: 0000-0001-5710-9988

Öz

Çağdaş dünyanın önde gelen Marksist teorisyenlerinden olan David Harvey, kapitalizmin mekan üretimi konusundaki düşüncelerimizde devrim yarattı. Bir başka önde gelen Marksist teorisyen olan Bob Jessop Marksist devlet kuramını dönüştürdü. Bu ikili, her ne kadar kapitalist üretim tarzı analizinde pek çok noktada yaklaşımlar da uzam-zamansal sabitler kavramının nasıl analiz edileceğine dair bir dizi metodolojik ve teorik argümanda birbirlerinden ayrılırlar. Harvey, *Kapital'i ve Grundrisse'yi* izleyerek sermayenin dolaşımına odaklanan değer-teorik bir yaklaşım benimserken; Jessop *Nicos Poulantzas'ı ve Düzenleme Okulu'nu* izleyerek kapitalist toplumsal formasyonlarla ilgili olarak daha sosyo-politik bir yönelim çağrısında bulundu. Harvey, uzam-zamansal sabitlerin yaratılmasında kapitalizmin ve sermaye dolaşımının içsel çelişkilerine ve kriz eğilimlerine odaklanırken Jessop uzam-zamansal sabitlerin üretilmesinde ekonomi-dışı toplumsallaştırma kiplikleri olarak devlete ve siyasal iktidar ilişkilerine daha fazla önem vermektedir. Bu çalışma Harvey'nin bu alana yaptığı çok önemli katkıları tanımakla birlikte Jessop'ı izleyerek sosyo-politikleşmiş bir uzam-zamansal sabit kavramını savunmaktadır. Çalışma, kavramı toplumsal bütünlüğün, ekonomik, politik ve ideolojik belirlenimlerinin karmaşık eklenmesi yolu ile devlet erki ve sosyo-politik iktidar ilişkilerine bağlamayı önermektedir.

Anahtar Kelimeler: David Harvey, Bob Jessop, uzam-zamansal sabitler, uzam zamanın kapitalist üretimi, siyaset sosyolojisi.

³ Dr. Öğr. Üyesi., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, E-mail: erol.subasi@erdogan.edu.tr

Introduction

Social theory, since Comte's evolutionary stages of humanity, has seemed to attribute a special place to the concept of time and history. According to David Harvey (1989, p. 205), social theory, has mostly privileged time over space from Weber to Marx. Along these lines, Foucault (1980, p. 70) asked: "Did it start with Bergson, or before? Space was treated as the dead, the fixed, the undialectical, the immobile. Time, on the contrary, was richness, fecundity, life, dialectic." In a similar vein, other commentators stress the neglect of space in the imagination of critical social theory: "no hegemonic shift has yet occurred to allow the critical eye -or the critical I- to see spatiality with the same acute depth of vision that comes with a focus on *durée*" (Soja, 1989, p. 11).

Only during the 1970s and 1980s, did interest in space and the spatial features of social reality begin to gain ground. Two key figures in the reappropriation of space in social theory were Lefebvre and Foucault (Soja, 2009, p. 18). One can thus argue that the spatial turn has French origins. Jameson (1992, p. 154) suggests this "spatial turn" can be conceived as a phenomenon to separate modernism and postmodernism in that the spatial is strongly associated with postmodernism. The interdisciplinarity of spatial emphasis ranges from geography to architecture and urban studies, and from literature to art. In addition, there has been a shift in the understanding of space, from something neutral, empty, and given to something politicized, filled with relations, and socially constructed.

As globalization is considered mainly a spatial phenomenon, studies on globalization bring space back into the debate. Even globalization is considered "the ascendancy of the spatial over the temporal" (Dirlik, 2000, p. 6). Today, as McLuhan and Powers (1989) once famously described it, the world is becoming a "global village", with concepts of spatialization, spatial imaginary, space, location, globe, and scale more popular than ever. As Foucault (1986, p. 22) once prophesized, "the present epoch will perhaps be above all the epoch of space."

Marxism too has experienced its spatial turn in Marxist theory. Marxism, being called historical materialism, gives unparalleled importance to history. The impact of Hegel as a philosopher of history on Marx was crucial (see Avineri, 1967). Karl Popper (1964, p. 3) accused Marxism of a sort of historicism by committing the "crime" of claiming discovery of the laws of history. Thus,

the concept of history has always been privileged in Marxist theory. Marx himself “gave priority to time over space” (Harvey, 1985, p. xiii). Hence, it is common to accuse Marxism of ignoring space and geography compared to its great interest in time and history. Similarly, it also has been suggested that Marxism has one-sidedly focused on historically-specific contingent process, while lacking a “geographical sensibility” (Smith, 2008, p. 2–3).

This absence has motivated some Marxist theoreticians to incorporate place and geography into Marxist theory. Probably the most influential are Henri Lefebvre and David Harvey. Both, have strived to recreate space and geography as constitutive categories of social formations. As Giddens (1981, p. 30) argues, time-space relations are “constitutive features of social systems.” Similarly, Harvey (1985, p. xiv) claims that “historical materialism has to be upgraded, therefore, to historical-geographical materialism.”

To this end, Harvey has developed many conceptual apparatuses to explain the temporality and spatiality of the capitalist mode of production. One such concept, spatio-temporal fixes refers to the reorganization of the temporal and spatial characteristics of capital flow. Another Marxist theoretician, Bob Jessop, who is also dissatisfied with the lack of a coherent Marxist analysis of spatial politics, has also adopted the concept of spatio-temporal fixes. However, his interpretation differs from Harvey’s. While Harvey espoused a value-theoretical approach to the concept, Jessop argues for a more socio-politicized version.

This study discusses David Harvey’s concept of spatio-temporal fixes and its critique by Bob Jessop. The main argument is that despite its major theoretical value, the concept suffers from a value-theoretical approach that underplays the role of socio-political process in fabricating spatio-temporal fixes. Therefore, the development of a more socio-politicized version of the concept is necessary. The first section deals with Harvey’s methodology. The second, introduces the concept of spatial-fixes. The third, presents the conceptualization of time-space compression. The fourth, discusses the concept of spatio-temporal fix. The final section presents the main points of Jessop’s criticism.

David Harvey: Theoretician of Space

David Harvey is one of the world’s most prominent Marxist scholars. As a Marxist geographer, he has contributed immensely to Marxist theory over the last 50 years in a similar direction as Henry Lefebvre did in the 1960s. In doing

so, he has incorporated both space and geography, the production of space, and urban studies in general.

Harvey's methodology privileges dialectics and the approach of internal relations as the Marx's own approach. Marx analyzed capitalism through dialectics. Dialectics, coming from the Ancient Greek via Hegel's mediation and reinterpretation, refers to change, flow, dynamism, negation, process, and contradictions. Marx appropriated the Hegelian version of the dialectic and applied it as a philosophical/conceptual tool to understanding the flow of capital. Mainly through reading *Das Kapital*, Harvey adopted the method of dialectics to understand the movements of modern capital. He constantly highlights that capital is in a constant flux and is inherently contradictory.

Another important insight in Harvey's method is the philosophy of internal relations, popularized by Bertell Ollman in *Alienation* and *Dance of the Dialectics*. According to Ollman (1971, 1993), Marx worked with the philosophy of internal relations, which is the view that things are the mere appearances of relations. In other words, things are nothing but the materializations of relations that are intrinsically connected to each other. He claims that this approach is compatible with Marx's (1982, p. 932) famous dictum that "capital is not a thing but a social relation between persons which is mediated through things." Internal relationality also echoes with the Hegelian concept of totality, because moments, stages, and even things are interconnected and constitute a whole. Similarly, a relationist theoretician, Bhaskar (1998, p. 31) also argues that the subject-matter of social enquiry (and sociology) should be relations: relations "between capitalist and worker, MP and constituent, student and teacher, husband and wife." One might therefore place Harvey into this relational camp.

Harvey's method is also heavily influenced by Marx's political economy approach. Accordingly, his intellectual project mainly revolves around *Das Kapital*, with occasional insights from *Grundrisse*. It might be called a *Das Kapital*-centered approach. One could also claim that Harvey's approach is characterized by its lack of attention to Marx's other significant books, such as *The Class Struggles in France, 1848 to 1850* and the *18th Brumaire of Louis Bonaparte*, which are one of the first political sociology books. In Harvey's account, the independent variable is capital and its numerous courses of action. He is primarily occupied with the circulation, valorization, devalorization and revalorization of capital by the spatial and temporal reorganizations of social reality.

Spatial Fixes

Harvey introduces the concept of spatial fix developed along a Hegelian-Marxist conception of colonization. Hegel (1991) in *Outlines of Philosophy of Right*, states that capitalism is inherently contradictory. On the one hand, it creates unprecedented wealth for some. On the other hand, it produces poverty for many with no solution whatsoever. Although, there is an overproduction problem in bourgeois civil society, it fails to prevent poverty. This “inner dialectic of society”, which leads capital to seek other consumers, is the root of colonization to provide new markets and spaces for industrial activity (Hegel, 1991, p. 266–269). Hence, capitalism is destined to expand into colonies, and other new spatial areas.

Partly following Hegel, Harvey argues that individual capitalists invest in technology, because of the class struggle and the pressure of competition. This, in turn, results in overaccumulation. Even though the excess of capital can survive in the forms of commodity, money, productive capacity, and surplus labor power, this process inevitably leads to the devaluation of capital, ultimately causing a crisis. The answer to this crisis is the export of capital for production for it is to be re-valORIZED. In other words, the remedy is the *spatial fix*. For instance, America was a spatial fix for European capitalists, especially the British. However, it is only a temporary solution, since the crisis tendencies are embedded in the logic of capital. In the long term, the inner dialectics of capitalism creates devaluation of capital again, but this time in the spatial-fix. Hence, capital is perpetually searching for new spatial-fixes. Harvey notes that Marx deliberately avoids incorporating questions of foreign trade and of geographical expansion into his theory presented in *Das Kapital* because this would significantly complicate the analysis. Marx’s limited aim was to reveal capitalism’s inner dialectic. The mission to insert politics, especially the politics of imperialism, into the inquiry was undertaken by the next generation of Marxist theoreticians and practitioners such as Bukharin, Lenin, and LuxembourG. Their views concerning imperialism helped fashion a spatial imagination and establish new theoretical links between capitalist exploitation and the spatial fix (Harvey, 1981, p. 7–10).

Time-Space Compression

Harvey went on to introduce or (more exactly) vary, the concepts he uses. One of the most important that he has introduced is *time-space compression*.

The term itself corresponds to the condensation, contraction, or collision of space with time. Harvey first uses the concept to describe the acceleration of time that occurred in the nineteenth and early twentieth century. Harvey (1989, p. 240) defines the term as “processes that so revolutionize the objective qualities of space and time that we are forced to alter, sometimes in quite radical ways, how we represent the world to ourselves.” This resonates with the Marx’s (1993, p. 539) claim of the “annihilation of space with time.” In this, Marx highlights the importance of the spatiality of the circulation of capital and also how capital must reduce distances and shorten the time required for the circulation of money-commodity-money. This is thus one of many paradoxes of capital. First, it must expand its market into new spaces. Second, it must accelerate the rhythm of capital’s motion. Consequently, capitalism has so accelerated the rhythm of life that spatial barriers seem to have disappeared while simultaneously creating the feeling that the world has collapsed on individuals. To use McLuhan’s (1989) famous expression, the world has become a “global village” in which not just telecommunication technologies but also economic, social, political and ideological relations have been standardized.

Harvey turns to the case of Europe for examples concerning time-space compression. The Enlightenment Project have radically altered conceptions of time and space. Europe’s feudal world was based on autonomy, meaning that every feudal unit had its own spatial limits vis-à-vis other feudal forces. This resulted in a limited conception of time and space. The renaissance drastically changed temporal and spatial experiences. Geographical discoveries uncovered new continents and transformed the perception of space. According to Harvey, with these discoveries, geographical and cartographic knowledge became profitable and respectable as a crucial mechanism for dominating space. Specifically, geography became privileged knowledge serving colonialism and the accumulation of capital (Harvey, 1989, p. 242–244).

Spatio-Temporal Fix

Having developed the concepts of spatial fix, and time-space compression, Harvey continued to refine his conceptual apparatus. One additional concept is *spatio-temporal fix*, which refers to a relatively simple phenomenon that arises from the dual conditions of surpluses. The first is surplus labor in the form of unemployment; the second is surplus capital in the form of unsold

commodities or inactive productive capacity. These forms of surpluses can be absorbed in three ways: First, the temporal aspect of capital is reordered by turning it into a long-term investment primarily social spending on education or research. Second, surplus capital can be displaced into new spatial areas in search of new markets, resources, and labor-power. Third, they can be amalgamated. In short, spatio-temporal fixes signify a restructuring of the temporal and spatial qualities of capital circulation (Harvey, 2003, p. 108–109).

In Harvey's terms, fix has two meanings. First, it indicates the temporal fixity of the capital. That is, it denotes spatial fixity; a form of spatialization of investments as in the case of healthcare and education, which are both relatively immobile and space-dependent. Second, the spatio-temporal fix is also a metaphor to describe a distinct solution in the form of temporal delay and geographical expansion in response to the recurring crises of capitalism. Geographical expansion entails re-organization, re-ordering, and re-configuration of the division of labor, existing resources, and the prevailing pre-capitalist social and institutional relations. Yet, although capital can be absorbed by new conditions and hence re-valorized for a while, further inaction devalues it once again, so, the whole process must start again. In short, over-accumulated capital must be perpetually in motion (Harvey, 2003, p. 115–116).

This cycle of capital has its own merits and shortcomings when it comes to the giving and receiving countries. Unsold commodities that risk being devalored must find new markets to be sold. These new markets should have the necessary instruments of payment. If not, then they are forced to create new forms of income or given credit or financial support. There are many examples of such actions. The British did this with Argentina in the nineteenth century and Japan did it with the USA in the 1990s. However, excessive financial aid leads to indebtedness, which creates a serious problem for the receiving country. In response, a special organization, the Paris Club was founded to guarantee that debtor countries can repay all their debts. This strategy, based on capital circulation puts the burden of devaluation on the shoulders of receiving countries.

In contrast, export of capital coupled with labor power has different effects. The characteristic example is the colonial transfer of Britain's surplus of labor and capital to the USA, Canada, Australia, and South Africa. Such exports created new centers of capitalist accumulation by constructing a vast infrastructure, including "railroads, highways, ports" (Harvey, 2003, p. 119). Although, it took a long time for these new centers to flourish, they eventually created enough financial resources to buy British goods. Subsequently, these

spatial fixes had to seek new spatial fixes. For instance, Japan, which had benefited a lot from American support after World War II, became a serious financial power in search of financial investments, first in Europe, then the USA, and finally in South Asia and China. During the 1980s South Korea, Taiwan and Singapore followed Japan's path by investing in China as a spatial fix. Since the 1980s both not just South East Asia and South America, including Brazil, Mexico and Chile have provided spatio-temporal fixes for the world's three dominant powers: USA, Japan and the EU.

According to Harvey, the constant creation of new spatio-temporal fixes helps by "switching crises" by directing the flow of capital and its embedded problem of devaluation to new places. Hence, crises became "episodic crises" rather than a crisis of the whole capitalist system itself. One might argue that these spatio-temporal fixes help redistribute the tensions concentrated along the fault lines of capital accumulation by displacing its contradictions elsewhere. Because crises appear in localized forms, it is often argued that local political leaders and/or local structural problems are responsible for these specific crises. This has several implications. First, crises seem accidental rather than systemic. Second, the "Wall street-Treasury-IMF" triad often intervenes in these crises to manipulate them so as to avoid harming finance capital (Harvey, 2003, p. 121-122).

A significant contemporary example of the spatio-temporal fix is China. On the one hand, it absorbs the capital overaccumulation of many countries; on the other hand, this has made it a global power as was the case with the USA in the seventeenth and eighteenth centuries. China is not only a heaven of cheap labor power but it also has vast numbers of potential consumers. Harvey notes that one of China's specific moves in terms of surplus labor power has been huge infrastructure investments; including dams, subway systems, highways, and railroads. The Summer Olympic games in 2008 also accelerated these investments. However, this wave of huge investments has been supported by borrowing, so if they do not provide a return, then there will be a serious financial crisis (Harvey, 2003, p. 123). Meanwhile, by providing a spatio-temporal fix, China has become an important economic and political power that almost rivals the USA. The recent "tax wars" between Trump's USA and Xi Jinping's China confirms this competition.

Harvey warns us about tensions between various spatio-temporal fixes that each aim to absorb more capital than the others. The weakest link, which cannot compete with other centers of capital accumulation may face financial

crises. This can operationalize the territorial logic of power and lead to potential confrontations in the form of currency, trade, or military wars. Examples in East and South-East Asia, and Russia in 1997-1998 demonstrate such localized crisis of capital devaluation. Harvey suggests that these crises are caused by the dialectic between the political action of state powers and territorial logic and “molecular processes of capital accumulation and the capitalistic logic” (Harvey, 2003, p. 124).

Jessop’s Criticisms of Harvey

Another important contemporary Marxist theoretician is Bob Jessop, who worked extensively on Marxist state theory since the 1980’s and made important contributions to the subject. While Jessop (2006, p. 142) acknowledges the contributions of Harvey to Marxist theory, he criticizes him on “ontological, epistemological, methodological and substantive” points. Jessop salutes Harvey’s contributions, especially his emphasis on space and his immense efforts to incorporate space and geography into historical materialism. However, Jessop does not avoid criticizing Harvey, especially regarding his capital-centered, “value-theoretical” approach.

Jessop’s first criticism is methodological one. While Harvey explains his commitment to Marx’s dialectical method and to his reasoning from abstract-simple to complex-concrete, Jessop believes his theorization is far from complete. Another problem here is Harvey’s use of the philosophy of internal relations. While Jessop acknowledges its heuristic value, he disagrees with employing it as an all-purpose method of enquiry for specific mechanisms and domains. Jessop claims that while Harvey avoids such risks when focusing on the economic moments of social life, he fails to do so when it comes to the “extra-economic aspects” of capital relation when he returns to a “general ontology” of internal relations while ignoring the specific mechanisms explaining the causal links between capital relations and social complexity (Jessop, 2006, p. 142–145).

Second, Jessop criticizes the way in which Harvey uses the concept of “territorial logic of power.” Harvey’s account of territorial logic is clearly overdetermined by capital logic and lacks a defined and theorized concept of power. Furthermore, it is unclear how the two logics are articulated. While the state arises from the territorial logic of political, diplomatic, and military power; the logic of capital derives from the spatiality of capital’s circulation. Jessop (2006, p. 157) claims that Harvey’s recent efforts to insert the territorial logic

of power into the analysis is “underdeveloped” and “pre-theoretical.” Although Harvey has made some remarks about not prioritizing one logic over the other, and keeping the two logics separate yet dialectically related, his analysis ultimately gives analytical primacy to the capitalist logic of power. Jessop’s suggestion to Harvey is to merge his value-theoretical concerns regarding spatial fixes and spatio-temporal fixes with more “concrete-complex state-theoretical” concerns to be able to understand, for example, why globalization is resisted by various territorial powers and nation states (Jessop, 2006, p. 157–160).

Third, Harvey most considers spatial fixes and temporal fixes separately. When he brings them together, they barely interact remaining largely unconnected. While spatial fixes are mostly used to displace and defer the contradictions generated by temporal fixes, it seems that the latter have no such function when it comes to the contradictions fashioned by spatial fixes. Jessop, however, proposes to investigate the various roles played by both spatial and temporal fixes in relocating and postponing the contradictions caused by spatio-temporal fixes. Jessop asserts that the credit mechanism, which Harvey considers part of capital’s temporality, is also a spatial phenomenon directly connected to the exchange difference between nation-states, which itself is a result of spatial barriers (Jessop, 2006, p. 160).

Fourth, Jessop views Harvey’s approach to spatial fixes as one-dimensional in that it concentrates solely on one type of contradiction in capital relation. He mainly focuses only on the de-valorization of productive capital that, is subsequently transformed into long-term infrastructural investments. This emphasis understates other contradictions because capital is also an “object of regulation”(see Jessop, 2002, p. 18–22). This implies that since the capital relation cannot reproduce itself, it depends on non-economic interventions and regulations, which are mostly achieved through political struggles. Another point is that, according to Harvey, spatial fixes are solutions to cyclical crisis of capital relations. However, Jessop (2006, p. 160–161) notes that even the “normal” times of capital movements have their own spatio-temporal contradictions. Thus, one should analyze not only crisis moments but also the normal cycle of capital movement.

Fifth, Harvey’s account of temporal and spatial fixes is predominantly value-theoretical. Although he remains committed to the philosophy of internal relations, his concerns about extra-economic categories only become explicit when he deals with concrete historical examples. Jessop (2006, p. 161)

claims that Harvey misses the fact that economic laws themselves are political. As Jessop remarks, even basic economic categories, such as “commodity, money, exchange, wage, capital”, owe their very existence to the capitalist state and politics. The state itself is thus ontologically involved in forming these categories and giving them a juridico-political shape. This implies that politics are inevitable in any capitalist formation that is politically organized by the modern capitalist state (Poulantzas, 2000) since the economy cannot reproduce itself just by self-reference. Jessop claims that the inability of capital to reproduce itself has three interrelated aspects. First, capital is innately limited by the fictitious character of land, money, and labor-power, and reliant on non-commodified social relations. Second, the capital relation itself suffers from intrinsic “structural contradictions and strategic dilemmas.” Third, it is an open question how these contradictions and dilemmas can be governed or regularized, and to what extent spatial, temporal, and/or spatio-temporal fixes can achieve the circuit of capital and its relation to the broader capitalist social formation (Jessop, 2006, p. 161–162).

At this point, Jessop refers to the Regulation School by evoking the concepts of “accumulation regimes” and “modes of regulation.” This indicates the inadequacy of a purely value-theoretical approach based on the circulation of capital. It also highlights its complex articulations with non-economic and non-commodified social relations. This criticism suggests a new interpretation of spatio-temporal fixes:

A spatio-temporal fix resolves, partially and provisionally at best, the contradictions and dilemmas inherent in capitalism by establishing spatial and temporal boundaries within which a relatively durable pattern of ‘structured coherence’ can be secured and by shifting certain costs of securing this coherence beyond these spatial and temporal boundaries (Jessop, 2006, p. 162).

Such a reading allows the concept of spatio-temporal fix to be applied to various socio-ontological areas such as economic and political (extra-economic), and different scales, such as local, national and international. Harvey’s shortcoming is that he lacks an equally deep and sophisticated analysis of extra-economic moments of social totality. For example, the School of Regulation deals with the social modes of organization of capitalism since capitalism cannot reproduce itself. Jessop’s criticism concentrates on the point that the value-theoretical analysis of capital (circulation) is one dimensional

and needs further width and depth for analyzing the social modes of the regulation of capital(ism) (Jessop, 2006, p. 163).

While Harvey seems to limit spatio-temporal fixes to analyzing the value-theoretical circulation of capital, one might expand their use to the socio-political (re)organization of the capital relation. Jessop (2006, p. 164) therefore suggests inserting “place- based social relations, the built environment, land markets, the rural- urban division of labour, urban hierarchies, locational policies, the territorialization of political power.” The crucial point is that spatio-temporal fixes are both economic and political and they help to dislocate, delay, and resolve the crisis-tendencies. Spatio-temporal fixes are also strategically selective. That is, each specific form of spatio-temporal fix reinforces some social forces while weakening others. For instance, the Keynesian Welfare National State (KWNS) Model involves a particular spatio-temporal fix and various forms of spatial and temporal imaginaries. The longtermness of industrial capital and industrial investments have had a crucial impact on the organization of societalization and class struggles. Furthermore, as feminists often emphasize, the KWNS was based on the view that the male, the father, was the breadwinner while the female, the mother was the housewife. The stability of longtermnesses meant security for the future and the family, which in turn strengthened the males within the family.

Conclusion

Overall, social theory, has privileged time over space. Only recently, due partly to globalization, has interest grown in the theory of space and spatiality of the social complex. Given that history is its primary object of inquiry, Marxism has also been insensitive, at best, to the spatiality of social phenomena. Motivated by the lack of a refined conceptualization of space in social theory in general and Marxism in particular, David Harvey has dedicated himself to the problematic of the capitalist (re)production of space-time.

His contributions to critical geography, Marxism, and urban studies are arguably beyond comparison. Embracing a Marxist political economy approach and relational methodology, Harvey has insisted that capital is a mode of relation having its own inherent contradictions and limits that determine its spatiality and temporality. In Harvey’s account, capital is in an endless cycle of valorization, de-valorization and re-valorization. Thus, his approach is value-theoretical in the sense that it focuses on capital’s cyclical

movements to remain valuable. This suggests crises are caused by de-valorization of capital under certain temporal and spatial conditions. Therefore, to revalorize itself, capital has to modify these temporal and spatial configurations through various means, such as infrastructural investments or financial debts.

Within this perspective, Harvey has developed many concepts such as the spatial fix, time-space compression, and spatio-temporal fix, all of which are directly related to the temporal and spatial restructuring of the movement of capital. While spatial fix refers to colonialism, echoing Hegel's concept of the "inner dialectic" of bourgeois-civil society, time-space compression refers to the acceleration in time's rhythm due to the elimination spatial walls. Another concept that Harvey has developed is the spatio-temporal fix, which is related to surpluses of labor and capital. Unabsorbed surpluses cause de-valorization of capital. Thus, either surplus of labor or capital must be used either to finance long-term investments, such as social assistance, schooling and research, relocated to new spatial areas to find new markets, resources, and labor-power. Therefore, the concept of spatio-temporal fixes describes a particular solution to the continual crisis of capital movement in the form of temporal and spatial reordering.

Bob Jessop, another leading Marxist theoretician, acknowledges Harvey's valuable contributions, especially regarding the spatiality of capitalism. However, he also criticizes his approach. Jessop's first criticism is methodological. Although the philosophy of internal relations and a relational methodology have their own merits, "a general ontology" of internal relations risks ignoring the specific mechanisms and domains, especially regarding the relation between the economic and the non-economic.

Jessop's second criticism concerns the relation between two concepts from Harvey's repertoire: "capital logic" and the "territorial logic of power." Harvey ignores his own advice to avoid prioritizing one logic over the other, given that his focus is disproportionally on capital logic, while the territorial logic of power is mainly absent from his analyses. The lack of a proper conceptualization of politics and state power weakens his approach.

Jessop's third criticism is that Harvey applies temporal and spatial fixes disjointedly, and that he concentrates on the restructuring of spatial fixes due to the contradictions created by temporal fixes rather than the other way around. In contrast, Jessop claims that even the credit mechanism, which seems a purely temporal phenomenon, has a spatial context. One should

therefore operationalize temporal and spatial fixes jointly and pay equal attention to both.

Fourth, Harvey's particular interest is in de-valorization within capital circulation. However, this viewpoint misses the character of capital as an "object of regulation." That is, capital cannot self-valorize; rather its re-valorization is the consequence of struggles between various socio-political powers. Thus, politics is inevitably involved in the movements of capital. Thus rather than a single, and essential logic of capital, there are various, competing socio-political logics on how to regulate the capital movement.

Fifth, Harvey's approach to spatio-temporal fixes is chiefly value-theoretical. According to Jessop, Harvey therefore overlooks the political character of economic categories, such as "commodity, money, exchange, wage, capital." The state is also organically existent in the formation of these categories. Harvey lacks a refined theory of politics and the state. His overemphasis on the logic, dialectics, and inner contradictions of capital downplays the role of politics, class struggles, and the state.

Ultimately, one cannot downplay the importance of Harvey's enormous contributions to social theory just by drawing attention to a balanced analysis that calls for equal weight the extra-economic, mainly socio-political analysis. Clearly, a political sociology of space and time is required to explain the capitalist production of space and time. This paper argues for a *politicized*-but not *politician*-approach to spatio-temporal fixes. The suggestion is to focus on socio-political actors in struggles over different spatial and temporal interests and imaginations. This would include politics and the state in the analysis. Spatio-temporal fixes are not the direct results of capital's inherently contradictory movement; rather it is the product of strategically important actors' socio-political struggles. One can apply such an approach to addressing macro political economy issues such as globalization, international and national accumulation strategies, governance of financial or ecological crises or micro political economy issues from gentrification to large scale national infrastructure or construction projects. Such examples can be easily multiplied. That being said, it is impossible to develop such a socio-politically oriented approach without critically engaging with Harvey's theoretical contributions.

Kaynakça/References

Avineri, S. (1967). The Hegelian origins of Marx's political thought. *The Review of Metaphysics*, 33–56.

- Bhaskar, R. (1998). *The possibility of naturalism: a philosophical critique of the contemporary human sciences: Critical Realism—Interventions*. New York: Routledge.
- Dirlik, A. (2000). Globalization as the end and the beginning of history: The contradictory implications of a new paradigm. *Rethinking Marxism*, 12(4), 4–22.
- Foucault, M. (1980). Questions on geography. In C. Gordon (Ed.), *Power/knowledge: Selected interviews & other writings* (p. 63–77). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1986). Of other spaces (J. Miskowiec, Trans.). *Diacritics*, 16(1), 22–27.
- Giddens, A. (1981). *A contemporary critique of historical materialism*. University of California Press.
- Harvey, D. (1981). The spatial fix—Hegel, von Thunen, and Marx. *Antipode*, 13(3), 1–12.
- Harvey, D. (1985). *Consciousness and the urban experience*. Basil Blackwell.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Blackwell.
- Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford University Press.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Elements of the philosophy of right* (A. W. Wood, Ed.; H. B. Nisbet, Trans.). Cambridge University Press.
- Jameson, F. (1992). *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Verso.
- Jessop, B. (2002). *The future of the capitalist state*. Polity.
- Jessop, B. (2006). Spatial fixes, temporal fixes and spatio-temporal fixes. In N. Castree and D. Gregory (Eds.), *David Harvey: A critical reader* (p. 142–166). Blackwell Publishing.
- Marx, K. (1982). *Capital: Volume 1: A critique of political economy* (B. Fowkes, Trans.; Reprint Edition). Penguin Classics.
- Marx, K. (1993). *Grundrisse* (M. Nicolaus, Trans.). Penguin Books.
- Mcluhan, M., and Powers, B. R. (1989). *The global village: Transformations in world life and media in the 21st century*. Oxford University Press.
- Ollmann, B. (1971). *Alienation: Marx's conception of man in capitalist society*. Cambridge University Press.
- Ollmann, B. (1993). *Dialectical investigations*. Routledge.
- Popper, K. (1964). *Poverty of historicism*. Harper Torchbooks.
- Poulantzas, N. (2000). *State, power, socialism*. Verso.
- Smith, N. (2008). *Uneven development: Nature, capital and the production of space* (3rd ed.). The University of Georgia Press.
- Soja, E. W. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. Verso.
- Soja, E. W. (2009). Taking space personally. In B. Warf & S. Arias (Eds.), *The spatial turn interdisciplinary perspectives* (p. 11–35). Routledge.

Adana Tarihi Kent Merkezinde Morfolojik Bir Değerlendirme: Abidinpaşa Caddesi Örneği¹

*

Beliz Büşra Şahin²
ORCID: 0000-0002-1403-3642

Fazilet Duygu Saban³
ORCID: 0000-0002-8906-6748

Öz

Yaşadığımız kentler zaman içerisinde fiziksel olarak bir takım değişimlere uğramaktadır. Değişimler gerçekleşirken oluşan yeni koşullar yalnızca fiziksel bağlamla sınırlı olmayıp, sosyal yapıda da çeşitli ölçekte değişikliklere sebep olmaktadır. Kentsel morfoloji çalışmaları bu bağlamda kent içerisinde meydana gelen farklı kapsamlardaki değişimi ele alarak, söz konusu değişim sürecini okumamıza yardımcı olmaktadır. Çalışmanın amacı Adana tarihi kent merkezinde bulunan Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yılları arasındaki fiziki formunda meydana gelen değişimi morfoloji yaklaşımı bağlamında analiz etmek ve değişimin ardındaki çeşitli etkenlerin içeriğini ve etkilerini değerlendirmektir. Coğrafya ve tarih temelli morfoloji yaklaşımıyla analiz edilen çalışma alanı, kadastro haritaları, hâlihazır haritalar gibi kentin fiziki gelişim sürecinin takip edilebileceği materyaller yardımıyla dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda Roma Dönemi'nden günümüze kadar varlığını sürdürdüğü tahmin edilen Abidinpaşa Caddesi'nde zaman içerisinde meydana gelen dönüşümün binalar, arazi kullanımı ve kat adedi bakımından esaslı şekilde gerçekleştiği, buna karşın sokak dokusunda ve parsellerdeki değişimin daha küçük ölçekli olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Adana, Abidinpaşa Caddesi, Adana tarihi kent merkezi, kentsel morfoloji

¹ Bu çalışma, Beliz Büşra Şahin'in "Adana Tarihi Kent Merkezinde Morfolojik Bir Okuma; Abidinpaşa Caddesi'nin 1938-2018 Yılları Arasındaki Fiziki Değişimi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Mimar, Adana Büyükşehir Belediyesi, E-mail: busrasahin48@gmail.com

³ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, E-mail: fduygu@cu.edu.tr

A Morphological Evaluation in Adana Historical City Center; Transformation of Abidinpaşa Avenue

*

Beliz Büşra Şahin⁴

ORCID: 0000-0002-1403-3642

Fazilet Duygu Saban⁵

ORCID: 0000-0002-8906-6748

Abstract

The cities that we live change as a result of various physical conditions in time. The new circumstances which occur during that change are not restricted with physical context but also causes other changes in the social structure in various scales. Urban morphology, in this context focuses on various types of changes within cities and helps to read the process of change. The purpose of this study is to analyze the physical transformation of Abidinpaşa Avenue which is located in the historical city center of Adana, between 1938-2018 by using morphological methods and to evaluate the contents and the effects of the factors behind the change. The study area which was analyzed by geography and history based morphological approaches was divided into periods with the help of materials that are suitable for following the physical development processes of the city such as cadastral maps and current maps. As a result of the study, it is revealed that the transformation in Abidinpaşa Avenue, which is estimated to have existed since the Roman Period, underwent a fundamental change in terms of buildings, land use and number of storeys, whereas the change in street fabric and parcels realized in a smaller scale.

Keywords: Adana, Abidinpaşa Avenue, Adana historical city center, urban morphology

⁴ Architect, Adana Metropolitan Municipality, E-mail: busrasahin48@gmail.com

⁵ Prof. Dr., Çukurova University, E-mail: fduygu@cu.edu.tr

Giriş

Lefebvre (2014, s.67) kentsel mekânı tanımlarken her toplumun mekânsal pratiğinin o toplumun kentsel mekânını oluşturduğunu söylemektedir. Bu tanım çerçevesinde, fiziki bir yapı olan kentsel mekânın oluşumunun, bir insan topluluğu ve bu topluluğun gerçekleştirdiği eylemlere bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. İnsan, eylem ve mekân kavramları bu tanım doğrultusunda kentin bileşenleri olarak kabul edildiğinde, kentin değişken bir insan ve eylemler topluluğu olduğunu söylemek kaçınılmazdır. Çeşitli insan topluluklarıyla beraber değişen eylemleri ve bu eylemlerin gerçekleştiği çeşitli mekânları içermesiyle kent, farklı bağlamlarda varlık gösteren ve bu bağlamlar çerçevesinde tanımlanabilecek bir kavramdır.

Kent ve kentsel mekâna dair yapılan tanımlamalar incelendiğinde, Aristo (Topal, 2004, s.277) kenti insanların daha iyi bir yaşam sürmek için toplandıkları bir yer olarak tanımlarken, Calvino'nun (2012, s.13) kenti "Kent, çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanabilen ve hatta zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde, yapısını kendince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür." ifadeleriyle tanımladığı görülmektedir. Kentsel mekânı, yapılar dışarısında kalan boşluklar olarak ele alan Krier'le (1979) beraber, Lynch'in (2010) kent imgeleleri üzerinden geliştirdiği kentsel mekân tanımlaması ise kent kavramının çeşitli bağlamlarda ele alınan ve tartışılan çok disiplinli bir kavram olduğunu gösterir ve bu tanımlamalar çeşitlenebilir.

Kentsel mekânın biçimini ele alan kentsel morfoloji ise (Larkham, 1998, s.159), kentsel mekânın belirli bir süre içerisinde geçirdiği dönüşümün fiziki, sosyal ve tarihi açılardan incelenmesine yardımcı olan bir kentsel mekân okuma yaklaşımıdır. Kentsel morfolojiye dair çeşitli bağlamlarda tanımlara rastlanmakta, kentsel morfolojinin, insan yerleşimi olarak bir kent incelemesi olduğu (Moudon, 1997) ya da kentsel yapıların tamamı üzerinden şehrin coğrafyası, tarihi ve yaşamını genel hatlarıyla ele alan (Rossi, 2006) bir disiplin olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu tanımların farklı bağlamlar özelinde çeşitlendiği görülmektedir.

Kentsel morfoloji çalışmalarının temelini 19. Yüzyıl'ın sonlarında Almanca konuşulan ülkelerde fiziki ve beşeri coğrafya alanlarında yapılan çalışmalar oluşturmaktadır (Hoffmeister, 2004, s.3-5). Kent coğrafyası ile başlayan kent formuna yönelik çalışmalar, ilerleyen yıllarda kentsel peyzaj, sanatsal coğrafya ve kültürel coğrafya gibi alanlarda da çeşitlenmiştir (Whi-

tehand, 1981, s.1-8). Avrupa'da kentsel morfolojiye dair çalışmaların hız kazandığı döneme paralel olarak bu alanda öncü çalışmalara sahip olan M.R.G. Conzen, 1926 yılında araştırmalarına Almanya'da başlamış, 1900'lü yıllardan bu yana kentsel morfolojinin temelini oluşturan kültürel coğrafya, tarihi coğrafya ve ekonomik tarih alanlarındaki çalışmalar Conzen'in geliştirmiş olduğu morfoloji yaklaşımının içeriğine katkıda bulunmuştur. Conzen'in coğrafya kökenli çalışmalarına bağlı olarak geliştirmiş olduğu kent plan çözümlemesi yöntemi kentsel morfoloji alanına özgün ve öncü bir bakış açısıyla katkı sağlamış ve gelişimine yön vermiştir (Whitehand, 1981, s.8-18).

Kentsel yapı (kentsel artifakt) temelinde gelişen morfoloji yaklaşımları öncelikli olarak İtalya'da ortaya çıkarken, bu yaklaşımın öncüsü olan Save-rio Muratori (1960)'nin geliştirmiş olduğu operasyonel tarih yaklaşımı, kente dair bilgi üretimini ve bu bilginin mimari üretime katkı sağlamasını amaçlar. Tipomorfoloji adı verilen bu morfoloji yaklaşımı, yapı ve yapılar arasındaki boşlukları detaylı olarak sınıflandırarak kent formunu açıklar. Tipomorfoloji, çalışma ölçeği olarak geniş bir aralığa, çalışma alanı olarak ise küçük bir odadan kentsel bir alanı kapsayabilecek kadar çeşitliliğe sahiptir (Moudon, 1994, s.289-292).

Tipomorfolojik çalışmaların devamında, kentsel formu sosyolojik olarak ele alan çalışmalar Fransa'da ortaya çıkmış ve dönemin ünlü sosyolog ve tarihçilerinin yaptığı çalışmalar da bu alana katkı sağlamıştır (Darin, 1998). Fransız mimarlar Philippe Panerai, Jean Castex ve sosyolog Jean Charles Depaule'ün 1977 yılında yayınlamış olduğu "*Formes Urbaines*" adlı eser bu alanda önemli çalışmalardan olmakla beraber, çalışma Avrupa'da bazı kentlerin oluşumunu binaların inşa sürecinden başlayarak detaylı olarak ele almaktadır (Panerai vd., 2004).

Almanya, İtalya ve Fransa'da yapılan bu çalışmalar kentsel morfoloji alanında üç farklı ekolün ortaya çıkmasına katkı sağlarken, Moudon (1997, s.7-8) bu yaklaşımları şu şekilde sınıflandırmıştır;

1. Kent formunu açıklayarak ve tanımlayarak inşa teorileri üretmeyi amaçlayan yaklaşım; Bu yaklaşım özellikle coğrafya temelli çalışmalarda olup, Birmingham Okulu'nda görülmektedir. Fransız okulunda çalışmalar yapan sosyal bilimciler de morfoloji çalışmalarında bu yaklaşımı benimsemiştir.
2. Kentsel tasarıma dair teoriler geliştirmeyi amaçlayan kuralcı yaklaşım; Bu yaklaşım şehirlerin nasıl inşa edildiğine odaklanır. İtalyan

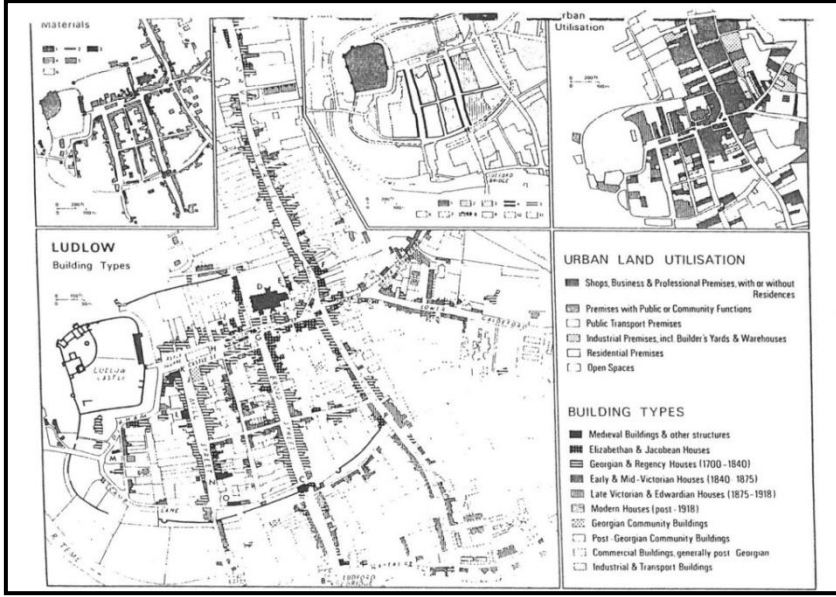
Okulu'nda görülen bu yaklaşım, tarihi bina ve kent yapım geleneklerine odaklanarak teori geliştirmeyi amaçlar.

3. Geçmiş tasarım teorilerinin etkilerini ele alan yaklaşım. Bu yaklaşım tasarım teorilerini, fikirsel ve uygulanan olarak ele alır ve eleştirir. Fransız Okulu bu yaklaşım doğrultusunda modernizmin 18. Yüzyılda yapılmış şehircilik uygulamalarındaki izlerini takip eden çalışmalar yapmıştır.

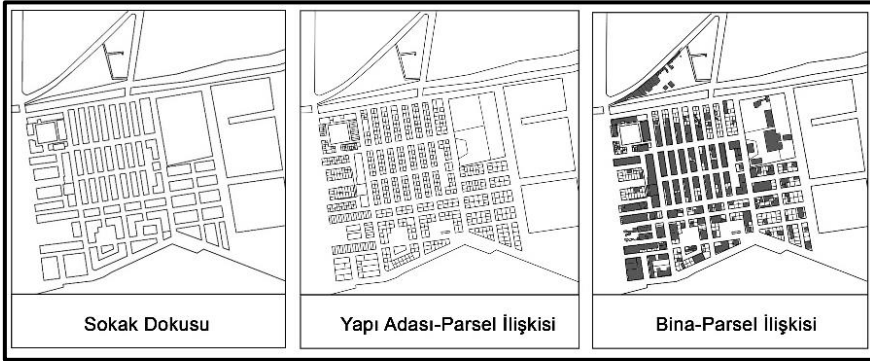
Araştırma kapsamında yukarıda sözü edilen kentsel morfoloji yaklaşımlarından M.R.G. Conzen'in geliştirmiş olduğu kültürel coğrafya, tarihi coğrafya ve ekonomik tarih temelinde geliştirilen kent-plan çözümlemesi yöntemi benimsenmiş ve bu bağlamda inceleme yapılmıştır. Bunun nedeni tipomorfolojik araştırmanın kent formundaki dönüşümü açıklamaya uygun olmaması ve plansız olarak gerçekleşen değişimlerin planlama teorileriyle açıklanamayacak olmasıdır.

Yöntem

Kent plan çözümlemesi yöntemini tanımlarken kentsel peyzaj kavramı üzerinde duran Conzen (1960), kentlerin coğrafi karakterinin kentsel peyzajları üzerinden okunabileceğini ifade etmiş; kentsel peyzajı ise, şehir planının, yapı dokusunun ve arazi kullanım özelliklerinin bütününe oluşturduğunu ifade etmiştir (Şekil 1). Conzen'in (1960) bu üç bileşen içerisinde şehir planını tanımlarken sokak dokusu, doluluk-boşluk ilişkisi, yapı adası-parsel ilişkisi, bina-parsel ilişkisi ve arazi kullanımı özellikleri üzerinde durarak yapmış olduğu morfolojik analizlerde bu bileşenler temelinde saptamalar yaptığı görülmektedir.

Şekil 1. Kentsel Peyzaj Bileşenleri (Whitehand, 1981: 70)

Şekil 2. Şehir Planı Bileşenleri (Şahin, Yıldız, Saban, 2018)

Çalışma kapsamında yöntem olarak belirlenen Conzen'in kentsel morfoloji yaklaşımı çerçevesinde çalışma alanı olarak belirlenen Abidinpaşa Caddesi'nin morfolojik değişimi caddeyi oluşturan yapı adaları üzerinden incelenmiş, caddede meydana gelen değişimi incelemek üzere çeşitli materyallerden yararlanılmıştır. Morfolojik analiz yapmak üzere gerekli olan sokak dokusu ve doluluk-boşluk şemalarını hazırlamak için Adana kentine ait 1938 tarihli kadastro haritası ile 1965 ve 2018 tarihli hâlihazır haritalardan yararlanılmıştır. 1965 yılına dair kadastral değişimin izlenebileceği yeterli veriye ulaşılamaması sebebiyle bina-parsel ilişkisi ve yapı adası-parsel ilişki-

lerine ait analizler yalnızca 1938 ve 2018 yıllarına ait haritalar üzerinden değerlendirilmiştir. Tarihi kent merkezine ait fotoğraflar, 1965 ve 1985 tarihli hava fotoğrafları da çalışma alanının geçmişteki fiziki yapısını okumak adına faydalanılan materyallerdendir.

Ulaşılabilen en eski tarihli kadastro haritası olması sebebiyle, 1938 tarihli kadastro paftaları çalışmanın sürecinin belirlenmesini sağlamış, Abidinpaşa Caddesi'nin morfolojik değişimi M.R.G Conzen'in geliştirmiş olduğu coğrafya temelli morfoloji yaklaşımı bağlamında 1938 ve 2018 yılları arasında ele alan 80 yıllık bir süreç içerisinde değerlendirilmiştir.

Tarihi ve Kentsel Gelişim Süreciyle Adana Kenti

Adana kentinin geçmişine yönelik çalışmalar incelendiğinde, kentin Neolitik Çağ'a kadar uzanan tarihinin birçok medeniyetin hükmünde varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Altay, 1965). Antik dönemlere dair fiziksel olarak en fazla kalıntı Roma Dönemi'ne ait olmakla beraber, Adana sınırları içerisinde Hititlerin, Asurluların, Perslerin ve Selefkilerin de hakim olduğu bilinmektedir (Saban, 2017).

Roma Döneminde inşa edilen Taş Köprü Adana tarihi kent merkezinde günümüze kadar ulaşan önemli eserlerden birisidir. Taş Köprü'nün batı ucunda başlayan ve çalışma alanı olan Abidinpaşa Caddesi'nin de Roma döneminden kalan sütunlu bir cadde olduğuna dair görüşlere rastlanmakta ve kentte bu dönemde şehir suru, hamam, odeon ve tiyatro gibi yapıların inşa edilmiş olduğu savunulmaktadır (Hild ve Hellenkemper, 1990, s.154-158) (Saban, 2017, s.3).

MS 7. Yüzyıl'a geldiğinde Abbasiler tarafından Adana kentine gerçekleştirilen İslam akınları neticesinde kentte bazı yapı ve onarım çalışmalarının meydana geldiği, bu dönemde Taşköprü ve İç Kale'nin de onarılan yapılar arasında olduğu bilinmektedir (Oral, 1996). 14. Yüzyıla kadar sırasıyla Rumlar, Selçuklular ve Ermeniler'in yönetimi altında varlığını sürdüren Adana kentine 1353 yılında Ramazan Bey öncülüğünde Türkmen aşiretleri yerleşmiş ve Ramazanoğlu Beyliği de 1608 yılına kadar kentte hüküm sürmüştür (Umar, 2010). Günümüzde varlığını koruyan eski eserlerin büyük çoğunluğu 16. Yy'dan kalmıştır ve inşa edilen vakıf eserlerin kent kültürü ve gelişimine büyük katkısı olmuştur (Faroqi, 1994; Saban, 2017). 17. yüzyıl başından itibaren Ramazanoğlu Beyliği'nin hükmü sona ererken, 20. Yy'a kadar geçen dönemde kentin fiziki gelişimine dair gelişmelerin takip edilebileceği fazla kaynak bulunmamakta, kentin 17.yydan 20. Yy'a kadar

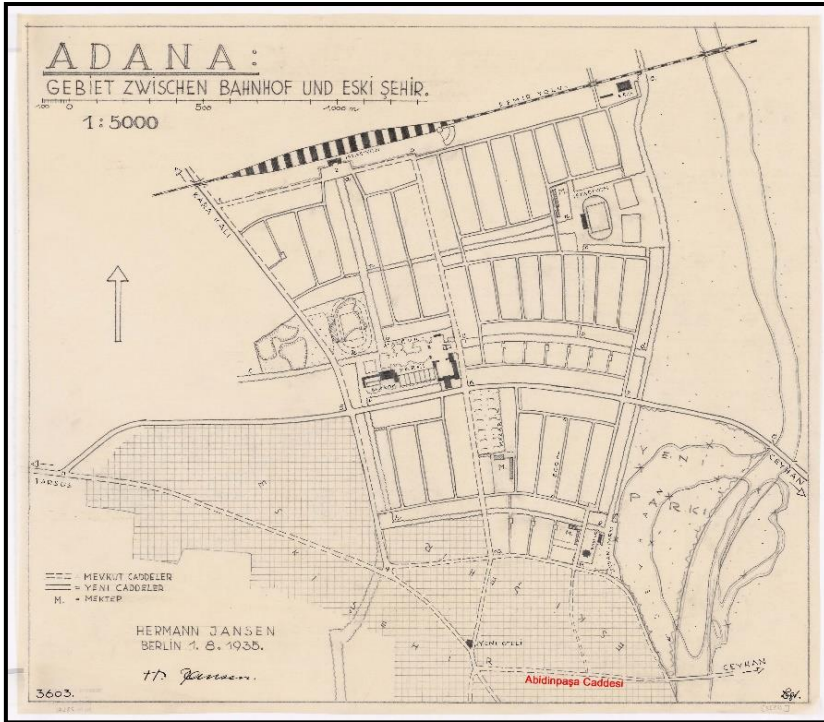
geçen süre içerisinde fazla gelişim göstermediği düşünülmektedir (Saban, 2017).

Şekil 3. Adana Kentinin 1918 Tarihli Hâlihazır Haritası -Yazar Tarafından Abidinpaşa Caddesi Eklenmiştir- **Kaynak:** <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=51&SID=15789978116680>

1900'lü yılların başında kentin fiziki yapısını etkileyen en önemli olaylardan biri iç karışıklıklar dolayısıyla meydana gelen yıkımlar olmuş, söz konusu iç karışıklıklar kentin fiziki yapısının gelişim gösterememesine sebep olmuştur (Şekil 3). Cumhuriyet'in ilk yıllarına gelindiğinde ülke çapındaki

modern şehircilik politikaları Adana kentinin de gündeminde yer alırken kent ölçeğinde çalışmalar başlamış, Adana kenti için ilk şehir planı etüdüleri 1934-1937 yılları arasında Hermann Jansen tarafından çalışılmıştır. İlk olarak İstasyon Binası ve tarihi kent merkezi arasında kalan bölgeye dair çalışmalar hazırlamış olan Jansen (Şekil 4), yıllar içerisinde kenti bütüncül ölçekte ele alan çalışmalarını sürdürmüştür. Jansen'in hazırlamış olduğu plan etüdüleri arasında uygulaması yapılan alan yalnızca ilk plan etüdünü kapsayan İstasyon ve tarihi kent merkezi arasındaki bölgeyle sınırlı kalmıştır (Saban, 2017).

Şekil 4. Hermann Jansen'in 1935 Tarihli Adana İmar Planı Etüdü -Yazar Tarafından Abidinpaşa Caddesi Eklenmiştir-

Kaynak: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=23>

1950'li yıllar Adana kentinin ekonomik olarak büyüdüğü yılları işaret ederken, bu durumun doğal bir sonucu olarak kent merkezine yapılan göçler sonucunda nüfus artmış ve yeni yerleşim alanı ihtiyacı doğmuştur. Söz konusu ihtiyaç neticesinde Adana kenti için yeni bir şehir planı yapılmak üzere İller Bankası tarafından açılan yarışma sonucunda 1966 yılında Bülent

Berksan ve ekibi tarafından hazırlanan plan (Şekil 5) seçilerek yürürlüğe konulmuştur (Çopuroğlu, 2009). Yeni şehir planıyla kent kuzeye doğru büyüme gösterirken, tarihi kent merkezi yerleşim alanlarıyla beraber kentin ekonomik merkezi olarak rantın arttığı bir bölge haline gelmiştir. Rant sonucunda tarihi kent merkezinde yapılaşma yoğunluğu artmış ve yeni planın hedeflemiş olduğu düzensiz kentleşme de önlenememiştir. 1980li yıllarda yerel yönetimlere imar planı yapma yetkisi verilmesi sonucunda mevcut imar problemlerini çözmek üzere Adana kenti için revizyon imar planları yapılmış fakat bu imar planları yoğun yapılaşmanın önünü açarak önceki senelerde yaşanan imar problemlerinin tekrarlanmasına sebep olmuştur (Altunkasa, 2004).

Şekil 5. 1966 Tarihli Adana Nazım İmar Planı –Yazar Tarafından Abidinpaşa Caddesi Eklenmiştir- (Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi Yardımıyla Üretilmiştir)

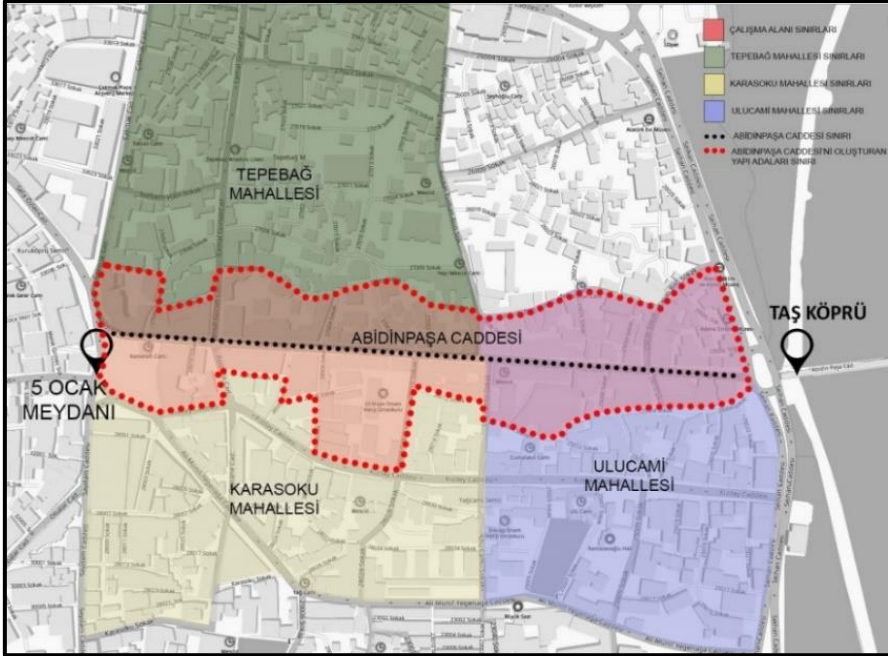
2000'li yıllar Adana kentinde kentsel dönüşümle beraber kentsel ölçekte koruma çalışmalarının da yapıldığı bir dönem olmuştur. 1998 tarihinde ilki hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı, 2014 senesinde revize edilmiş ve bu kapsamda tarihi kent merkezinde koruma amaçlı yenileme çalışmaları artış göstermiştir. Çalışma alanı olarak Abidinpaşa Caddesi de kentsel gelişmelerin ilk yıllarından günümüze kadar kentsel politikalar ve uygulamalar so-

nucunda tarihi kent merkezinin ana caddelerinden biri olarak etkilenmiş ve fiziki yapısında gözle görülür sonuçlar belirlemiştir (Şahin, 2019).

Çalışma alanı: Abidinpaşa Caddesi

Günümüzde Adana tarihi kent merkezinde Tepebağ, Karasoku ve Ulucami mahallerinin kesişiminde bulunan Abidinpaşa Caddesi'nin (Şekil 6) Roma Dönemi'ne ait sütunlu bir cadde olduğuna dair görüşlerin varlığından bahsedilmiştir. Abidinpaşa Caddesi'nin doğu ve batı ucunda geçmişte var olduğu bilinen fakat günümüzde mevcut olmayan iki şehir kapısının (Ters Kapı (Tarsus Kapı) ve Kale Kapısı) varlığıyla beraber (Saban, 2017), Kostof'un (1991) Doğu Roma kentlerinin fiziksel özelliklerine yönelik olarak yaptığı detaylı fiziki tasvirin içeriği bu tahmini güçlendirmektedir. Bu tasvirde Roma kentinin fiziki özellikleri içerisinde kent merkezinde bulunan *cardo maximus* ve *decumanus maximus* adında birbirine dik kesişen iki akstan ve dik kesişen bu iki aksın bir tanesinin kent merkezindeki nehir gibi topografik hatlara dik olarak konumlandığına dair özelliklerden bahsedilir. Seyhan Nehri'ne dik olarak konumlanmış olan Abidinpaşa Caddesi'ne dair bu ve benzeri özellikler, söz konusu tahmini güçlendirmektedir (Kostof, 1991, s.142).

Abidinpaşa Caddesi'nin ismi 20. Yy' ait haritalarda da aynı isimle görülürken (Şekil 3), bu ismi 1881 yılında Adana'ya vali olarak atanan Abidin Paşa'dan aldığı, Abidin Paşa'nın valiliği döneminde kente yapmış olduğu hizmetlerden biri olarak Abidinpaşa Caddesi'nin yerinde bulunan fakat günümüzdeki doğrusal forma sahip olmayan caddenin iyileştirilerek yenilenmesi sonucunda alındığı bilinmektedir (İşisağ, 2019).

Şekil 6. Çalışma Alanı Sınırlarını Gösteren Harita (Şahin, 2019: 68)

Kent merkezinde bulunan caddenin resmi adı dışında bir dönem halk arasında Doktorlar Caddesi adıyla, günümüzde ise Bankalar Caddesi olarak anılması da tarihi caddenin önemli özelliklerinden biridir. Söz konusu adlandırmaların sebebi araştırma içeriğini oluşturmak adına belirlenen 1938 ve 2018 yılı arasındaki 80 yıllık süreçte araştırıldığında, caddede çeşitli dönemlerde var olan imgesel değerler sonucunda ortaya çıktıkları görülmüştür. 1950-1960lı yıllara kadar, caddede bulunan genel olarak az katlı müstakil yapılarda doktor muayenehanelerinin sayısının fazla olması nedeniyle bu isimle anılmaya başlandığı tahmin edilmektedir. Dönemin yerel gazetelerinde sıklıkla görülen doktor muayenehanesi ilanları ve adres tanımları (Şekil 7) bu tahmini kuvvetlendirmektedir (Şahin, 2019).

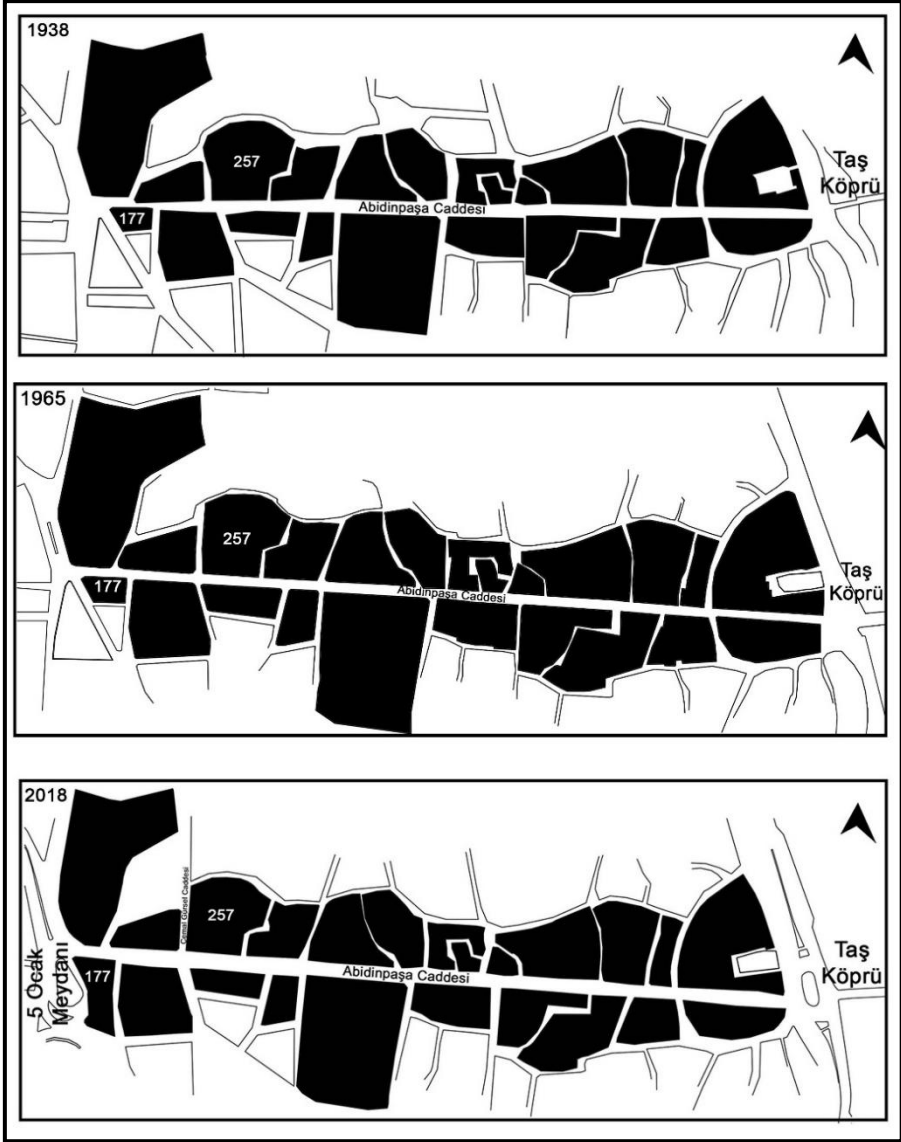
Şekil 7. 1938 ve 1954 Yılları Arasında Yeni Adana Gazetesi'nde Bulunan Bazı Doktor Muayenehanesi İlanları (Şahin, 2019, s.71)

1950li yıllarda ise kentin ekonomik olarak büyümesi ve imar politikaları neticesinde kentin ana caddelerinden biri olarak rantın artış gösterdiği bilinen Abidinpaşa Caddesi'nde, yüksek katlı banka yapıları hızla inşa edilme-ye başlanmıştır. 1965 tarihli hâlihazır haritada görülen (Şekil 8) bu banka yapılarından bazıları günümüzde de mevcuttur. 1965 tarihli hâlihazır haritada Etibank olarak gösterilen yapının o yıllarda Santral Palas adlı otel yapı-sı olduğu ve Etibank'ın otel yapısının belli bir bölümünde hizmet verdiği tahmin edilmektedir. Döneminin önemli otel yapılarından biri olarak, kent haritasında ana fonksiyonu olan otel tanımı yerine Santral Palas yapısının banka adıyla ifade edilmiş olması, banka yapılarının cadde için imgesel değerini gösteren durumlardan biridir (Şahin, 2019). Halk arasında hala Bankalar Caddesi olarak ifade edildiği görülen Abidinpaşa Caddesi, barındırdığı birçok döneme ait fiziki ve sosyal imgelerle çok katmanlı tarihi bir cadde olarak Adana kenti için önem teşkil eden akslardan birisidir.

değişime uğrayan bileşen olduğunu, bu durumun sokak dokusunun kamusal alan sınırını belirleyen fiziki bir yapı olmasıyla ilişkili olduğunu söylemiştir. Conzen'e (1960: 3-5) göre sokak dokusunu oluşturan yapı adaları içerisindeki parseller ve yapıların özel mülkiyet ile olan ilişkileri daha hızlı değişime uğramalarına sebep olmuştur.

Çalışma alanı olarak belirlenen Abidinpaşa Caddesi'ni oluşturan yapı adalarının 1938 ve 2018 yıllarındaki durumu karşılaştırıldığında çalışma alanındaki yapı adası sayısının her iki senede de değişmeyerek 23 adet olduğu fakat ele alınan 80 sene içerisinde bazı dokusal değişimlerin gerçekleştiği görülmüştür (Şekil 9).

Şekil 9'da sunulan 1938 tarihli haritada caddenin batı ucunda bulunan 177 numaralı yapı adasının 2018 tarihli haritada daha büyük ve farklı bir forma dönüştüğü görülmektedir. 257 numaralı yapı adasının batı cephesindeki organik forma sahip sokağın 1965 yılına ait haritada çizgisel bir forma ve 2018 tarihli haritada ise bir caddeye dönüştüğü görülmektedir. Bu iki değişim 1938 ve 2018 yılları arasında çalışma alanındaki sokak dokusuna dair görülen değişimlerin tamamını ifade etmektedir. 257 numaralı yapı adasında meydana gelen değişimin 1967 yılında Cemal Gürsel Caddesi'nin açılması sonucu meydana geldiği bilinirken, 177 numaralı yapı adasında meydana gelen değişim 1985 yılında 5 Ocak Meydanı'nın yapım kararıyla Kemeraltı Camii'ne ait vakıf yapısının yıkılması ve bölgenin kamulaştırılıp çevre düzenlemesi yapılarak meydanın inşa edilmesiyle oluşmuştur (Şahin, 2019, s.85-88).

Şekil 9. Çalışma Alanında 1938 ve 2018 Yıllarındaki Sokak Dokusu (Şahin, 2019: 81)

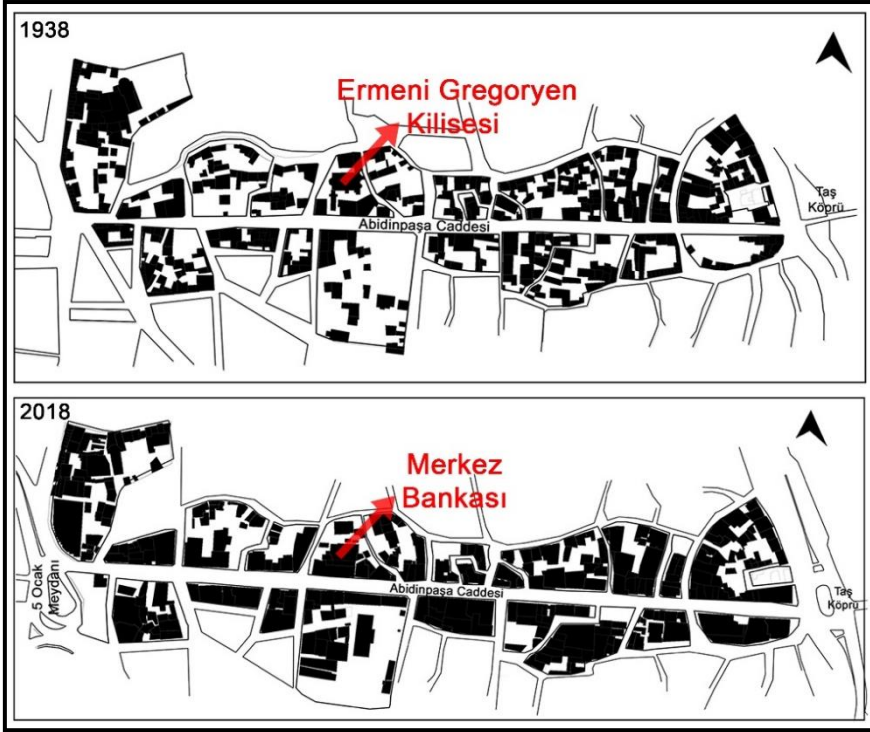
1938, 1965 ve 2018 Yılları Arasındaki Doluluk-Boşluk Oranı

Çalışma alanındaki doluluk-boşluk ilişkileri incelendiğinde (Şekil 10), 1938, 1965 ve 2018 tarihli haritalar çalışma alanındaki yapılaşmanın ele alınan süreç içerisinde arttığını göstermektedir. 1965 tarihli yapı dokusu incelendiğinde, bu haritanın Adana kentinin gelişim sürecinde bahsedilen 1950li yıllara ait koşulların (Şekil 8) bir yansıması olduğu, özellikle cadde cephesinde yoğunlaşan yapı dokusundan anlaşılmaktadır. 2018 yılına gelindiğinde ise yapı dokusunda görülen artışın devam ettiği ve çalışma alanının neredeyse tamamının yapı ile dolduğu görülmektedir. Adana kentinin kentsel gelişim sürecinin ele alındığı bölümde tartışıldığı gibi 1950li yıllardan sonra kent merkezinin dönemsel ekonomik koşullar sebebiyle aldığı göç, yapılaşmanın artmasında etkili faktörlerden biri olmuş, bu sorunları çözmek amacıyla yapılan imar hareketlerinin tarihi kent merkezinde yapılaşmanın ve rantın artmasına sebep olduğu ifade edilmiştir (Çopuroğlu, 2009).

Şekil 10. Çalışma Alanında 1938 ve 2018 Yıllarındaki Doluluk Boşluk İlişkisi (Şahin, 2019, s.91)

Çalışma alanında yapılaşmanın artışı, boş parsellerin dolması ya da eski yapıların yıkılarak yerine yeni yapıların inşası sonucu gerçekleşmiştir. Bu uygulamalar sonucunda cadde üzerinde bulunan birçok tarihi yapının da yıkımının gerçekleştiği bilinmektedir. Günümüzde Merkez Bankası olarak bilinen yapı, 1899 tarihinde inşa edildiği tahmin edilen Gregoryen Kilise-si'nin yıkımı sonucunda 1969 yılında inşa edilmiş olup (Saban, 2017) Şekil 11'de her iki yapının 1938 ve 2018 yıllarında çalışma alanındaki yeri görülmektedir.

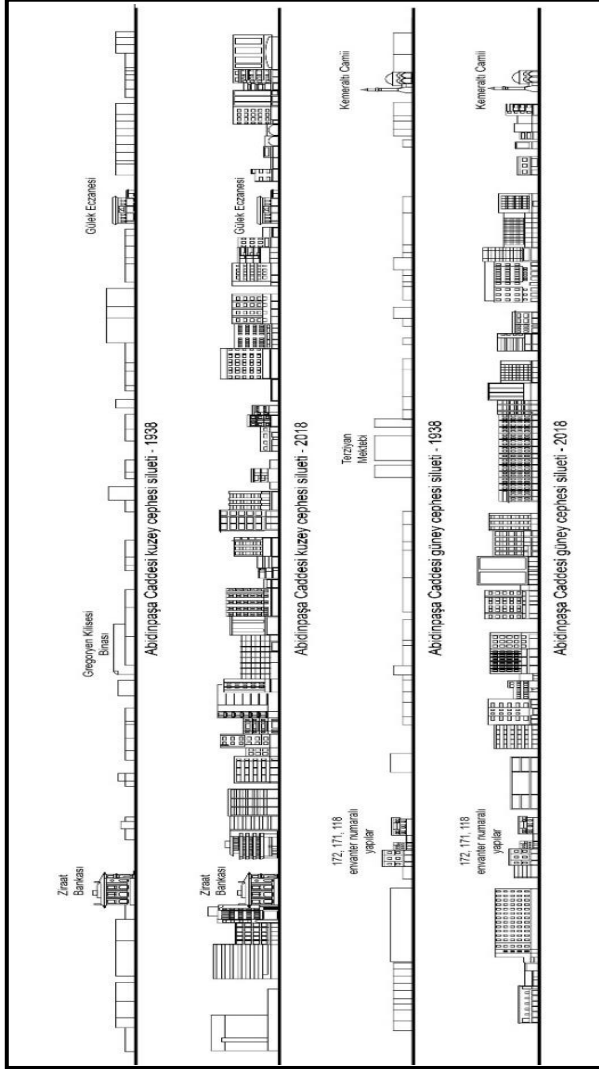
Şekil 11. Çalışma Alanında 1938 ve 2018 Yıllarında Yıkılan ve Yapılan Bazı Yapıların Gösterimi (Şahin, 2019, s.91-101'den Üretilmiştir)

Benzer şekilde Gregoryen Kilisesi'nin karşısında bulunan Ermeni Terziyan Mektebi ve İstiklal İlkokulu yapılarının da bu dönemde yıkılan tarihi yapılar arasında olduğu bilinmektedir (Saban, 2017). Şekil 12 'de İstiklal İlkokulu'nun Kızılay Caddesi'nin yapımı esnasında bir bölümünün yıkıldığı ve atıl kalması sonucu oluşan yangında aldığı hasarı ifade eden gazete haberi görülmektedir.

Şekil 12. 30 Aralık 1967 Tarihli Yeni Adana Gazetesi Haberi
(Yeni Adana Gazetesi Arşivi: 1)

Şekil 13'te 1938 ve 2018 yılında Abidinpaşa Caddesi'nin kuzey ve güney cephe silüetlerini gösteren çizimlerde çalışma alanında iki boyutlu olarak görülen yapılaşma oranındaki artışın, üçüncü boyutta da gerçekleştiği ve 80 yıllık süre içerisinde kat yüksekliklerinin giderek arttığı görülmektedir. Çalışma alanındaki doluluk-boşluk ilişkilerinde yapılaşma oranının ikinci ve üçüncü boyutta gösterdiği artışın, kentteki imar politikalarına paralel bir gelişim göstermekle beraber tarihi dokunun kaybına sebep olması nedeniyle çalışma alanındaki fiziki çevrenin kalitesini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Şekil 13. Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 Yıllarındaki Kuzey ve Güney Cephe Siluetleri (Şahin, 2019, s.103)

1938-2018 Yılları Arasındaki Yapı Adası-Parsel İlişkisi

1938 ve 2018 yıllarında çalışma alanındaki yapı adası ve parsel ilişkilerini incelemek üzere bu yıllarda her yapı adasında bulunan parsel sayısı ve boyutları sayısal olarak Tablo 1'de gösterilmiş ve çalışma alanındaki parsel bölünmelerini incelemek üzere her iki yıla ait verilerle fiziki durumu belirten haritalar (Şekil 14) hazırlanmıştır.

Tablo 1 karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, 1938 yılından 2018 yılına kadar yapı adaları içerisindeki parsel sayısının azaldığı ve parsel yüzölçümlerinin büyüdüğü görülmektedir. Çalışma alanını oluşturan yapı adalarında görülen bu durum, ele alınan süreç içerisinde tevhit işlemlerinin sıklıkla yapıldığını göstermektedir. Şekil 14'teki haritalarda gösterilen 1938 ve 2018 yıllarındaki parsel bölünmeleri Tablo-1 deki veriler bağlamında incelendiğinde ise, yapı adalarının genellikle cadde cephelerindeki parsellerinin dönüşüme uğradığı, caddeye cephesi olmayan parsellerdeki dokunun genellikle korunarak günümüze geldiği görülmektedir. Cadde çeperlerinde gelişen bu durumun, kentsel politikalar sonucu yapılaşma baskısının zaman içerisinde arttığı bilinen çalışma alanında, Abidinpaşa Caddesi'nin ana cadde olarak getiri değeri daha yüksek bir kentsel mekân olmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1. 1938 Yılında Çalışma Alanındaki Yapı Adası-Parsel İlişkileri(Şahin, 2019, s.105)

	1938				2018			
	Yapı Adası Numarası	Parsel Sayısı	En Büyük Parsel	En Küçük Parsel	Parsel Sayısı	En Büyük Parsel	En Küçük Parsel	
1	260	74	2998 m ²	5 m ²	51	2757 m ²	5 m ²	
2	259	10	547 m ²	28 m ²	5	1051 m ²	76 m ²	
3	257	27	375 m ²	21 m ²	24	958 m ²	58 m ²	
4	256	15	423 m ²	15 m ²	12	701 m ²	50 m ²	
5	255	11	1204 m ²	29 m ²	11	1581 m ²	29 m ²	
6	253	13	550 m ²	55 m ²	13	500 m ²	36 m ²	
7	195	12	273 m ²	50 m ²	10	367 m ²	17 m ²	
8	196	5	161 m ²	45 m ²	5	150 m ²	46 m ²	
9	150	5	314 m ²	25 m ²	5	207 m ²	25 m ²	
10	151	33	251 m ²	38 m ²	17	602 m ²	114 m ²	
11	152	20	368 m ²	18 m ²	15	673 m ²	10 m ²	
12	153	14	177 m ²	4 m ²	13	180 m ²	38 m ²	
13	154	60	390 m ²	12 m ²	52	350 m ²	13 m ²	
14	136	26	1326 m ²	15 m ²	10	1303 m ²	13 m ²	
15	143	30	527 m ²	10 m ²	15	530 m ²	9 m ²	
16	148	14	477 m ²	87 m ²	17	773 m ²	74 m ²	
17	149	19	293 m ²	50 m ²	12	888 m ²	56 m ²	
18	194	11	756 m ²	82 m ²	10	770 m ²	85 m ²	
19	191	24	3510 m ²	50 m ²	27	2830 m ²	70 m ²	
20	188	11	213 m ²	30 m ²	8	265 m ²	28 m ²	
21	183	14	404 m ²	13 m ²	6	532 m ²	44 m ²	
22	182	52	400 m ²	5 m ²	23	423 m ²	14 m ²	
23	177	15	363 m ²	10 m ²	16	350 m ²	5 m ²	

Şekil 14. Çalışma Alanında 1938 ve 2018 Yıllarındaki Yapı Adası-Parsel İlişkisi (Şahin, 2019: 107-108)

Yapı adası parsel ilişkileri incelendiğinde parsel yüzölçümlerinde değişim olan bölgelerde gösterdiği artışın, kentsel politikalar neticesinde yapılaşma oranının artması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

1938-2018 Yılları Arasındaki Bina-Parsel İlişkisi ve Arazi Kullanım Özellikleri

Morfolojik analiz kapsamında bina parsel ilişkileri, çalışma alanında bulunan yapı dokusunun çeşitliliği ve bu çeşitliliğin sağladığı sosyal dokuyu da fiziksel değişimle beraber değerlendirebilmek amacıyla, arazi kullanım özellikleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, çalışma alanında bulunan parsel sayıları, parselin boşluk ya da doluluk durumu, dolu parseller için ise yapının parsel üzerindeki oturumu ve kullanım özelliklerine dair verilerin 1938 ve 2018 yıllarındaki durumu Tablo 2 ve 3'te derlenmiştir.

Tablo 2. 1938 Yılında Çalışma Alanındaki Bina-Parsel İlişkileri (Şahin, 2019: 111)

Yapı adası numarası	Boş parsel	Yapının tam oturduğu parsel sayısı	Bahçeli parsel		Toplamlarsel sayısı
			Ön bahçeli	Arka bahçeli	
260	2	46 T + 2 K	8 K + 4 RD + 1 T + 1 OT	9 K + 1 T	74
259	2	1 K + 2 LK + 1 T	-	4 K	10
257	5	3 K + 2 T	6 K	11 K	27
256	-	1 T + 1 K	7 K + 1 DP	5 K	15
255	3	2 K + 1 O	2 K + 1 O + 1 Dİ	1 T	11
253	-	1 K	8 K	4 K	13
195	2	1 K + 2 T	3 K + 1 T	3 T	12
196	1	2 K	-	2 T	5
150	-	2 K	1 K	1 T + 1 K	5
151	4	5 K + 4 T	8 K + 1 T	1 Dİ + 10 K	33
152	3	4 K	6 K	5 K + 2 T	20
153	2	9 K + 1 T	-	2 K	14
154	5	25 T + 12 K	8 K	10 K	60
136	1	2 Dİ + 1 OT + 20 T	-	2 T	26
143	3	4 K + 17 T	3 K	2 K + 1 T	30
148	2	1 K	3 K	7 K + 1 RD	14
149	1	2 K + 2 T	5 K	8 K + 1 T	19
194	1	1 K	3 K	6 K	11
191	8	6 K	3 K + 2 O	4 K + 1 T	24
188	1	3 K + 2 T	1 K	4 K	11
183	-	6 K + 2 T	3 K	3 K	14
182	6	3 K + 29 T	2 K + 1 T	11 T	52
177	-	13 T + 1 Dİ	-	1 OP	15

K: konut T: ticaret LK: lokanta O: okul OP: otopark OT: otel Dİ: dini yapı RD: resmi daire DP: depo

Tablo 3. 2018 Yılında Çalışma Alanındaki Bina-Parsel İlişkileri (Şahin, 2019: 112)

Yapı adası numarası	Boş parsel	Yapının tam oturduğu parsel sayısı	Bahçeli parsel sayısı		Toplam parsel sayısı
			Ön bahçeli	Arka bahçeli	
260	3	38 T + 1 Dİ	5 T + 1 Dİ	-	51
259	-	6 T	-	-	5
257	12	3 T	4 T	1 BB + 1 SKT	24
256	5	4 T	-	2 T	12
255	2	5 T	1 BB	1 T	11
253	2	5 T + 1 K	2 T	2 T	13
195	2	3 T + 1 DP	1 T	-	10
196	1	4 T	-	-	5
150	-	3 T	-	-	5
151	-	9 T + 1 SKT	-	5 T + 1 SKT	17
152	3	11 T	1 T	-	15
153	-	9 T	-	-	13
154	4	28 T + 4 K + 2 DP + 1 OP + 3 BB	1 K	-	52
136	-	4 T	1 T	-	10
143	-	1 DP + 1 BB + 7 T	1 T	1 T	29
148	-	4 T + 2 DP	-	-	17
149	-	12 T + 1 OP	-	-	12
194	-	7 T	-	-	10
191	-	27 T	1 O	-	27
188	-	5 T	-	-	8

mektedir. Yapı adasının bu cephesinin baktığı sokağın adı 1938 tarihli haritada Eski Salcılar Sokak olarak görülürken, sokağın bu adının eskiden Seyhan Nehri kıyısında yapılan salcılık mesleği ile alakalı olduğu bilinmektedir (Saban, 2017). Söz konusu bölgenin kent tarihi için önemli bir konuma sahip olup, Adana İç Kalesi'nin sınırlarını oluşturduğu tahmin edilmektedir (Saban, 2017).

Çalışma alanındaki kullanım özellikleri 80 yıl içerisinde esaslı bir değişim göstermiş, bu dönüşüm cadde kullanıcısının belleğindeki kentsel mekâna dair imgeleri de etkilemiştir. Zaman içerisinde değişen sosyal koşullar sonucunda oluşan ya da yaratılan yeni ihtiyaçlar, yeni bir yapıyla çevreyle birlikte sosyal çevreyi de beraberinde getirerek dönüşümün çeşitli bağlamlarda ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sonuç

Yapılan çalışma sonucunda 1938 ile 2018 yılları arasındaki fiziksel değişimi kentsel morfoloji yaklaşımlarından M.R.G. Conzen'in geliştirmiş olduğu kültürel coğrafya, tarihi coğrafya ve ekonomik tarih temelinde geliştirilen kent-plan çözümlemesi yöntemi ile değerlendirilen Abidinpaşa Caddesi'nin, kent merkezinde bulunan ana caddelerden biri olarak, Adana kentinde süregelen imar çalışmalarının fiziki bir yansıması olduğu görülmüştür. Çalışma alanında zaman içerisinde artan yapılaşma, rant esaslı kararların bir sonucu olarak tarihi caddenin çok katmanlı dokusunda tahribata yol açmış ve günümüzde caddenin fiziki yapısıyla beraber sosyal yapısının da değişmesine sebep olmuştur. Antik Roma Dönemi'nde sütunlu bir cadde olduğu tahmin edilen Abidinpaşa Caddesi, günümüzde fiziksel çevresinde bu döneme ve farklı dönemlere ait izler taşınmasına rağmen günümüzde ticari kullanım alanlarıyla öne çıkan bir cadde haline gelmiştir. Dönüşüme uğrayan fiziki ve sosyal yapının kent kullanıcısının belleğindeki imgesel değerleri de dönüşüme uğratması, Abidinpaşa Caddesi'nin tarihi bir kentsel mekân olarak önemini vurgulamaktadır.

Çalışma kapsamında yöntem olarak belirlenen kentsel morfoloji yaklaşımı dâhilinde yapılan analizler Abidinpaşa Caddesi ve caddeyi oluşturan yapı adalarındaki dönüşümü fiziksel bağlamda takip edebilmeyi sağlarken, sosyal yapıda meydana gelen değişimlerin tespit edilmesine ve bu karşılıklı dönüşüm ilişkisinin tutarlı bir çerçevede ele alınmasına katkı sağlamıştır.

Extended Abstract

A Morphological Evaluation in Adana Historical City Center; Transformation of Abidinpaşa Avenue

*

Beliz Büşra Şahin

ORCID: 0000-0002-1403-3642

Fazilet Duygu Saban

ORCID: 0000-0002-8906-6748

The cities that we live change as a result of various physical conditions in time. The new circumstances which occur during that change are not restricted with physical context but also triggers other types of change in the social structure in various scales. Diversity of the research based on the city notion has increased in time as a result of the multidisciplinary essence of the city. Urban morphology studies that focus on the changes that have emerged on urban form helps to understand the transformation process of the cities in context of evaluating the changes that have occurred in different extents in the city. Within the rapid change of European cities at the end of the 19th century, research on the concept of the city gained depth in areas such as geography, archaeology and history, and these researches formed the basis of urban morphology studies. M.R.G Conzen, who had pioneering studies in this field, started his research in Germany in 1926 and his studies in cultural geography, historical geography and economic history contributed to the content of the morphological approach. Another urban morphological approach developed in Italy under the leadership of Saverio Muratori was explained with the concept of operational history and this approach aimed to produce information about the city and to contribute to architectural production within this information. This morphological approach called typo-morphology explains the urban form by classifying the structures and the voids among the structures in the city. Besides typo-morphological studies, in France, sociology based urban morphological approach was developed and changes occurred in urban form were also evaluated sociologically. These urban morphology studies which were established in different cities of Europe created three different

pioneer approaches in urban morphology field which are English School, Italian School and French School.

Within the scope of this research, the town-plan analysis method developed by Conzen, was determined as the scientific method for the study and the examinations were done in this context. While the study area was determined as the boundaries of the street blocks that created Abidinpaşa Street, timespan of the study was specified in accordance with the date of the map of 1938, which was the oldest map available. The aim of the study was to analyse the change that occurred in the physical form of Abidinpaşa Street in the historical city centre of Adana between 1938 and 2018 in the context of the determined morphological approach and to evaluate the content and effects of the various factors behind the change. The study area, which was analysed with a geography and history-based morphological approach, was divided into periods with the help of materials such as cadastral maps and current maps, where the physical development process of the city can be followed.

The historical and development process of the city of Adana, which is a multi-layered historical city, has an important place for the study due to its contribution to understand the transformation in the study field. It is still possible to observe physical structures and images belonging to different periods on Abidinpaşa Avenue, which was considered as a survived city axis from Roman Period and which continues to be an important city axis. While there were not a remarkable urban development plan before the establishment of the Republic of Turkey in the city of Adana, with the foundation of the Republic, the city has progressed towards becoming a modern city. In 1950s, improvement of the city both physically and economically was great with an excessive level of migration to the city centre and depending on these circumstances the needs of the city started to change. While this development process caused a pressure in the city centre, both physical structure of Abidinpaşa Avenue and the perception of the citizens were affected substantially. Abidinpaşa Avenue was called as Doctors Avenue because of the existence of surgeries until 1950s, while the emergence of bank branches caused the avenue to be called as Banks Avenue starting from 1960s.

Morphological analysis of Abidinpaşa Avenue was carried out based on the morphological approach developed by M.R.G Conzen within a time span of 80 years and the examination was undertaken in four different stages in the context of his approach. Street system, building fabric, the relationship between streets and plots, as well as plots and buildings and land use features of

the study field were analysed in detail, with the help of the figures that were created based on various maps belonging to different periods. Street system and building fabric analysis were made based on the maps of 1938, 1965 and 2018. The map of 1965 has an important place in order to understand the physical features of an important development period of Adana for these evaluations. The figures examining the relationship between streets and plots, as well as plots and buildings and land use change were created based on the maps of 1938 and 2018, and the quantitative and qualitative information that were gathered from the related maps tabulated to make detailed evaluation. Figures concerning the relationship between plots and buildings were also created and examined with the information of land use features in order to make a comprehensive evaluation in the study field that contains a variety of building fabric and the social texture provided by this diversity.

The examination showed that the street system in Abidinpaşa Avenue which is believed to have survived from Roman Period was mostly preserved, although there is a substantial increase in the height and volume of the building fabric. While the plot sizes in the study field were enlarged in time, it was also seen that this change especially occurred in the facade looking towards the avenue. The study revealed that the transformation emerged in plots happened as a result of various factors and land use features have an essential part to understand this complex relation. As a result of the study, it is revealed that the transformation in Abidinpaşa Avenue, underwent a fundamental change in terms of buildings, land use and number of storeys, whereas the change in street fabric and parcels realized in a smaller scale. Consequently, analysis made within the scope of urban morphological approach helped to follow the physical and social transformation of the study field in a consistent context.

Kaynakça/References

- Altunkasa, F. (2004). Adana'nın kentsel gelişim süreci ve yeşil alanlar. *Adana Kent Konseyi Çevre Çalışma Grubu Bireysel Raporu*
- Bilsel, C. (2015). Kent tarihi araştırmalarında mekânbilimsel bir yaklaşım: Batı'da ve Türkiye'de kentsel morfoloji çalışmalarının öncülleri. *Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyum Bildiriler Kitabı* (S. 59-77)
- Calvino, I. (2012). *Görünmez kentler*. İstanbul: Y.K.Y Yayınları.
- Conzen, M. R. G. (1960). *Alnwick, Northumberland; A study in town-plan analysis*. Londra: Orge Philip And Son.

- Çoğuroğlu, M. A. (2009). Adana'da kentleşme ve imarsız gelişmenin 50 Yılı. *Planlama*, 1(45), 53-65
- Faroqhi, S. (1994), *Osmanlı'da kentler ve kentliler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hild, H., ve Hellenkemper, F. (1990). *Kilikien Und Isaurien*, Tıb 5. (154-158) Viyana: Öaw.
- Hoffmeister, B. (2004). The study of urban form in Germany. *Urban Morphology*, 8(1), 3-12
- İşisağ, A. N. (2019). *Abidin Paşa Adana valisi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi .
- Kostof, S. (1991). *The city shaped*. Londra: Thames And Hudson.
- Krier, R. (1979). *Urban space*. Londra: Academy Editions.
- Larkham, P. J. (1998). Urban morphology and typology in United Kingdom. A. Petruccioli, *Typological Process And Design Theory* İçinde (s.159-177) Cambridge: Akpıa.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (I. Ergüden Çev.), İstanbul : Sel Yayınları.
- Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*. (İ. Başaran, Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Moudon, A. V. (1994). Getting to know built landscape: Typomorphology. K. Franck, L. H. Schneckloth, *Ordering Space: Types In Architecture And Design*, içinde (s. 289-911), New York: Van Nostrand Reinhold
- Moudon. A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban Morphology*, (1), 3-10
- Muratori, S. (1960). *Studi per una operante storia urbana Di Venezia*. Roma: Istituto Poligrafico Dello Stato, Libreria Dello Stato.
- Oral, F. D. (1996), *Xvi. yüzyılda adana kentinin fiziksel yapısı*. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tübess. (Tez No: 50267).
- Paneraı, P., Depaule, J. C, ve Castex, J. (2004). *Urban forms*. Oxford: Architectural Press An İmprint Of Elsevier.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin mimarisi*. (N. Gürbilek, Çev.), İstanbul: Kanat Kitabevi, Kanat Kitap.
- Saban, F. D. (2017). *Geleneksel Adana: Mahalleler, sokaklar, binalar*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Şahin, B. B., Yıldız, B., Saban, F. D. (2018), Adana, Yüreğir küçük sanayi sitesi'nin morfolojik açıdan incelenmesi. *Türkiye 2. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Değişken: Değişken Kent, Mekân Ve Biçim Bildiriler Kitabı* içinde (s. 437-452)
- Şahin, B. B. (2019). *Adana tarihi kent merkezinde morfolojik bir okuma; Abidinpaşa Caddesi'nin 1938-2018 yılları arasındaki fiziki değişimi*. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yök Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 582685)
- Umar, N. (2011). *Adana Tepebağ-Kayalıbağ Kentsel Ve Arkeolojik Sit Alanı Koruma Projesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yök Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 293999)

Kent Suçu ya da Kente Karşı Suç: İzmir Örneği

*

Dalya Hazar Kalonya¹
ORCID: 0000-0003-0075-0234

Zeynep Yıldırım²
ORCID: 0000-0002-0845-2816

Öz

Çalışma, 'kente karşı suç' ile ne ifade edildiğini, literatürde kente karşı suçun nasıl kavramsallaştırıldığını ve İzmir özelinde işlenen kente karşı suçları araştırmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de sıklıkla kullanılan 'kente karşı suç' kavramı ile 'kentsel suç' kavramı arasında, zaman zaman birbirleriyle örtüşen eylemler içerseler dahi belirgin farklar vardır. Kentsel suç, kentte işlenen kapkaç, gasp, cinayet gibi kriminal suçları ifade ederken; kente karşı suç, kentsel mekâna, çevreye, kentlilere ve kentli haklarına zarar veren karar ve uygulamaların tümünü ifade etmektedir. Bu suçların en büyük bölümünü ise 'imar kararlarına rağmen' ya da 'imar kararları aracılığıyla' işlenen 'imar suçları' oluşturmaktadır. İlk durumda, imar suçları imar mevzuatına aykırı ve yasal anlamda suç sayılan eylemleri kapsarken; ikinci durumda, hukuk kuralları içerisinde, ayrıcalıklı imar hakları, imar afları, yasalarda ek maddeler vb. araçlar kullanılarak işlenen suçları kapsamaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışma, dünyada ve Türkiye'de kent suçları hakkında yapılan tartışmaları özetlemekte ve TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu tarafından 2019'da çevrimiçi olarak yayımlanan 'İzmir Kent Suçları Haritası' üzerinden İzmir'e karşı işlenen suçları tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent suçu, kente karşı suç, kentli hakkı, planlama, İzmir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, E-mail: dalyahazar@gmail.com

² Şehir Plancısı, İzmir Büyükşehir Belediyesi, E-mail: yildirim.zeynep.b@gmail.com

Urban Crime or Crime Against the Urban: The Case of İzmir

*

Dalya Hazar Kalonya³

ORCID: 0000-0003-0075-0234

Zeynep Yıldırım⁴

ORCID: 0000-0002-0845-2816

Abstract

The study investigates on what is expressed with the ‘crime against the urban’, how it is conceptualized in the literature and the crimes committed against İzmir. Although they may contain actions that overlap time to time, there are significant differences between the concept of ‘crime against the urban’ and the concept of ‘urban crimes’, which have been widely used in Turkey in recent years. Urban crimes refer to criminal crimes such as snatching, extortion and murder committed in the city; whereas the ‘crime against the urban’ refers to all decisions and practices that harm the urban space, environment, urban citizens and citizen rights. The biggest part of these crimes is the ‘zoning crimes’ that occurs despite the zoning decisions or through the zoning decisions. In the first case, the zoning crimes encompass actions that are contrary to the zoning legislation and deemed legally a crime; in the second case, crimes occur within the rules of law by privileged zoning rights, zoning amnesties, additional articles in the laws and similar tools. In this context, the study summarizes the debates about the urban crimes in the world and in Turkey and discuss the crimes against İzmir through the ‘İzmir Urban Crime Map’ published online in 2019 by UCTEA İzmir Provincial Coordination Committee.

Keywords: *Urban crime, crime against the urban, citizen rights, planning, İzmir*

³ Assist. Prof. Dr., Pamukkale University, E-mail: dalyahazar@gmail.com

⁴ City Planner, İzmir Metropolitan Municipality, E-mail: yildirim.zeynep.b@gmail.com

Giriş

Son yıllarda, ekonomik kalkınma, işsizlik ve terör kadar sağlıksız kentleşme de Türkiye'nin en önemli sorunları arasında sayılmaktadır (Karasu, 2009). Bu sorunu inceleyen sol ve yeşil politik gündemdeki çalışmalar da sıklıkla 'kent suçu' ya da 'kente karşı suç' kavramına değinmektedir. Ancak kent suçu (urban/city crime), doğrudan İngilizce çevirisinde kentte işlenen kriminal suçları ifade eden 'kentsel suç' (urban crime) kavramı ile karıştırılabilmektedir. Her coğrafya kendine ait kavram setleri ve mekanizmalar ile bilgi üretiyor olsa da bilginin dil ve kültür süzgecinden geçerken kazandığı ve kaybettiği anlamlar ile de tanımları dönüştürebilir nitelikte olduğu görülmektedir.

Kent suçlarına dair 1970'li yıllardan beri yabancı literatürde ve 1990'lı yıllardan beri eski Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın'ın tanımlaması ve Prof. Dr. İlhan Tekeli'nin kavramsallaştırması ardından Türkçe literatürde yapılan çalışmalar, özellikle imar suçlarını merkezine almaktadır. Makaleler, paneller, İstanbul ve Bursa'dan sonra İzmir'de yayınlanan 'kent suçları haritası', kent suçları günlüğü, İstanbul kent mücadele arşivi vb. çeşitli internet siteleri ve blog yazıları, basında çıkan haberler ve eylemler ile konuya dair kamuoyu farkındalığı arttırılmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde Türkiye'de daha sık kullanılmaya başlanan kente karşı suç kavramının, kentsel suç kavramından farklılaştığı noktaları netleştirmek adına çalışmanın ilk aşamasında, kente karşı suç ile ilgili yabancı ve Türkçe literatürdeki kavramsallaştırmaları tartışmakta; ikinci aşamasında, TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu'nun (İKK) Ekim 2019'da çevrimiçi olarak yayınladığı 'İzmir Kent Suçları Haritası' üzerinden İzmir özelinde tespit edilen kente karşı suçlar değerlendirmektedir. Çalışmanın son aşamasında ise, kente karşı suçların ve bu suçlar kapsamındaki imar suçlarının önüne geçilebilmesi adına çeşitli planlama ilkeleri önermektedir.

Yöntem

Çalışmada, literatür taraması, kişisel gözlemler ve medya taramasından edinilen bulgular içerik analizi yöntemi kullanılarak dünyadaki ve İzmir özelindeki kente karşı suçlar tartışılmıştır. TMMOB İzmir İKK tarafından hazırlanıp Ekim 2019'da çevrimiçi olarak yayınlanan 'İzmir Kent Suçları Haritası' kapsamında yer alan 72 proje ve uygulama incelenmiş ve kategorilendirilmiştir. Son olarak, özellikle imar suçları aracılığıyla işlenen kente karşı suçların önlenmesi için çeşitli planlama ilkeleri önerilmiştir.

Kent Suçu ya da Kente Karşı Suç

Çalışmanın ilk aşamasında, yabancı literatürde kent suçunun doğrudan çevirisi olan 'urban crime' ya da 'urbanism and crime' anahtar kelimeleri ile araştırma yapıldığında, kentsel mekân, ırk ve suç arasındaki bağlantıları araştıran Chicago Okulu'na ait ya da bu okula referans veren çalışmalara rastlanmaktadır (Boggs, 1965). Ancak, 'white-collar crimes and urbanization', ya da 'corruption and building violations in urban planning' anahtar kelimeleri kullanıldığında, çalışma kapsamında araştırılan olgunun tanımına yakın çalışmalara ulaşılmaktadır (Boob ve Rao, 2012; Chiodelli, 2018; Green, 2005; Mekinc, 2013; Simkus, 1978; Tseng ve diğ., 2008). Türkçe literatürde ise 'kente karşı işlenen suç', 'kente karşı suç' ya da 'imar suçu' anahtar kelimeleri kullanıldığında olgunun tanımına yakın çalışmalara ulaşılmaktadır (Geray, 2007; Giyik, 2018; Karasu, 2009; Karo, 2016; Keleş, 2007; Mengi, 2007; Şahin, 2006; Tekeli, 1994).

Kent suçu ya da kente karşı suç ile kentsel suç kavramları zaman zaman birbiriyle örtüşebilen eylemler içerseler de aralarında belirgin bir fark vardır: Kentsel suç, kentte işlenen kapkaç, gasp, cinayet gibi kriminal suçları ifade ederken; kente karşı suç, kentsel mekâna, çevreye, kentlilere ve kentli haklarına zarar veren karar ve uygulamaların tümünü ifade etmektedir.

Tekeli (1994), kente karşı suçu birey/insan hakları ve 'kentli hakları' üzerinden tariflemekte; kentli haklarının ve iyi kentin ne olduğu üzerinde durmaktadır. Bu durumda kente karşı suçu belirleyebilmek için, kentli haklarını tariflemek gerekmektedir. Avrupa Konseyi'nin 'Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi' tarafından 1992'de kabul edilen 'Avrupa Kentsel Şartı' kentli hakları konusunda bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Tekeli (1994) çalışmasında insan haklarını üç gruba ayırmakta; (1) temel haklar, (2) ekonomik, sosyal ve siyasal haklar, (3) dayanışma hakları (gelişme, barış, sağlıklı çevrede yaşam hakkı vb.); ve kentli haklarını yaşam kalitesi ve kamu yararı perspektifinden üçüncü grup haklar içerisinde tariflemektedir. Bu bağlamda, kentli haklarını yaşama geçirecek 'iyi bir kentsel yaşam oluşturmak' için devletin, özellikle yerel yönetimlerin, bireyleri toplumsallaştırmasına ve kentlilerin kentteki ortak (müşterek) alanlarını yeniden oluşturmasına ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir (Tekeli, 1994).

Avrupa Konseyi, çağdaş yerel ve küresel kentsel sorunlara karşı 'Avrupa Kentsel Şartı'nın (1992) yeterli olmaması ve yeni sorunlara karşı ortak ilke ve kavramlar bütünü belirleme ihtiyacı sebebiyle 2008 yılında 'Avrupa Kentsel

Şartı-2'yi yayınlamıştır. Bu manifesto ise temelde Avrupa değerleri esas alınarak, kamu politikalarında etik yönetim, sürdürülebilir kalkınma ve ileri düzeyde dayanışma ilkeleri içermektedir (MO, 2008).

Kente karşı suç da kentli hakları perspektifinden tariflenmelidir. Mengi (2007), kente karşı suç, “*Kent olarak tanımlanan mekânlara ekonomik, sosyal, fiziksel ve kültürel yönlerden verilen zarar*” şeklinde tariflemektedir. Kente karşı işlenen suçların en büyük bölümünü ise ‘imar kararlarına rağmen’ ya da ‘imar kararları aracılığıyla’ uygulanan ‘imar suçları’ oluşturmaktadır. İlk durumda imar suçları imar mevzuatına aykırı ve yasal anlamda suç sayılan eylemleri kapsarken; ikinci durumda hukuk kuralları içerisinde, ayrıcalıklı imar hakları, imar afları, yasalarda ek maddeler vb. araçlar kullanılarak işlenen suçları kapsamaktadır (Karasu, 2009; Mengi, 2007).

TMMOB İzmir İKK, Ekim 2019’da yayınladığı ‘İzmir Kent Suçları Haritası’ raporunda kent suçunu kısaca; “*Toprak üzerinde yapılan her türlü insan yapımı faaliyetin; canlı yaşamı, ekolojik döngüler, kentsel yaşanabilirlik ve sağlıklı bir çevre üzerinde yarattığı veya yaratacağı tahribat ve bozulmanın ortaya çıkmasına neden olarak işlenen suç*” olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre, hava kalitesinin, tarım ve mera alanlarının, su kaynaklarının, biyoçeşitliliğin, ekosistemlerin ve yaşam alanlarının zarar görmesine sebep olan; çeşitli çevre sorunlarına yol açan; ayrıcalıklı imar hakkı sağlayarak altyapı kapasitesinin üstünde yoğun yapılaşmaya neden olan parsel bazlı plan değişiklikleri ve projeler; kamu arazilerinin işgali ile rant sağlayıcı ayrıcalıklar getirerek kentsel adaleti yok eden; kent silüetini bozan; tarihsel, doğal ve kültürel alanları tahrip eden; kent belleğine zarar veren; sosyal dokuyu olumsuz etkileyen; barınma, ulaşım gibi temel insan haklarını gasp eden; kamu zararı yaratan; kamu yararı içermeyen uygulamaların tümü kent suçları kapsamında değerlendirilmektedir (TMMOB İzmir İKK, 2019).

Kente karşı suç söz konusu olduğunda, kentin tümü, bir bölümü ya da o kentte yaşayanlar zarar görebilmektedir. Kente karşı suçlar, yasal olan ve olmayan eylemler olarak ikiye ayrılmaktadır. İlk tür suçlar, aynı zamanda hukuken de suç sayılan imar suçlarını kapsamaktadır. Bunlar için TCK’nun 181-184. Maddeleri, 3194 sayılı İmar Kanunu 42. Maddesi vb. birçok yasal düzenleme bulunmasına rağmen, uygulamalara bakıldığında yeterli olmadığı görülmektedir. İkinci tür suçlar ise siyasi desteğe, toplumsal yozlaşmaya ve çıkar ilişkilerine dayalı, hukuken doğru ama kamu yararı açısından yanlış eylemleri kapsamaktadır (Karasu, 2009; Keleş, 2007).

İkinci tür suçların çarpıcı bir temsiliyeti olarak, kentin sermaye gruplarına teslim edilmesinin yakın dönem örneği, Özal ve Dalan döneminin İstanbul’u

gösterilebilir. 1990'lı yıllarda ulusal ve uluslararası basının desteğini alan siyasetçiler, büyük sermaye gruplarının reklam panolarında yer almaya başlayan projeleri ile kentin pazarlanmasına olanak vermişlerdir (Öktem, 2011). Türkiye'de İstanbul ile başlayan ve sermayenin küreselleşmesi ile birlikte ülkenin diğer büyük kentlerine de sıçrayan bu süreç, günümüzde sadece kentsel alanları değil; 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu gibi yasal düzenlemelerle kırsal alanları da tehdit etmektedir. Özellikle, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kurumların planlama yetkisi edinmesi ile başlayan süreç sonunda, nitelikli tarım arazileri ve kıyı alanları üzerinde yapılaşma baskısına sebep olan kararların arttığı görülmektedir. Ayrıca bu tür planlama çalışmalarının parçalı niteliği ve planlar arası hiyerarşinin kurulmaması da kente karşı suç kapsamında değerlendirilebilir.

Buna ek olarak, Türkiye'de birçok yapı iskansız ve yönetmeliklere aykırıdır. İstanbul ve Van depremleri ardından belirlenen kriterler ve çıkarılan yasalara rağmen kaçak yapılaşmanın önüne geçilememiştir (Çelik, 2007). Nitelikli konut sorunu ciddi boyuttadır ve son olarak 'İmar Barışı' (2018) adı altında çıkarılan imar affıyla birlikte bu sorun git gide daha da derinleşmektedir. İmar aflarının tümü, toplumsal adalet duygusunu zedelemesi, yapı güvenliğini hiçe sayması, doğal alanların devlet eliyle çitlenmesine zemin hazırlaması ve kamu zararı oluşturması sebepleriyle kente karşı suç kapsamında değerlendirilebilir.

Kente karşı suç, altyapısı hazır olmayan bir bölgeye, plansızca ve sadece kentsel rant uğruna getirilmiş olan trafik ve insan yoğunluğuna sebep olan tüm yatırımları ve bir kentteki adalet duygusunun zedelenmesine sebep olan tüm ayrıcalıklı uygulamaları kapsamaktadır. Kente karşı suç, kamusal kaynakları sıklıkla devlet eli ile çitlemekte ve çevreye/doğaya, insan yaşamına ve kamusal haklara zarar vermektedir. Boob ve Rao (2012), bir siyasal organ olan belediye meclisinin kentin nasıl gelişeceğini kontrol etmek için imar planı yapma yetkisine sahip olduğunun ve bu planlı gelişmenin en önemli amacının "Sağlıklı kentsel mekanlar yaratarak dengeli bir büyüme sağlamak" olması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda, plan kararları, sağlıklı kentsel çevreyi güçlendirmek için karmaşa, karışıklık, kalabalık ve trafik gibi unsurları önleyici ve azaltıcı, ayrıca imar uygulamalarında yaşanabilecek eşitsizlikleri ve mekânsal kullanım kararlarının çelişkilerini giderici yönde olmalıdır (Boob ve Rao, 2012).

Ancak ne yazık ki, Türkiye'de kente karşı suçların birçoğu belediye meclislerinin kabul ettiği imar planları ya da plan değişiklikleriyle olmaktadır. Bu yüzden, belediye meclisi gibi siyasal organların alacağı kararlarla kente karşı

suç işleme riski her zaman vardır. Keleş (2007), kente karşı suç kavramının nesnel bir anlam kazanabilmesi için yasalarda net bir biçimde tanımlanması gerektiğinin altını çizmektedir.

Aksi halde, kente karşı duyulan sorumluluklar, ilgili kuruluşların siyasal ve etik sorumluluk ve önceliklerine göre esneyebilmektedir. Alınan kararlar sonucunda zarar görenin kent ya da kentin bir bölümü olması sebebiyle, bunlar adına davacı olabilecek aktörler, kentte yaşayanlar, kentte vergi verenler, kent yönetimini seçenler ve kentte yaşayanların kurmuş olduğu sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve belediyeler olabilir. Bu sebepten, tüm kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve kenttaşlar, başta kent içinde kalan sahipsiz mallara (müştereklere) olmak üzere, tüm kamusal alanlara ve kamu yararına karşı işlenebilecek bu suçları takip etmek ve davacı olmakla yükümlüdür (Keleş, 2007).

Kente karşı suçun nedenlerine bakıldığında karşılaşılan öncelikli unsur bireysel rant elde etme çabasıdır. Karasu (2009), bu durumun önüne geçmek için çeşitli öneriler sunmaktadır; kentsel rantın vergilendirilip kamuya aktarılması, katılımcı planlama yaklaşımı, kentli haklarının net bir hukuki tanımının yapılması, iç göçün önlenmesi ve kentlilik bilincinin artırılması için kentle bütünleştirici faaliyetler bu önerilerden bir kısmıdır (Karasu, 2009).

Kente karşı suçu işlemeye yönelik toplumsal eğilime dair özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde örnekler bulunmakta olup, Tseng ve arkadaşlarının (2008) çalışması dikkat çekicidir. Yazarlar Tayvan'da kente karşı suçların önüne geçilememesinin altı temel nedeni olduğundan bahseder: (1) inşaat işi yapan insanların yasalar ve yönetmelikler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, (2) seçilmiş olan politik temsilciler ile yapılmakta olan lobi faaliyetleri, (3) var olan yasaların ve yönetmeliklerin bu tür ihlalleri yapanlar hakkında caydırıcı cezalara sahip olmaması, (4) yapılaşma ihlallerini tespit edebilecek teknik personel yetersizliği, (5) halkın büyük çoğunluğunun yapılaşma ihlallerinin, var olan haklarını genişleteceği ve yapılaşma koşullarının onların ihlallerine göre düzenleneceğine inanması, ve (6) kent yönetimi tarafından bu tür ihlallerin düzeltilmesi için açık kapı bırakılması (Tseng ve diğ., 2008). Türkiye için de büyük oranda geçerli olduğu söylenebilecek söz konusu saptamaların en çarpıcı yönü, kentsel politika, rant ekonomisi ve inşaat sektörü arasındaki bağlantıyı ortaya net bir şekilde koyuyor olmasıdır. Buna ek olarak, kente karşı suçları işleyen aktörlerin kimler olduğu ya da olabileceğine dair ipuçları vermesidir.

Kente Karşı Suçun Aktörleri

Kente karşı suçu işleyen başlıca aktörlerin, merkezi ve yerel yönetimler, belediye meclisi vb. siyasal organlar, sivil toplum örgütleri, yatırımcılar ve yurttaşlar olduğu söylenebilir (Karasu, 2009). Bu sebepten, kente dair yapılacak her türlü suç ve usulsüzlük, birbiriyle bağlantılı kolektif ve organize bir eylemi teşkil etmektedir. Bu suçlar, sıklıkla kamuoyunda bilinen kişiler tarafından ve alenen işlenmektedir. Yabancı literatürde 1940'lı yıllardan itibaren 'beyaz yakalı suçları' içerisinde tanımlanan söz konusu aktörler, kentsel rantı kontrol edebilmek için yerel ya da merkezi devlet organları ile yasal ya da yasadışı bağlantıları bulunan, sıklıkla yüksek mertebeli, yerel dinamikleri etkileme gücüne ve medya kuruluşlarına sahip sermaye gruplarından oluşmaktadır (Nelken, 1994). Bu aktörler sıklıkla çevresel/ekolojik değerleri, etik gibi evrensel ilkeleri, bütüncül planlama ve sağlıklı kentsel gelişme gibi kentsel planlama mesleğinin omurgasını oluşturan konuları göz ardı etmektedirler ve küresel-kentsel stratejilerin izinde, politik iktisadi faaliyetleri çoğunlukla inşaat sektörüne odaklanmış Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınma söylemlerinin de bir sonucu olarak, kente karşı suçlar, karşımıza bilinen suç tanımlarından farklı şekilde çıkmaktadır (Öktem, 2006).

Öte yandan, Penpecioglu (2013), kente karşı suçlar kapsamındaki soylulaştırma projeleri ve alışveriş merkezleri gibi neoliberal kentleşme mekânlarını, Gramsci'nin 'hegemonya' ve Lefebvre'in 'mekânın üretimi' kavramları içerisinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda, kente karşı suçları işleyen aktörler de 'rıza' yerine, 'zor' öğelerini kullanan 'hegemonik aktörler' olarak tanımlanabilir.

İzmir özelinde, Özdilek, Folkart, İstinyePark gibi otel, rezidans ve AVM projelerinin müellifleri kentin silüetinin bozulmasına, kamu zararına ve altyapı eksikliklerine sebep olarak kente karşı suç işlerlerken; merkezi ve yerel yönetimlerle yakın ilişkiler geliştirerek kentin geleceğine yön verebilmektedirler. Yazık ki, bu aktörler söz konusu olduğunda, kesinleşmiş olan mahkeme kararlarının dahi uygulanmadığı durumlarla karşılaşmakta ve mekânsal çatışmalara şahit olunmaktadır (Şekil 1-2).

Şekil 1. Önde yürütme durdurma kararına rağmen inşaatı devam eden İstinyePark ve arkada onun öncülü olan Özdilek (Kişisel Arşiv, 2019)

Şekil 2. İzmir’de mekânsal çatışma, Bayraklı (Şeyda Kaya Arşivi, 2018)

İzmir’de Kente Karşı İşlenen Suçlar

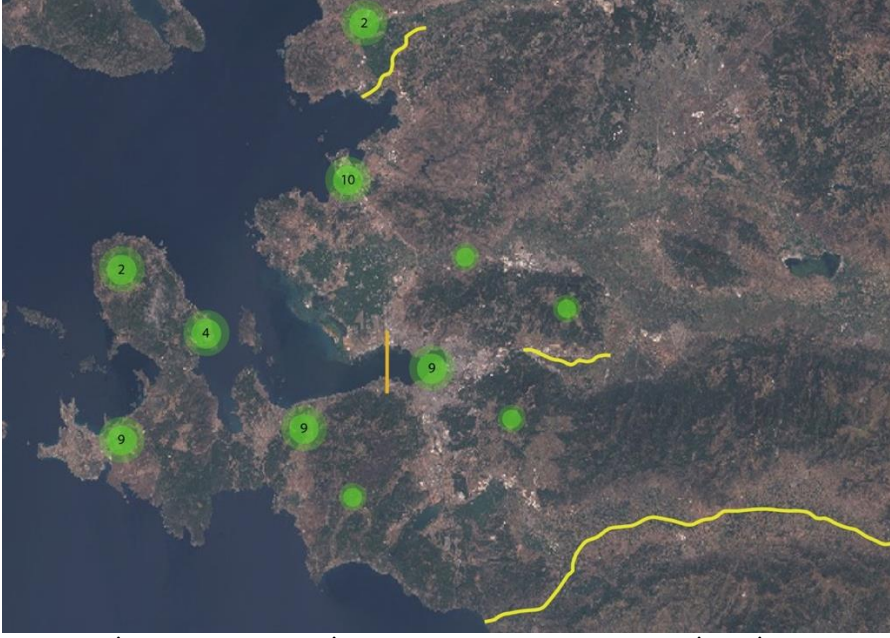
Türkiye’de kente karşı suçların, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde başı çektiği söylenebilir. İzmir’de planlanan rant projelerine dair hazırlanan bir raporda, plan revizyonlarında toplumun belirli kesimlerine rant aktarmaya yönelik spekülasyon, parsel bazlı imar planı değişikliklerin yapıldığının ve İzmir üzerinde planlanan rant politikalarının en önemli aracının ‘ayrıcalıklı imar hakları’ veren imar planları olduğunun altı çizilmektedir (TMMOB İzmir İKK ve diğ., 2017).

Çalışma, halihazırda 72 kente karşı suçu kapsayan ‘İzmir Kent Suçları Haritası’nı incelemektedir. TMMOB’ye bağlı meslek odalarının dava süreçleri ve basın açıklamalarından yararlanılarak oluşturulan haritada kente karşı suç kapsamında değerlendirilen uygulamalar; (1) İmar planında yer almadan yapımına başlanmış, (2) Meslek odaları, yöre halkı, yerel yönetimler ve/veya çevre örgütlerinden en az biri tarafından itiraz edilmiş ya da iptali için yargıya başvurulmuş, (3) Kente vereceği zarar bilimsel raporlarla sabit olan, (4) İtirazlara ya da yargının aleyhte verdiği kararlara rağmen yapımına başlanan ya da devam eden, (4) Hava kalitesinin, tarım topraklarının, hayvancılığın, su kaynaklarının, biyoçeşitliliğin ve ekosistemlerin zarar görmesine sebep olacak çeşitli çevre sorunlarına yol açan, (5) Ayrıcalıklı imar hakkı sağlayan, altyapı kapasitesinin üstünde yoğun yapılaşmaya neden olan, arazilerin rantını yükseltici ayrıcalıklar getiren, kentsel adaleti ortadan kaldıran, kent silüetini bozan, tarihsel, doğal ve kültürel anlamda korunması gerekli alanları olumsuz etkileyen, kent belleğinin yok olmasına neden olan, sosyal dokuyu olumsuz etkileyen, barınma, ulaşım, beslenme gibi temel hakları gasp eden ve kamu yararı içermeyen her türlü plan, proje ve uygulamalardır (TMMOB İzmir İKK, 2019).

İzmir’de işlenen kente karşı suçların kapsamı oldukça geniştir; doğal alanlar üzerindeki maden ve taş ocakları, maden arama ve genişletme sahaları, yerleşim yerine yakın yer seçen rüzgar elektrik santralleri, tarım alanlarını tehdit eden jeotermal enerji arama ve genişletme sahaları, yeraltı ve yerüstü sularının miktar ve kalitesine zarar verecek proje ve uygulamalar, kentteki heyelan alanlarının yerleşime açılması (ör. Uzundere Kentsel Dönüşüm Alanı), atık bertaraf tesisleri ve yer seçimleri, ayrıcalıklı imar haklarıyla ruhsat alıp projelendirilen gökdelenler ve yüksek katlı yapılar, meslek odalarının dava metinlerine konu olmuş AVM, rezidans ve diğer imar uygulamaları (ör. Üçkuyular pazar yeri / İstinyePark AVM, Bahçeşehir Çiçekli Köy Kampüsü, Özdilek AVM ve otel, Zorlu gökdelen projesi ve imar planı, Folkart Incity,

Konak tünelleri, Basmane çukuru, iptal olan İnciraltı Expo planları, iptal olan Kültürpark revizyon projesi, Kültürpark eski İZFAŞ binalarının özel üniversiteye tahsis girişimi, doğal alanlar ve verimli tarım alanları üzerinde üniversite yerleşke projeleri, Aliağa ÖPA sanayi bölgesi, TRT binalarının bulunduğu arsa için yapılan imar planı değişikliği, Mahal Bomonti, Tariş planları, Çeşme Reisdere TOKİ planı), deniz yaşamını tehdit eden balık çiftlikleri, doğal yaşama zarar veren ve gerekliliği sorgulanan ulaşım altyapıları (ör. Çeşme Havalimanı, Karaburun'a yapılan yeni karayolu), kamusal alanda yapılan işgaller (ör. Mavibahçe, Folkart Narlıdere), Çandarlı Liman Projesi, doğal sit derecesi değişiklikleri, termik santraller, deniz ve kara yaşamını tehdit eden endüstriyel kazalar (ör. Aliağa-Foça Gemi Söküm Kazası ve petrol sızıntısı), halk sağlığını, kent yaşamını ve doğal çevreyi tehdit eden yapılar (ör. Gaziemir Kurşun Fabrikası), gerekliliği sorgulanan ve doğal yaşam alanları ile tarımsal niteliği olan toprakları tehdit eden tüm imar uygulamaları (ör. kırsal alanlar üzerinde kurulmuş olan büyük yazlık siteler, Güzelbahçe Yelki go-kart pisti), çoğunlukla yoğun yeşil alan kullanımına sahip ve kent dışına taşınması söz konusu olursa kent parkı/kamusal alan olarak kullanılma potansiyeli olan askeri alanlar üzerindeki rant baskısı (ör. Bornova Doğanlar TOKİ), Konak tünelleri, hayata geçirilemeyen büyük ölçekli projeler (ör. İnciraltı EXPO, Körfez Geçişi), mera alanları üzerindeki dönüşüm baskısı vb. gibi geniş bir kapsama sahiptir. Ancak İzmir Kent Suçları Haritası'nda ilk etapta kente karşı suç olarak kategorilendirilen 72 uygulama ve projeye yer verilmiştir.

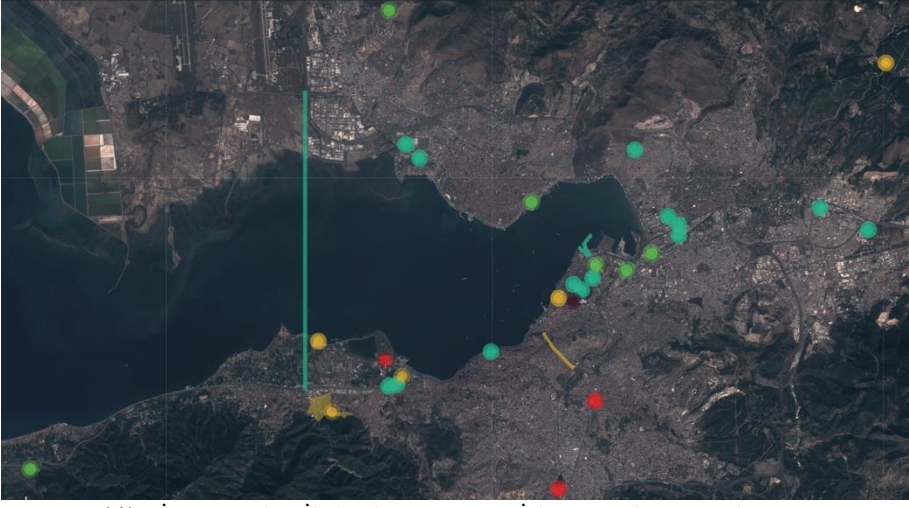
İzmir Kent Suçları haritasına işlenen suçlara oransal olarak bakıldığında, bu suçların %36'sı kamu yararı olmayan ya da kamu zararına sebep olabilecek planlama uygulamaları, %25'i kırsal alanlarda ortaya çıkan ve çevreyi tahrip etme riski bulunan proje ve uygulamalar; %18'i imar planında yer almadan yapımına başlanmış uygulamalar; %13'ü zararları bilimsel raporlar ile ispatlanmış uygulamalar; %6'sı planlarda yer almasına rağmen itiraz edilmiş, iptali istenmiş ya da dava açılmış uygulamalar; ve %2'si yapımına başlanmış ancak çeşitli sebeplerle yarım kalmış uygulamalar olarak tespit edilmiştir (Şekil 3-4). Merkez ilçelerdeki kente karşı suçlar bu kategorilere göre mekânsallaştırılmıştır (Şekil 5).

Şekil 3. İzmir’de Kente Karşı İşlenen Suçların Dağılımı (TMMOB İzmir İKK, 2019)

Şekil 4. İzmir Kente Karşı İşlenen Suç Kategorilerinin Oranları, 2019

Şekil 5. İzmir Merkez İlçelerde Kente Karşı İşlenen Suçların Dağılımı, 2019

İzmir Kent Suçları Haritası güncellenmeye devam etmektedir. Kamuoyunu ve yerel basını meşgul eden “Zorlu Konak” gökdelen projesi gibi mevcut imar mevzuatında karışıklık varken ruhsat verilmiş, ancak meslek odaları tarafından açılan davalar ve kentlilerin tepkisiyle birlikte kente karşı suç kapsamında sayılan projeler de imar kararları aracılığıyla işlenen suçlar kategorisine dahil edilebilir. Bu tür projeler, planlamanın ve yerel yönetimlerin eksikliği ve gerektiği gibi kontrol edilemeyen ‘hmax’ uygulamasının bir sonucudur. Kentin tarihine, morfolojisine, altyapı eksikliklerine ve kent silüetine dikkat edilmeden yapılan söz konusu projeler, mekânsal eşitsizlik yaratmaları, kent belleğine zarar vermeleri ve kamu zararına sebep olmaları sebebiyle kente karşı suçtur.

Kente karşı suçların önüne geçilebilmesi için merkezi ve yerel yönetimlerin, üniversitelerin ilgili bölümlerinin, vatandaşların, meslek odalarının ve STK’ların koordinasyonlarını artırması ve ortak bir amaçla bir araya gelebilecekleri platformlar oluşturması gerekmektedir.

Öneri Planlama İlkeleri

Kente karşı suçların ve bu suçların büyük bir bölümünü oluşturan imar suçlarının önüne geçilebilmesi için çalışmada çeşitli planlama ilkeleri önerilmektedir;

- Kentin tarihsel gelişim süreci ve morfolojik gelişimi göz önüne alınarak, kent silüetinin tanımlanması ve bina yüksekliklerinin bu silüete uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir

- Kent alt bölgeleri ölçeğinde (ilçe, mahalle, semt vb.) kentsel tasarım rehberleri oluşturulmalıdır
- Kentte yapılacak altyapı yatırımı gerektiren projeler öncesinde altyapı eksiklikleri giderilmeli, ya da mevcut altyapının kapasitesi aşılmayacak şekilde nüfus artışı projelendirilmelidir
- Kent belleğini etkileyebilecek her türlü yatırım ve projede halkın katılımı esas alınmalı ve kent belleği azami ölçüde korunmalıdır
- Kente karşı suçların büyük bölümünü oluşturan imar suçlarının engellenebilmesi için kamu yararı esas alınmalı ve planlar arası hiyerarşi gözetilmelidir
- Kamu yararı içermeyen ya da kamuyu zarara uğratacak her türlü proje ve uygulamadan kaçınılmalıdır
- İmar planında bulunmadan yapımına başlanmış uygulama ve projeler, kentsel adaleti ve kentli haklarını zedeleyen imar affı uygulamalarına son verilmelidir
- İmar planlarında bulunmasına rağmen meslek odaları, STK'lar ve vatandaşlar tarafından itiraz ve dava süreçlerine konu olmuş ve kente vereceği zarar bilimsel raporlarla kanıtlanmış uygulama ve projeler iptal edilmelidir
- Parçalı plan revizyonları yerine stratejik etaplar halinde bütüncül ve katılımcı planlama yaklaşımı gözetilmelidir
- 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planı yapım süreçlerinde Büyükşehir Belediyesi, İlçe Belediyeleri ve belediye bünyesindeki birimler dahil kurumlar arası koordinasyon sağlanmalıdır
- Kent merkezini etkileyebilecek, özellikle merkez ilçelerdeki plan değişiklikleri öncesinde, Büyükşehir Belediyesi ve ilgili İlçe Belediyelerinin koordinasyonunda sivil toplum örgütlerinin ve ilgili meslek odalarının sürece dahil edileceği çalıştaylar düzenlenmelidir
- Kamu arazilerinin özelleştirilmesinin ve kentsel adaleti ve kentli haklarını zedeleyecek ayrıcalıklı imar haklarının önüne geçilmelidir
- Ortak (müşterek) arazilerin özelleştirilmesinin önüne geçilmeli, herhangi bir müdahalede bulunulacaksa da bu alanların kamuya kazandırılması sağlanmalıdır.

Tartışma ve Sonuç

İmar suçlarının tümünü ve çevre suçlarının bir bölümünü kapsayan kente karşı suçlar, kentli haklarını gasp etmektedir. Kırdan kente ve/veya kitlesel

göç, planlar arası hiyerarşi eksikliği, esneklikten yoksun imar planları, rant kaygısıyla verilen ayrıcalıklı imar hakları, planlamada katılım eksikliği, kentlilik bilincinin olmayışı, yasal boşluklar vb. sebeplerle (Karasu, 2009) ortaya çıkan kente karşı suçları önlemek için, Türkiye’de imar mevzuatlarının ve kentleşme ile ilgili yasaların yeterliliğinin ve cezaların caydırıcılığının tartışılması gerekmektedir.

İzmir özelinde ise kente karşı suçları, gelişme ve kalkınma söylemleri ve sermayenin yeni mekân arayışları sürecinde İzmir’in potansiyel bir çekim noktasına dönüşmesi açısından ele almak gerekmektedir. Sermaye hareketleri ve göçle gelen nüfus yapısı birçok yerde olduğu gibi İzmir’de de mekânsal eşitsizliğe sebep olmaktadır. Özkan ve arkadaşları (2019), İzmir inşaat sektörü özelinde sermaye hareketliliğini inceledikleri çalışmalarında, ulaşım yatırımları, konut, rezidans, AVM vb. inşaat yatırımları ile birlikte arsa, konut ve dükkân kiralalarının artan oranda yükseldiğini görgül olarak ortaya koymuşlardır. Buna bağlı olarak, başta Çeşme, Urla, Bayraklı, Konak, Bornova ve Karşıyaka ilçelerinde yer alan rezidans, konut, AVM projelerinin üretimi önündeki engellerin ayrıcalıklı imar hakları ve parsel bazlı imar planı değişiklikleriyle kaldırılması sonucunda, İzmir kentinin sermaye açısından daha kârlı bir alan haline dönüştüğü değerlendirilmesinde bulunmuşlardır (Özkan ve diğ., 2019). Gelişme ve kalkınma söylemlerinde elde edilen rantın büyüklüğünü çok katlı yapıların kentin dört bir yanını sarması ve çevre/doğa tahribatının göz ardı edilebilmesiyle paralel olarak düşünen merkezi yönetimin de süreçteki rolü yadsınmamalıdır.

İzmir Kent Suçları Haritası’na bakıldığında kamu zararına sebep olan ya da olabilecek plan uygulamalarının ve kırsal alanları tahrip etme riski bulunan proje ve uygulamaların oransal olarak yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kamu yararını odağına alan, katılımcı ve ekolojik duyarlı bir planlama yaklaşımının; imar suçları kapsamında yasal süreçlerin, hukuki olarak suç teşkil etmeyen uygulamalarda ise kamuoyu baskısının kente karşı suçları önleyici nitelikte olabileceği düşünülmektedir. Buna ek olarak, kente karşı suçların gerçek anlamda önüne geçilebilmesi ve bu suçları işleyenlere caydırıcı cezalar uygulanabilmesi için kente karşı suçların yasal bir çerçeveye oturtulması gerekmektedir.

Teşekkür

Yazarlar TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu, TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi ve şehir plancısı Şeyda KAYA’ya çalışmaya yapmış oldukları katkılardan dolayı teşekkür ederler.

Extended Abstract

Urban Crime or Crime Against the Urban: The Case of İzmir

*

Dalya Hazar Kalonya

ORCID: 0000-0003-0075-0234

Zeynep Yıldırım

ORCID: 0000-0002-0845-2816

The study investigates on what is expressed with the 'crime against the urban', how it is conceptualized in the literature and the crimes committed against İzmir. Although they may contain actions that overlap time to time, there are significant differences between the concept of 'crime against the urban' and the concept of 'urban crime', which have been widely used in Turkey in recent years. Urban crimes refer to criminal ones such as snatching, extortion and murder committed in the city; whereas the 'crime against the urban' refers to all decisions and practices that harm the urban space, environment, urban citizens and citizen rights. Major part of these crimes is the 'zoning crimes' that occurs despite the zoning decisions or through the zoning decisions. In the first case, the zoning crimes encompass actions that are contrary to the zoning legislation and deemed legally a crime; in the second case, crimes occur within the rules of law by privileged zoning rights, zoning amnesties, additional articles in the laws and similar tools. In this context, the study summarizes the debates about the crimes against the urban and discuss the crimes against İzmir through the 'İzmir Urban Crime Map' published online in 2019 by UCTEA (Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects) İzmir Provincial Coordination Committee.

In recent years, economic development, unhealthy urbanization, unemployment and terrorism have become among the most important problems of Turkey (Karasu, 2009). The studies on the left and green political agenda examine these problems frequently referring to the concept of the 'crime against the urban'. However, the concept of 'crime against the urban' can be confusing with the concept of 'urban crime', which expresses the criminal crimes committed in the city in its direct English translation.

The definition of 'crime against the urban', firstly declared by Murat Karayalçın, former Mayor of Ankara Metropolitan Municipality and Prof. İlhan Tekeli in 1970s and 1990s. Following the conceptualization of Tekeli (1994), the studies in the Turkish literature have focused particularly on the 'zoning crimes'. The public awareness of the issue has increased through various websites and blog articles, press news and actions, papers, panels, urban crime maps (Istanbul, Bursa and Izmir), urban crime diaries and Istanbul urban struggles archive.

This study examines, categorizes and discusses the crimes against Izmir by using the content analysis of the findings from the literature review, personal observations, media analysis and the 72 projects and applications within the scope of 'Izmir Urban Crime Map' (2019). Finally, proposes various planning principles to prevent crimes against the urban, especially committed through the zoning crimes.

Tekeli (1994) describes 'crime against the urban' through individual and human rights and 'citizen rights'; and focuses on what a good city is. In this case, in order to determine the crime against the urban, it is necessary to describe the citizen rights. Tekeli (1994) divides human rights into three groups; (1) fundamental rights, (2) economic, social and political rights, (3) solidarity rights (development, peace, right to live in a healthy environment, etc.); and defines citizen rights within the third group of rights from the perspective of quality of life and public interest. In this context, it states that the state, especially local governments, needs to socialize individuals and re-create common areas of the city in order to 'create a good urban life' by realizing the citizen rights (Tekeli, 1994).

'Local and Regional Authorities Congress' in 1992 organized by the Council of Europe, is regarded as the beginning of the discussions on the citizen rights by 'European Urban Charter'. The Council of Europe published the 'European Urban Charter-2' in 2008 due to contemporary local and global urban problems and the need to determine the common principles and concepts. This manifesto, on the basis of European values, contains principles of ethical governance, sustainable development and advanced solidarity in public policies (MO, 2008).

Mengi (2007) describes the crime against the urban as "economic, social, physical and cultural damage to places defined as a city". The biggest part of the crimes against the city is 'zoning crimes', which are implemented despite 'zoning decisions' or 'through zoning decisions'. In the first case, zoning crimes

include actions that are against the zoning legislation and are considered as legal crimes; In the second case, the rules of law, privileged zoning rights, zoning amnesties, and additional articles in the law become the tools of the crimes (Karasu, 2009; Mengi, 2007).

Specifically, it is crucial to deal with the crimes against the urban, development and development discourses and the transformation of İzmir into a potential attraction point during the search for a new space. Increasing investments and population structure that comes with migration cause spatial inequality in İzmir as well as in many other places. Özkan et al. (2019), examine the capital mobility in İzmir construction sector, transportation investments, housing, residence, shopping mall, etc. and reveal that land, housing and shop rents increased in parallel with the construction investments. Consequently, İzmir has become a more profitable area in terms of capital as a result of removing the obstacles in front of the production of residences and shopping malls located in Çeşme, Urla, Bayraklı, Konak, Bornova and Karşıyaka districts, with the help of the parcel-based development plans (Özkan et al., 2019).

The role of the central government in the process should not be ignored, considering the magnitude of the rent obtained in development discourses in parallel with the multi-storey buildings surrounding the city and the destruction of the environment / nature.

When we look at the İzmir Urban Crime Map, it is seen that the projects and applications that cause or may cause public damage and the risk of destroying the rural areas are proportionally higher. In this context, a participatory and ecologically sensitive planning approach focusing on the public interest; legal processes within the scope of zoning crimes and public pressure in the practices that do not constitute a crime as a legal act may prevent the crimes against the urban. In addition, crimes against the urban must be placed in a legal framework in order to efficiently prevent the crimes and to punish those who commit the crimes.

Kaynakça/References

- Boggs, S. L. (1965). Urban crime patterns. *American Sociological Review*, 30 (6), 899-908.
- Boob, T. N., & Rao, Y. R. M. (2012). Violation of building Bye-Laws and development control rules: A case study, *IOSR Journal of Mechanical and Civil Engineering* 2 (4), 48-59.
- Chiodelli, F. (2019). The illicit side of urban development: Corruption and organised crime in the field of urban planning. *Urban Studies*, 56 (8), 1611-1627.

- Çelik, Ş. (2007). *Türk inşaat sektörü ve inşaat sektörünün ülke ekonomisindeki etkilerinin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Geray, C. (2007). Güvenli kent ve kente karşı suçlar üzerine. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten 55: Kent ve Suç*, 6, 50-56.
- Giyik, A. (2018). İmar kirliliğine neden olma suçu, *TBB Dergisi*, 134, 71-114.
- Green, P. (2005). Disaster by design: corruption, construction and catastrophe. *British Journal of Criminology*, 45 (4), 528-546.
- Karasu, M. A. (2009). *Kente karşı suç: imar uygulamaları bağlamında kente karşı işlenen suçlar*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Karo, E. (2016). *Kente karşı işlenen suçlar üzerine bir çözümleme: Bosna Hersek örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, R. (2007). Kente Karşı Suç. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten 55: Kent ve Suç*, 6, 45-47.
- Mekinc, J., Kociper, T., ve Dobovšek, B. (2013). The impact of corruption and organized crime on the development of sustainable tourism. *Varstvoslovje: Journal of Criminal Justice & Security*, 15 (2).
- Mengi, A. (2007). Kente karşı suç-imar suçu. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten 55: Kent ve Suç*, 6, 47-50.
- MO (2008). Mimarlar Odası, Avrupa kentsel şartı-2: Yeni bir kentlilik için manifesto, 17.06.2020 tarihinde http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/125_1.pdf adresinden erişilmiştir.
- Nelken, D. (Ed.). (1994). *White-collar crime*. Aldershot, England: Dartmouth. 355-392
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da neoliberal kentleşme modelinin sosyo-mekânsal izdüşümleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-40.
- Öktem, B. (2006). Neoliberal küreselleşmenin kentlerde inşası: AKP'nin küresel kent söylemi ve İstanbul'un kentsel dönüşüm projeleri. *Planlama*, 36, 53-65.
- Özkan, S. P., Hazar, D., Özyiğit, M., Çelik, A., ve Aktaş, A. (2019). Sermayenin mekân arayışları: 2016-2018 yılları arası İzmir inşaat sektörü örneği, *Ege Mimarlık* (104), 52-57.
- Penpecioglu, M. (2013). Büyük ölçekli kentsel projeler, mekânın üretimi ve neo-liberal hegemonya: İzmir örneğinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Megaron*, 8 (2), 97-114.
- Simkus, A. A. (1978). Residential segregation by occupation and race in ten urbanized areas, 1950-1970. *American Sociological Review*, 43, 81-93.
- Tekeli, İ. (1994). *Kente karşı işlenen suç mu? Yoksa kentlinin gasp edilen hakkı mı?*, Bozkurt Güvenç'e Armağan, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 463-473.
- TMMOB İzmir İKK, EGEÇEP ve Doğa Derneği, (2017). *İzmir ve bölgemizde planlanan rant projeleri hakkında rapor*, İzmir.
- TMMOB İzmir İKK (2019). İzmir kent suçları haritası. 04.11.2019 tarihinde <http://www.kentsuclari.org> adresinden erişilmiştir.

Tseng, P. K., Chiang, C. M., Hu, H. Y., ve Chen, C. Y. (2008). Categories of building violations and environmental externalities-empirical observation in Taiwan, *Proceedings*, 1-20. http://www.prrs.net/Proceedings/..%5CPapers%5CTseng_Categories_Of_Building_Violations_And.pdf adresinden erişilmiştir.

Yerel Yönetimlerde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ile Hizmet Talebi Arasındaki İlişki: Antalya Muratpaşa Belediyesi Örneği

*

Nilüfer Gürer¹

ORCID: 0000-0001-5476-9382

Bengi Demirci²

ORCID: 0000-0002-7515-4982

Öz

Çalışmanın amacı, vatandaşlar ile belediyeler arasındaki ilişkinin, sosyo-ekonomik ve teknolojik alandaki değişimlerden nasıl etkilendiğini araştırmak ve bu değişimin aynı belediye sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarına göre değişiklik gösterip göstermediğini, gösteriyorsa nasıl bir değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, vatandaşların belediyeden talep etmiş oldukları hizmetlerin içeriğinin ve talep yönteminin, onların sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile yakından ilişkili olduğu hipotezinden yola çıkılarak, farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip olan bölgelerdeki hizmet taleplerinin içerik, sayı ve yöntem olarak karşılaştırmalı biçimde analiz edilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmada, Antalya Muratpaşa Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların belediyeden yapmış oldukları hizmet talepleri ve bunları talep etme yöntemleri dört farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik grubuna göre değerlendirilmiştir. Bu kapsamda vatandaşların taleplerinin içeriği ve bu taleplerini Belediye'ye iletmeye yöntemlerine ait veriler frekans dağılımlarına bakılarak analiz edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre, vatandaşların sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri arttıkça belediyelerden yapmış oldukları hizmet taleplerinin de arttığı ve talep yöntemi olarak da çağrı merkezi ve başvuru masasının ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Vatandaşların belediyeden yapmış oldukları taleplerin içeriğine bakıldığında ise, çevre ve sosyal yardım konularının öne çıktığı görülmekle beraber, günümüz kentlerinde sıkça karşılaşılan ekonomik ve sosyal değişimlerin (tüketim toplumu, yaşlanan toplum vb.) ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan taleplerin de yerel yönetimlere iletildiği açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, Belediye hizmetleri, Sosyo-ekonomik gelişmişlik

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, E-mail: nilufergurer@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi E-mail: bengidemirci@gmail.com

The Relation Between Socio-Economic Development Level and Service Demand in Local Governments: The Case of Muratpasa Municipality of Antalya Province

*

Nilüfer Gürer³

ORCID: 0000-0001-5476-9382

Bengi Demirci⁴

ORCID: 0000-0002-7515-4982

Abstract

The aim of this study is to understand how the relationship between the citizens and the municipalities are affected by socio-economic and technological changes and to analyze whether the effect of these changes differ due to socio-economic development levels. In this regard, this study analyzes the type, quantity and method of interaction in the service demands made from the municipality according to different socio-economic development levels in the same municipal area.

In this research, service demands made by the residents from the Muratpasa Municipality (Antalya) and their way of expressing these demands are analyzed according to four different socio-economic development zones. Frequency distribution of the data on the content/type of the demands of the residents and of the data on the method they prefer to communicate these demands are examined.

Findings show that the number of demands made by the citizens increase as their socio-economic development level increases. Call center and information desk are the two most preferred/used channels for contacting the Municipality. While demands about environmental and social support issues are ranking high, it is seen that demands resulting from the frequently encountered economic and social urban changes (e.g. consumer society, ageing communities) are passed onto the local governments.

Keywords: *Local government, Municipal services, Socio-economic development*

³ Assoc. Prof., Akdeniz University, E-mail: nilufergurer@gmail.com

⁴ Assist. Prof., Akdeniz University, E-mail: bengidemirci@gmail.com

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve içinde olduğumuz küreselleşme süreci hem yerel yönetimlerden talep edilen hizmetlerin içeriğini, hem de bunları talep etme biçimini etkilemektedir. Bu taleplerin ve sunulan hizmetlerin değişiminde, kentlerde yaşanan sosyo-ekonomik değişimler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk, yaşlı/genç nüfus dağılımı gibi konuların da etkisi göz ardı edilemez. Bu çerçevede, hizmet sunumunda ön planda olan yerel yönetim birimlerinden belediyelerin sunmuş olduğu ve onlardan beklenen klasik belediyeçilik hizmetlerinin de değişmeye başladığı görülmektedir. Belediyeler artık klasik hizmetlerinin yanında, vatandaşlardan gelen talepler doğrultusunda yeni konularda da görev üstlenmek durumunda kalmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, belli ölçülerde değişikliğe uğramakla beraber, sosyal belediyeçilik uygulamalarının önemli ölçüde belediyelerin gündeminde olmaya devam ettiğini görmekteyiz. Yine bu kapsamda günümüz koşullarında gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin ışığında, belediye-vatandaş ilişkilerinde, gelen taleplere cevap verebilmek için, internet tabanlı iletişim yöntemlerinin kullanımında artış olması beklenmektedir.

Bu çalışmada, yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan hipotezlerin Antalya Muratpaşa Belediyesi özelinde test edilmesi amaçlanmış ve bu kapsamda vatandaşların belediyeden yapmış oldukları hizmet taleplerinin içeriği ve bu taleplerini belediyeye iletme yöntemleri, belediye sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri göz önüne alınarak incelenmiştir. Vatandaşlarla olan iletişiminde klasik yöntemlerin yanında daha güncel ve dijital yöntemleri sistemine entegre etmeyi deneyen bir yerel yönetim birimi olan Antalya Muratpaşa Belediyesi örnek çalışma alanı olarak seçilmiştir. Belediye, sahip olduğu nüfus büyüklüğü açısından Antalya'nın ikinci en büyük belediyesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde, belediyelerin sundukları kentsel hizmetlerdeki değişim incelenmiş, bu çerçevede Türkiye'deki belediyeçilik anlayışının geçirdiği sürece değinilmiştir. İkinci bölümde, vatandaşların belediye ile iletişim kurmak/hizmet talebinde bulunmak için tercih ettikleri yöntemler üzerinde durulmuş ve bunların bilhassa bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkisiyle ne şekilde dönüşüyor olduğu irdelenmiştir. Alan çalışmasını içeren üçüncü bölümde, örnek olarak incelenen Muratpaşa Belediyesi verilerine dayanılarak, belediyenin sunduğu hizmetlerin ve bunların talep

edilme biçimlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre değişip değişmediği sorgulanmıştır. Sonuç bölümünde ise güncel gelişmelere ve değişimlere cevaben belediyelerin sundukları hizmetler ve bunları sunma biçimleri değerlendirilmiş ve ileriye yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Yerel Yönetim Hizmetlerindeki Değişim

Kamu hizmetlerinin sunumunda halka en yakın birimler olarak görülen yerel yönetimlerin yerel halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetleri sunması hem dünyada hem de ülkemizde uzunca bir süredir yerleşmiş olan bir anlayıştır. Kamu hizmetlerinin “tercihen vatandaşa en yakın olan makamlar” tarafından yerine getirilmesini öngören Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na göre (Madde 4), yerel yönetimler “kamusal işlerin önemli bir bölümünü, kanunla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanına” sahiptirler (Madde 3) ve “yetki alanlarının dışında bırakılmamış olan tüm konularda faaliyette bulunabilirler” (Madde 4) (Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, 1992).

En yaygın yerel yönetim türü olan belediyeler, kentte yaşayan halkın ortak ihtiyaçlarını giderecek kamu hizmetlerini/mallarını üreten kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Tekeli, 1977, s.33; Tekeli, 2009, s.265-266). Belediyelerin, sınırları dahilinde yaşayan vatandaşlara, ödedikleri vergilerin karşılığı olarak bir takım hizmetleri sunmaları gerektiği mantığından hareketle ilgili hizmetlerin belediyeler tarafından verilmesi öngörülmektedir. Hizmetin vatanndaşa en yakın olan birim tarafından sunulması, yerel ihtiyaçların daha çabuk tespit edilip hizmet sunumunun daha çabuk gerçekleştirilmesi, daha katılımcı bir yöntemin hayata geçirilmesi gibi yerinden yönetimin avantajlı yönlerinin üzerine kurulmuş olan bu yaklaşım belediyelerin hizmet sunumunun arka planını oluşturmaktadır.

Belediye hizmetleri denilince, belediye sınırları içerisinde yaşayan halkın mahalli müşterek nitelikte olan imar, altyapı, ulaşım, su ve kanalizasyon, atık yönetimi, parklar ve yeşil alanlar, itfaiye, mezarlık ve cenaze, zabıta, işyeri ruhsatlandırmaları ve denetimi, gıda denetimi ve halk sağlığı, eğitim, kültür vb. konularda ihtiyaç duydukları temel hizmetler akla gelmektedir.

Belediyelerin sundukları hizmetler belediyenin ekonomik ve yasal durumunun yanında coğrafi, tarihsel ve geleneksel özelliklerine göre de değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, bu hizmetler ülkeden ülkeye hatta aynı ülke içerisinde bir belediyeden diğerine değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin bir

belediye deniz ulaşımı hizmeti sunuyorken, deniz kenarında bulunan bir diğeri bu hizmeti sunmayabilir. Ya da biri pasaportların verilmesi hizmetini yürütüyorken bir başka belediyenin böyle bir görevi olmayabilir. Bununla birlikte, yukarıda sayılan temel hizmet alanları evrensel ölçekte değerlendirildiğinde belediyeler tarafından sunulan temel/klasik hizmetler olarak ele alınabilirler.

Yine belediye hizmetlerinin sunum yöntemi de belediyeden belediyeye farklılık gösterebilir. Hizmetler doğrudan belediyeye bağlı bir birim tarafından sunulabileceği gibi üçüncü kişiler tarafından da sunulabilir. Çalışmanın kapsamını fazlasıyla genişleteceği için belediye hizmetlerinin sunum yöntemlerine çalışmada yer verilmeyecektir.

Türkiye özelinde bakıldığında, yukarıda özetlenen genel yaklaşımın geçerli olduğu bir belediye hizmetleri sunma modelinin bulunduğu görülmektedir. Gerek Anayasa, gerekse Belediye Kanunu ve ilgili diğer düzenlemeler ile uzunca bir süredir Belediyeler mahalli müşterek nitelikte olan kamu hizmetlerinin sunumunda önemli aktörler olarak varlıklarını sürdürmektedirler (T.C. Anayasası Madde 127; 5393 Sayılı Belediye Kanunu). Buradan çıkarılabilecek tanıma göre, belediye “belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan, karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip ve merkezi idarenin vesayet denetimine tabi olan kamu tüzel kişisidir” (Gözler, 2018, s.188).

Türkiye’de belediyelerin sundukları hizmetlere bakıldığında, açıkça herhangi bir yerde yazılmamış olsa da, gerek literatürde gerekse uygulamada yerleşmiş olan bir ayırım göze çarpmaktadır. Buna göre, belediyelerin görevlerinin “mecburi” ve “isteğe bağlı” görevler olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. (Gözler, 2018, s.192; Şarbak, 2017, s.31; Türkiye Belediyeler Birliği [TBB], 2020) Genel kabul görmüş bu ayırımdan hareketle, 5393 sayılı Belediye Kanununun 14. Maddesinin a bendinde sayılan görevlerin belediyelerin mecburi görevleri olduğu, b bendinde sayılanların da belediyelerin isteğe bağlı görevleri olduğu kavramsallaştırılması yerleşmiştir.

Bu çerçevede belediyelerin mecburi görevleri şu şekilde özetlenebilir (Şarbak, 2017, s.31-39; TBB, 2020): İmar (kentlerin imar planlarını yapmak ve yapılışmayı denetlemek), altyapı (kent içi yol, kaldırım, meydan ve parkların yapımı, bakımı ve onarımı), ulaşım (kent içi toplu ulaşım), su ve kanalizasyon (suyun kent içinde dağıtımı ve işletmesi, atık suyun arıtılması), atık yönetimi (atık su yönetimi, katı atıkların toplanması, ayrıştırılması, geri dönüşümü ve depolanması), parklar ve yeşil alanlar, yerel mimarinin korunması, itfaiye,

mezarlık ve cenaze hizmetleri, işyerlerinin ruhsatlandırılması ve denetlenmesi. Mecburi görevler olarak sınıflandırılan bu hizmetlerin yanında, belediyeler yoksullukla mücadele, eğitim, kültür ve spor hizmetleri, sosyal yardımlar, beceri kazandırma ve meslek kursları, hastalara evde bakım hizmetleri, devlet okullarının yapım ve bakımı gibi hizmetleri de üstlenmektedirler (Şarbak, 2017, s.31-39; TBB, 2020).

Çalışmanın sonraki bölümlerinde, yapılan araştırma verileri üzerinden de tartışılacağı gibi, değişen sosyo-ekonomik ve teknolojik koşullar neticesinde hem belediyelerden talep edilen hem de belediyelerin üstlenmek durumunda kaldıkları hizmetlerde değişiklik olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla, burada sayılmış olan görevlere eklemeler/çıkarmalar yapılabildiği gibi belli hizmet alanlarına belli dönemlerde daha fazla veya daha az yoğunlaşıldığı görülmektedir.

Belediyelere birçok alanda farklı görevler vermiş olan Kanun, bu görevlerin yerine getirilmesinde öncelik sırasının belediyenin mali durumuna ve hizmetin ivediliğine göre belirleneceğini söylemektedir (Madde 14/3). Yine Kanuna göre belediyeler hizmetleri vatandaşlara en yakın yerde, en uygun yöntemle sunacaklar ve hizmetlerin sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulayacaklardır (Madde 14/4).

Belediyeler, birçok alanda yürütecekleri hizmetler için iç yapılanmalarını da düzenlemek durumundadırlar. Kanun, belediyelerin, nüfus, fiziki ve coğrafi yapı, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin gerektirdiği biçimde uygun birimleri belediye meclislerinde alacakları kararlar ile kurabileceklerini belirtmiştir (Madde 48). Buna dayanarak belediyeler fen işleri, zabıta gibi temel hizmet birimlerinin yanında, sözü edilen durumlara cevaben gerekli hizmetleri sunabilmek için kendi içlerinde farklı hizmet birimleri oluşturabilmektedirler. Bunun sonucunda da farklı belediyelerde, temizlik işleri müdürlüğünden kreş müdürlüğüne uzanan farklı hizmet birimlerinin faaliyet gösterdiği izlenmektedir.

Türkiye’de belediyelerin yürüttükleri kentsel hizmetler genel itibarıyla yukarıda anlatılan genel çerçevede sürdürülmüş olmakla beraber, söz konusu hizmetlerin içeriği ve kapsamında, yaşanan sosyo-ekonomik gelişmelerin de etkisiyle dönemsel olarak değişiklikler olmuştur. Nüfusun az, kentleşmenin yavaş olduğu Cumhuriyetin ilk yıllarında halk sağlığı, imar, altyapı, sosyal yardım ve nüfusu artırmaya yönelik hizmetler belediyelerin görevleri arasında ön plana çıkmaktaydı (Tekeli, 1977, s.33; Tekeli, 2009, s.32, 41). Burada elbette farklı alanlarda izlenen devlet politikaları, siyasi konjonktür vb.

faktörlerin etkili olduğu da not edilmelidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan hızlı kentleşme ile belediyelerin ilgilenmek durumunda kaldıkları hizmet alanları çeşitlenmiş, trafik düzenlemesi, içme suyu, konut sorunu gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Planlı kalkınma dönemine geçilmesi ile birlikte belediyelerin ekonomik hayatı düzenlemeye yönelik görevler üstlenerek belli meslekler için ücret tarifeleri ve belli gıda maddeleri için azami satış fiyatı belirleme görevlerini üstlendikleri ve denetim yetkilerini genişlettikleri görülmüştür (Tekeli, 2009, s.196-198). Türkiye’de 1970’li yıllarda gündeme gelen toplumcu belediyecilik anlayışı ile belediyelerin kamu malı/hizmeti sunmalarının yanında piyasa malları üretimi, konut/arsa üretimi gibi alanlara girmesi öngörülmüştür. Demokratik ve katılımcı olmanın yanı sıra belediyelerin sosyal adaletçi olmaları, üretici olmaları, tüketimi düzenlemeleri ve kaynak yaratmaları gerektiği üzerinde durulmuştur (Tekeli, 1977, s.33; Tekeli, 2009, s.252-255). 1980 sonrası dönemde belediyelerin yetkilerinde bir artış gözlenmiştir ve belediyelerin faaliyetlerinin özellikle imar ve altyapı projeleri konularında yoğunlaştığı görülmektedir (Şengül, 2001, s.109; Tekeli, 2009, s.279, 281). Bu dönem için yapılan yorumlardan biri de belediyelerin gerek kaynak yetersizliği gerekse artan vesayet denetimi neticesinde görev alanlarını merkezi yönetime bırakmak durumunda kaldıkları yönündedir (Tekeli, 2009, s.294-298). Bir diğer değerlendirme de, önceki dönemin, emeğin yeniden üretimini merkeze alan kentsel hizmet sunumu modelinin, bu dönemde yerini sermayenin yeniden üretimini merkeze alan kent girişimciliğine dayalı hizmet sunma modeline bıraktığıdır (Şengül, 2001, s.108). Sonraki dönemde iyice ağırlığını hissettirmeye başlayan küreselleşme-yerelleşme dinamikleri, teknolojik gelişmeler, küresel ölçekte rekabet eden kentler olgusu ve bunların kentler ve kentlerde yaşayanlar üzerindeki etkileri de belediyelerin sundukları hizmetler üzerinde etkili olmaktadır. Bu çerçevede söz gelimi meslek edindirmeye ve istihdama yönelik veya bilgisayar kullanımına yönelik kurs hizmetlerinin belediyeler tarafından sunulduğu görülmektedir.

Değişen teknolojik, demografik, sosyo-ekonomik, siyasi, kültürel vb. koşulların belediye hizmetlerini belirgin bir biçimde etkilediği görülmektedir. Bu etki neticesinde, hem vatandaşların belediyelerden talep ettikleri hem de belediyelerin sundukları “klasik” belediye hizmetlerinin yanında, enerji, çevrenin korunması, yetişkinlerin eğitimi, özelleştirilmiş sosyal hizmetler (belli hastalıklara yönelik hizmet talepleri gibi), istihdam vb. konulardaki hizmet talepleri/sunumu ön plana çıkarmaya başlamıştır. Örneğin, çevre bilincinin gelişmesiyle birlikte gerek vatandaşların yerel yönetimlerden talep ettikleri,

gerekse yerel yönetimler tarafından hayata geçirilen geri dönüşüm projelerinin arttığı görülmektedir. Ya da tüketim toplumu olma yolunda hızla ilerlemenin bir yansıması olarak kentlerde, yerel yönetimlere daha fazla evden atık eşya toplanması talebi geldiği görülmektedir. Toplumda artan sağlıklı yaşam bilincine paralel olarak vatandaşların belediyelerden daha fazla spor sahası, spor kursları ya da açık yeşil alan talep ettikleri gözlenmektedir. Yine benzer bir şekilde, yaşlanan nüfus ve yaygınlaşmaya başlayan belli hastalıklar, belediyelerden bu hastalıklara ve yaşlılara yönelik evde bakım, yaşlı kreşi gibi hizmetlerin talep edilmesine yol açmaktadır. Bir başka örnek, işsizliğin arttığı dönemlerde belediyelerden talep edilen meslek edindirmeye yönelik kursların sayısındaki artış olabilir. Belediye hizmetlerindeki (belediyelerin sunduğu hizmetlerin içeriğindeki) bu tip değişimler, dünyada olduğu gibi Türkiye özelinde de gözlemlenmektedir. Konuyla ilgili, özel olarak belediye örneklerine bakarak bu değişimi görebilmek vakalar bazında olanaklı olsa da⁵ henüz kapsayıcı literatür çalışmaları bulunmamaktadır. Bu araştırmanın alandaki çalışmalara bu yönden de katkı sağlaması umulmaktadır.

Yerel Yönetimlerle İletişim ve Hizmet Talebi

Yönetişim kavramı, yerel yönetimler açısından dünya literatüründe öne çıkan temel kavramlardan birisidir. Şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım, eşitlik, etkinlik, verimlilik gibi temel kavramların merkeze alındığı bu yönetim anlayışı, farklı aktörlerin biraradalığını dikkate alan, toplumun farklı kesimlerine karar alma süreçlerine katılma ve söz söyleme imkânı sunan bir yönetim biçimi olarak da tanımlanabilir (Ruige, Üskent ve Micka, 2014, s.11). Yapısı gereği iyi yönetişimin temelinde, yerel yönetimlerin vatandaşlar ile kurduğu ilişkinin de güçlü olması yer almaktadır.

21. yy.da hız kazanan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ve gündelik yaşama entegrasyonu sadece bireyler arası iletişim için değil, aynı zamanda vatandaşların resmi kurum ve kuruluşlar ile karşılıklı iletişimi, etkileşimi,

⁵ Örneğin, Danimarka'da değişen sosyo-ekonomik koşullara paralel olarak belediyelerin üstlenmeye başladıkları hizmetler arasında çevrenin korunması, evde bakım, istismarın önlenmesi, terk edilmiş çocukların bakımı, göçmenlerin ve mültecilerin entegrasyonu gibi hizmetler sayılmaktadır (KL - Local Government Denmark, 2020).

Hollanda'da belediyelerin belediye sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlara ait kişisel kayıtlardan oluşan veri tabanı tutulması, çevre yönetimi kanununun uygulanması, sosyal destek programlarının uygulanması gibi görevlere ağırlık verdiği görülmektedir (Government of the Netherlands, 2020)

bilgi alışverişlerini ve hizmet taleplerini de etkilemektedir. Son dönemde yoğun bir biçimde kullanılan elektronik platformların ve özellikle de sosyal medya araçlarının farklı paydaşlar tarafından kullanılması, yerel yönetimleri de bu platformlarda yer almaya yönlendirmiştir.

Vatandaşların kamu kurum ve kuruluşlarından ve bu kapsamda yerel yönetimlerden de bilgi ve hizmet alabilmek için tercih ettikleri iletişim yöntemleri değişkenlik göstermektedir. Geleneksel yöntemler olarak tanımlanan yüz yüze görüşme, telefon ile görüşme ve yazılı iletişim kurma yöntemlerine, 1980'lerden sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle, e-posta ve web sitesi gibi iki yeni (online) iletişim kanalı eklenmiştir (Ebberts, Pieter-son ve Noordman, 2008, s.184; Reddick, Abdelsalam ve Elkadi, 2012, s.228).

Literatür araştırması, dünyada yerel yönetimlerin vatandaşlar ile iletişim kurarken, gelişen bilgi teknolojilerinin de desteği ile, hem interaktif iletişim sağlanabilmesi hem de bu iletişimin daha hızlı ve şeffaf olabilmesi için sosyal ağları da içeren şekilde, internet tabanlı iletişim yöntemlerine yöneldiklerini göstermektedir (Aji, Suroyya ve Dewi, 2017, s.2; Cohen, 2006, s. 52; Hofmann, Beverungen, Räckers ve Becker, 2013, s.388; Mahmood, Weerakkody ve Chen, 2019, s.2-3; Vivier, Seabe, Wentzel ve Sanchez, 2015, s.81) Bu noktada, internet tabanlı (online) iletişim yöntemlerinin vatandaşlar tarafından da tercih edilip edilmeyeceği önemli bir araştırma sorusudur.

Hükümetler, tıpkı özel sektörde olduğu gibi vatandaş etkileşimlerini çeşitli kanallardan yönetme ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Geleneksel yöntemlerle hizmet sunumunun online kanallarla hizmet sunumundan daha maliyetli olduğu tespitinin üzerine, kamu kurum ve kuruluşları ve özelde de yerel yönetimler, bu konulara yönelik alternatif çözüm arayışlarına öncelikli hedefleri arasında yer vermektedirler (Plattfaut vd., 2013, s.1983; Pieter-son, 2010, s.37). Online yöntemlerle hizmet sunumlarının yapıldığı durumlarda yine dünya literatüründe tartışılan bir önemli konu da dijital ayrışma (digital divide) konusudur. Yerel yönetimlerin hizmet sunduğu farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesindeki vatandaşların, dijital platformlara eşit düzeyde erişimlerinin olup olmadığı önemli bir kriterdir. Demografik özellikler ve ekonomik gelir düzeyleri, kişilerin internet kullanım tercihlerini ve sıklığını belirle-mekte (Plattfaut vd., 2013, s.1984; Reddick vd., 2012, s.232), bu ise kamu kurum ve kuruluşlarından hizmet taleplerini ve bu kurumlarla iletişim biçimlerinde tercih edecekleri yöntemleri seçmede etkili olmaktadır. Pieter-son ve Ebberts tarafından yapılan bir araştırmada gelişmiş ülkelerde vatandaşların kamu kurum ve kuruluşları ile iletişim yöntemi olarak geleneksel yöntemleri tercih ettikleri, ilk üç sırada elektronik iletişim kanallarının yer almayıp bu

sıralamayı telefon, yüz yüze görüşme ve yazılı iletişim yöntemlerinin oluşturduğu belirtilmiştir (Pieterse ve Ebbers, 2008, s.228). Bu bakış açısıyla, toplumun her kesimine hizmet eden yerel yönetimlerin gerekli kapsayıcılığı sağlayacak şekilde farklı iletişim kanallarını bir arada kullanmaları gerektiği açıktır.

Muratpaşa Belediyesi'nde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ile Hizmet Talebi Arasındaki İlişki

Araştırmada, Antalya Muratpaşa Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların belediyeden yapmış oldukları hizmet talepleri ve bunları talep etme yöntemleri dört farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik grubuna göre değerlendirilmiştir. Belediye sınırlarında yer alan mahallelere ilişkin sosyo ekonomik gelişmişlik grupları oluşturulurken Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verileri temel alınmış, TÜİK çalışmaları ile benzer olarak, çalışma alanı için dört farklı gelişmişlik durumu belirlenmiştir (A: çok gelişmiş, B: gelişmiş, C: az gelişmiş, D: gelişmekte olan).

Çalışmada kullanılan hizmet taleplerinin içerik ve talep edilme yöntemlerine ilişkin veriler, 2018 yılına ait olup, Muratpaşa Belediyesi'nden temin edilmiştir. Söz konusu veriler vatandaşların Muratpaşa belediyesine farklı yöntemlerle ulaşarak ilettikleri taleplerinin belediye görevlilerince ilgili birimlere (müdürlüklere) iletilmek üzere kayıt altına alınması sonucu elde edilen verilerdir. Veri toplama sırasında gerçekleşmiş olabilecek hatalı sınıflandırma, kodlama, yönlendirme vb. durumlar çalışmanın kısıtlılığı olarak değerlendirilebilir.

Vatandaşların taleplerinin içeriği ve bu taleplerini Belediye'ye iletme yöntemlerine ait veriler frekans dağılımları ele alınarak değerlendirilmiştir. Belediyeden talep edilen hizmetlerin içeriğinin ve talep edilme yöntemlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre ne şekilde değiştiği analiz edilirken, tüm birimlere gelen toplam talep sayısı ilçe belediyesi nüfusu (2018 nüfusu 495.688 kişi) ile oranlanmış, tüm müdürlüklere iletilen taleplerin nüfusa oranının %1 ve üzerinde olduğu birimler değerlendirilmeye alınmış, talep sayısının çok az olduğu ve hesaplamalarda %0 olarak bulunan müdürlükler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte sıralamada onuncu sırada yer alan 'dış yönlendirmeler'⁶ başlığı da çalışma konusu dışında bırakılmıştır.

⁶ Belediyeye gelen taleplerden, belediyenin görev ve hizmet kapsamı dışında kalanlarının, ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirilmesi konusunu kapsayan başlık.

Bu haliyle ilk dokuz birime gelen talepler tüm taleplerin %90'ını oluşturmuştur.

Muratpaşa Belediyesi'nde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Hizmet Talepleri

Vatandaşlardan belediyeye gelen talepler belediye görevlileri tarafından içeriklerine göre değerlendirilip aşağıdaki tabloda görülen ilgili 35 hizmet birimine yönlendirilmiştir. Belediyenin tüm birimlerine gelen toplam talep sayısı 119.427'dir. Birimlere gelen hizmet talep sayıları ve yüzdesi tabloda gösterilmiştir. Buna göre, en fazla talebin Temizlik İşleri Müdürlüğü'ne (21549 talep), en az taleplerin ise Gecekondu ve Sosyal Konutlar Müdürlüğü ve Teftiş Kurulu Müdürlüğü'ne (1er talep) gittiği görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Hizmet Birimlerine Göre Talepler

Hizmet Birimi	Kayıt Sayısı	%
Temizlik İşleri Müdürlüğü	21.549	18
Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü	18.083	15
Çevre Koruma Ve Kontrol Müdürlüğü	17.410	15
Zabıta Müdürlüğü	13.007	11
Fen İşleri Müdürlüğü	11.627	10
Park Ve Bahçeler Müdürlüğü	10.061	8
Veteriner İşleri Müdürlüğü	7.324	6
Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	5.713	5
Spor İşleri Müdürlüğü	3.264	3
Diş Yönlendirmeler	2.209	2
Kreş Müdürlüğü	1.440	1
Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	1.022	1
Yapı Kontrol Müdürlüğü	1.012	1
Halkla İlişkiler Müdürlüğü	933	1
İmar Ve Şehircilik Müdürlüğü	678	1
Turunç Masa	592	0
Ruhsat Ve Denetim Müdürlüğü	505	0
Emlak Ve İstimlak Müdürlüğü	422	0
Özel Kalem Müdürlüğü	365	0
İşletme Ve İştirakler Müdürlüğü	339	0
Basın Ve Yayın Müdürlüğü	308	0
Kültür Ve Sosyal İşler Müdürlüğü	301	0
Mali Hizmetler Müdürlüğü	261	0
Plan Ve Proje Müdürlüğü	186	0
Sağlık İşleri Müdürlüğü	186	0
Kütüphane Müdürlüğü	161	0
İnsan Kaynakları Ve Eğitim Müdürlüğü	154	0
Destek Hizmetleri Müdürlüğü	144	0
Kentsel Tasarım Müdürlüğü	91	0

Bilgi İşlem Müdürlüğü	41	0
Etüt Proje Müdürlüğü	19	0
Yazı İşleri Müdürlüğü	10	0
Hukuk İşleri Müdürlüğü	8	0
Gecekondu Ve Sosyal Konutlar Müdürlüğü	1	0
Teftiş Kurulu Müdürlüğü	1	0
Toplam	119.427	100

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Birimler ve görev tanımlarına göre belediyenin yapmış olduğu sınıflandırma incelendiğinde, en fazla talebin geldiği ilk 9 birim Tablo 2’de yer almaktadır. Yöntem kısmında da açıklandığı gibi bu gruplandırma, tüm müdürlüklere iletilen taleplerin nüfusa oranının %1 ve üzerinde olduğu birimler değerlendirmeye alınarak yapılmıştır. Bu haliyle en fazla talebin gittiği ilk 9 birime giden toplam talep sayısı 108.038’tür ve tüm birimlere giden toplam taleplerin (119.427) %90’ını oluşturmuştur.

Tablo 2. Toplam talep sayılarına göre en çok talepte bulunulan 9 birim

Birim adı	Talep Sayısı
Temizlik İşleri Müdürlüğü	21.549
Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü	18.083
Çevre Koruma Ve Kontrol Müdürlüğü	17.410
Zabıta Müdürlüğü	13.007
Fen İşleri Müdürlüğü	11.627
Park Ve Bahçeler Müdürlüğü	10.061
Veteriner İşleri Müdürlüğü	7.324
Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	5.713
Spor İşleri Müdürlüğü	3.264
Toplam	108.038

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye’ye gelen toplam taleplerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre dağılımı şu şekildedir: A grubu %31, B Grubu %25, C Grubu %25 ve D Grubu %19. Buna göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi arttıkça genel olarak belediye ile iletişime geçme ve belediyeden hizmet talebinde bulunma eğilimi artış göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Muratpaşa Belediyesi'nde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Hizmet Talepleri

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi	Hizmet Talep Sayısı	Hizmet Talep Yüzdesi (%)
A	36.452	31
B	30.298	25
C	30.060	25
D	22.617	19
Toplam	119.427	100

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Durumuna Göre Belediyeden Talep Edilen Hizmetlerin İçeriği

En çok talebin geldiği ilk dokuz birim incelenirken, bunlara yöneltilen taleplerin içeriğine odaklanılmıştır. Bu çerçevede takip eden kısımda, birimler ve görev tanımları değil taleplerin içerikleri öncelikli olduğundan, içeriklere göre yeni bir sınıflandırma yapılmış, birim isimleri sınıflandırma dışı bırakılmıştır. Bu yaklaşımla, benzer içeriklerin farklı birimlerin altında tanımlanmış olduğu durumlarda ilgili veriler ortak bir başlıkta toplanmış, buna karşın tanımlanamamış (diğer ve personel ile ilgili veriler gibi) veriler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan yeni içerik başlıkları Tablo 4'te verilmiştir.

Yapılan sınıflandırmada doğal yapı/peyzaj işleri ile ilişkili olan hizmetler ve bu hizmetlere ilişkin talepler ile kent mobilyaları talep, bakım ve onarımına ilişkin başvurular "Açık ve Yeşil alan düzenleme, bakım ve temizlik" başlığı altında değerlendirilmiştir. Çocuk ve yetişkin spor talepleri, spor sahaları/aletleri talep bakım ve onarımı konuları ise "Sporla ilgili talepler" başlığı altında incelenmiştir. Çevre kirliliği ve moloz ve hafriyat atıklarına ilişkin talepler "Çevre Kirliliği" başlığı altında birleştirilmiş, bununla birlikte Çevreci Komşu Kart, çöp konteyneri ile toplanan atıklar, geri dönüşüm talepleri, cadde-sokak temizliği, ev eşyası toplama ve çöp ev konuları içeriklerinin özellikleri göz önünde bulundurularak ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Bu çerçevede, belediyeye yöneltilen hizmet taleplerinin genel olarak içeriğine bakıldığında, en çok talebi alan iki konunun açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizliği (%13) ve Çevreci Komşu Kart (%11) ile ilgili talepler olduğu görülmektedir (Tablo 4). En az talebin geldiği konu başlıkları ise sırasıyla çöp ev, gıda ve hijyen, yangın ve huzurevi/yaşlı evi olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarına göre talep içerikleri

Talep içerikleri	Sosyo-ekonomik gelişmişlik				Toplam	%
	A	B	C	D		
Açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizlik	4.990	3.120	2.820	1.730	12.660	13
Çevreci Komşu Kart	2.582	2.585	3.044	2.440	10.651	11
Evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil	2.630	2.142	2.067	1.536	8.375	9
Yardım hizmetleri (Aynı ve nakdi birlikte)	1.866	2.422	2.114	1.909	8.311	9
Sokak hayvanları ve veteriner işleri	2.747	2.365	1.625	1.131	7.868	8
Çöp konteyneri ile toplanan atıklar ve ilgili işler	2.172	2.003	1.745	1.765	7.685	8
Ruhsat ve izin işlemleri	2.043	1.908	2.037	865	6.853	7
Yol ve Asfalt talepleri	1.517	1.192	1.803	1.641	6.153	6
Cenaze işleri	1.333	1.273	1.552	1.491	5.649	6
Geri dönüşüm talepleri	1.507	1.107	844	547	4.005	4
Cadde sokak temizliği	1.023	826	1.084	827	3.760	4
Ev eşyası toplama	1.311	881	901	634	3.727	4
Sporla ilgili talepler	1.374	445	703	522	3.044	3
Sosyo kültürel yapı tadilatları ve temizliği	652	606	660	578	2.496	3
Kaldırım talepleri	688	514	573	629	2.404	2
Çevre Kirliliği	347	410	378	283	1.418	1
Sosyo -kültürel hizmet ve eğitim talepleri	302	194	216	142	854	1
Çöp ev	47	48	39	19	153	0
Gıda ve hijyen	34	46	32	25	137	0
Yangın	10	37	26	33	106	0
Huzurevi ve yaşlı evi	49	32	10	3	94	0
Toplam					96.403	100

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Talep içerikleri sosyo-ekonomik gelişmişlik gruplarına göre incelenmiş ve her gruptan gelen talepler kendi içerisinde yüzdelik dilime göre sıralanmıştır (Tablo 5). Yapılan değerlendirmelerde ilk beş konu başlığı ele alınmış; bunun yanında sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından önem arz eden farklılaşmalara da değinilmiştir.

A grubunda yer alan mahallelerden gelen taleplerin içeriği incelendiğinde, açık ve yeşil alanlarla ilgili taleplerin %17 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu % 9 ile sokak hayvanları ve veteriner işleri, evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil ile ilgili talepler ve Çevreci Komşu Kart (ÇKK) ile ilgili talepler takip etmektedir. Bu sıralamada ilk göze çarpan husus, klasik belediye hizmetleri arasında değerlendirilebilecek açık ve yeşil alan ile ilgili hizmetlerin yanında sokak hayvanları, evde sosyal hizmet ve çevreci komşu kart taleplerinin ön çıkıyor olmasıdır.

B grubundan gelen talepler incelendiğinde ise sırasıyla açık ve yeşil alanlarla ilgili talepler (%13), ÇKK talepleri, yardım talepleri (aynı ve nakdi), sokak hayvanları/ veteriner işleri ile ilgili talepler ile evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil ile ilgili taleplerin öne çıktığı görülmektedir.

C grubuna bakıldığında, ÇKK ile ilgili talepler (% 13), açık ve yeşil alanlarla ilgili talepler, yardım talepleri, evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil ile ilgili talepler ve ruhsat ve izin işlemleri öncelik açısından ilk beş konuyu oluşturmaktadır.

D grubunda ise ÇKK talepleri (%13), yardım talepleri, çöp konteyneri ile toplanan atıklarla ilgili talepler, açık ve yeşil alanlarla ilgili talepler ve yol ve asfalt talepleri öne çıkmaktadır.

Tüm talep içerikleri genel olarak değerlendirildiğinde, açık ve yeşil alan ile ilgili talepler A ve B grubunda ilk sırada yer alırken, C ve D grubunda bu konuyla ilgili taleplerin ikinci ve dördüncü sıralarda yer aldığı görülmektedir. Buna karşılık C ve D grubunda ilk sırada yer alan Çevreci Komşu Kart ile ilgili talepler, A grubunda dördüncü, B grubunda ise ikinci sıraya düşmektedir. Zaman içerisinde diğer belediyelerdeki benzer uygulamalara örnek olan “Çevreci Komşu Kart Projesi” (ÇKK) ilk olarak Muratpaşa Belediyesi tarafından ambalaj atıklarının toplanması şeklinde hayata geçirilmiştir. Proje, sonrasında belediye tarafından diğer atıkların da (elektronik atık, bitkisel atık yağlar vb.) toplanmasını içerecek şekilde genişletilmiştir. Uygulamanın temelinde, vatandaşların belediyeye ilettikleri atıklar karşılığında elde ettikleri puanları market, sinema vb. yerlerde harcamaları veya bu puanları başarılı öğrencilere burs olarak aktarmaları yer almaktadır (Muratpaşa Belediyesi web sitesi, 2020). Bu haliyle değerlendirildiğinde ÇKK'nın ciddi bir ekonomik yönü olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ÇKK'ya ilişkin taleplerin C ve D bölgelerinde ilk sırada yer alması şaşırtıcı olmamalıdır. Buna karşın sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri daha yüksek olan A ve B gruplarında bir geri dönüşüm projesi olarak da adlandırılacak ÇKK'nın ilk sıralarda yer alması dikkat çekicidir. Bununla birlikte, bu çalışmada ayrı bir başlık olarak incelenen “Geri dönüşüm” ile ilgili taleplerin A ve B grubunda diğer iki gruba oranla daha öncelikli olduğu görülmektedir. Bu da ÇKK'ya ilişkin taleplerde dönüşüm kaygısından çok ekonomik getiri yönünün ön plana çıktığı şeklinde yorumlanabilir.

Dikkat çeken bir diğer konu da belediyeye iletilen sokak hayvanları ve veteriner işleri ile ilgili taleplerin A grubunda ikinci sırada yer alırken, B grubunda dördüncü sıraya, C ve D grubunda ise sekizinci sıraya düşüyor olma-

sıdır. Bu durum, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi azaldıkça artan diğer ihtiyaçlarla birlikte öncelik sırasının değiştiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Belediyelerin sundukları hizmetler arasında giderek önemi artan evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil hizmetleri ile ilgili taleplerin A grubunda üçüncü sırada yer alırken, D grubunda altıncı sıraya gerilemesi dikkat çekicidir. Bu durum A grubunda hanehalkı sayısının görece daha az ve bu ailelerde çalışan kişi sayılarının daha fazla olduğunu, bunun yanında, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi azaldıkça geleneksel aile yapısının daha fazla korunduğu ve bu ailelerin söz konusu hizmetleri kendi içlerinde sağlamaya çalıştıklarını akla getirmektedir.

Belediyeye iletilmiş olan aynı ve nakdi yardım talepleri, A grubunda ilk beş talep konusu arasında yer almazken, B ve C grubunda üçüncü sırada yer almakta, D grubunda ise ikinci sıraya çıkmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi azaldıkça bu taleplerin artıyor olması beklenen bir durumdur.

Klasik belediye hizmetleri arasında sayılan çöp konteyneri ile toplanan atıklara ve yol ve asfalta ilişkin kentsel altyapı konularına dair taleplerin, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin azaldığı bölgelerde, diğer bölgelere oranla daha ön sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Yaşam koşullarının değişmesiyle birlikte belediyeden talep edilen hizmetlerin çeşitlenmesine örnek olarak gösterilebilecek diğer konular arasında vatandaşların belediyeye ilettikleri sporla ilgili talepler (spor sahaları/aletleri/tesisleri talep/bakım/onarımı ile çocuk ve yetişkin spor kursları talepleri) ile ev eşyası toplama (kullanılmayan elektrikli eşyalar, mobilyalar vb.) gibi konular da sayılabilir.

Belediyeden talep edilen hizmetler arasında yer alan huzurevi ve yaşlı evi, çöp ev, gıda ve hijyen ve yangın konularındaki talepler sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerinden bağımsız olarak her dört grup için de son dört sırada (~%0) yer almaktadır.

Belediyeye iletilmiş olan talepler incelendiğinde, değişen güncel ihtiyaçlar ve artan bilinç seviyesi neticesinde, belediyeden talep edilen hizmetlerin çeşitlendiği ve sıralamanın buna göre şekillendiği görülmektedir. Bu kapsamda yeşil alan düzenleme/bakım/onarımı, çevreci komşu kart, evde bakım hizmetleri, hasta nakil ve sokak hayvanları ile ilgili taleplerin belirgin bir biçimde talep sıralamasında öne çıktığı gözlenmektedir.

Tablo 5. Sosyo ekonomik gelişmişlik durumlarına göre talep edilen hizmetlerdeki değişim

Öncelik sırası	Sosyo ekonomik gelişmişlik gruplarına göre talep içerikleri							
	A	%	B	%	C	%	D	%
1.	Açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizlik	17	Açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizlik	13	Çevreci Komşu Kart	13	Çevreci Komşu Kart	13
2.	Sokak hayvanları ve veteriner işleri	9	Çevreci Komşu Kart	11	Açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizlik	12	Yardım hizmetleri (Aynı ve nakdi birlikte)	10
3.	Evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil	9	Yardım hizmetleri (Aynı ve nakdi birlikte)	10	Yardım hizmetleri (Aynı ve nakdi birlikte)	9	Çöp konteynırı ile toplanan atıklar ve ilgili işler	9
4.	Çevreci Komşu Kart	9	Sokak hayvanları ve veteriner işleri	10	Evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil	9	Açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizlik	9
5.	Çöp konteynırı ile toplanan atıklar ve ilgili işler	7	Evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil	9	Ruhsat ve izin işlemleri	8	Yol ve Asfalt talepleri	9
6.	Ruhsat ve izin işlemleri	7	Çöp konteynırı ile toplanan atıklar ve ilgili işler	8	Yol ve Asfalt talepleri	7	Evde sosyal hizmet, bakım ve hasta nakil	8
7.	Yardım hizmetleri (Aynı ve nakdi birlikte)	6	Ruhsat ve izin işlemleri	8	Çöp konteynırı ile toplanan atıklar ve ilgili işler	7	Cenaze işleri	8
8.	Yol ve Asfalt talepleri	5	Cenaze işleri	5	Sokak hayvanları ve veteriner işleri	7	Sokak hayvanları ve veteriner işleri	6
9.	Geri dönüşüm talepleri	5	Yol ve Asfalt talepleri	5	Cenaze işleri	6	Ruhsat ve izin işlemleri	5
10.	Sporla ilgili talepler	5	Geri dönüşüm talepleri	5	Cadde sokak temizliği	4	Cadde sokak temizliği	4
11.	Cenaze işleri	5	Ev eşyası toplama	4	Ev eşyası toplama	4	Ev eşyası toplama	3
12.	Ev eşyası toplama	4	Cadde sokak temizliği	3	Geri dönüşüm talepleri	3	Kaldırım talepleri	3
13.	Cadde sokak temizliği	4	Sosyo kültürel yapı tadilatları ve temizliği	3	Sporla ilgili talepler	3	Sosyo kültürel yapı tadilatları ve temizliği	3
14.	Kaldırım talepleri	2	Kaldırım talepleri	2	Sosyo kültürel yapı tadilatları ve temizliği	3	Geri dönüşüm talepleri	3

15.	Sosyo kültürel yapı tadilatları ve temizliği	2	Sporla ilgili talepler	2	Kaldırım talepleri	2	Sporla ilgili talepler	3
16.	Çevre Kirliliği	1	Çevre Kirliliği	2	Çevre Kirliliği	2	Çevre Kirliliği	2
17.	Sosyo -kültürel hizmet ve eğitim talepleri	1	Sosyo -kültürel hizmet ve eğitim talepleri	1	Sosyo -kültürel hizmet ve eğitim talepleri	1	Sosyo -kültürel hizmet ve eğitim talepleri	1
18.	Huzurevi ve yaşlı evi	0	Çöp ev	0	Çöp ev	0	Yangın	0
19.	Çöp ev	0	Gıda ve hijyen	0	Gıda ve hijyen	0	Gıda ve hijyen	0
20.	Gıda ve hijyen	0	Yangın	0	Yangın	0	Çöp ev	0
21.	Yangın	0	Huzurevi ve yaşlı evi	0	Huzurevi ve yaşlı evi	0	Huzurevi ve yaşlı evi	0

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Durumuna Göre Belediyeden Hizmet Talep Etme Yöntemleri

Çalışmanın bu bölümünde vatandaşların belediyeye yönelttikleri taleplerinde hangi başvuru yöntemlerini tercih ettikleri incelenmiştir. Bu incelemede, Tablo 2’de belirtilen en fazla talebin geldiği ilk dokuz birime ait başvuru sayıları değerlendirmeye alınarak, başvuru yöntemleri sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre analiz edilmiştir (Tablo 6).

Elde edilen sonuçlara göre, geleneksel/yüz yüze iletişim yöntemlerinin online (internet tabanlı) iletişim yöntemlerine kıyasla açık ara önde olduğu (%93) görülmüştür. Geleneksel iletişim yöntemleri olarak ele alınan çağrı merkezi %84, başvuru masası %6, gezici ekip %2, dilekçe %1 oranında tercih edilmiştir. Açık kapı ve özel kalem kanalıyla yapılan başvurular %1’in altındadır. Online iletişim yöntemleri toplamda %5 oranında tercih edilmiş olup, tercihler e-posta/websitesi %4, Belediyenin Facebook hesabı %1, ve diğer tüm online kanallar (Belediye Başkanının Facebook hesabı, Belediyenin ve Belediye Başkanının Twitter hesapları, Belediyenin mobil uygulaması) birlikte %1 oranındadır. Cimer ve Bimer kanalları ile yapılan başvurular hem online hem de yüz yüze başvuru yöntemlerinden oluştuğu için iki gruba da dahil edilmemiştir. Online başvuru yöntemleri kendi içinde değerlendirildiğinde, belediyenin resmi e-posta adresi ve web sitesinin, belediyeye ve Belediye Başkanına ait sosyal medya hesaplarına kıyasla daha fazla tercih edildiği görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre başvuru biçimleri

Başvuru biçimi		Toplam	%	Toplam	%
Çağrı Merkezi	A	26923	30	90302	84
	B	22578	25		
	C	23011	25		
	D	17790	20		
Başvuru Masası	A	2675	41	6529	6
	B	1583	24		
	C	1284	20		
	D	987	15		
E-Posta-Websitesi	A	1323	32	4149	4
	B	1082	26		
	C	985	24		
	D	759	18		
Gezici Ekip	A	539	21	2610	2
	B	553	21		
	C	1067	41		
	D	451	17		
Cimer	A	229	21	1090	1
	B	313	29		
	C	307	28		
	D	241	22		
Bimer	A	213	22	952	1
	B	312	33		
	C	257	27		
	D	170	18		
Facebook Belediye	A	253	33	771	1
	B	186	24		
	C	161	21		
	D	171	22		
Dilekçe	A	297	41	724	1
	B	205	28		
	C	143	20		
	D	79	11		
Facebook Başkan	A	144	28	507	0
	B	144	28		
	C	124	24		
	D	95	19		
Twitter Belediye	A	91	44	208	0
	B	39	19		
	C	47	23		
	D	31	15		
Mobil	A	20	24	82	0
	B	24	29		
	C	26	32		
	D	12	15		
Açık Kapı	A	8	14	58	0
	B	24	41		
	C	15	26		
	D	11	19		

Tablo 6. (Devamı) Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre başvuru biçimleri

Özel Kalem	A	18	44	41	0
	B	10	24		
	C	7	17		
	D	6	15		
Twitter Başkan	A	3	23	13	0
	B	6	46		
	C	2	15		
	D	2	15		
Toplam		108036		108036	

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik durumuna göre başvuru yöntemleri incelendiğinde dört bölgede de ilk iki sırada yüz yüze iletişim yöntemlerinin (çağrı merkezi ve başvuru masası; A grubu %90, B grubu %89, C grubu %89, D grubu %91) yer aldığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi azaldıkça, çağrı merkezi kanalı ile yapılan başvuru sayısı artmakta, buna karşın başvuru masası daha az tercih edilmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin online başvuru yöntemlerini kullanmada ayırıcı bir etkisi olduğu görülmemektedir. Tüm online başvuru yöntemleri her dört grupta aynı oranlarda tercih edilmektedir (A grubu %5, B grubu %6, C grubu %5 ve D grubu %5). Bu durum örneklem alan için dijital ayrışma olmadığı şeklinde yorumlanabilir (Tablo 7).

Tablo 7. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre başvuru tercihlerindeki farklılaşma

A Grubu			B Grubu			C Grubu			D Grubu		
Başvuru Yöntemi	Sayı	%	Başvuru Yöntemi	Sayı	%	Başvuru Yöntemi	Sayı	%	Başvuru Yöntemi	Sayı	%
Çağrı Merkezi	26923	82	Çağrı Merkezi	22578	83	Çağrı Merkezi	23011	84	Çağrı Merkezi	17790	86
Başvuru Masası	2675	8	Başvuru Masası	1583	6	Başvuru Masası	1284	5	Başvuru Masası	987	5
E-Posta-Websitesi	1323	4	E-Posta-Websitesi	1082	4	Gezici Ekip	1067	4	E-Posta-Websitesi	759	4
Gezici Ekip	539	2	Gezici Ekip	553	2	E-Posta-Websitesi	985	4	Gezici Ekip	451	2
Dilekçe	297	1	Cimer	313	1	Cimer	307	1	Cimer	241	1
Facebook Belediye	253	1	Bimer	312	1	Bimer	257	1	Facebook Belediye	171	1

Cimer	229	1	Dilekçe	205	1	Fa- cebook Belediye	161	1	Bimer	170	1
Bimer	213	1	Fa- cebook Belediye	186	1	Dilekçe	143	0	Fa- cebook Başkan	95	0
Fa- cebook Başkan	144	0	Fa- cebook Başkan	144	1	Fa- cebook Başkan	124	0	Dilekçe	79	0
Twitter Belediye	91	0	Twitter Belediye	39	0	Twitter Belediye	47	0	Twitter Belediye	31	0
Mobil	20	0	Açık Kapı	24	0	Mobil	26	0	Mobil	12	0
Özel Ka- lem	18	0	Mobil	24	0	Açık Kapı	15	0	Açık Kapı	11	0
Açık Kapı	8	0	Özel Ka- lem	10	0	Özel Ka- lem	7	0	Özel Ka- lem	6	0
Twitter Başkan	3	0	Twitter Başkan	6	0	Twitter Başkan	2	0	Twitter Başkan	2	0

Kaynak: Muratpaşa Belediyesi verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmadan elde edilen sonuçların, çalışmanın başında ortaya konulan “vatandaşların belediyeden talep etmiş oldukları hizmetlerin miktarının ve içeriğinin onların sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile yakından ilişkili olduğu hipotezini” doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmanın bir diğer hipotezi gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin ışığında, belediye-vatandaş ilişkilerinde internet tabanlı iletişim yöntemlerini kullanma tercihlerinde artış olacağıdır. Ancak araştırma sonuçlarında vatandaşların belediye ile iletişim kurma yöntemi olarak hala yüz yüze iletişim kanallarını tercih ettiği görülmektedir. Bu durumda ikinci hipotezin bu çalışma özelinde geçerli olmadığı söylenebilir.

İlk hipotezden yola çıkılarak, yapılan araştırma sonucunda; vatandaşların sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri arttıkça belediye ile iletişime geçme eğilimlerinin ve belediyeden talep etmiş oldukları hizmet sayısının arttığı görülmektedir. Belediyeye yapılan taleplerin içeriğine bakıldığında ise, yine sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerinin bu taleplerin belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir. En çok talep edilen iki konunun açık ve yeşil alan düzenleme, bakım ve temizliği ve Çevreci Komşu Kart (ÇKK) ile ilgili talepler olduğu görülmektedir. ÇKK'ya ilişkin taleplerde dönüşüm kaygısından çok ekonomik getiri yönünün ön plana çıktığına dair izlenimler öne çıkmıştır.

Taleplerin içeriğine dair bir diğer gözlem de sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi azaldıkça artan diğer ihtiyaçlarla birlikte öncelik sırasının değiştiği yönünde olmuştur. Özellikle aynı ve nakdi yardım taleplerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi azaldıkça artıyor olması bu değişim için dikkat çekici bir içerik olarak izlenmektedir. Öte yandan klasik belediye hizmetleri arasında sayılan çöp konteyneri ile toplanan atıklara ve yol ve asfalta ilişkin kent sel altyapı konularına dair taleplerin, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin azaldığı bölgelerde, diğer bölgelere oranla daha ön sıralarda yer aldığı da bir diğer bulgudur.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin yanında, belediyeden talep edilen hizmetlerin içeriğinin, değişen yaşam koşulları ile birlikte çeşitlendiği de gözlenmektedir. Vatandaşların belediyeye ilettikleri sporla ilgili talepler (spor sahaları/aletleri/tesisleri talep/bakım/onarımı ile çocuk ve yetişkin spor kursları talepleri) ile ev eşyası toplama (kullanılmayan elektrikli eşyalar, mobilyalar vb.) gibi konular bu çerçevede sayılabilir.

Çalışmanın ikinci hipotezi değerlendirildiğinde ise, elde edilen sonuçlara göre vatandaşların belediyeden hizmet talep etme yöntemleri açısından, geleneksel/yüz yüze iletişim yöntemlerinin online (internet tabanlı) iletişim yöntemlerine göre açık ara önde olduğu görülmektedir. Bu durum çalışmanın bulgularının, literatürden takip edilen çalışmalarla uyumlu olduğuna işaret etmektedir. Yüz yüze iletişim yöntemleri arasında çağrı merkezinin büyük farkla önde olduğu ve onu başvuru masasının izlediği tespit edilmiştir. Online başvuru yöntemleri içinde de belediyenin resmi e-posta adresi ve web sitesinin, belediyeye ve Belediye Başkanına ait sosyal medya hesaplarına oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Öte yandan, sosyo-ekonomik gelişmişlik durumunun başvuru yöntemleri üzerinde bir etkisinin olmadığı gözlenmektedir. Tüm sosyo-ekonomik gelişmişlik grupları için ilk iki sırada yüz yüze iletişim yöntemlerinin (çağrı merkezi ve başvuru masası) yer aldığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi azaldıkça, çağrı merkezi kanalı ile yapılan başvuru sayısı artmakta, buna karşın başvuru masası daha az tercih edilmektedir. Buradan hareketle, örneklem alan için, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin online başvuru yöntemlerini kullanmada ayrırcı bir etkisinin bulunmadığı ve dijital ayrışmanın etkisinin olmadığı kanaatine varılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, teknolojik ve sosyo-ekonomik alandaki değişimlerin belediye hizmetlerinin içeriğine ve çeşitliliğine önemli etkileri olduğu görülmektedir. Bu durum, belediyelerin sundukları hizmetleri,

bunun için kurmuş oldukları yapılanmaları ve hizmet sunumundaki önceliklerini yeniden gözden geçirmeleri ve buna göre yaklaşımlar geliştirmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle aynı belediye sınırları içerisinde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine sahip vatandaşlar arasında gözlenen farklı hizmet taleplerinin dikkatlice değerlendirilip eşitsizliğe yol açmayacak şekilde gerekli adımların atılması önem arz etmektedir. Buradan bakıldığında, ülkemizde 1970'li yıllarda tartışılmaya ve uygulanmaya başlanmış olan sosyal belediyecilik anlayışının günümüz koşullarında yeniden değerlendirilip uygulama alanının geliştirilmesi bir seçenek olarak varlığını korumaktadır. Keza yine günümüzün sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmelerinin karmaşıklığı ile baş etmede yararlanılabilecek entegre/karma modeller geliştirilmesi de önemle üzerinde durulması gereken bir konu olarak öne çıkmaktadır. Yapılabilecek bir başka öneri de belediyelerin değişen koşullarda ortaya çıkan farklı hizmet taleplerine cevap verirken, kurulacak birimleri dikkatlice gözden geçirmeleri ve görev ve yetki karmaşasına sebep olmayacak şekilde gerekli birimlerin kurulmasına özen gösterilmesi olabilir.

Belediyelerin, vatandaşla olan iletişimlerini sağlarken, olabildiğince kapsayıcı yöntemler geliştirmeleri, vatandaşların kendileriyle iletişim kurma tercihlerini dikkate alarak, teknolojik ve sosyo-ekonomik alanda yaşanan değişimlere cevap verebilecek uygulamaları hayata geçirmeleri önem arz etmektedir. Geleneksel ve online iletişim yöntemlerini bir arada sunan bütüncül bir yaklaşım bu değişimlere daha rahat uyum sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, belediyelerin toplumda yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimleri ve buna paralel gelişen/gelişebilecek hizmet taleplerini iyi okumaları ve buna göre politika belirlemeleri önerilmektedir. Belediyelerin kendi sınırları içerisindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarını gidermeyi amaçlayan ve daha adil ve eşitlikçi hizmet sunumunu hedefleyen bir anlayış ile bu hizmetlere erişimi kolaylaştıracak iletişim yöntemlerini hayata geçirmek için çalışmalar yapmaları önem arz etmektedir.

Extended Abstract

The Relation Between Socio-Economic Development Level and Service Demand in Local Governments: The Case of Muratpasa Municipality of Antalya Province

*

Nilüfer Gürer

ORCID: 0000-0001-5476-9382

Bengi Demirci

ORCID: 0000-0002-7515-4982

Socio-economic changes and their resulting outcomes such as unemployment, poverty, changes in demographic structure and life styles together with the developments in information and communication technologies have affected both the content of the services demanded from the local governments and their way of demand. In this respect, services traditionally provided by and demanded from the municipalities as being the most prominent local government unit have been changing. Moreover, it is seen that social municipalism practices continue to be on the agenda of municipalities vis a vis the aforementioned changes. In addition to these, it has been detected that municipalities are inclined to adopt internet-based communication methods to respond to the demands directed by the citizens.

In general municipal services involve the provision of urban planning, infrastructure, recycling, transportation, parks and green spaces, public health, education, cultural services, etc. which are common to local residents. As it can be traced from the findings of the research, it is seen that both the services demanded from the municipalities and the services actually provided by them have been changing as a result of socio-economic changes and technological developments. Therefore, various additions/removals from the typical municipal services have been observed together with more/less concentration in some service areas during certain periods in the face of these changes.

When the services provided by the municipalities in Turkey is analyzed, it is seen that a more or less similar pattern has been followed. From the early

Republican era, services provided by the municipalities have been differentiated periodically due to the changes in socio-economic structure. It has been observed that globalization/decentralization dynamics, globally competing cities, changes in technological, demographic, socio-economic, political and cultural conditions highly affect municipal services. As a result of these effects, demands for energy, environmental protection, training for adults, specific social services (e.g. service demands for specific illnesses), employment, etc. have come to the fore among the changing demands from the municipalities.

The pace of information and communication technologies and their adaptation in daily lives have affected not only interpersonal communication but also the communication and interaction of the citizens with governmental institutions including their information exchange and service demand. Intense use of online platforms and particularly social media tools by different stakeholders recently have urged local governments to get their places in these platforms and to use these tools in their service delivery. A similar trend has also been followed by the municipalities in Turkey in terms of using online communication tools.

In this respect, the aim of this study is to understand how the relationship between the citizens and the municipalities are affected by the socio-economic and technological changes and to analyze whether the effect of these changes differ due to socio-economic development levels of the citizens in the same municipal area; and if it does, to understand what kind of a change it is.

This study has two main hypotheses. The first one is that there is a close relation between the socio-economic development levels of the citizens and the quantity and content of the services they demanded from the municipality. And the second one is that in the face of technological developments, particularly the ones in information and communication technologies, there would be an increase in the use of online communication methods in citizen-municipality relations.

In this research, service demands made by the residents from the Muratpaşa Municipality and their way of expressing these demands are analyzed according to four different socio-economic development zones. Frequency distribution of the data on the content/type of the demands of the residents and of the data on the method they prefer to communicate these demands to the municipality are examined. Data used in the analysis were obtained from the Muratpaşa Municipality. Muratpaşa Municipality was chosen as the case of this research mainly because it has been trying to integrate recent digital methods with

rather classical ordinary ones in its interaction with the residents. It is the second most populated municipality in Antalya.

The results driven from the research have verified the first hypothesis that there is a close relation between the socio-economic development levels of the citizens and the quantity and content of the services they demanded from the municipality. Findings from the research show that as socio-economic development level increases, citizens are more inclined to contact the municipality and the number of demands they make from the municipality also increase. It can also be said that socio-economic development level determines the content of the demands made by the citizens from the Municipality. Moreover, it is seen that although demands about environmental and social support issues are ranking high, it is obvious that demands resulting from the frequently encountered economic and social urban changes (such as becoming a consumption society, becoming ageing communities) including changes in lifestyles are passed onto the local governments. This can be observed in the increase in the demands for sports facilities, for the collection of unused electronic devices and furnitures, etc. It can be added that as socio-economic development level decreases, due to the emergence of other prior service needs, the ranking of demands changes.

When it comes to the second hypothesis that there would be an increase in the use of online communication methods in citizen-municipality relations, it has been found out that citizens do prefer face-to-face communication in their relations with the municipality. Therefore, it can be stated that this hypothesis has not been confirmed in this specific case. Among the face-to-face communication methods, which have been by far the most preferred contact methods compared to the online (internet-based) ones, call center has been the most preferred channel which has been followed by the information desk. However, it has been observed that socio-economic development level does not have a significant impact on the communication method preferences of the citizens. For all socio-economic development groups, face-to-face communication methods (call center and information desk) are the most preferred ones. This implies that socio-economic development level does not have a differentiating effect on the use of online methods and that digital divide does not have a significant impact in this case.

To conclude, it is recommended that local governments follow economic, social and technological changes that have been taking place in the society and to detect emerging service demands as a result of these changes and thus formulate and implement policies accordingly. In so doing, it is important that

local governments adopt a perspective which aims at eliminating inequalities with respect to socio-economic development levels within their boundaries and to provide equal and fair urban services to their residents and to devise proper communication channels which would make it easier for them to access these services.

Kaynakça/References

- Aji, G. G., Suroyya ve T., ve Dewi, P. A. R. (2018). Bridging communication between public and government: a case study on kim surabaya. *The 2nd International Joint Conference on Science and Technology (IJCST) 2017, Journal of Physics: Conf. Series* 953, 1-6. doi :10.1088/1742-6596/953/1/012194.
- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı. (1992, 3 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 21364). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21364.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Belediye Kanunu (2005, 13 Temmuz). *Resmi Gazete* (25874) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Cohen, J. (2006). Citizen satisfaction with contacting government on the internet. *Information Polity*, 11(1), 51-65
- Ebbers, W.E., Pieterse, W.J. ve Noordman, H.N. (2008). Electronic government: Rethinking channel management strategies. *Government Information Quarterly*, 25(2), 181-201.
- Government of the Netherlands. Municipalities' tasks. 14.01.2020 tarihinde <https://www.government.nl/topics/municipalities/municipalities-tasks> adresinden erişildi.
- Gözler, K. (2018). *Türkiye'nin yönetim yapısı (T. C. İdari Teşkilatı)*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Hofmann, S., Beverungen, D., Räckers, M. ve Becker, J. (2013). What makes local governments' online communications successful? Insights from a multi-method analysis of Facebook. *Government Information Quarterly*, 30 (4),387-396. doi:<https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.05.013>.
- KL - Local Government Denmark. Municipal Responsibilities. 14.01.2020 tarihinde <https://www.kl.dk/english/municipal-responsibilities/> adresinden erişildi.
- Mahmood, M., Weerakkody, V. ve Chen, W. (2019). The role of information and communications technology in the transformation of government and citizen trust. *International Review of Administrative Sciences*, 1-20. doi:<https://doi.org/10.1177/0020852318816798>.
- Muratpaşa Belediyesi. Muratpaşa, Çevreci Komşu Kart'la kazanıyor. (2018). *Muratpaşa Belediyesi*. 22.01.2020 tarihinde <https://muratpasa-bld.gov.tr/haber/50409/3/muratpasa-cevreci-komsu-kartla-kazaniyor> adresinden erişildi.

- Pieterse, W. (2010). Citizens and service channels: channel choice and channel management implications. *International Journal of Electronic Government Research*, 6 (2), 37-53.
- Pieterse, W. ve Ebbers, W. (2008). The use of service channels by citizens in the Netherlands: implications for multi-channel management. *International Review of Administrative Sciences*, 74(1), 95–110. doi:<https://doi.org/10.1177/0020852307085736>.
- Plattfaut, R., Kohlborn, T., Hofmann, S., Beverungen, D., Niehaves, B., Racker, M. ve Becker, J. (2013). Unravelling (E-)Government Channel Selection: A Quantitative Analysis of Individual Customer Preferences in Germany and Australia. *46th Hawaii International Conference on System Sciences*, Wailea, Maui, HI, 1983-1991. doi: 10.1109/HICSS.2013.585.
- Reddick, C. G., Abdelsalam, H. M. E. ve Elkadi, H. A. (2012). Channel choice and the digital divide in e-government: the case of Egypt. *Information Technology for Development*, 18 (3), 226–246.
- Ruige, A, Üskent, S. ve Micka, P. (2014). Yönetişim ve katılım: Etkili Katılım için araçlar, yöntemler, mekanizmalar, yönetişim ve katılım rehberi. *Stratejik Yerel Yönetişim Projesi*, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
- Şarbak, Z. (2017). *Türkiye’de yerel yönetimler*. (2. bs.). Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset – kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar*. İstanbul: WALD Yayınları.
- T.C. Anayasası (1982). 06.01.2020 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (1977). Belediyeler ve kent yönetiminin sınıfsal yapısı. *Mimarlık*, 77(1), 32–34.
- Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin belediyeçilik öyküsü (1923-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkiye Belediyeler Birliği (TBB). Functions of Municipalities. 06.01.2020 tarihinde <https://www.tbb.gov.tr/en/local-authorities/functions-of-municipalities/> adresinden erişildi.
- Vivier, E., Seabe, D., Wentzel, M. ve Sanchez, D. (2015). From information to engagement: Exploring communication platforms for the government-citizen interface in South Africa. *African Journal of Information and Communication*. 15, 81-92. doi:10.23962/10539/20332.

Extended Abstract

The Relation Between Socio-Economic Development Level and Service Demand in Local Governments: The Case of Muratpasa Municipality of Antalya Province

*

Nilüfer Gürer

ORCID: 0000-0001-5476-9382

Bengi Demirci

ORCID: 0000-0002-7515-4982

Socio-economic changes and their resulting outcomes such as unemployment, poverty, changes in demographic structure and life styles together with the developments in information and communication technologies have affected both the content of the services demanded from the local governments and their way of demand. In this respect, services traditionally provided by and demanded from the municipalities as being the most prominent local government unit have been changing. Moreover, it is seen that social municipalism practices continue to be on the agenda of municipalities vis a vis the aforementioned changes. In addition to these, it has been detected that municipalities are inclined to adopt internet-based communication methods to respond to the demands directed by the citizens.

In general municipal services involve the provision of urban planning, infrastructure, recycling, transportation, parks and green spaces, public health, education, cultural services, etc. which are common to local residents. As it can be traced from the findings of the research, it is seen that both the services demanded from the municipalities and the services actually provided by them have been changing as a result of socio-economic changes and technological developments. Therefore, various additions/removals from the typical municipal services have been observed together with more/less concentration in some service areas during certain periods in the face of these changes.

When the services provided by the municipalities in Turkey is analyzed, it is seen that a more or less similar pattern has been followed. From the early

Republican era, services provided by the municipalities have been differentiated periodically due to the changes in socio-economic structure. It has been observed that globalization/decentralization dynamics, globally competing cities, changes in technological, demographic, socio-economic, political and cultural conditions highly affect municipal services. As a result of these effects, demands for energy, environmental protection, training for adults, specific social services (e.g. service demands for specific illnesses), employment, etc. have come to the fore among the changing demands from the municipalities.

The pace of information and communication technologies and their adaptation in daily lives have affected not only interpersonal communication but also the communication and interaction of the citizens with governmental institutions including their information exchange and service demand. Intense use of online platforms and particularly social media tools by different stakeholders recently have urged local governments to get their places in these platforms and to use these tools in their service delivery. A similar trend has also been followed by the municipalities in Turkey in terms of using online communication tools.

In this respect, the aim of this study is to understand how the relationship between the citizens and the municipalities are affected by the socio-economic and technological changes and to analyze whether the effect of these changes differ due to socio-economic development levels of the citizens in the same municipal area; and if it does, to understand what kind of a change it is.

This study has two main hypotheses. The first one is that there is a close relation between the socio-economic development levels of the citizens and the quantity and content of the services they demanded from the municipality. And the second one is that in the face of technological developments, particularly the ones in information and communication technologies, there would be an increase in the use of online communication methods in citizen-municipality relations.

In this research, service demands made by the residents from the Muratpaşa Municipality and their way of expressing these demands are analyzed according to four different socio-economic development zones. Frequency distribution of the data on the content/type of the demands of the residents and of the data on the method they prefer to communicate these demands to the municipality are examined. Data used in the analysis were obtained from the Muratpaşa Municipality. Muratpaşa Municipality was chosen as the case of this research mainly because it has been trying to integrate recent digital methods with

rather classical ordinary ones in its interaction with the residents. It is the second most populated municipality in Antalya.

The results driven from the research have verified the first hypothesis that there is a close relation between the socio-economic development levels of the citizens and the quantity and content of the services they demanded from the municipality. Findings from the research show that as socio-economic development level increases, citizens are more inclined to contact the municipality and the number of demands they make from the municipality also increase. It can also be said that socio-economic development level determines the content of the demands made by the citizens from the Municipality. Moreover, it is seen that although demands about environmental and social support issues are ranking high, it is obvious that demands resulting from the frequently encountered economic and social urban changes (such as becoming a consumption society, becoming ageing communities) including changes in lifestyles are passed onto the local governments. This can be observed in the increase in the demands for sports facilities, for the collection of unused electronic devices and furnitures, etc. It can be added that as socio-economic development level decreases, due to the emergence of other prior service needs, the ranking of demands changes.

When it comes to the second hypothesis that there would be an increase in the use of online communication methods in citizen-municipality relations, it has been found out that citizens do prefer face-to-face communication in their relations with the municipality. Therefore, it can be stated that this hypothesis has not been confirmed in this specific case. Among the face-to-face communication methods, which have been by far the most preferred contact methods compared to the online (internet-based) ones, call center has been the most preferred channel which has been followed by the information desk. However, it has been observed that socio-economic development level does not have a significant impact on the communication method preferences of the citizens. For all socio-economic development groups, face-to-face communication methods (call center and information desk) are the most preferred ones. This implies that socio-economic development level does not have a differentiating effect on the use of online methods and that digital divide does not have a significant impact in this case.

To conclude, it is recommended that local governments follow economic, social and technological changes that have been taking place in the society and to detect emerging service demands as a result of these changes and thus formulate and implement policies accordingly. In so doing, it is important that

local governments adopt a perspective which aims at eliminating inequalities with respect to socio-economic development levels within their boundaries and to provide equal and fair urban services to their residents and to devise proper communication channels which would make it easier for them to access these services.

Kaynakça/References

- Aji, G. G., Suroyya ve T., ve Dewi, P. A. R. (2018). Bridging communication between public and government: a case study on kim surabaya. *The 2nd International Joint Conference on Science and Technology (IJCST) 2017, Journal of Physics: Conf. Series* 953, 1-6. doi :10.1088/1742-6596/953/1/012194.
- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı. (1992, 3 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 21364). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21364.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Belediye Kanunu (2005, 13 Temmuz). *Resmi Gazete* (25874) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Cohen, J. (2006). Citizen satisfaction with contacting government on the internet. *Information Polity*, 11(1), 51-65
- Ebbers, W.E., Pieterse, W.J. ve Noordman, H.N. (2008). Electronic government: Rethinking channel management strategies. *Government Information Quarterly*, 25(2), 181-201.
- Government of the Netherlands. Municipalities' tasks. 14.01.2020 tarihinde <https://www.government.nl/topics/municipalities/municipalities-tasks> adresinden erişildi.
- Gözler, K. (2018). *Türkiye'nin yönetim yapısı (T. C. İdari Teşkilatı)*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Hofmann, S., Beverungen, D., Räckers, M. ve Becker, J. (2013). What makes local governments' online communications successful? Insights from a multi-method analysis of Facebook. *Government Information Quarterly*, 30 (4),387-396. doi:<https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.05.013>.
- KL - Local Government Denmark. Municipal Responsibilities. 14.01.2020 tarihinde <https://www.kl.dk/english/municipal-responsibilities/> adresinden erişildi.
- Mahmood, M., Weerakkody, V. ve Chen, W. (2019). The role of information and communications technology in the transformation of government and citizen trust. *International Review of Administrative Sciences*, 1-20. doi:<https://doi.org/10.1177/0020852318816798>.
- Muratpaşa Belediyesi. Muratpaşa, Çevreci Komşu Kart'la kazanıyor. (2018). *Muratpaşa Belediyesi*. 22.01.2020 tarihinde <https://muratpasa-bld.gov.tr/haber/50409/3/muratpasa-cevreci-komsu-kartla-kazaniyor> adresinden erişildi.

- Pieterse, W. (2010). Citizens and service channels: channel choice and channel management implications. *International Journal of Electronic Government Research*, 6 (2), 37-53.
- Pieterse, W. ve Ebbers, W. (2008). The use of service channels by citizens in the Netherlands: implications for multi-channel management. *International Review of Administrative Sciences*, 74(1), 95–110. doi:<https://doi.org/10.1177/0020852307085736>.
- Plattfaut, R., Kohlborn, T., Hofmann, S., Beverungen, D., Niehaves, B., Racker, M. ve Becker, J. (2013). Unravelling (E-)Government Channel Selection: A Quantitative Analysis of Individual Customer Preferences in Germany and Australia. *46th Hawaii International Conference on System Sciences*, Wailea, Maui, HI, 1983-1991. doi: 10.1109/HICSS.2013.585.
- Reddick, C. G., Abdelsalam, H. M. E. ve Elkadi, H. A. (2012). Channel choice and the digital divide in e-government: the case of Egypt. *Information Technology for Development*, 18 (3), 226–246.
- Ruige, A, Üskent, S. ve Micka, P. (2014). Yönetişim ve katılım: Etkili Katılım için araçlar, yöntemler, mekanizmalar, yönetişim ve katılım rehberi. *Stratejik Yerel Yönetişim Projesi*, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
- Şarbak, Z. (2017). *Türkiye’de yerel yönetimler*. (2. bs.). Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset – kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar*. İstanbul: WALD Yayınları.
- T.C. Anayasası (1982). 06.01.2020 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (1977). Belediyeler ve kent yönetiminin sınıfsal yapısı. *Mimarlık*, 77(1), 32–34.
- Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin belediyeçilik öyküsü (1923-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkiye Belediyeler Birliği (TBB). Functions of Municipalities. 06.01.2020 tarihinde <https://www.tbb.gov.tr/en/local-authorities/functions-of-municipalities/> adresinden erişildi.
- Vivier, E., Seabe, D., Wentzel, M. ve Sanchez, D. (2015). From information to engagement: Exploring communication platforms for the government-citizen interface in South Africa. *African Journal of Information and Communication*. 15, 81-92. doi:10.23962/10539/20332.

Eski Malatya'dan Malatya'ya Mevsimlik Göç ile Başlayan Mekân Kurma Geleneğinin, Zorunlu Göç ile Kalıcı Yerleşime Dönüşmesi: Sivil mimari yerleşim özellikleri üzerine bir inceleme

*

Yelda Durgun Şahin¹
ORCID: 0000-0001-6708-9247

Öz

Sivil mimarlık örnekleri, değişen yaşam tarzıyla birlikte, nüfus artışı, çarpık kentleşme, zorunlu göç, kullanılmama vb. nedenler ile özgün niteliklerini gündend güne yitirmektedirler. Tek tek kaybedilen bu yapılar ile geleneksel yerleşim dokusu zarar görecce yok olmaktadır. Bu nedenle yapı ile kent arasında köprü görevi üstlenen bu ara bağlantının incelenip, yerleşim özelliklerinin belirlenmesi ve kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu bağlamda kentin şekillenmesinde etken olan, toplumun mekân kurma pratiğinin de yapı ve yakın çevresi açısından sorgulanması önem taşımaktadır.

1838'de II. Mahmut'un emriyle alınmış olan askeri güvenlik kararı doğrultusunda, Hafız Mehmet Paşa ordusunun, Eski Malatya'da yer alan evlere yerleştirilmiş olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede bu makale, alınan bu stratejik kararın bir sonucu olarak, yaşanan zorunlu göçe tanıklık eden Eski Malatya ve Malatya (yeni yerleşim alanı) sivil mimarlık örneklerini, arazi kullanımını, yerleşim düzeni, yapı-açık alan ilişkisi, yapı girişi ilişkisi yönlerinden ele almaktadır. Bu ilişkiler 11 adet Eski Malatya, 14 adet Malatya sivil mimari örneği örnekleme alanı üzerinde değerlendirilmiştir. Eski Malatya ile Malatya evlerinin, yapı-açık alan kullanımındaki mekânsal karşılaştırmalar yapılmış ve değişimin anlamı değerlendirilmiştir. Böylece geçmiş yaşantılarımızı yansıtan geleneksel evlerimiz ile kent ölçeği arasındaki bu ara bağlantının, yerleşim özellikleri belgelenmiştir. Sonuç olarak ortaya koyulan farklılık ve benzerlikteki anlamın, kent formunu etkileyerek, şekillendirmiş ve sınırlandırmış olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Sivil Mimari, Yerleşim Özellikleri, Geleneksel Kent Dokusu*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
E-mail: ydurgunshahin@atu.edu.tr

The tradition of establishing a space that started with seasonal migration from Old Malatya to Malatya turned into permanent settlement with forced migration: A review on the characteristics of civil architectural settlements

*

Yelda Durgun Şahin²
ORCID: 0000-0001-6708-9247

Abstract

Examples of civil architecture, along with the changing lifestyle, population growth, unplanned urbanization, forced migration, disuse etc. lose their original attributes day by day. With these buildings lost one by one, the traditional settlement texture is damaged and destroyed. For this reason, this interconnection, which acts as a bridge between the building and the city, needs to be examined, the characteristics of the settlement should be determined and recorded. In this context, it is important to question the space-building practice of the society, which is a factor in shaping the city, in terms of its structure and its immediate surroundings

As the Ottoman army settled in houses in Old Malatya in 1838, the people had to migrate to the settlement area of today's Malatya city. In this study, 11 Old Malatya and 14 Malatya (new residential areas) civil architecture examples are handled in terms of land use, settlement layout, building-open space relationship, building entrance relationship. Thus, it has been observed that this interconnection between our traditional houses, which reflect our past lives, and the urban scale, the difference and similarity revealed by documenting settlement features, has shaped and limited the urban form by influencing the urban form.

Keywords: *Civil Architecture, Settlement Properties, Traditional Urban Texture*

² Asts. Prof, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University,
E-mail: ydurgunsahin@atu.edu.tr

Giriş

Kent, mekân ve zaman içindeki insan yerleşmesinin belli özellikler taşıyan bir özel durumu olarak anlatılabilir. Kent mekânında değişmeyi ve dönüşmeyi sürekli gündemde tutan nedenler vardır.

İlhan Tekeli

(Tekeli, 2011a, s.16 ve Tekeli, 2011b, s.272)

Tekeli'nin anlatımıyla kentlerde olan bu özel durumun, değişen ve dönüşen nedenlerini, bir kent üzerinden öğrenmenin heyecanı hiç bitmez. Bu özel durum sayesinde kentler, kimliklerini kazanırlar. Çeşitli uygarlıkların birikimleri sonucu, mekânsal ve biçimsel anlamda zenginleşen kentler, o kente farklı bir kimlik kazandırmaktadır. Bu kimliğin korunmasıyla mimari ve kültürel süreklilik sağlanabilmektedir. Bu bağlamda tarihi süreç incelendiğinde koruma kavramının ilk olarak belirli kimliği olan yapılarla başlamış olduğunu, günümüzde ise bu kavram genişletilerek tek yapı ölçeğinden, kimliği olan sokak, mahalle, kentsel ölçeğe kadar genişlemiş olduğunu görmekteyiz (Ahunbay, 2017: 28). Geçmiş yaşantımıza ait değerli bilgiler taşıyan bu alanlar, yapılmış oldukları dönemin mimarisini, yerleşim özelliklerini ve sosyal yaşantısını günümüze kadar aktaran araçlar olmuşlardır

Panerai ve Castex (1970) çalışmalarında kent analizini yaparken ögelerin tipolojisi kavramına değinmişlerdir. Kentin iki temel ögesinin, binalar ve açık alanlar olduğunu belirterek, kentin bu ögelerinin türlerine ve biçimlerine göre sınıflandırıldığından bahsetmişlerdir (Panerai ve Castex, 1970, s.71). Bu nedenle çalışma, geleneksel evlerin bu ara ölçekteki bağlantısına, yerleşim özelliklerine göre sınıflandırılmasına odaklanmıştır. Bu anlamda Eski Malatya ve Malatya sivil mimarlık örneklerinden oluşan 25 geleneksel yapının, yerleşim özelliklerinin incelenmesi çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmuştur.

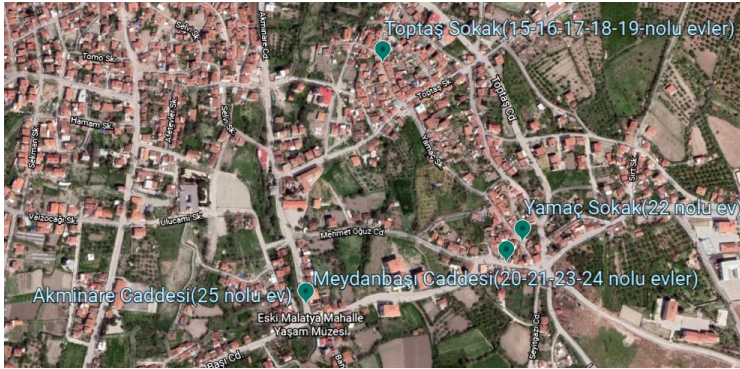
1838'de II. Mahmut'un emriyle alınmış olan askeri güvenlik kararı doğrultusunda, Hafız Mehmet Paşa karargâhu ordusu, Eski Malatya'da yer alan evlere yerleştirilmiş ve savaşın uzaması ile ordunun uzun süre bu evleri kullanmış oldukları bilinmektedir. Eski Malatya'da yaşayan halk ise yazları yaylalık olarak kullandıkları Malatya'daki evlerine yerleşmişlerdir. Savaşın uzaması ve yıkıcı etkisi ile ordunun evlere vermiş olduğu büyük hasar neticesinde, halk tekrar Eski Malatya yerleşim alanına dönmemiştir.

Bu doğrultuda, Eski Malatya dan Malatya'ya gerçekleşen mevsimlik göç ile zorunlu göçün bir birleşimi sonucu oluşan ve değişen sivil mimarlık örneklerinin incelenmesi ve yerleşim özelliklerinin belirlenerek gruplanması amaçlanmıştır. Çalışma içerisinde 14 adet Malatya sivil mimari örneği ve 11 adet Eski Malatya sivil mimari örneği yer almaktadır (Şekil 1.a ve 1.b). Bu örnekler yerleşim düzeni, yapı-açık alan ilişkisi, yapı-giriş ilişkisi açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Elde edilen tipolojik veriler ile Eski Malatya ve Malatya sivil mimari örneklerinin yerleşim özellikleri sistematik bir bakış açısı tanımlanmıştır. Farklı tipolojik verilerin, sosyo-ekonomik temellerdeki değişimden ve farklı yapım dönemlerindeki yasal düzenleme ilkelerindeki değişimlerden kaynaklanmış olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma gelecek nesillere aktarılması gereken tarihi belge özelliği taşıması açısından da önem taşımaktadır.

Şekil 1.a. 14 adet Malatya sivil mimari örneği alan çalışma alanı

1.b. 11 adet Eski Malatya sivil mimari örneği alan çalışma alanı(Google Earth)

Yöntem

Çalışmada inceleme alanlarına ait gözlem ve görsel kaynaklara dayalı olarak analiz ve sentez metodu kullanılmıştır. Konut yerleşim planları oluşturulurken rölöve belgeleme tekniği uygulanmıştır. Araziye yapılan fotoğraflama, tespit ve belgeleme neticesinde, belgeler dijital ortama autocad çizim programı ile aktarılmıştır. Dijital ortamdaki belgeler üzerinde karşılaştırma, yorumlama ve değerlendirme yöntemleri kullanılarak Eski Malatya ve Malatya evleri yerleşim doku ve plan analizleri doğrultusunda tipolojik veriler elde edilmiştir.

Bulgular

Malatya'nın Fiziksel Özellikleri ve Kısa Tarihi Geçmişi

Malatya ili, Doğu Anadolu coğrafi bölge sınırları içerisinde yer almaktadır. Kent, Orta Asya, Orta Doğu ve Mezopotamya'dan gelen ticarî yolların kesişmesi ve batıya bağlantı sağlayan bir konumda bulunması nedeniyle tarihte stratejik bir öneme sahip olmuştur. Malatya kenti iki defa yer değiştirme sonrasında, Beydağları'nın eteklerinde, ovalık alanda yeniden kurulmuş ve şekillenmiştir. Bu değişimin ilki Eski Malatya (Battalgazi) ilçesi Bahçebaşı kasabasında yer alan Arslantepe' den Eski Malatya (Battalgazi) ilçesine, ikincisi ise Eski Malatya'da günümüz yerleşim alanına Malatya (Aspuzu)' ya gerçekleşmiş olduğu bilinmektedir (Sağlam, Korkmaz, Bilgin, Demirbağ ve Memiş, 2013: 3-5). Yerleşimin yer değiştirmesi Şekil 2' de kısaca özetlenmiştir.

Şekil 2. Yerleşimin sırasıyla yer değiştirmesi

Kente ait en eski yerleşimin ise Malatya'nın 7 km kuzeydoğusunda yer alan Arslantepe (Bahçebaşı) olarak bilinen alanda kurulduğu bilinmektedir. Bu yerleşimin en eski tarihlenmesinin Kalkolitik döneme (M.Ö 5500-3000) kadar olduğu ve bölgenin 13.yüzyılda önemli bir Hitit kenti olduğu bilinmektedir. M.Ö 12. yüzyıl başına kadar Hitit imparatorluğu içinde bulunan şehir M.Ö 1114 yılında Asur krallığına bağlı devletin merkezi olmuş, M.Ö 800 yıllarına doğru Urartu devleti ve M.Ö 722'ye doğru yeniden Asurlular'ın eline geçmiştir. Bu arada halkın ova içinde başka yerleşme noktalarına dağıldığı saptanmıştır (Sevgen, 1959: 240). Romalıların bölgeye gelip karargâhlarını Arslantepe'nin 4 km. kuzeyinde kurmaları ile şehir yeni yerinde ortaya çıkmıştır ve şehrin ilk yer değiştirme hadisesi yaşanmıştır. Böylece kent, M.Ö I. yüzyılda bugünkü Eski Malatya'da yeniden kurulmuştur ve Romalılar tarafından Melitene adı verilmiştir (Ramsay, 1960: 35). Bizanslılar devrinde (M.S 395-659) de önemini koruyan kent, M.S 657-658 yıllarında Müslüman Araplar'ın eline geçmiştir. M.S 712 yılında ise iç karışıklıklar nedeni ile halkın şehri terk etmesinden dolayı Malatya'ya Ermeniler ve Arami dili konuşan köylüler yerleşmişlerdir. Kent M.S 1071 Malazgirt savaşı ile Türkler tarafından ele geçirilene kadar, Bizanslılar ve Müslüman Araplar arasında yönetsel anlamda el değiştirmiştir. İlerleyen dönemde ise Malatya, Danişmentliler'ın merkezi olarak 1104 yılında tümüyle Selçuklular'ın eline geçmiştir. Malatya mimarlık açısından en zengin dönemini Selçuklular zamanında yaşamıştır. Günümüze kadar ulaşan kervansaraylar, han ve hamamlar, camiler bu devirde yapılmıştır. 1392 Osmanlı yönetimine katılana kadar çeşitli Türk beyliklerinin egemenliğine girmiş ancak, Timur'un Anadolu'yu istilasında Memlûklüler'in eline geçerek asıl Osmanlı egemenliğine 1516'da girmiş olduğu bilinmektedir (Sevgen, 1959: 242). 1838'de II. Mahmut'un emriyle Hafız Mehmet Paşa ve karargâhının Eski Malatya'ya yerleşmesine kadar halk kışları Eski Malatya'da, yazları ise günümüz Malatya ili olarak bilinen, tarihteki adıyla Aspuzu' da geçirmiş olduğu bilinmektedir. Ordunun Eski Malatya'daki kendi evlerine yerleşmesi ile Aspuzu' ya (bağ evlerine) taşınan halk, buraya bir şehir kurarak bir daha Eski Malatya'ya dönmemişlerdir (Turgut, 1999, s.10-19). Böylece Malatya, isim değiştirmeden ikinci kez yer değiştirerek bugünkü yerini almıştır.

Malatya'nın Kentsel Gelişimi ve Türkiye'deki Planlama Anlayışı

Yerel yönetim teşkilatı ile ilgili düzenlemelerin yapıldığı ilk resmi belge 17 Mayıs 1839 yılında hazırlanmıştır (Yerasimos, 1999: 1). "İlmühaber" adlı bu belgede kâgir binaların yapımı teşvik edilmiş, bu binaların arasında ahşap

bina yapımı yasaklanmıştır (Tekeli 1999b, s.23-24). Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan 1876 Kanun-i Esasî'nin illerin yönetimi ve düzenlenmesinin sağlandığı, 1877'de I. Meşrutiyet Meclisinden  kartılan bir yasa ile belediyelerin kurulması gerekliliği vurgulanmıştır (Lewis, 1993, s.386; Kili ve Gözübüyük 2000, s.54). 1877 Belediye Kanununun üzerinden 5 yıl sonra (1882) Osmanlı Devleti'nin ilk imar kanunu kabul edilmiştir (Tekeli, 1985a, s.887).

Ülkede gercekleşmiş olan bu planlama çalışmaları doğrultusunda, Malatya 1839-1845 yılları arasında Diyarbakır iline bağlı bir kaza iken, 1845-1874 yılları arasında sancak olarak görülmektedir. 1883 yılında Elazığ iline bağlanmıştır. 1918' e kadar Elazığ'a bağlı olduğu bilinmektedir (Gögebakan, 2003, s.473). Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra 1924 Anayasası ile il olmuştur. Bu nedenle Malatya kazasında belediye binası yer almamıştır. İl olmasıyla birlikte bürokrasideki değişimler kente yansiyarak Malatya, kamusal alanlarda yeni bir kent planlama sürecine dâhil olmuştur. Henüz il olarak 96 yıllık bir geçmişe sahip olan kent, 1930' larda ahşap bağ evleri ve kâgir yapılı evlerden oluşan bir kasaba görünümünde olduğu bilinmektedir. Sivil mimari, kaza, sancak ya da il olma sürecinde hep varlıklarını korumuşlardır. Ancak il olma sonrasında, ildeki bürokratların oturdukları konutlar farklılaşarak geleneksel Malatya evlerinin şekillenmesinde büyük rol almışlardır.

Malatya merkez Sinema caddesi üzerinde yer alan yan yana bitişik nizam inşa edilmiş beş adet konak da kentin maddi durumu yüksek kamu görevlilerinin oturmuş olduğu belirtilmiştir (Sağlam, Korkmaz, Bilgin, Demirbağ ve Memiş, 2013, s.49-51).

19. yy yapıları olan Geleneksel Malatya evlerinin bağ evleri içinde bulunan mevsimlik ahşap evlerden kalıcı kâgir yapılara dönüşmesini, Malatya'nun il olması ve ahşap yapı yapma yerine kâgir yapıların desteklenmesi gibi yasal düzenlemeler neticesinde olduğu düşünülmektedir.

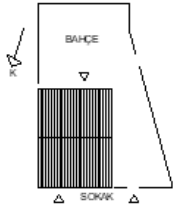
1930'ların başında demiryolunun gelmesi, 1935'den sonra büyük bir dokuma fabrikasının kurulmasının planlanması, şehrin gelişerek büyüyeceğini, nüfusun ve yapılaşmanın hızla artacağını işaret etmektedir. Gercekleşecek olan bu kentsel gelişim süreci, kentin planlanmasını zorunlu hale getirmiş olduğu görülür. 1935 Yılı Haziran ayında Ankara Bayındırlık direktörü Mimar Semih bey ve ekibi kent planlaması üzerine çalışmalar yapmış, büyük oranda bu planlama uygulama bulmuştur (Kızılkaya, 2018). Bu uygulama ile ikinci evre özelliği gösteren kent yoğunluğu artarak üçüncü evre yapılaşmasına geçmiştir.

Alan Çalışması/Eski Malatya ve Malatya Geleneksel Evlerinin Yerleşim Özellikleri

Malatya halkının zorunlu göçe maruz bırakılmadan önceki yaşam alanı olan Eski Malatya ile yeni yerleşim alanlı olan Malatya geleneksel sivil mimari örnekleri örneklem alanı olarak seçilmiştir. Bu evlerin 11'i Eski Malatya'da, 14'ü Malatya'da olmak üzere toplam 25 geleneksel ev ve yakın çevresi çalışmanın kapsamını oluşturmuştur.

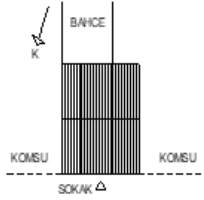
Geleneksel Eski Malatya ve Malatya evlerinin çoğu iki katlı olarak inşa edilmiştir. Evlerin bulunduğu sokaklar, Osmanlı döneminin kat-sokak genişliği ilkesi çerçevesinde, iki atın çektiği ve yan yana iki at arabası geçecek şekilde düzenlenmiş olduğu görülmüştür (Yaklaşık 580-600 cm). Evlerin büyük çoğunluğunun, iki kat yükseklikte olduğu dikkate alındığında, yaklaşık 6 metre yükseklik ile yol genişliğinin aynılığı dikkat çekmektedir. Tablo 1'de çalışma alanı içerisinde yer alan Malatya evlerinin sokak cepheleri ve yerleşim plan bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Yerleşim Özellikleri-Malatya Merkez (Durgun, 2006: 90-145'den geliştirilmiştir.)

EV NO	YERLEŞİM PLANI	YAPI ÖZELLİKLERİ
 1 NOLU EV		<ul style="list-style-type: none"> *Yapıya avlu kapısından çift kanatlı bir kapı ile girilerek ulaşılmaktadır. *Avludan bahçeye tek kanatlı kapı ile girilmektedir. *Yapı iki katlıdır.
 2 NOLU EV		<ul style="list-style-type: none"> *Yapıya cephenin ortasından çift kanatlı bir kapı ile ulaşılmaktadır. *Fevkani kat ilkesiyle yapılmıştır. *Yapı iki katlı+ cihannüma bulunmaktadır.
 3 NOLU EV		<ul style="list-style-type: none"> *Yapıya 4 farklı giriş kapısı ile ulaşılmaktadır. İlk ulaşılan mekân Aralık' tır. Biri ana cepheden çift kanatlı kapı, diğeri sokak cephesinden bahçe kapısı, diğer ikisi yan ve arka bahçe kapılarından ulaşılmaktadır. Aralık' tan bahçeye geçilmektedir.

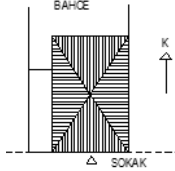
4 NOLU EV

*Yapıya çift kanatlı kapı ile girilmektedir.
*İlk ulaşılan mekân Aralık' tır.
*Aralık'tan bahçeye geçilmektedir.
*Yapı iki katlıdır.

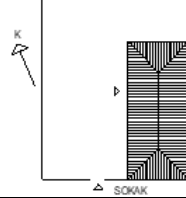
5 NOLU EV

*Yapıya çift kanatlı kapı ile girilmektedir.
*İlk ulaşılan mekân Aralık' tır.
*Aralık'tan bahçeye tek kanatlı ahşap kapı ile geçilmektedir.
*Yapı iki katlıdır.

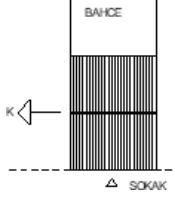
6 NOLU EV

*Sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla avluya, oradan da yapıya ulaşılmaktadır. Arka bahçeden de tek kanatlı ahşap kapıyla yapıya ulaşılabilmektedir.
*Fevkani kat ilkesiyle yapılmıştır.
Yapı  c katlıdır.

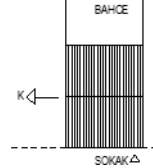
7 NOLU EV

*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı kapı ile girilmektedir.
*İlk ulaşılan mekân Aralık' tır.
*Aralık'tan bahçeye doğrudan geçilmektedir.
*Yapı iki katlı+ cihannüma bulunmaktadır.

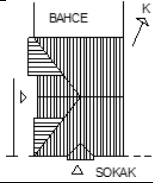
8 NOLU EV

Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı kapı ile girilmektedir.
*İlk ulaşılan mekân Aralık' tır.
*Aralık'tan bahçeye doğrudan geçilmektedir.
*Yapı iki katlıdır.

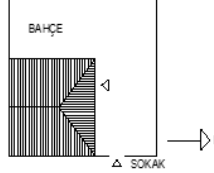
9 NOLU EV

*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla girilmektedir.
Yapı iki katlıdır.
*Yapıya aynı zamanda sokak cephesinden Avlu kapısıyla da ulaşılabilmektedir.

10 NOLU EV

*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla girilmektedir. Aynı zamanda sokak cephesinden avlu kapısıyla da ulaşılabilmektedir.
*Yapı iki katlıdır. Diğer yapılardan farklı olarak bahçesinde müştemilat ve tandır bulunmaktadır.

		<p>*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla girilmektedir. *İlk ulaşılan mekân Aralık' tır. Buradan bahçeye doğrudan ulaşılmaktadır. *Yapı iki katlıdır.</p>
		<p>*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla girilmektedir. *İlk ulaşılan mekân İç Sofa' dır. *Yapı iki katlıdır.</p>
		<p>*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla ulaşılmaktadır. Yapı iki katlıdır. * İlk ulaşılan mekân Aralık' tır. Aralık'tan bahçeye dar çift kanatlı ahşap kapıyla geçilebilmektedir.</p>
		<p>*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla ulaşılmaktadır. *Yapı iki katlı+ cihannüma bulunmaktadır.</p>

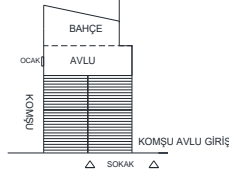
Tablo 2'de çalışma alanı içerisinde yer alan Eski Malatya evlerinin sokak cepheleri ve yerleşim plan bilgileri yer almaktadır.

Tablo 2. Yerleşim Özellikleri-Eski Malatya (Fotoğraflar: Baran, Aykal ve Kocaman. 2018)

EV NO	YERLEŞİM PLANI	YAPI ÖZELLİKLERİ
		<p>*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla ulaşılmaktadır. Aynı zamanda sokaktan açılan çift kanatlı avlu kapısıyla da yapıya ulaşabilmektedir. Avluda ağıl bulunmaktadır. *Yapı iki katlıdır.</p>
		<p>*Yapıya sokak cephesinden tek kanatlı kapı ile girilmektedir. *İlk ulaşılan mekân Aralık'tır. Aralık'tan avluya ulaşılmaktadır. *Avluya açılan ağıl bulunmaktadır. *İki katlıdır.</p>

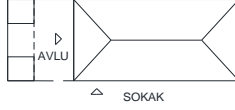
17 NOLU EV

- *Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla ulaşılmaktadır.
- *İlk ulaşılan mekân Aralık'tır.
- *Aralıktan avluya oradan da bahçeye ulaşılabilir.
- *Ağıl bulunmamaktadır.
- *Yapı iki katlıdır.

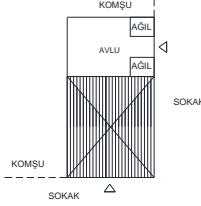
18 NOLU EV

- *Yapıya ahşap çift kanatlı avlu kapısıyla ulaşılmaktadır.
- *Avludan ulaşılan ağıl bulunmaktadır.
- *Yapı iki katlıdır.

19 NOLU EV

- *Yapıya çift kanatlı ahşap kapıyla sokak cephesinden ulaşılmaktadır.
- *İlk ulaşılan mekân iç sofadır. İç sofadan tek kanatlı ahşap kapıyla avluya ulaşılmaktadır.
- *Yapıya çift kanatlı avlu kapısından da ulaşılmaktadır. Bu kapı ağıla direkt geçişi sağlamaktadır. Avludan ağıla geçiş bulunmaktadır.

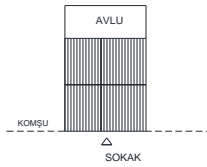
20 NOLU EV

- *Yapıya çift kanatlı ahşap avlu kapısından ulaşılmaktadır.
- *Yapı iki katlıdır.

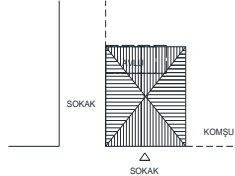
21 NOLU EV

- *Yapıya çift kanatlı ahşap kapı ile ulaşılmaktadır.
- *İlk ulaşılan mekân Aralık'tır.
- *Aralık'tan avluya doğrudan geçilebilmektedir.
- *Yapı iki katlıdır.

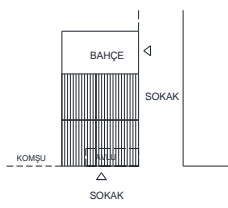
22 NOLU EV

- *Yapıya çift kanatlı ahşap kapı ile ulaşılmaktadır.
- *İlk ulaşılan mekân Aralık'tır.
- *Aralık'tan avluya doğrudan geçilebilmektedir.
- *Yapı iki katlıdır.

23 NOLU EV

*Arazinin eğimi kullanılarak ön cepheden tek, arka cepheden iki kat olacak şekilde yapılmıştır.

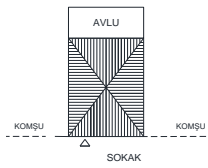
*Yapıya sokaktan çift kanatlı ahşap kapı ile ulaşılmaktadır.

*İlk ulaşılan mekân iç sofadır.

*Ayrıca yapıya yan bahçeden, avluya geçilerek de ulaşılabilmektedir.

24 NOLU EV

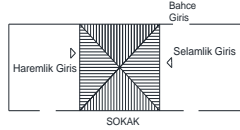
*Yapıya sokak cephesinden çift kanatlı ahşap kapıyla ulaşılmaktadır.

*İlk ulaşılan mekân Aralık'tır.

*Yapı iki katlıdır.

25 NOLU EV

*Yapıya harem ve selamlık girişleri olarak sokak cephesinden iki ayrı girişle ve arka sokak cephesinden selamlık girişine açılan bahçe kapısı ile ulaşılmaktadır.

*Yapı iki katlıdır.

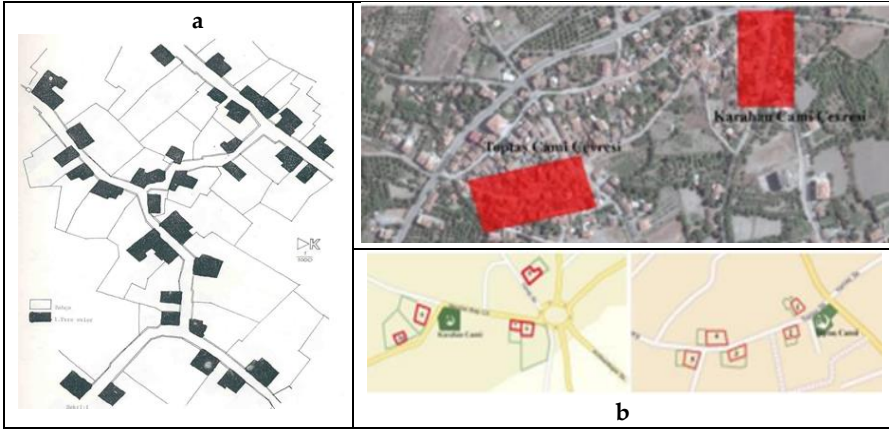
Geleneksel Malatya ve Eski Malatya Evleri Yerleşim Dokusu

Çalışma alanı içerisinde yer alan geleneksel evlerin kentsel doku içerisinde hangi evlerde yer aldığını anlayabilmemiz için kentsel dokunun değişimindeki evrelere kısaca değinmemiz gerekmektedir. Bu evreler dört bölümden oluşmaktadır.

- Birinci evre
- İkinci evre
- Üçüncü evre
- Dördüncü evre' dir.

1. Birinci evre-bahçe içinde ayrık düzen yapılaşma

En eski sokak düzeninde alabildiğine geniş arazi parçalarına genellikle ön bahçesiz ayrık düzende birer konut gelerek oluşan bir yerleşim düzeni söz konusudur. Bu doku, daha çok kent yerleşmelerinin bile tamamen tarımsal karakterini yitirmediği dönemlerin ürünüdür (Eruzun ve Sözen, 1992, s.19). Bu doku örneği Eski Malatya evlerinde görülmektedir (Şekil 3).

Şekil 3.a Birinci evre yerleşim doku  rneği (Eruzun ve Sözen, 1992: 19).
b. Eski Malatya(Topbaş ve Karahan Cami  vresi) birinci evre yerleşim doku  rneği (Baran, Aykal ve Kocaman, 2018:1312)

2. İkinci evre-bahçe içinde ikili ve üçlü bitişik düzen yapılaşma

Aileden kopan ve ayrı ev açan çocukların yan bahçelere yeni ev yapmaları, araziyi bölmeleri, sokak düzeninde yoğunlaşma getirirken, bahçelerin de k  lmelerine neden olmuştur. Böylece yer yer ikili ve üçlü bitişik gruplaşmalar ortaya çıkmıştır (Eruzun ve Sözen, 1992, s.19). Bu doku  rneği Şekil 4' de gösterilmektedir.

Şekil 4.a. İkinci evre yerleşim doku  rneği (Eruzun ve Sözen,1992, s.19).
b. Malatya Molla Kasım mahallesi ikinci evre yerleşim doku  rneği (Malatya Belediye Arşivi)

3. Üçüncü evre-üç katı geçmeyen bitişik düzen yapılaşma

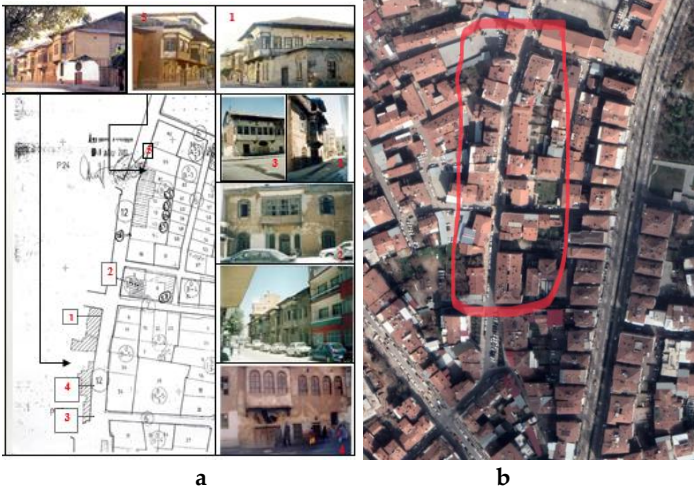
Artık yan bahçelerin hemen tümünün yapılaşmaya açılması ile bitişik düzendeki sokak dokularının yaygınlaşmasıdır. Bu dönemde nüfus artmaya başlamış, arka bahçe içinden yollar geçilerek arsalar daha da küçülmüş, hatta iki katlı olan evlere üçüncü kat ilaveleri gelmeye başlamıştır (Eruzun ve Sözen, 1992: 19). Bu doku örneği Şekil 5' de gösterilmektedir.

Şekil 5.a. Üçüncü evre yerleşim doku örneği (Eruzun ve Sözen, 1992, s.19). b. Malatya merkez Sinema caddesi geleneksel konut doku örneği (Durgun, 2006, s.63)

4. Dördüncü evre

Yerleşik kent alanlarında imar yönetmeliği uygulamaları Cumhuriyet Dönemi'nin 1950'li yıllardan sonra yaygınlaşan yönetmelik hükümlerine göre biçimlenen bitişik düzen yüksek yapılaşmasıdır. Bu dönemde sokaklar ve caddeler korunmuş olmakla birlikte insan ölçeğindeki eski yollar araç yolu olarak kullanıma açılmaya başlanmasıyla geleneksel kent dokusu oldukça bozulmaya uğramıştır (Eruzun ve Sözen, 1992, s.19). Malatya sivil mimari yapıları arasında dördüncü evre özelliği gösteren yapı grubu olarak Malatya Sinema caddesi günümüz kullanımı örnek teşkil etmektedir. Sivil mimari örnekleri ile yeni yapılaşma birlikte kullanılmaktadır. 5 nolu bitişik nizam konak grubu geleneksel evin sol ve sağ komşuluğunda dört katlı betonarme yapı bulunmaktadır. 3 nolu konak komşuluğunda, aynı şekilde 4 katlı betonarme yapı inşa edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. a. Malatya merkez Sinema caddesi geleneksel konut kullanımı
b. Sinema caddesi güncel hava fotoğrafı (Geleneksel ve güncel çok katlı konut kullanımı)

Bu evreler incelendiğinde;

Çalışma alanı içerisinde yer alan Malatya evlerinin çoğunun üçüncü evre özellikleri gösterdiği, birkaç erken dönem örneklerin ise, ikinci evre özellikleri gösterdikleri görülmektedir. Eski Malatya evlerinin çoğunun ikinci evre, birkaç erken örneğin ise birinci evre özellik gösterdikleri görülmektedir.

Evler birbirlerinin manzarasını kesmeyecek şekilde sokağa dönük olarak araziye yerleşmektedir. İklim verilerinin yönlenmeye etkisi manzara yönüne göre ikinci derecede önemlidir. Yönlenmede ilke olarak sokak cephesi esas alınmıştır. Genellikle arka ve yan bahçeler, zengin ağaçlı ve yeşil görünüme sahiptirler.

Sokaklar, bitişik düzende evlerin ya da bahçelerin yan yana gelişi ile biçimlenmektedir. Sokaklar geleneksel yaşamın birer parçası olma özelliği taşımaktadır.

Beş konaklar mahallesinin içerisinde yer aldığı yerleşim dokusu, kentsel dokunun değişiminde üçüncü evreye girmektedir. Fakat incelenen örnekler arasında bazı örnekler ikinci evre özellikleri taşımaktadır.

Yan bahçelerin hemen hemen tümünün yapılaşmaya açılması ile bitişik düzende sokak dokuları yaygınlaşmıştır. Bu dönemde nüfusun artmasıyla birlikte bahçe içerisinden yollar geçirilerek arsalar daha da küçülmüş hatta iki katlı olan evlere üçüncü kat ilaveleri eklenmeye başlanmıştır. Üçüncü evrenin bu özelliklerinin yanında Malatya kent dokusu içerisinde Beş konaklar mahallesi dışında kalan yapıların bazıları da kent dokusunun oluşumunda

ikinci evreyi yansıtmaktadır. Bahçe içerisinde ikili ve üçlü gruplaşmalar oluşmuştur. Evlenerek aileden kopan ve ayrı ev açılan çocuklar, yan bahçelere yeni ev yapmaları ile arazi bölünmüş ve sokak düzeninde yoğunlaşmalar oluşmuştur. Mücelli caddesi ve Halep caddesinde yer almakta olan konutların oluşturduğu yerleşim dokusu da üçüncü evreyi yansıtmaktadır.

Eski Malatya evlerinin ise çoğunlukla ikinci evre yerleşimlere örnek oluşturduğu görülmüştür. Bazı erken dönem örneklerinde ise birinci dönem özelliği taşıyan evlerin varlığı bilinmektedir. Bu bölgede, nüfus artışı, sanayileşme gibi yerleşim yoğunluğunu artırıcı faktörlerin az olması, yapıların bahçe içerisindeki gelişimlerini devam ettirmelerinde öncü olmuştur.

Geleneksel Eski Malatya ve Malatya Evleri Yerleşim Plan Analizleri

Geleneksel Eski Malatya ve Malatya evleri yerleşim plan özellikleri yönünden bahçeli ve bahçesiz olmak üzere ikiye, bahçeli ve bahçesiz konutlar da kendi içlerinde avlulu ve avlusuz olmak üzere farklı iki alt gruba ayrılmıştır. İncelenen 25 adet ev örneğinden 17'si bahçeli, 8'i bahçesizdir. Şekil 7'de evlerin yerleşim planlarında yer alan yapı-açık alan ilişkileri gösterilmiştir.

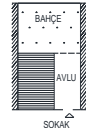
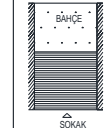
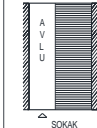
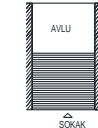
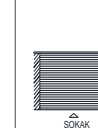

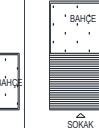
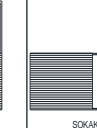

1. Yapı-açık alan ilişkisi

Parsel sınırları içerisinde yer alan yapıların yerleşimleri incelendiğinde bitişik düzen ve ayrık düzen olarak ikiye farklı şekilde konumlandıkları görülmüştür. Parsel içerisinde yapının konumu ve bahçe/avlu kullanımının varlığı değerlendirilmiştir. Aşağıda şekil 7'de geleneksel Eski Malatya ve Malatya evlerinden hangilerinin bu yapı grupları arasında yer aldığını göstermektedir. Malatya evlerinden 10'u bitişik düzende 4'ü ayrık düzende yerleşim özelliği göstermektedir. Bu yapılar arasından da 4'ü bahçeli 3'ü bahçesiz olarak yer almaktadır. Ayrık düzende yapılmış tüm yapıların bahçesi bulunmakta, bitişik düzende bahçesiz olan iki yapıda avlu da bulunmamaktadır. Bitişik düzende bahçeli olan 9 yapıda da aynı zamanda avlu mevcuttur.

Eski Malatya evlerinden 3'ü bitişik düzende ve bahçesiz, 8 tanesi ayrık düzende yerleşim özelliği göstermiştir. Bu 8 ayrık düzen yapıdan 4'ü bahçeli, 4'ü bahçesiz olarak yapılmıştır. Bahçesi bulunmayan 4 konut da ise avlu kullanımının yaygın olduğu görülmüştür.

Malatya evlerinde hayvan barınması için ağıl bulunmazken, Eski Malatya evleri bahçesinde ağıl kullanımının yaygın olduğu görülmüştür.

Eski Malatya evlerinde ağıl komşuluğunda çeşme ögesinin varlığı, hayvanların su içmesinde ve geniş bahçe alanının sulanmasında kullanılmış olacağını düşündürmüştür. Malatya evlerinde ise çeşme kullanımının varlığına rastlanmamıştır.

YAPI-AÇIK ALAN İLİŞKİSİ									
PARSEL KONUMUNA GÖRE YAPILAR									
BİTİŞİK DÜZEN YAPILAR					AYRIK DÜZEN YAPILAR				
BAHÇELİ YAPILAR		BAHÇESİZ YAPILAR			BAHÇELİ YAPILAR		BAHÇESİZ YAPILAR		
BAHÇELİ YAN AVLULU	BAHÇELİ AVLUSUZ	BAHÇESİZ YANIRKAR AVLULU		BAHÇESİZ AVLUSUZ	BAHÇELİ AVLULU	BAHÇELİ AVLULUSUZ	BAHÇESİZ AVLULU		
									
KATALOG NO 9	KATALOG NO 1-4-6-7-8-10-11-13	KATALOG NO 20	KATALOG NO 21-22	KATALOG NO 2-12-14	KATALOG NO 5-15-17-23-25	KATALOG NO 3-4	KATALOG NO 16-18-19-24		

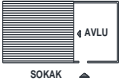
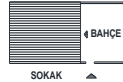
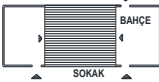
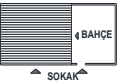
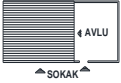
Şekil 7. Yapı-açık alan ilişkisi

1. Yapı-giriş ilişkisi

İncelenen konutlar arasında sokaktan doğrudan yapıya girilen örnekler ile bahçeden ya da avludan yapıya girilen örnekler bulunmaktadır. Sokaktan öncelikle bahçeye veya avluya, oradan da yapıya giriliyorsa, bu tip konutlarda bahçe ile sokak arasındaki bağlantı, cümle kapısı ile kurulmaktadır (Kuban, 1982, s.226-227). Aşağıdaki şekil 8'de evlerin yapı-sokak- giriş ilişkileri gösterilmektedir.

Malatya evlerinden 11'i tek girişli, 3 tanesi çift girişlidir. Tek girişli evlerden 9'una doğrudan ulaşılabilen, 2'sine bahçe kapısından girilerek dolaylı olarak ulaşılabilir. Çift girişli yapılardan, yapıya doğrudan ulaşım dışında, 2'sine bahçeden dolaylı olarak, 1'ine de avludan dolaylı olarak ulaşılabilir.

Eski Malatya evlerinden ise, 6'sı tek girişli 4'ü çift, 1'i ise üç giriş özelliğindedir. 5 tek giriş özelliğindeki yapıya sokak cephesinden doğrudan ulaşmakta, 1'ine avlu girişinden dolaylı olarak ulaşılabilir. Çift girişi bulunan 4 yapının 2'sine avludan, 2'sine bahçeden dolaylı olarak giriş sağlanmaktadır. Üç girişi bulunan 1 yapıya dolaylı olarak bahçeden geçişler bulunmaktadır. Bu yapıda üç giriş bulunması erken dönem özelliği taşımasından kaynaklanmaktadır. Güvenlik sorununun az olduğu ve harem/selam ayırımının belirgin olduğu yapı grubu olmasından dolayı, yapıya giriş farklı kapılardan sağlanmıştır.

YAPI-GİRİŞ İLİŞKİSİ						
	TEK GİRİŞLİ			ÇİFT GİRİŞLİ		ÜÇ GİRİŞLİ
	SOKAKTAN TEK GİRİŞLİ	AVLUDAN TEK GİRİŞLİ	BAHÇEDEN TEK GİRİŞLİ	SOKAKTAN ve BAHÇEDEN	SOKAKTAN ve AVLUDAN	SOKAKTAN ve BAHÇEDEN
YAPIYA DİREK GİRİŞ						
KATALOG NO	2-4-5-7-8-11-12-13-14-16 17-21-22-24					
YAPIYA DOLAYLI GİRİŞ						
KATALOG NO		20	1-6			25
DİREK + DOLAYLI GİRİŞ						
KATALOG NO				3-10-25-23	9-15-18-19	

Şekil 8. Yapı-giriş ilişkisi

Tartışma ve Sonuç

Göç, insanlığın yaşadığı, tarih boyunca var olan, toplumsal bir gerçekliktir. Bireyin ya da topluluğun sadece yer değiştirmesi olarak tanımlanamaz. Malatya kentinin yer değiştirme öncesinde var olan kültürel davranışın, yani yarı göçebe yaşam biçiminin şekillendiği tarım arazileri üzerinde, günümüz Malatya kenti yeniden doğmuş ve gelişimini günümüze kadar devam ettirmiştir. Mevsimlik yayla kültüründen (yarı göçebe yaşam biçimi) yerleşik hayata zorunlu geçiş yaşanmış olduğu Malatya kentinde, geleneksel evler ve yerleşim özellikleri de bu süreçten etkilenmiş ve biçim değiştirmiştir. Zorunlu göç ile yerleşim alanındaki nüfusun artması, altyapının yetersiz kalması ve evlerin kış şartlarına göre yapılmamış olması Malatya'da önemli kentsel sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunların çözümü için çeşitli yasal düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerle ve yeni yaşam şeklinin oluşumu ile şekillenen geleneksel evlerin yerleşim özelliklerinde de tipolojik farklılıklar tespit edilmiştir. Yapılı çevredeki tipolojik veri farklılıklarının, farklı yapı dönemlerinden, dönemin yapı ilkelerindeki farklılıklardan, kentin il olması ile değişen yeni yasal düzenlemelerden ve değişen yaşam biçiminden kaynaklanmış olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu anlamda, sürdürülen mevsimlik göç biçiminin kalıcı hale gelmesinde, bürokratik karar vericilerin etkin olduğu görülmüştür. Askeri güvenlik önlemi olarak alınmış olan bu bürokratik karar, halkın zorunlu olarak mevsimlik geçici yaşam alanlarına göç etmeleri ile sonuçlanmıştır. Mevsimlik yaşam alanı iken kalıcı yerleşim alanına dönüşen kentte, bölgedeki sınırlar yeniden

düzenlenerek, bağlık kırsal arazi sınırları, kentsel konut sınırlarına dönüşerek parsel sınırları küçülmüş, evler bitişik nizam düzeninde yapılmaya başlanmış, bahçe sınırları azalarak avlu kullanımında artış olduğu belirlenmiştir.

Eski Malatya evlerinin tamamı iki katlı, Malatya evlerinde ise yapım evre ve dönem farklılıklarından dolayı üçüncü katın eklenmeye başladığı görülmüştür.

Eski Malatya'da hayvancılıkla uğraşan halk, tarım yapmak için yılın yaklaşık yarısını Malatya'ya mevsimlik göç yaparak geçirmiştir. Ancak stratejik ülke yönetim kararı ile zorunlu göç yaşayan bu halkın kalıcı olarak Malatya'ya yerleşmesi ile burada tarım yapma alışkanlığını devam ettirmiştir. Halkın, yeni yaşam alanında eski geçim kaynakları olan hayvancılıktan vazgeçmiş oldukları, yapı-açık alan kullanımındaki ağır öğesinin olmamasından anlaşılmıştır. Zorunlu göç ile oluşan yer değiştirmede, geçim kaynaklarının değişmiş olması, sosyo-ekonomik temelleri değiştirmiş ve farklı yerleşim özelliğinde mimari yapı ve yapı gruplarının oluşmuş olduğu görülmüştür.

Zorunlu göçe tanıklık eden Eski Malatya ve Malatya'nın geçmişinde bulunan özgün izleri, ancak o kentin bizlere bıraktıkları somut mimari ve kentsel okumalarla ortaya çıkarabilmekteyiz. Çalışmada ortaya konan tipolojik yerleşim çalışması, kentin özünde var olan kavramaya ve onun sahip olduklarını sürdürmeye yöneliktir. Bu çalışma ile geleneksel evleri yakın çevresi ile değerlendirerek, kent ile olan ara bağlantısının kenti şekillendirmedeki öneme vurgu yapılmak istenmiştir. Bu kapsamda yapılmış olan tipoloji çalışması ile kente ait olan parçaların bütünü oluşturduğu ve bütünden ayrılamayacağı gösterilmiştir.

Extended Abstract

The tradition of establishing a space that started with seasonal migration from Old Malatya to Malatya turned into permanent settlement with forced migration: A review on the characteristics of civil architectural settlements

*

Yelda Durgun Şahin
ORCID: 0000-0001-6708-9247

Traditional buildings are disappearing as a result of the changes that happen because of various environmental impact, managerial decision, lifestyle etc. The traditional settlement texture, which acts as a bridge between these structures, which are lost one by one, is damaged. For this reason, this interconnection, which has a great influence on the formation of traditional texture, should be examined, settlement features should be determined and recorded. With this study, it was aimed to emphasize the importance of interconnection with the city in shaping the city by evaluating the traditional houses with its immediate surroundings. In this study formed in this direction, it has been shown that the parts belonging to the city constitute the whole and cannot be separated from the whole.

As Tekeli explains, "There are reasons that keep changing and transforming in the urban space constantly on the agenda" (Tekeli 2011b:272). In this context, it is important to question the change and transformation in society's practice of establishing space, which is the factor in shaping the city. In this respect this study focused on analyzes of the residential properties, formation, the dynamics of change and transformation of Malatya, which is, located in the Eastern Anatolia region of Turkey and important Hittite city in the past. While making this examination, the concept of typology of the elements that make up the settlement texture was used.

Malatya province is located within the boundaries of Eastern Anatolia geographic region. The city has had a strategic importance in history due to the

intersection of the commercial roads coming from Central Asia, the Middle East and Mesopotamia and its position in a connection that connects to the west. The city of Malatya was reconstructed and shaped on the outskirts of Beydağları, in an oval area after two relocations. The first of this change occurred from Arslantepe, located in the town of Bahçebaşı in the district of Eski Malatya (Battalgazi), to the district of Eski Malatya (Battalgazi), and the second to Malatya (Aspuzu) in today's residential area of Old Malatya. The scope of this study is limited with the migration from old Malatya to Malatya, the second relocation of the city. In this context, a comparative study has been made between the old Malatya civil architecture samples and Malatya civil architecture samples layout plans.

It is known that the Ottoman army was placed in the houses in Old Malatya in line with the military security decision taken by the order of II. Mahmut in 1838. The people who had to evacuate their houses had to move to highland houses (Aspuzu vineyards / modern Malatya settlement). In this study, land uses, settlement orders, structure-open space relationships, building entrance relationships, examples of civil architecture in Old Malatya and Malatya (the new settlement area used by the people in the highlands in the summer) are addressed. While evaluating these relations, 11 Old Malatya and 14 Malatya civil architecture samples were chosen as the sample area. Spatial comparisons were made between the old Malatya, which is the living area of the people of Malatya before being exposed to forced migration, and the new residential area of Malatya houses, and the meaning of the change was evaluated. Thus, this interconnection between our traditional houses reflecting our past lives and the scale of the city has been provided to document the architectural settlement features.

Due to forced migration, the increase in the population in the new settlement area, the inadequate infrastructure and the fact that the houses were not built according to the winter conditions brought along important urban problems in Malatya. Various legal arrangements have been made for the solution of these problems. In line with these legal regulations, a masonry building system has been used instead of wooden building construction.

The people engaged in animal husbandry in Old Malatya spent about half of the year doing seasonal migration to Malatya for agriculture. However, with the strategic country management decision, these people, who experienced forced migration, settled in Malatya permanently and continued their agriculture habits. It is understood that the people have abandoned animal husbandry, which are the old livelihoods in the new living area, without the use

of folders in the structure-open area. In the displacement caused by forced migration, the livelihoods have changed, the socio-economic foundations have changed, and it has been observed that architectural structures and groups of structures have been formed with different settlement characteristics. It is observed that the old Malatya houses have two floors, and the third floor has started to be added in Malatya houses due to the construction phase and period differences. In the city, which turned into a permanent residential area while it was a seasonal living area, the borders in the region were rearranged, the rural borders of the vineyards turned into urban housing borders, the parcel boundaries shrank, the houses were started to be built in the adjacent order and the boundaries of the garden decreased and it was determined that there was an increase in the use of the courtyard.

As a result, it has been seen that the difference in similarity and similarity has shaped and limited the city form. A systematic perspective has been developed with the obtained typological data on the settlement features. It was concluded that the different typological data resulted from the change in the socio-economic bases and the change in the legal regulation principles valid in different construction periods. In the displacement due to forced migration, the livelihoods have changed, the socio-economic foundations have been changed, and it has been observed that the settlement texture has been formed with different settlement characteristics. The study is also important in that it has a historical document feature that should be transferred to future generations.

Kaynakça/References

- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. Yem Yayınları. İstanbul.
- Baran, M., Aykal, F,D ve Kocaman, M (2018). Battalgazi ve geleneksel evlerinin analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,17(67). ISSN:1304-0278
- Durgun, Y. (2006). *Geleneksel Malatya evleri üzerine bir inceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.63, 90-145
- Eruzun, C ve Sözen, M. (1992). *Anadolu'da ev ve insan*, Emlak Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gögebakan, G. (2003). Doğu Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il. *Malatya Dergisi*, 20. 473.
- Kızılkaya, N. (2018). Malatya'nın ilk şehir planı süreci 1931- 1936. 8 Aralık 2018 tarihinde <http://malatyahaber.com/haber/malatyanin-ilk-sehir-planı-sureci-1931-1936/> sitesi adresinden alınmıştır.

- Kuban,D. (1982). *Türk ev geleneği üzerine gözlemler*. Yem Yayınları, İstanbul.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Panerai, P. ve Castex, J. (1970). Notes sur la structure de l' espace urbain, *l'architecture d'aujourd'hui*, 153, 30-33.
- Köksal, A., Arel, A., Gürsel, E ve Özkan, S. (2005). Selçuk Batur için mimarlık yazıları. *Ankara Mimarlar Odası Yayınları*. Ankara. 30-33
- Ramsay,M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Sağlam, F., Korkmaz, B., Bilgin, Z., Demirbağ, H. ve Memiş, E. (2013). *Malatya kent rehberi*, Malatya Valiliği Yayını, İstanbul. .
- Sevgen, N. (1959). *Anadolu kaleleri*, Doğu Basımevi, Ankara. 240-242.
- Tekeli, İ. (2011a). *Kentleşmenin tanımı ve kentleşmeye ilişkin kavramlar, kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm*, İlhan Tekeli Toplu Eserleri-20, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2011b). *Kentleri dönüşüm mekânı olarak düşünmek, kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm*, İlhan Tekeli Toplu Eserleri-20, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1985a). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kentsel dönüşüm*. Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi.
- Tekeli, İ. (1999b). *19.Yüzyılda İstanbul metropol alanının dönüşümü, modernleşme sürecinde Osmanlı kentleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turgut, H. (1999). *Geleneksel Malatya evleri*, 17.Tarihi Türk Evleri Haftası, İstanbul. 10-19.
- Yerasimos, S. (1999). *Tanzimat'ın kent reformları üzerine, modernleşme sürecinde Osmanlı kentleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Caddelerdeki Değişimin Mekânsal Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Samsun Çiftlik Caddesi¹

*

Erkan Avlar²

ORCID: 0000-0003-0492-8095

Burcu Yazıcı³

ORCID: 0000-0002-9932-2979

Öz

Kamusal alan olan caddelerdeki değişim, birçok farklı uygulamanın yanı sıra, caddelerin yayalaştırılmasını ve caddeye arayüz oluşturan binaların yenilenmesini de kapsar. Kent yollarının yalnızca yürünebilen alanlar olarak düzenlenmesi ve yürüyenlere daha geniş alanlar ayrılması için, caddelerde yayalaştırma yapılmaktadır. Zaman içinde bina cepheleri birçok etkene bağlı olarak, kullanıcı gereksinimlerine ve isteklerine yanıt veremez duruma geldiğinde ise cepheler yenilenmektedir. Samsun Çiftlik Caddesi de yayalaştırılan ve bina cepheleri yenilenen kentsel mekânlardan biridir.

Çalışmanın amacı; projenin kente estetik, sosyal ve ekonomik yönden ne düzeyde değer kattığının, caddenin yayalaştırılması ve bina cephelerinin yenilenmesiyle nasıl bir sonuç elde edildiğinin, caddedeki değişimden dolayı kullanıcı memnuniyetinin hangi düzeyde olduğunun ve caddedeki değişimin sorunlara yol açıp açmadığının sorgulanmasıdır. Bu amaçla Samsun Çiftlik Caddesi'nin fiziki durumu incelenmiş, mekânsal özellikleri belirlenmiş ve caddede yapılan değişiklikten kullanıcıların memnuniyet düzeyi ölçülmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, Çiftlik Caddesi'nin mekânsal kalitesinin ve kullanıcı memnuniyetinin artırılması için öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Caddelerde değişim, caddelerde yayalaştırma, binalarda cephe yenileme, Samsun Çiftlik Caddesi*

¹ Bu çalışma, Burcu Yazıcı'nın "Kentsel Mekânlarda Yayalaştırma ve Cephelerin Yenilenmesi: Samsun Çiftlik Caddesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinin geliştirilmesi sonucu üretilmiştir.

² Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, E-mail: eavlar@yildiz.edu.tr

³ Yıldız Teknik Üniversitesi, E-mail: burcuyazici90@gmail.com

A Research on the Spatial Effects of Changes in Streets: Samsun Çiftlik Street

*

Erkan Avlar⁴

ORCID: 0000-0003-0492-8095

Burcu Yazıcı⁵

ORCID: 0000-0002-9932-2979

Abstract

Changes in streets—which are public spaces—include many different applications ranging from the pedestrianization of streets to the renewal of buildings that front streets. Pedestrianization is carried out in order to designate city roads as strictly walkable areas and to allocate wider areas to pedestrians. Building façades are renovated when, over time, they cease to respond to user requirements and demands due to various factors. Samsun Çiftlik Street is an example of an urban space that has been pedestrianized and whose building façades have been renovated.

The purpose of this study is to investigate the level of value added to the city in aesthetic, social and economic terms, the consequences of pedestrianizing the street and renovating the building façades, the level of user satisfaction regarding the changes to the street, and whether these changes lead to problems. For this purpose, the physical condition of Samsun Çiftlik Street was examined, its spatial properties were determined, and users' satisfaction levels of the changes to the street were measured. Recommendations are being developed to improve the spatial quality of Çiftlik Street and to increase user satisfaction in line with the study's resulting data.

Keywords: *Change in the streets, pedestrianization in the streets, renovating building facades, Samsun Çiftlik Street*

⁴ Assoc. Prof. Dr., Yıldız Technical University, E-mail: eavlar@yildiz.edu.tr

⁵ Yıldız Technical University, E-mail: burcuyazici90@gmail.com

Giriş

Caddeler, kentin kamusal alanları ve doğrusal yapıda olan kent parçalarıdır. Genel olarak bir caddenin; ulaşımı sağlayan bir hareket kanalı, kamusal yaşamı barındıran kentsel bir mekân ve mimari yapıların sınırı olması şeklinde üç fiziksel rolü bulunmaktadır (Marshall, 2005). Caddeleri mekân haline getiren ve yaşanır kılan bileşenler ise; caddeye sınır oluşturan yapılar ve onunla kesişen yollar, kent donatıları ve kullanıcılarıdır. Sosyal yaşamın önemli yerlerinden biri olan caddeler, kolay ve hızlı bir biçimde erişilebilecek dış mekânlar olarak görülmektedir. İyi bir caddede amaçlanan, kent halkının gereksinimlerinin karşılanması ve bir yerden bir yere hareketlerinin kolaylaştırılmasıdır (Jacobs, 1993).

Kentin en dinamik mekânları olan caddeler sürekli değişim içindedir. Caddelerdeki değişimler, kentsel yaşama ve caddeye farklı olanaklar sunar, bazen de sorunlara neden olabilmektedir (Pekşen, 2015, s.25). Son yıllarda, birçok kentteki caddelerde değişim yaşanmakta ve yerel yönetimler değişim projelerine öncelik vermektedir. Bu değişimler; yol kullanım biçiminin değişmesi, altyapı sistemlerinin yenilenmesi, kaldırımların genişletilmesi veya daraltılması, yol kaplamalarının yenilenmesinin yanı sıra, caddeye cephesi olan binaların yenilenmesini de kapsar.

Caddelerdeki önemli değişimlerden biri yayalaştırma çalışmasıdır. Yayalaştırma, kent yollarının bir bölümünün yalnızca yürünebilen alanlar haline getirilmesi veya yürüyenlere daha geniş alanlar ayrılmasıdır (Keleş, 1980). Yayalaştırma çalışmalarının temel nedenleri; kentsel ekonomi, kentsel kalite ve sosyal refah şeklinde sıralanmaktadır (Brambilla ve Longo, 1977). Bu tür uygulamalarda, bir ticaret aksı oluşturularak perakende ticaretin arttırılması ve kentsel ekonominin canlandırılması hedeflenmektedir. Böylece yayalaştırılan alanlarda, yaya ayak izinin artmasıyla birlikte ekonomik yönden hareketlilik de beklenmektedir. Ayrıca yayalaştırmanın nedenleri arasında; insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin geliştirilmesi, dinlenme mekânlarının tasarlanması, sosyal hayatın canlandırılması, tarihi binaların ve kent dokusunun korunması, kent merkezinin daha düzenli ve kullanılabilir hale getirilmesi, konut alanlarının iyileştirilmesi ve çevrenin estetik değerinin artırılması da bulunmaktadır (Altunbaş, 2006, s.14-15).

Caddelerdeki önemli değişimlerden bir diğeri de bina cephelerinin yenilenmesidir. Cephe, dışarıdan bakıldığında bir binada ilk olarak algılanan, dış ve iç ortam arasında ayırıcı ve dış ortama karşı koruyucu görevi olan, atmosferle doğrudan temas halinde bulunan dış kabuktur (Karaman-

lıoğlu, 2011, s.4). Zaman içinde dış kabuk, dış ortam koşullarının etkisiyle özelliklerini kaybetmekte, değişen teknoloji, kullanıcı profili ve yasal düzenlemeler nedeniyle kullanıcı gereksinimlerine ve isteklerini yanıt veremez duruma gelmektedir. Binaların performansı üzerinde önemli etkiye sahip olan cepheler, dış çevre koşullarıyla doğrudan ilişki içinde olduklarından, diğer yapı elemanlarına oranla daha hızlı eskimektedir. Bunun için, cephelerde yenileme gereksinimi oluşması kaçınılmazdır (Başarı ve Şahin Diri, 2014, s. 109).

Cephe yenileme, dış etkenlerden kaynaklanan sorunların giderilmesi, binanın mimari kimliğinin korunması ve enerjinin daha verimli kullanılması gibi yararlar sağlamaktadır. Kapsamlı şekilde yenilenmiş bir cephe, binanın enerji verimliliğini %50 veya daha fazla oranda arttırabilmekte ve yenilenebilir enerji kullanımının düzeyini belirleyebilmektedir. Binada her türlü konfor artışı, ekonomik koşullarla bağlantılı olarak yarar sağlamaktadır (Jacob, 2007, s.1). Ancak yapı sahiplerini ikna etmek için isteklendirmek gereklidir. Cephelerde yenileme kararlarının belirleyici nedenleri; performans sorunları, karar vericilerin yenileme istekleri ve yasaların getirdiği zorunluluklar olarak sıralanabilir. Bir cephede yenileme kararı verebilmek için, öncelikle performans sorunlarına neden olan eksiklerin ve hasarların iyi belirlenmesi gereklidir. Karar vericilerin yenileme isteği, cephenin kişisel beklentileri karşılayamaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Yasaların getirdiği zorunluluklar ise, yenilemenin kişisel irade dışında gerçekleştirilmesinde zorunlu bir durum oluşturmaktadır (Erturan ve Eren, 2018, s.26).

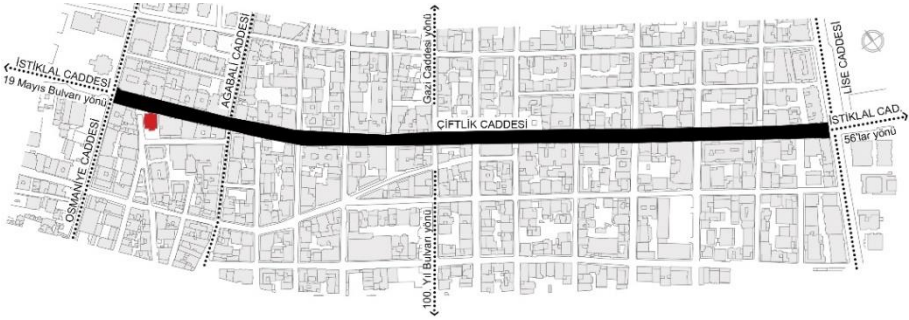
Samsun Çiftlik Caddesi, yayalaştırılan ve bina cepheleri yenilenen kentsel mekânlardan biridir. Bu caddedeki yayalaştırma ve cephe yenileme çalışmaları, Samsun Kent Estetik Kurulu tarafından alınan kararlar doğrultusunda ve Karadeniz Binaları Enerji Verimliliği Planı (BSBEEP) projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kent Estetik Kurulu, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planında, yerleşik ve yerleşime yeni açılacak alanlarda; şehrin estetiğine, tarihine ve doğal değerlerine uygun ilke kararları geliştirmek, kentsel tasarım projelerini değerlendirmek ve görüntü kirliliğine yol açan yapılar ile bu yapıların çevresinde farklı amaçlarla yapılan uygulamaları engellemek üzere oluşturulmuştur (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2014, s.42). Çiftlik Caddesi Alışveriş Merkezi olarak adlandırılan değişim projesi, %75'i bina sahipleri, %25'i Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından maddi olarak desteklenen bir projedir (Sezgin, 2015, s.19). Hem caddeye hem de caddeye arayüz oluşturan binalara yeni bir kimlik kazandırmak için hazırlanan ve Çiftlik Caddesi'nin güçlü bir alışveriş aksı olması

beklenen bu kentsel proje çalışmasında, caddenin taşıt trafiğinden arındırılması, alt yapının ve bina dış cephelerinin yenilenmesi hedeflenmiştir.

Çalışma Alanı ve Yöntem

Çalışma alanı, Türkiye'nin Orta Karadeniz kıyısında konumlanan Samsun kentinde yer almaktadır. Samsun'un ticaret yoğunluğu fazla olan en dinamik caddeleri Mecidiye Caddesi ve İstiklal Caddesi'dir. İstiklal Caddesi, bir uçta Yüzüncü Yıl Bulvarı'na bağlanan, diğer uçta Bağdat Caddesi ile kesişerek sonlanan kentin en uzun caddelerinden biridir. İlkadım İlçesi sınırları içinde yer alan bu cadde, gün boyu okula/işe gidip gelen öğrencilerin/çalışanların, alışverişe ve gezintiye çıkan insanların kullandığı yaya aksıdır. İstiklal Caddesi'nin, Osmaniye Caddesi'nden Lise Caddesi'ne kadar olan, yaklaşık 700 metre uzunluğundaki bölümü Çiftlik Caddesi olarak anılmaktadır. İstiklal Caddesi'nin bu bölümü çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Kuzeybatı ve Güneydoğu yönünde, Gazi Caddesi ile 100. Yıl Bulvarına paralel konumlanan Çiftlik Caddesi, bu yollarla çok sayıda sokak aracılığıyla organik bir bağ kurmaktadır. Samsun'un en eski taşıt ve yaya trafik aksı olarak bilinmektedir (Şekil 1).

Kentin ilgi odağı olan Çiftlik Caddesi, alışveriş merkezi (AVM) projesi kapsamında yayalaştırılmış ve bina cepheleri yenilenmiştir. Ancak cadde-deki değişimden sonra alışveriş hareketliliğinin azaldığını düşünen iş yeri sahiplerinin talebi üzerine, caddenin tekrar taşıt trafiğine açılması gündeme gelmiştir. Ayrıca cephe yenilemeyle ilgili kısa sürede birçok sorun yaşanması, kullanıcı memnuniyetini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle çalışma, Çiftlik Caddesi'nin alışveriş potansiyelini artırmak, cadde kullanıcılarının daha rahat dolaşımını sağlamak ve caddenin çekiciliğini yükseltmek amacıyla gerçekleştirilen değişim projesinin yarattığı değeri ve cadde kullanıcıları üzerindeki etkisini tartışmak ve öneriler geliştirmek açısından önemlidir.

Şekil 1. Samsun Çiftlik Caddesi'nin konumu

Çalışmanın amacı; Çiftlik Caddesi'nde gerçekleşen değişimin kente estetik, sosyal ve ekonomik yönden ne düzeyde değer kattığının, caddenin yayalaştırılması ve bina cephelerinin yenilenmesiyle nasıl bir sonuç elde edildiğinin, kullanıcı konforunun ve memnuniyetinin hangi düzeyde olduğunu ve caddedeki değişimin sorunlara yol açıp açmadığının sorgulanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın yöntemi, Samsun Çiftlik Caddesi'ndeki fiziki durumun incelenerek mekânsal özelliklerin belirlenmesi, cadde kullanıcılarının memnuniyet düzeyini ölçmek amacıyla anket yapılması, elde edilen bulguların tartışılması, değişime ilişkin mekânsal etkilerin saptanması ve mekânsal konforun yanı sıra, sosyal memnuniyeti arttırmak için caddeye ilişkin önerilerin geliştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Samsun Çiftlik Caddesi özelinde yapılan ve caddelerdeki değişimde, yayalaştırma ve bina cephelerinin yenilenmesine odaklanan bu çalışma, durum tespiti ve anket olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Çalışmanın birinci aşamasında, Çiftlik Caddesi'nde yer alan binaların işlevleri, fiziki durumları ve caddedeki değişim araştırılmıştır. İkinci aşamada, caddeyi kullanan üç farklı denek grubunun caddedeki değişiklik ve yenilemeyle ilgili görüşleri anket tekniğiyle belirlenmiştir. Anket çalışmasında kullanıcıların caddede bulunma nedenleri dikkate alınmış ve caddede çalışan, yaşayan ve caddeyi ziyaret edenlerin sayısına göre, %95 güvenilirlik ve %5 hata payı gözetilerek örneklem sayıları saptanmıştır. Bu çalışmada gerçekleştirilen tüm anketler değerlendirmeye alınmıştır. Caddeyi en çok çalışanlar kullanmaktadır. Caddede yaşayanların sayısı ise azdır. Buna göre; caddede çalışan 63 kişi, caddeyi ziyaret eden 32 kişi, caddede yaşayan 25 kişi olmak üzere, rastlantısal olarak seçilen 120 kişiyle anket yapılmıştır.

Tespit Çalışmasına İlişkin Bulgular

Çiftlik Caddesi, 19 Mayıs Bulvarı'nı 56'lar semtine bağlayan tek yönlü taşıt aksının ve toplu taşıma güzergâhının içinde yer almaktadır. Yayalaştırma çalışması yapılmadan önce bu cadde, yoğun yaya trafiğinin yanı sıra, yoğun taşıt trafiği de olan bir cadde olarak bilinmektedir (Şekil 2). Çiftlik Caddesi ile kesişen yolların taşıt trafiği tek yönlüdür. 19 Mayıs Bulvarı yönünden gelen taşıt trafiği, caddeyi kuzeybatı yönünde sınırlandıran Osmaniye Caddesi'nden 100. Yıl Bulvarı'na doğru yönlendirilmektedir. Caddeyi güneydoğu yönünde sınırlandıran Lise Caddesi'nin trafiği ise iki yönlüdür ve trafik akışı 56'lar semtine doğrudur. 100. Yıl Bulvarı'na bağlanan Ağabali Caddesi'nden de Gazi Caddesi'ne doğru taşıt trafiğine izin verilmektedir.

Şekil 2. Çiftlik Caddesi'nde taşıt yoğunluğu (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2019)

Çiftlik caddesi 1930'lara kadar ahşap evleri olan çiftliklerin bulunduğu bir caddeyken, 1930'lu yıllarda, 2-3 katlı ve bahçeli konutların yer aldığı bir aksa dönüşmüştür (Şekil 3). Caddenin eski dokusundan bugüne, yalnızca 19. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş bir konak kalmıştır. Nüfus mübadelesi öncesinde Vasil Bey'e ait olan konak, 1936'dan 2000 yılına kadar Samsun'un ünlü tütün tüccarlarından Hakkı Tarhan tarafından kullanılmıştır (Kayıkçı, 2000). Daha sonra yenilenen ve işlev değişikliğine uğrayan bina, Elmas Hanım Konağı olarak anılmaktadır (Şekil 4).

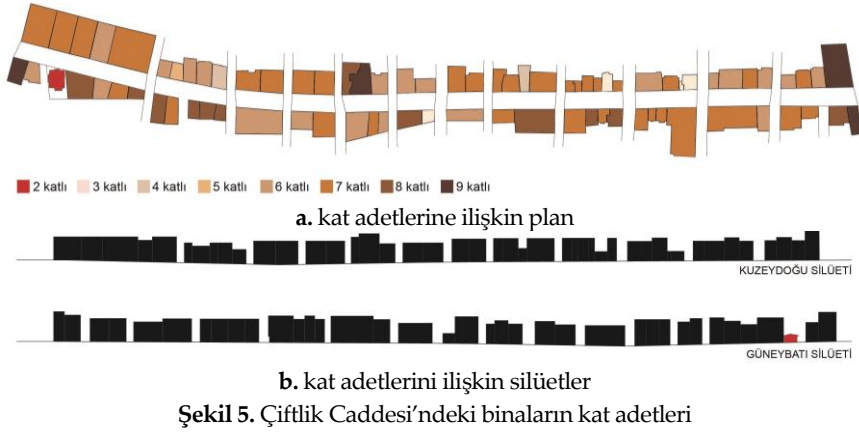

Şekil 3. 1930'lu yıllarda Çiftlik Caddesi ve Elmas Hanım Konağı - Osmaniye Caddesi girişi (Karadeniz Rumeli Dernekler Federasyonu, 2019)

Şekil 4. Elmas Hanım Konağı ve bina Cephelerinin değişimden önceki durumu - Osmaniye Caddesi girişi (Samsun Web Rehberi, 2014)

Kent merkezinde bulunan ve kent halkının sürekli kullandığı Çiftlik Caddesi, çok hareketli ve her zaman kalabalık bir alışveriş aksıdır. Caddeyi dikine kesen ve çok sayıda sokakla sınırlanan yapı adalarının oluşturduğu Çiftlik Caddesi'nin her iki arayüzünde 80 bina bulunmaktadır. Caddenin Alp Gündem Sokak ile kesiştiği köşede yer alan Elmas Hanım Konağı dışındaki diğer binalar bitişik düzende konumlanmaktadır. Cephe hareketleri, yatay-düşey ve doluluk-boşluk oranları, pencere ve kapı düzenleri farklı olan bu binaların yükseklikleri 3-9 kat arasında değişmektedir (Şekil 5a, b). Genişliği 12.00 m-15.00 m aralığında değişen caddede, genelde 7 katlı binalar bulunmaktadır. Binaların zemin katlarında ticari amaçla kullanılan 122 mekân vardır. Bu mekânlarda, kent halkının tüm gereksinimlerini karşılayabileceği dokuz farklı işlev yer almaktadır. Alışveriş amaçlı düzenlenen caddede mağaza ve dükkânlar çoğunluktadır. Binaların üst katlarında farklı işlevler de mevcuttur. Üst katlar; konut (40 bina), konut + ticaret (36 bina), konut + sağlık (1 bina) ve ticaret (3 bina) olarak kullanılmaktadır (Şekil 6).

Çiftlik Caddesi, önceki dönemlerde çift yönlü taşıt trafiğine açıkken (Şekil 7), daha sonra caddenin her iki yönündeki kaldırımlar genişletilerek trafik tek yönlü düzenlenmiş ve caddenin bazı bölümlerinde otopark cepleri oluşturularak taşıtlara park etme olanağı sağlanmıştır. Cadde 2014 yılından sonra, AVM projesi kapsamında taşıt trafiğine kapatılarak yayalaştırılmıştır. Taşıt trafiğine kapatılan caddede, önce altyapı çalışmaları başlamış ve caddenin alt yapısı yenilenmiştir (Şekil 8).

Şekil 7. Çiftlik Caddesi'nin çift yönlü taşıt trafiğine açık durumu
Lise Caddesi girişi - 1975 yılı (İpek, Yılmaz ve Seylan, 2016)

Şekil 8. Çiftlik Caddesi'nin yayalaştırılması

Çiftlik Caddesi'nin yayalaştırılması tamamlandıktan sonra, bitişik düzende konumlanan binaların cephelerinde yenileme çalışması başlamıştır. Caddede yer alan ticari mekânların zemin kat cephelerinde, bina girişleri ve vitrinler dışında kalan duvar yüzeylerine dış yalıtım yapılmış ve üzerine siyah dış cephe boyası uygulanmıştır. Zemin katların duvar yüzeylerinde koyu renk uygulama yapılması, vitrinlerin daha iyi algılanmasını sağlamaktadır. Bu kattaki duvar boşluklarının üzerinde, ticari mekân isimlerinin yazılı olduğu sabit tente biçiminde saçaklar bulunmaktadır. Bunun dışında, zemin kat cephe yüzeylerinde tabela yoktur. Bu uygulama, cephelerde oluşacak karmaşayı önlemekte ve zemin kat cephe düzleminde ortak bir dil oluşturmaktadır (Şekil 9).

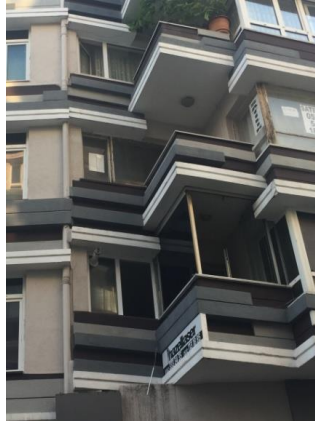

Şekil 9. Caddedeki binaların zemin kat cepheleri

Caddedeki binaların üst katlarında geniş pencere yüzeyleri bulunmaktadır. Üst katlarda da dış yalıtım uygulanmıştır. Genelde cephelerde yatay doku etkilidir. Bu doku, duvar boşlukları üzerinde cepheyi sürekli dolanan beyaz kat silmesi ve bunun üzerine üst üste dizilmiş farklı kalınlıklarda (5cm - 25cm) ve renklerde (siyah, gri ve kahverengi) EPS bloklarla oluşturulmuştur. Bu düzen her katta tekrar etmektedir (Şekil 10). EPS blokların eğri yüzeyler, balkonlar, duvar boşlukları gibi farklı cephe biçimlenişlerinin uygulandığı bölümlerde cepheyle uyum sağlamadığı görülmektedir. Özellikle bitişik düzende konumlanan binaların birleştiği bölümlerde, bina kat yüksekliklerinin farklı olması nedeniyle EPS bloklar aynı düzlemde bitirilememiştir. Bu durum, estetik olmayan yüzeyler ve ayrıntılar oluşturmuştur (Şekil 11).

Şekil 10. Çiftlik Caddesi'ndeki bina cephelerinin değişimi

Şekil 11. Bina cephelerindeki uygulamada yüzey ve ayrıntı sorunları

Anket Çalışmasına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, anketten elde edilen bulgular değerlendirilmektedir. Anketin ilk bölümünde katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve caddede bulunma nedenleri sorulmuştur (Tablo 1). Ankete katılanların %53,4'ünü kadınlar, %46,6'sını erkekler oluşturmaktadır. Caddede çalışanların oranı %52,6'dır. Katılımcıların %56'sı 30-49 yaş grubundadır. Lise mezunlarının oranı %42,5 iken, İlköğretim/Ortaokul mezunlarının oranı %15,8'dir. Çevre algısında cinsiyet ve yaş farklılığının, eğitim düzeyinin etkisinin olup olmadığının belirlenmesi için, farklı gruplara caddenin değişik bölgelerinde anket uygulanmıştır. Anket çalışmasında katılımcıların caddenin eski durumunu bilmeleri önemsendiği için, 18 yaş altı bireylerin ankete katılması tercih edilmemiştir. Katılımcıların cinsiyet oranlarının birbirine yakın olmasına özen gösterilmiştir.

Tablo 1. Ankete katılanların caddede bulunma nedenlerine göre cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi

		Caddede Yaşayan		Caddede Çalışan		Caddeyi Ziyaret Eden		Toplam	
			%		%		%		%
Cinsiyet	Kadın	16	13,3	32	26,8	16	13,3	64	53,4
	Erkek	9	7,5	31	25,8	16	13,3	56	46,6
Yaş	18-29 yaş	4	3,3	16	13,3	6	5,0	26	21,6
	30-49 yaş	12	10,0	40	33,5	15	12,5	67	56,0
	50 ve üzeri yaş	9	7,5	7	5,8	11	9,1	27	22,4
Eğitim Düzeyi	İlköğretim/Ortaokul	3	2,5	13	10,8	3	2,5	19	15,8
	Lise	13	10,8	25	20,9	13	10,8	51	42,5
	Ön Lisans	4	3,3	12	10,1	4	3,3	20	16,7
	Lisans	3	2,5	9	7,5	10	8,3	22	18,3
	Lisansüstü	2	1,7	4	3,3	2	1,7	8	6,7
	TOPLAM	25	20,8	63	52,6	32	26,6	120	100

Anketin ikinci bölümünde, Çiftlik Caddesi'ndeki değişimin etkilerini anlayabilmek için, katılımcılara sırasıyla; caddedeki değişimin gerekliliği, değişimin caddeye huzur ve ferahlık getirip getirmediği, caddenin yayalaştırılmasındaki memnuniyet, bina cephelerinde estetik, bina cephelerinin birbirine benzemesi ve bina cephelerinde yangın güvenliği konularında 6 adet 3'lü Likert ölçeğine göre (katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum) soru sorulmuştur. Bu sorularla Çiftlik Caddesi'nde yaşayanlar, çalışanlar ve ziyaretçiler arasında memnuniyet algısındaki farklılıklar analiz edilmeye çalışılmıştır. Caddede bulunma durumuna göre bir sıralama yapıldığında, caddede en çok yaşayanların buldukları, daha sonra çalışanların geldiği, ziyaretçilerin ise daha kısa süreli ve seyrek olarak caddeyi kullandıkları için her grup ayrı değerlendirilmiş ve cinsiyet ve yaş farklılığının, eğitim düzeyinin yanıtlara ne şekilde yansıdığı araştırılmıştır. Bunun için anketten elde

edilen veriler, SPSS programında One-Way ANOVA analiz modeli kullanılarak karşılaştırılmıştır. Çiftlik Caddesi'nde bulunanların caddedeki değişimle ilgili görüş, tercih ve isteklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan ankette sözlü bildirimler de alınmış ve caddede yapılan yeni uygulamanın olumlu ve olumsuz yönleri saptanmaya çalışılmıştır.

Caddede bulunma nedenlerine göre, "caddedeki değişimin gerekli bulunması" ve "caddenin yayalaştırılmasından memnuniyet duyulması" durumları için gruplar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı ($p>0,05$), "caddedeki değişimin huzur ve ferahlık hissettirmesi" ve "bina cephelerinin estetik bulunması, birbirine benzemesinin olumlu karşılanması ve yangın güvenliği açısından uygun bulunması" durumları için ise anlamlı farklılıklar bulunduğu ($p<0,05$) belirlenmiştir. Karşılaştırılan grupların ortalamaları arasındaki farklara bakıldığında, caddede yaşayanlarla diğer gruplar arasında ikili anlamlı farklılıklar vardır (Tablo 2).

Tablo 2. Caddede bulunma nedenlerine göre değerlendirme

			Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
1	Caddedeki değişimi gerekli buluyor musunuz?	Gruplar arası	,543	2	,272	,343	,710
		Grup içi	92,624	117	,792		
		Toplam	93,167	119			
2	Cadde size huzur ve ferahlık hissettiriyor mu?	Gruplar arası	7,797	2	3,898	4,096	,019
		Grup içi	111,370	117	,952		
		Toplam	119,167	119			
3	Caddenin yayalaştırılmasından memnun musunuz?	Gruplar arası	1,011	2	,506	,577	,563
		Grup içi	102,581	117	,877		
		Toplam	103,592	119			
4	Bina cephelerini estetik buluyor musunuz?	Gruplar arası	16,534	2	8,267	9,360	,000
		Grup içi	103,333	117	,883		
		Toplam	119,867	119			
5	Bina cephelerinin birbirine benzemesini olumlu karşılıyor musunuz?	Gruplar arası	10,046	2	5,023	5,713	,004
		Grup içi	102,879	117	,879		
		Toplam	112,925	119			
6	Bina cephelerini yangın güvenliği açısından uygun buluyor musunuz?	Gruplar arası	3,830	2	1,915	5,077	,008
		Grup içi	44,136	117	,377		
		Toplam	47,967	119			

Çiftlik Caddesi'ndeki değişime ilişkin verilen yanıtların ortalamaları, anketteki soru sırası dikkate alınarak Tablo 3'de özetlenmektedir. Tüm sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde, caddedeki değişime katıldıklarını bildirenlerden sayısı fazla olanların caddede bulunma nedeni, cinsiyet ve yaş grubu aynıdır. Bu tespite göre, caddede çalışan, kadın ve 18-29 yaş grubundaki katılımcılar, diğerlerine göre caddedeki değişimi daha yüksek oranda desteklemektedir. Eğitim durumunda ise, 1. ve 2. sorularda Ön Lisans mezunları, 3., 4., 5. ve 6. sorularda İlköğretim/Ortaokul mezunları öne çıkmaktadır. Caddede yaşayan, erkek, 50 ve üstü yaş grubu ve Ön Lisans mezunu katılımcıların ise, caddedeki değişimi destekleme oranı düşüktür.

Anket sonuçlarından elde edilen bulgular Tablo 4’de verilmektedir. Bu sonuçlara ilişkin oransal bir değerlendirme yapıldığında, katılımcıların %68,3’ü caddedeki değişimi gerekli bulurken, %27,5’i gerekli olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların %4,2’si ise kararsızdır. Caddedeki değişimi gerekli bulanlar arasında kadınların oranı daha yüksektir. Caddeyi kullananların çoğunluğu değişimi desteklemektedir. Ancak caddede yaşayanların destekleme oranı diğerlerine göre düşüktür. Buna neden olarak, cephe yenileme maliyeti gösterilebilir. 18-29 yaş grubu katılımcıların %84,6’sı caddedeki değişimi gerekli bulurken, diğer yaş gruplarında oran düşmektedir. Dolayısıyla genç cadde kullanıcıları değişime daha sıcak bakmaktadır. Genelde eğitim gruplarının destekleme oranları yüksektir. Bu oran, İlköğretim/Ortaokul ve Ön Lisans mezunlarında %80’nin üzerine çıkmaktadır. Lisans eğitimi tamamlamış katılımcıların %50’si ise aynı fikirde değildir.

Tablo 3. Çiftlik Caddesi’ndeki değişime ilişkin verilen yanıtların ortalamaları

Ankete Katılanların Özellikleri	Ortalama						
	1	2	3	4	5	6	
Caddede Bulunma Nedeni	Caddede Yaşayan	1,70	2,56	1,74	2,70	2,56	2,81
	Caddede Çalışan	1,53	1,93	1,55	1,77	1,83	2,38
	Caddeyi Ziyaret Eden	1,58	1,97	1,73	1,97	1,94	2,39
Cinsiyet	Erkek	1,79	2,25	1,96	2,14	2,07	2,55
	Kadın	1,41	1,94	1,36	1,94	1,98	2,42
Yaş	18-29 yaş	1,31	1,85	1,23	1,69	1,69	2,23
	30-49 yaş	1,63	2,07	1,73	2,07	2,07	2,51
	50 ve üstü	1,74	2,33	1,81	2,26	2,22	2,67
Eğitim Düzeyi	İlköğretim/Ortaokul	1,33	1,89	1,44	1,56	1,78	2,33
	Lise	1,58	2,19	1,63	2,19	2,13	2,50
	Ön Lisans	1,26	1,84	1,53	1,84	1,79	2,47
	Lisans	2,04	2,30	1,96	2,22	2,13	2,57
	Lisansüstü	1,63	1,75	1,50	2,00	2,13	2,50

Katılımcıların %50’si, caddenin engellilerin kullanımına uygun olmadığı yönünde sözlü bildirimde bulunmuştur. Caddeyi kullananların bir bölümü bina cephelerinin birbirine benzemesi ve caddenin taşıt trafiğine kapatılması konularında rahatsızlık duyduklarını belirtirken, diğer bölümü cadde yenileme maliyetinin yüksek olmasından rahatsızdır. Katılımcıların çoğunluğu caddede sanat panoları, güncel afişler, sergiler bulunmasını ve sokak müzisyenlerinin olmasını istemektedir.

Katılımcıların %68,3’ü yayalaştırmadan memnun olmasına karşın, %30,8’i yayalar için yapılan düzenlemeden memnuniyet duymamaktadır. Caddedeki değişimden memnun olanların oranıyla yayalaştırmadan memnun olanların oranı aynıdır. Bir kişinin karasız olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların üçte biri, caddenin tekrar taşıt trafiğine açılmasını istemektedir. Bunların arasında caddede çalışanlar da bulunmaktadır. Özellikle iş yeri

sahipleri, alışveriş hareketliliğinin azalması ve servis olanağının ortadan kalkması nedeniyle yayalaştırmadan memnun olmadıklarını sözlü olarak bildirmişlerdir. Kadın katılımcıların caddenin yayalaştırılmasından daha fazla memnun olduğu anlaşılmaktadır. Yaş grubuna göre dağılımda da, 18-29 yaş grubunun %88,5'i yayalaştırmadan memnundur. Buna neden olarak, yayalaştırmayla birlikte caddede daha rahat alışveriş yapma ve gezme ortamı oluşması gösterilebilir. Eğitim durumuna göre, İlköğretim/Ortaokul ve Ön lisans eğitimini tamamlamış katılımcıların yayalaştırmadan memnun olma oranının çok yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların %45,8'i caddedeki değişimin caddeye huzur ve ferahlık getirdiğini, %54,2'si ise sıkıntılı ve kasvetli bir ortam yarattığını düşünmektedir. 50 ve üstü yaş grubu katılımcıların çoğunluğu olumsuz görüş bildirmiştir. Erkek katılımcılar da aynı görüşü paylaşırken, kadınların görüşü olumludur. İlköğretim/Ortaokul ve Ön Lisans mezunlarının çoğunluğu, caddede huzur ve ferahlık hissetmektedir. Buna karşın, Lisans mezunlarının %68,2'si caddeyi sıkıntılı ve kasvetli bulmaktadır. Caddeyi kullananlar arasında da görüş farklılıkları vardır. Caddede çalışanların %55,6'sı olumlu görüş bildirirken, caddede yaşayanların %80'inin görüşü olumsuzdur. Elde edilen bu verilere göre, caddedeki algının cinsiyete, yaşa, eğitim durumuna ve caddeyi kullanma durumuna göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 4. Çiftlik Caddesi'ndeki değişime ilişkin değerlendirme (oransal)

Ankete Katılanların Özellikleri	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
	Caddedeki değişimin gerekli bulunması						Caddedeki değişimin huzur ve ferahlık hissettirmesi					
Caddede Bulunma Nedeni												
Caddede Çalışanlar	44	69,8	3	4,8	16	25,4	35	55,6	0	0,0	28	44,4
Caddeyi Ziyaret Edenler	22	68,8	1	3,1	9	14,3	15	46,9	0	0,0	17	53,1
Caddede Yaşayanlar	16	64,0	1	4,0	8	32,0	5	20,0	0	0,0	20	80,0
Cinsiyet												
Kadın	50	78,1	1	1,6	13	20,3	34	53,1	0	0,0	30	46,9
Erkek	32	57,1	4	7,1	20	35,7	21	37,5	0	0,0	35	62,5
Yaş												
18-29 Yaş	22	84,6	0	0,0	4	15,4	15	57,7	0	0,0	11	42,3
30-49 Yaş	44	65,7	3	4,5	20	29,8	32	47,8	0	0,0	35	52,2
50 Ve Üstü Yaş	16	59,3	2	7,4	9	33,3	8	29,6	0	0,0	19	70,4
Eğitim												
İlköğretim/Ortaokul	15	83,3	0	0,0	3	16,7	10	55,6	0	0,0	8	44,4
Düzeyi												
Lise	35	67,3	1	1,9	16	30,8	22	42,3	0	0,0	30	57,7
Ön Lisans	17	89,4	1	5,3	1	5,3	11	57,9	0	0,0	8	42,1
Lisans	10	45,5	2	9,0	10	45,5	7	31,8	0	0,0	15	68,2
Lisansüstü	5	55,6	1	11,1	3	33,3	5	55,6	0	0,0	4	44,4
Toplam	82	68,3	5	4,2	33	27,5	55	45,8	0	0,0	65	54,2

		Caddenin yayalaştırılmasından memnuniyet duyulması						Bina cephelerinin estetik bulunması					
Caddede Bulunma Nedeni													
	Caddede Çalışanlar	45	71,4	1	1,6	17	27,0	38	60,3	0	0,0	25	39,7
	Caddeyi Ziyaret Edenler	20	62,5	0	0,0	12	37,5	15	46,9	0	0,0	17	53,1
	Caddede Yaşayanlar	17	68,0	0	0,0	8	32,0	5	20,0	0	0,0	20	80,0
Cinsiyet	Kadın	53	82,8	1	1,6	10	15,6	34	53,1	0	0,0	30	46,9
	Erkek	29	51,8	0	0,0	27	48,2	24	41,4	0	0,0	34	58,6
Yaş	18-29 Yaş	23	88,5	0	0,0	3	11,5	17	65,4	0	0,0	9	34,6
	30-49 Yaş	42	62,7	1	1,5	24	35,8	31	46,3	0	0,0	36	53,7
	50 Ve Üstü Yaş	17	63,0	0	0,0	10	37,0	10	37,0	0	0,0	17	63,0
Eğitim Düzeyi	İlköğretim/Ortaokul	14	77,8	0	0,0	4	22,2	13	72,2	0	0,0	5	27,8
	Lise	35	67,3	1	1,9	16	30,8	21	40,4	0	0,0	31	59,6
	Ön Lisans	16	84,2	0	0,0	3	15,8	11	57,9	0	0,0	8	42,1
	Lisans	11	50,0	0	0,0	11	50,0	9	40,9	0	0,0	13	59,1
	Lisansüstü	6	66,7	0	0,0	3	33,3	4	44,4	0	0,0	5	55,6
	Toplam	82	68,3	1	0,9	37	30,8	58	48,3	0	0,0	62	51,7
		Bina cephelerinin birbirine benzemesinin uygun bulunması						Bina cephelerinin yangın güvenliği açısından uygun bulunması					
Caddede Bulunma Nedeni													
	Caddede Çalışanlar	31	49,2	7	11,1	25	39,7	5	7,9	28	44,4	30	47,6
	Caddeyi Ziyaret Edenler	15	46,9	0	0,0	17	53,1	4	12,5	11	34,4	17	53,1
	Caddede Yaşayanlar	7	28,0	0	0,0	18	72,0	0	0,0	8	32,0	17	68,0
Cinsiyet	Kadın	31	48,4	2	3,2	31	48,4	4	6,3	32	50,0	28	43,7
	Erkek	22	39,3	5	8,9	29	51,8	5	8,9	15	26,8	36	64,3
Yaş	18-29 Yaş	17	65,4	0	0,0	9	34,6	5	19,2	11	42,3	10	38,5
	30-49 Yaş	26	38,8	6	9,0	35	52,2	3	4,5	29	43,3	35	52,2
	50 Ve Üstü Yaş	10	37,0	1	3,7	16	59,3	1	3,7	7	25,9	19	70,4
Eğitim Düzeyi	İlköğretim/Ortaokul	8	44,4	0	0,0	10	55,6	2	11,1	10	55,6	6	33,3
	Lise	23	44,2	1	1,9	28	53,8	5	9,6	16	30,8	31	59,6
	Ön Lisans	11	57,9	2	10,5	6	31,6	0	0,0	11	57,9	8	42,1
	Lisans	9	40,9	2	9,1	11	50,0	1	4,5	8	36,4	13	59,1
	Lisansüstü	2	22,2	2	22,2	5	55,6	1	11,1	2	22,2	6	66,7
	Toplam	53	44,2	7	5,8	60	50,0	9	7,5	47	39,2	64	53,3

Katılımcıların %48,3'ü yenilenen bina cephelerini estetik bulurken, %51,7'si estetik olmadığını düşünmektedir. Bina cephelerinin estetik olmadığını düşünenlerin oranı, caddede yaşayanların verdiği yanıtlarda (%80) yükselmektedir. Caddede çalışanların çoğunluğu ise, yenilenen bina cephelerini estetik bulmaktadır. Kadınlarla erkekler birbirlerinden farklı görüştedir. Yaşa göre dağılımda, 18-29 yaş grubu ile diğer yaş grupları arasında da farklılık vardır. Eğitim durumuna göre, İlköğretim/Ortaokul ve Ön Lisans mezunları dışındaki katılımcıların cephe estetiğiyle ilgili düşünceleri olumsuzdur.

Değişen bina cephelerinin birbirine benzemesini katılımcıların %44,2'si olumlu karşılarken, %50'si olumsuz bulmuştur. Katılımcıların %5,8'i ise kararsızdır. Caddeyi ziyaret edenlerin ve caddede yaşayanların çoğunluğu bina cephelerinin birbirine benzemesinden memnun değildir. Bu oran, caddede çalışanlarda %39,7'ye düşerken, caddede yaşayanlarda %72'ye yükselmektedir. Kadınlarda memnuniyet oranı %50 sınırındadır. Erkeklerin çoğunluğu ise olumlu karşılamamaktadır. Yaşa göre dağılımda, 18-29 yaş arası katılımcılardan %65,4'ünün düşüncesi olumludur. Genelde

bu yaş grubunun caddede yapılan çalışmalardan memnun olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre, Ön Lisans mezunlarının dışındaki katılımcılar, cephelerdeki benzerliğe sıcak bakmamaktadır. Katılımcıların %50'den fazlası, yenilenen bina cephelerinde bozulmalar ve hasarlar olduğu yönünde sözlü bildirimde bulunmuştur. Cephelerin birbirine benzemesinin estetik algıyı olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Bina cephelerinin yenilenmesinde EPS ürünlerin kullanıldığı Çiftlik Caddesi'ndeki binalarda, katılımcıların %7,5'i cepheleri yangın güvenliği açısından uygun bulurken, %53,3'ü uygun olmadığı görüşündedir. Bu konuda kararsız olanların oranı (%39,2) yüksektir. Uygun bulmayanların yarısı, bina cephelerinde EPS ürünler kullanıldığını sözlü olarak belirtmiştir. Bina cephelerini yangın güvenliği açısından uygun bulmayan erkeklerin sayısı kadınlara göre daha fazladır. Yaşa göre dağılımda, 50 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların büyük çoğunluğu bina cephelerini yangın güvenliği açısından uygun bulmamaktadır. Eğitime göre dağılımda da tüm gruplar uygun olmadığı görüşünde birleşmiştir.

Çiftlik Caddesindeki Değişime İlişkin Mekânsal Etkilerin Tartışılması

Çiftlik Caddesi, tarihsel süreç içinde farklı morfolojik yapılarla biçimlenmiş ve kent içinde özgün bir cadde karakteri oluşmuştur. Geçmişte çiftliklerin sıralandığı bir aks olan bu caddede, 1930'lu yıllarda 2-3 katlı ve bahçeli konutlarla farklı bir kentsel doku ortaya çıkmıştır. Daha sonra, bu konutlar yıkılarak, cadde boyunca bitişik düzende çok katlı binalar inşa edilmiştir. Bu dönemde caddenin hem imar durumunda hem de dokusunda büyük bir farklılık olmuş, yoğunluğu artmış ve işlevi değişmiştir. Konut ve ticaret işlevlerinin birlikte yer aldığı caddede, konutlar yerini ticarete bırakmıştır. Caddedeki binaların, yenilemeden önce birbirinden farklı cephe kuruluşuna sahip oldukları bilinmektedir. Uzun bir süreçte gelişen cephelerdeki farklı dil, fiziksel bir bellek oluşturmuş ve caddenin mekânsal kimliğini belirlemiştir. Bu süreçte cadde kullanıcıları buldukları yeri, binanın zemin katındaki ticari işleve ve binaların cephe özelliklerine göre tanımlamıştır. Son dönemde Çiftlik Caddesi yayalaştırılmış ve caddenin her iki ara yüzünde bulunan binaların cepheleri yenilenmiştir. Bu değişimin caddenin kentsel kimliği üzerinde güçlü bir etkisi olduğu söylenebilir (Tablo 5).

Anket sonuçlarına göre, cadde kullanıcılarının genel olarak caddedeki değişimi gerekli bulduğu, caddenin yayalaştırılmasından memnun olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, lisans eğitimini tamamlamış katılımcılar arasın-

da eşit dağılım söz konusudur. Bütün katılımcılar diğer sorularda genelde olumsuz görüş bildirmiştir. Katılımcıların çoğunluğu, yenilenen bina cephelerinden memnun değildir. Cepheler estetik ve yangın güvenliği açısından uygun bulunmamıştır. Aynı zamanda, bina cephelerinin birbirine benzemesi de olumsuz karşılanmıştır. Bu sonuçlar, anket gruplarına göre de değişmemektedir. Ancak caddede çalışanların ve 18-29 yaş grubunda olanların memnuniyet düzeyi diğerlerine göre yüksektir. İlköğretim/Ortaokul ve Ön Lisans mezunlarının da değişimden daha fazla memnun olduğu söylenebilir. Katılımcılardan erkek, 50 ve üstü yaş grubu, lise mezunu ve caddede yaşayanların birbiriyle uyumlu ve tutarlı yanıtlar verdikleri görülmektedir.

Tablo 5. Çiftlik Caddesi'nin değişim süreci ve oluşan etkiler

Çalışmadan elde edilen bulgular sonucu, Çiftlik Caddesi'nde değişimden kaynaklanan birçok mekânsal etki belirlenmiştir. Bu etkiler aşağıda yayalaştırma ve cephe yenileme olmak üzere iki başlık altında ayrı ayrı tartışılmakta ve öneriler geliştirilmektedir.

Caddenin Yayalaştırılmasıyla Oluşan Mekânsal Etkiler

İyi bir caddenin amacı, kent halkının gereksinimlerine kolayca ulaşmalarını sağlamak ve bir yerden bir yere hareketlerini kolaylaştırmaktır. Kentlerdeki yayalaştırma uygulamaları, kent merkezlerini motorlu taşıt trafiğinden arındırarak, yeniden insan ölçeğinde tasarlanmış mekânlara dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Tarakçı Eren, Düzenli ve Akyol, 2018, s.490). Taşıt trafiğine açık olan bir yolda insanlar taşıtlarını kullandıkları için, çevreleriyle fazla iletişim kuramaz. Yayalaştırılmış bir alanda ise, bireylerin çevre

algısı artmaktadır. Kentsel alanlarda yayalaştırmanın kente çevresel, ekonomik ve daha birçok katkısı olduğu bilinmektedir. Çiftlik Caddesi, alışveriş olanağının yanı sıra, sosyal gereksinimlere de yanıt verebilen bir merkez ve rekreasyon mekânıdır. Yaya yoğunluğunun ve hareketinin fazla olduğu bu tür caddelerin taşıt trafiğinden arındırılması, yayaların güvenliği ve hareket konforu yanı sıra, kentsel alandaki hava ve gürültü kirliliğinin azaltılması için de önemlidir.

Caddelerin yayalaştırmasında sürdürülebilirliğin sağlanması, kullanıcıların sahiplenme düzeyiyle ilişkilidir. Çiftlik Caddesi kullanıcıları yayalaştırılmış alanlarda hem gezmeye, dinlenmeye, eğlenmeye hem de rahat bir alışveriş yapma olanağı bulabilmektedir. Caddenin konforlu ve güvenli bir biçimde yürünebilir bir aks haline getirilmesini ve yayalaştırmayla yürüyenlere geniş alanlar ayrılmasını, katılımcıların çoğunlukla (%68,3) olumlu karşıladığı belirlenmiştir. Ancak caddedeki iş yeri sahipleri, Çiftlik Caddesi'nin taşıt trafiğine kapatılmasından memnun olmadıklarını sözlü olarak iletilmişlerdir. Bu işletmeciler, caddenin tek yönlü taşıt trafiğine açılmasından ve cadde üzerinde otopark ceplerinin düzenlenmesinden sonra, taşıtlı cadde kullanıcılarının perakende ticareti hareketlendirdiğini bildirmekte ve caddenin taşıt trafiğine kapatılmasıyla birlikte alışveriş hareketliliğinin azaldığını düşünmektedir. BSBEEP kapsamında geliştirilen Çiftlik Caddesi AVM projesiyle güçlü bir alışveriş aksı olması beklenen Çiftlik Caddesi'nin, iş yeri sahiplerinin talebiyle Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından tekrar taşıt trafiğine açılması gündeme gelmiştir. Ancak caddedeki alışveriş hareketliliğinin azalması, yalnızca caddenin yayalaştırılmasıyla açıklanamaz. Samsun kentinde, son yıllarda çok sayıda alışveriş merkezi açılmıştır. 2004 yılında açılan Yeşilyurt, kentte açılan ilk alışveriş merkezidir. Özellikle 2012 yılında açılan Bulvar ve Lovelet'in açık hava alışveriş merkezi olması, Çiftlik Caddesi'ne alternatif mekânlar oluşturmuştur. Daha sonra, 2013 yılında Karadeniz bölgesinin en büyük alışveriş merkezi olan Piazza açılmıştır (Şekil 12). Kent merkezindeki birçok büyük mağazanın bu merkezlere taşınmasının ve kent halkının alışveriş ve yeme içme için bu merkezleri tercih etmesinin Çiftlik Caddesi'ne talebi azalttığı düşünülmektedir. Dolayısıyla caddedeki alışveriş hareketliliğindeki azalmanın esas nedeni olarak caddenin yayalaştırılması gösterilmemelidir. Aslında güçlü ve etkili bir kentsel hareket olan yayalaştırma, özellikle kentsel alanlarda ticaretin canlandırılması ve yeni yatırımcıların teşvik edilmesi için kullanılan önemli bir araç olarak görülmektedir. Özellikle kent merkezlerindeki uygulamalarda, perakende ticare-

tin yer aldığı ana caddeler yayalaştırılmaktadır. Çiftlik Caddesi AVM projesi de, caddede azalan alışveriş hareketliliğine karşı geliştirilmiş bir projedir.

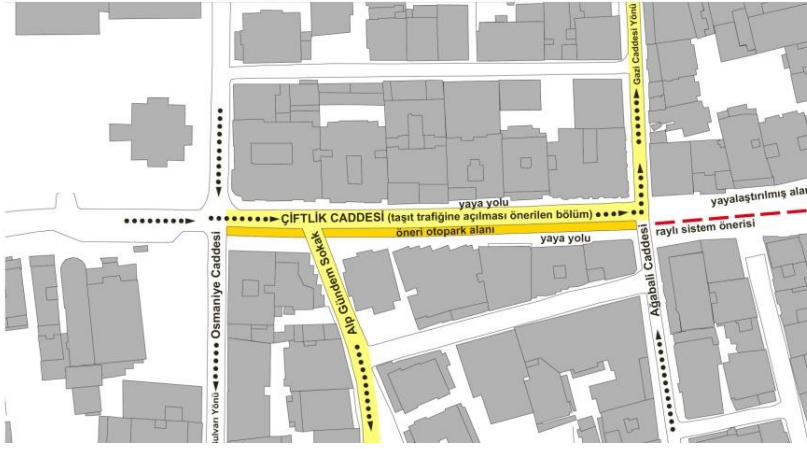
Şekil 12. Samsun'daki alışveriş merkezlerinin konumu (Uydu görüntüsünden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Caddenin taşıt trafiğine kapatılmasıyla ortaya çıkan birçok mekânsal etki vardır. Bu etkiler; 19 Mayıs Bulvarı'ndan gelen taşıtların Gazi Caddesi ve 56'lar semtine ulaşımının engellenmesi, bu yönden gelen taşıtların Osmaniye Caddesi'ne zorunlu olarak yönlendirilmesi ve Osmaniye Caddesi'nin taşıt yoğunluğunun artması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca bu bölgede cadde kullanıcılarının araçlarını park etme olanakları da sınırlanmıştır. Çiftlik Caddesi'nin tamamının tekrar taşıt trafiğine açılması, hem yayaların konforu ve güvenliği hem de yatırım giderleri açısından olumlu karşılanmamaktadır. Caddenin taşıt trafiğine tekrar açılması için, cadde boyunca araç ve yaya yollarının yeniden düzenlenmesi, yol tesiatının ve yüzey kaplamalarının değiştirilmesi gereklidir. Bu yeni düzenleme ve değişiklik ekonomik olmayacaktır. Bunun yerine, caddenin Osmaniye Caddesi ile Ağabali Caddesi arasında kalan ~120 m uzunluğundaki bölümünün taşıt trafiğine açılması daha uygun olabilir (Şekil 13).

Şekil 13. Çiftlik Caddesi'nde öneri düzenleme
(Uydu görüntüsünden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Caddenin tekrar taşıt trafiğine açılması önerilen bu bölümünde, restoran olarak kullanılan Elmas Hanım Konağı ile birlikte 2 pasaj girişi, 4 bina girişi, 26 iş yeri bulunmaktadır. Böylece yayalaştırılmış alan uzunluğu azalan Çiftlik Caddesi'nden hem Alp Gündem Sokak kullanılarak, yeni bir düzenlemeyle 100. Yıl Bulvarı'nın Modern Pazar Kavşağına ulaşılabilir, hem de Ağabali Caddesi üzerinden Gazi Caddesi'ne doğru taşıt trafiği düzenlenebilir. Alp Gündem Sokağın taşıt trafiğine açılmasıyla Osmaniye Caddesi'ndeki taşıt yoğunluğunun azalacağı öngörülmektedir. Caddenin bu bölümünde park etme ve işyerlerine doğrudan servis verme olanağı da sağlanabilir. Çiftlik Caddesi'ne yakın bölgelerde, caddeyi kullananların taşıtlarını park edebilecekleri alternatif alanlar yaratılmalıdır. Ayrıca caddenin yayalaştırılan bölümünde raylı sistem düzenlenebilir. Bu sistem yayaların cadde boyunca ulaşımını kolaylaştıracağı gibi, aynı zamanda caddenin alışveriş hareketliliğini de arttırabilir (Şekil 14).

Şekil 14. Çiftlik Caddesi'nde taşıt trafiğine açılması önerilen bölüm

Bina Cephelerinin Yenilenmesiyle Oluşan Mekânsal Etkiler

Çiftlik Caddesi'nde bina cephelerinin yenilenmesinden kaynaklanan üç temel mekânsal etki vardır. Bina cephelerindeki birinci etki, yangın tehlikesidir. Caddede bulunan binaların cephelerinde kullanılan genişletilmiş polistren yangına maruz kaldığında tutuşma görülmekte ve ısı yayılımı gerçekleşmektedir. Bu ürünler doğru uygulandığında aşırı yangın tehlikesi oluşturmaz. Bunun için, EPS ürünler koruyucu bir yüzey malzemesiyle tam olarak kaplanmalıdır (Uygunoğlu, Güneş, Çalış ve Özgüven, 2015, s.22).

Çiftlik Caddesi'ndeki binaların dış cephelerinde uygulanan EPS blokların ön yüzeyleri önceden kaplanmıştır. Ancak blokların arka ve yan yüzeylerinin dış etkenlere açık olması ve cephe yüzeyinin kesintisiz koruyucu kaplamayla sarılmaması nedeniyle yangın riski bulunmaktadır. Ayrıca EPS blokların yüzeylerindeki katmanın zaman içinde dökülmesi, blokların birbirinden ayrılması ve bloklarda kopmalar olması sonucu yangın riski artacaktır.

Bina cephelerindeki ikinci etki, yenilenen cephelerde kısa sürede bakıma ve onarıma gereksinim duyulmasıdır. Çiftlik Caddesi'ndeki bina cephelerinin bir bölümünde EPS blok ürünler kullanılmıştır. Bazı cephe bölümlerinde de bloklar üst üste uygulanmıştır. Bu tür ürünlerin cepheye montajı zordur ve zaman içinde, uygulama zorluğu ve montaj hataları nedeniyle EPS bloklar cepheden ayrılabilir ve düşebilir. Caddedeki bazı binaların cephelerinde yapılan onarım çalışmaları bu görüşü desteklemektedir (Şekil 15). Bu nedenle binalarda yangın riskinin yanı sıra, ileriye yönelik kaplama ve yalıtım sorunlarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Binanın kullanım aşamasın-

da, cephedeki geniş çıkıntılarının kısa sürede kirlilik oluşturması, EPS bloklarının kopması veya düşmesi nedeniyle değiştirme, temizlik ve boya yapma gibi gereksinimler ortaya çıktığında, cephelerin bakım-onarım maliyeti artacaktır.

Şekil 15. Yenilenen bina cephelerinde onarım yapılması

Binaların cephelerindeki üçüncü etki, bina cephelerinin tek tipleştirilmesidir. Caddenin her iki yönünde konumlanan bina cephelerinin aynı malzemeye benzer biçimde yenilenmesi, cadde boyunca tekrar eden cephe silüetleri ortaya çıkartmıştır (Şekil 16a, b). Oysa caddeyi tanımlayan bina cephelerinin biçimsel özellikleri, kent kimliği üzerinde etkili olmakta ve kamusal alanlarda, kentsel kimlikle birlikte kullanıcı belleğinin oluşmasını sağlamaktadır. Çevreden elde edilen her türlü uyarı, bireyde belleğe kodlanan bir iz bırakmaktadır. Mekânı deneyimleyen bireyin mekânın kimliğiyle karşılıklı etkileşimi söz konusu olduğundan, birey ayrıntıları fark etmekte ve fark ettiği ayrıntıları herhangi bir çağrışımla geri getirmek üzere belleğine kaydederek mekânı kodlamakta ve kendisi için özelleştirmektedir (Sayar Avcıoğlu ve Akın, 2017, s.431). Bu bağlamda caddenin görsel özellikleri mekâna bir karakter kazandırmakta ve caddenin kimliğinin oluşmasına doğrudan etki eden binalar ve diğer fiziksel bileşenler kentsel bellek oluşturmaktadır. Çiftlik Caddesi'nin fiziksel çevresinde yaşanan değişimler ise, bir yandan eski mekân belleğinin yok olmasına neden olurken, diğer yandan da yeni bir bellek oluşmasını engellemektedir. Caddede aynı kentsel donatı elemanlarına yer verilmesi de, birbirine benzeyen cephelerin olumsuz etkisini güçlendirmekte ve cadde kullanıcılarının çevre algısını azaltmaktadır. Bu nedenle Çiftlik Caddesi'nde oluşan yeni silüetler yalnızca

estetik açıdan değerlendirilmemelidir. Yön bulma, mesafeyi algılama, binaları tanıma, bulunduğu yeri anlama gibi etkenler açısından da ele alınmalıdır.

a. Osmaniye Caddesi girişi

b. Lise Caddesi girişi

Şekil 16. Çiftlik Caddesi'nin yeni dokusu

Genel olarak caddede en çok vakit geçirenlerin caddede yaşayanlar olduğu ve bu kullanıcıların bina cephelerini Çiftlik Caddesi'ne uygun buldukları görülmektedir. Mekânların işlevsel gereksinimleri karşılama dışında, kullanıcıların psikolojik olarak hoşnut olmalarını sağlayacak oran, renk, doku gibi görsel etkiye dayalı birçok estetik değer de bulunmaktadır (Korur, Sayın, Oğuzalp ve Korkmaz, 2006, s.179). Kullanıcılar, içinde buldukları mekânı değerlendirirken, çoğu kez işlevsel gereksinimlerle estetik değerleri birbirinden ayırmaktadır. Örneğin; caddede yaşayanların %64'ü Çiftlik Caddesi'ndeki değişim projesini gerekli bulup desteklemekte, %68'i caddenin yayalaştırılmasından dolayı memnuniyet duymaktadır. Buna karşın, aynı katılımcıların %72'si bina cephelerinin birbirine benzemesini olumsuz karşılamakta, %51,7'si ise yenilenen bina cephelerini estetik bulmamaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun caddeyi bu şekilde değerlendirmesinin, caddede kullanılan renklerden ve cephelerin tek tipleştirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle caddelerde değişim yapılırken, kent halkının beklentilerinin ayrıntılı bir biçimde belirlenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kentte estetiğin sağlanması ve kent halkının gereksinimlerinin karşılanması için, eskiyen bina cephelerinin ve caddelerin yenilenmesi, bazı caddelerin yayalaştırılması doğru bir yaklaşımdır. Ancak kent halkının birçok işlevi bir arada bulabileceği estetik ve konforlu alanların özenle ve gereksinimler önemsenerak tasarlanması önemlidir. Katılımcıların çoğunluğu caddeyi estetik bulmazken, cinsiyete ve caddede bulunma durumuna göre estetik algının oranları değişmektedir. Caddeyi kullananlar, yüksek bir

oranda caddenin estetik olmadığını düşünmektedir. 18-29 yaş arası katılımcıların diğer yaş gruplarına göre farklı yanıtlar vermelerinin, caddenin eski durumunu bilmemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle cephe yenileme çalışmalarında ve cephelerde ürün seçiminde her bina kendi özelinde değerlendirilmelidir. Cepheleri tek tipleştirmek yerine, cadde ve bina kimliğini yansıtan farklı bina cepheleriyle cadde silüeti oluşturulabilir. Bunun için, caddedeki bina cephelerinde, caddenin kimliğini koruyacak yeni bir uygulama yapılması uygun olabilir. Bu uygulama, ekonomik olmamasına karşın, caddedeki yangın riskini ortadan kaldırabilir, bina cephelerinin bakım-onarım giderlerini azaltabilir, bina cephelerinde tek tipleştirilen etkiyi değiştirebilir ve caddede farklı bir kentsel kimlik kazandırabilir.

Sonuç

Samsun, birbirinden farklı özellikte bölgelere sahip olan, birçok kültürü barındıran, yaşayan dinamik kimliği ve lineer gelişen boyutuyla her geçen gün nüfusu artan, kentsel alanları yoğunlaşan ve bununla birlikte çözülmesi gereken birçok sorunu barındıran bir kenttir. Bu nedenle kent sınırları içinde, kentsel tasarım ve uygulamaları yönlendirebilecek ve çağdaş anlamda çözümler üretebilecek, bazen estetik ve kalite gözeterek esnek, bazen de kent dokusunu korumak ve ortak bir dil oluşturmak için kararlı ve taviz vermeyen, yalın, anlaşılabilir ve yol gösterici çözümler üretilebilir. Samsun kentinin en önemli caddelerinden biri olan Çiftlik Caddesi, kentin bütünüyle olan ilişkisinden ve tarihi sürecinden dolayı sosyalleşme mekânı özelliği kazanmıştır. Tarihsel süreç içinde her zaman şehrin en önemli mekânlarından biri olan bu cadde ve çevresindeki yaşam, bugün de bu özelliğini korumaktadır. Çalışma kapsamında yapılan anketin sonuçlarına bakıldığında, kent halkı caddenin güvenli ve konforlu, yürünebilir bir mekâna dönüşmesinden ve yayalaştırmayla yürüyenlere geniş alanlar ayrılmasından memnuniyet duymaktadır. Dolayısıyla Çiftlik Caddesi'nin taşıt trafiğine kapatılması, kent halkının çoğunluğu tarafından olumlu karşılanmaktadır. Ancak iş yeri sahipleri aynı fikirde değildir. Bu nedenle caddenin yeniden taşıt trafiğine açılması gündeme gelmiştir. Bu yaklaşım gözden geçirilmeli ve caddenin alışveriş potansiyelindeki azalmanın nedenleri doğru belirlenmelidir.

Kent estetiğinin sağlanması, binalardaki sorunların önlenmesi ve kent halkının gereksinimlerinin karşılanması için, eskiyen bina cephelerinin yenilenmesi önemlidir. Genelde kullanıcıların Çiftlik Caddesindeki cephe yeni-

leme çalışmalarını destekledikleri belirlenmiştir. Ancak yenileme çalışmaları sonucunda, cephelerin tekrar eden bir etki yaratmasından dolayı, katılımcıların çoğunluğunun memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle cephelerde caddeye boyut kazandıran tasarımlar yapılması ve bina tasarımıyla uyumlu ürünler kullanılması, kullanıcıların belleklerdeki beklentilerle uyumlu olacaktır.

Her binanın farklı bir kimliği olmasına karşın, Çiftlik Caddesi'nde birbirine benzeyen ve tekrar eden uygulamalar, ayırt edilemeyen ve tanımlanamayan bina cepheleri oluşturmuştur. Bu uygulamanın tek tipleşen cephelerin ortaya çıkmasına, caddenin ve binaların kimliğinin yok olmasına ve caddeyi kullananlarda fiziksel izlerin kaybolmasına neden olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Çiftlik Caddesi'nde bulunan binaların cephelerinde monotonluğa doğru bir yönelim olmuş ve tekrar eden cepheler ön plana çıkmıştır. Bu durum caddeyi kullananların çevresine ilgisini azaltmaktadır. Oysa binaların yüzü olan cepheler, taşıdığı işaretler yoluyla çevreyle iletişim kurmaktadır. Cephe, biçimsel bir kurgudan daha çok, yüklendiği anlamla kentin dilini oluşturur. Bu nedenle cephe tasarımlarında, monoton, sıradan ve birbirine benzeyen cepheler yerine; boyut, biçim ve renk olarak belirgin, çevresiyle ortak bir dil oluşturabilen özgün cepheler tercih edilmelidir.

Binalarda meydana gelen dış cephe yangınları son yıllarda artış göstermiştir. Bunun nedeni, cephelerde kullanılan kaplama ürünlerinin yangınlık sınıflarının düşük olmasıdır. EPS gibi ürünler yüksek yangın riski oluşturmakta, yangının cepheye, binaya ve çevreye yayılmasına neden olabilmektedir. Cephelerdeki mimari detaylar da, yangının etkisini artırmaktadır. Çiftlik Caddesi'ndeki bina cephelerinde EPS ürünler kullanılması ve yangına yönelik önlemler alınmaması nedeniyle binalarda yangın riski bulunmaktadır. Katılımcıların bir bölümü, bina cephelerinde EPS ürünler kullanıldığının farkındadır. Buna bağlı olarak ankette yangın güvenliği sorgulandığında, caddeyi kullananların çoğunlukla bina cephelerini yangın güvenliği açısından uygun bulmadığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak caddelerin yayalaştırılmasında ve bina cephelerinin yenilenmesinde caddelerin mevcut kentsel kimliği göz ardı edilmemeli, kullanıcı memnuniyeti önemsenmeli, kullanıcı gereksinimleri ve bildirimleri değerlendirilmelidir. Mevcut kentsel alanlar ve yapı stoku yenilenerek kullanıma kazandırılırken, insana ve çevreye zararlı olmayan, kullanıcı güvenliğini göz ardı etmeyen, estetik ve sürdürülebilir ürün seçimine önem verilmelidir. Kent caddelerinin tasarımı, bütün kent paydaşlarıyla birlikte gerçekleştirilmelidir.

Extended Abstract

A Research on the Spatial Effects of Changes in Streets: Samsun Çiftlik Street

*

Erkan Avlar⁶

ORCID: 0000-0003-0492-8095

Burcu Yazıcı⁷

ORCID: 0000-0002-9932-2979

Streets are cities' most dynamic spaces, and they are constantly changing. Changes in streets—which are public spaces—include many different applications ranging from the pedestrianization of streets to the renewal of buildings that front streets. Pedestrianization is carried out in order to designate city roads as strictly walkable areas and to allocate wider areas to pedestrians. Building façades are renovated when, over time, they cease to respond to user requirements and demands due to various factors. While changes in streets offer different opportunities to urban life and streets, sometimes they may also cause problems.

In recent years, there have been changes in streets in many cities, and local administrations are prioritizing change projects. Samsun Çiftlik Street is an example of an urban space that has been pedestrianized and whose building façades have been renovated. The changes on Çiftlik Street were made as part of the Black Sea Buildings Energy Efficiency Plan (BSBEEP) as per the Samsun Urban Aesthetics Committee decision. This urban project was prepared with the goal of giving both the street and the buildings that front on the street new identities, as well as transforming Çiftlik Street into a strong shopping axis by prohibiting vehicle traffic and renewing the infrastructure and the building façades.

This change project referred to as the Çiftlik Street Shopping Mall was financially supported 75% by building owners and 25% by the Samsun Metropolitan Municipality. However, business owners have recently requested

⁶ Assoc. Prof. Dr., Yıldız Technical University, E-mail: eavlar@yildiz.edu.tr

⁷ Yıldız Technical University, E-mail: burcuyazici90@gmail.com

reopening the street to vehicle traffic, as they think that shopping activity has decreased since the changes were made. In addition, experiencing so many problems related to façade renovation in such a short time affected user satisfaction negatively. Therefore, this study is important for increasing the shopping potential of Çiftlik Street, and for ensuring that users wander the street more comfortably, as well as for discussing and developing suggestions regarding the value of change projects carried out to increase the attraction of streets, and their effects on the users of the street.

The purpose of this study is to investigate the level of value added to the city in aesthetic, social and economic terms, the consequences of pedestrianizing the street and renovating the building façades, the level of user satisfaction regarding the changes to the street, and whether these changes lead to problems. For this purpose, the physical condition of Samsun Çiftlik Street was examined, its spatial properties were determined, and users' satisfaction levels of the changes to the street were measured. Focusing especially on the example of this street, the study consists of two stages: due diligence and survey.

According to survey results, street users generally find the changes to the street to be necessary and are satisfied with the pedestrianization of the street. Interestingly, there is an equal distribution among participants with undergraduate degrees. All participants generally expressed negative opinions regarding other questions. A majority of participants are not satisfied with the renovated building façades, finding them unsuitable both aesthetically and for reasons of fire safety. At the same time, the buildings' resemblance to each other is viewed negatively. These results also apply to survey groups. On the other hand, satisfaction levels of those who work on the street and those aged 18-29 is higher than others. It can be said that Primary/Secondary School graduates and associate degree holders are more satisfied with the changes. It is observed that those aged 50 and higher, high school graduates, street residents, and men all provided comparable and consistent responses.

Closing the street to vehicle traffic caused many spatial effects: the blocking of vehicles from 19 Mayıs Boulevard to Gazi Street and 56's district, the mandatory routing of vehicles from this direction to Osmaniye Street, and this street's subsequently increased vehicle density. In addition, parking spaces are also limited in this area. Re-opening the entire length of Çiftlik Street to vehicle traffic is not viewed positively in terms of both the comfort and safety of pedestrians and the investment costs, as it would require rearranging the street's vehicle lanes and pedestrian walkways, and renewing road installations and surface treatments. This new rearrangement and change would not

be economical. Instead, it may be more viable to allow vehicle traffic on the ~120 m long section of the street between Osmaniye and Ağabali Streets.

Spatial effects have also arisen as a result of the renovation of the building façades on Çiftlik Street, the first of which is the fire hazard. Building façade fires have increased in recent years. One reason for this is the low flammability class of the coating products used on the façades. Products such as EPS carry a high fire risk and can cause fires to spread to façades, buildings, and the surroundings. Also, architectural details on the façades can increase the effects of fires. There is a risk of fire in buildings due to the use of EPS products on the building façades on Çiftlik Street and the lack of fire measures. Some of the survey participants were aware that EPS products were used on the building façades. Accordingly, when questioned regarding fire safety, a majority of street users consider building façades unsuitable.

The second effect of renovating the building façades is the need for maintenance and repair work in a short period of time. EPS block products were used on parts of the building façades on Çiftlik Street, in some cases placing blocks one on the top of the other. Mounting such products to façades is difficult, and over time, EPS blocks may separate and fall due both to this difficulty and to mounting errors. Repair work on the façades of some buildings on the street supports this view. Therefore, in addition to the risk of fire, coating and insulation problems are inevitable in the future. Over the life of the building, maintenance and repair costs of the façades will increase as the large protrusions of EPS blocks fall or break off, creating pollution and requiring replacement, cleaning, and painting.

The final effect is the homogenization of the building façades. Although each building has a different identity, similar and repetitive practices along Çiftlik Street have created indistinguishable and unidentifiable building façades. It can be said that this application has caused uniform façades to emerge, the individual identities of the street and buildings to disappear, and the street to lose its physical impressions on users, reducing their interest in their surroundings. Thus, there has been a tendency towards monotony on the façades of the buildings on Çiftlik Street and the repetitive façades have come to the fore. However, façades are the faces of buildings, and they communicate through the signs they carry. The façade is more than a formal design; rather, it creates the language of the city through the meaning it conveys. Therefore, façades should be designed that are distinctive in size, form, and color, and should form a common language with their surroundings rather than be monotonous, ordinary, and identical.

In conclusion, the existing urban identity of streets should not be ignored when pedestrianizing and refurbishing building façades. User satisfaction should be taken into consideration and user requirements and opinions should be evaluated. When existing urban areas and building stocks are renewed and made better use of, it's important to select aesthetic and sustainable products that are not harmful to people and the environment, and do not ignore user safety. In this sense, city streets should be designed together with all city stakeholders.

Kaynakça/References

- Altunbaş, U. (2006). *Kent merkezlerinde yayalaştırmanın işlevsel değişim üzerine etkileri: istiklal caddesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Başarı, B. ve Şahin Diri, B. (2014). Bina cephelerinin yenilenmesinde kullanılan stratejiler. 7. *Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu* (3-4 Nisan 2014), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 109-119.
- Brambilla, R. and Longo, G. (1977). *For pedestrians only, planning, design and management of traffic-free zones*. Whitney Library of Design, New York.
- Samsun Büyükşehir Belediyesi (2019). Foto galeri. 05.09.2019 tarihinde <http://en.samsun.com.tr/images/galeri/800x600/8ef7640e-40f0-4ae0-b9f4-48f7977d9ed1.jpg> adresinden erişilmiştir.
- Erturan, B. ve Eren, Ö. (2018). Bina cephelerinin yenilemesine karar vermek için kullanılacak bir değerlendirme modeli. *MEGARON YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 13(1), 24-38.
- İpek, N., Yılmaz, C. ve Seylan, A. (2016). *Fotoğraflarla Samsun*. Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.
- Jacob, M. (2007). *The drivers of and barriers to energy efficiency in renovation decisions of single-family home-owners*. CEPE Working paper no: 56, Centre for Energy Policy and Economics Swiss Federal Institutes of Technology, Zurich.
- Jacobs, A.B. (1993). *Great streets*. The MIT Press, London.
- Karadeniz Rumeli Dernekleri Federasyonu (2019). 21.07.2019 tarihinde <https://i.pinimg.com/originals/71/0f/09/710f097e6c914b894124e9480e19c9c7.jpg> adresinden erişilmiştir.
- Karamanlioğlu, Ş. (2011). *Enerji etkin bina cephe sistemlerine yönelik yaklaşımların irdelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kayıkçı A, (2000). *Mahalleden bölgeye Samsun*. Aksiseda Matbaası, Samsun.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Korur, S., Sayın, S., Oğuzalp, E.H. ve Korkmaz, S.Z. (2006). Konutlarda kullanıcı gereksinimlerine bağlı olarak yapılan cephe müdahalelerinin fiziksel çevre kalitesine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(3-4), 177-189.
- Marshall, S. (2005). *Streets & Patterns*. Spon Press, Taylor & Francis Group, London and New York.
- Pekşen, C. (2015). *Kamusal bir alan olarak cadde: Bağdat Caddesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Samsun Web Rehberi (2014). 21.07.2019 tarihinde <https://i.pinimg.com/originals/8a/3d/82/8a3d82d2ad2b0dc9ded306d11d81df11.jpg> adresinden erişilmiştir.
- Samsun Büyükşehir Belediyesi (2014). *2015-2019 Stratejik Planı*, Samsun.
- Sayar Avcioğlu, S. ve Akın, O. (2017). Kolektif bellek ve kentsel mekân algısı bağlamında İstanbul Tuzla Köyü Koruma Bölgesi'nin mekânsal değişiminin irdelenmesi, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 22(8), 423-450.
- Sezgin, H. (2015). Black Sea buildings energy efficiency plan. *4th Steering Committee Meeting* (30-31 July 2015), Kavala.
- Tarakçı Eren, E., Düzenli, T. ve Akyol, D. (2018). Kent merkezinde caddelerin yayalaştırılması: Trabzon Kahramanmaraş Caddesi örneği. *MEGARON YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 13(3), 480-491.
- Uygunoğlu, T., Güneş, İ., Çalış, M. ve Özgüven, S. (2015). EPS ve XPS malzemeleriyle yapılan mantolamaların yangın sırasındaki davranışlarının araştırılması. *Politeknik Dergisi*, 1(18), 21-28.

Post-earthquake Housing Policy in Van: An Evaluation from a Social Policy Perspective

*

Cansu Ertürk¹

ORCID: 0000-0001-6007-1706

Çağatay Topal²

ORCID: 0000-0001-5323-8440

Abstract

2011 Van Earthquake was the initiator of an urban reconstruction wave across Turkey primarily targeting disaster-risky areas. Since then, it was mostly through mass housing and urban regeneration projects that the state aimed at the compensation of past damages and the mitigation of future ones. Relying on a social policy background, this paper aims to analyze whether the housing policies implemented during the post-earthquake recovery process of the city of Van were directed towards the benefit of citizens or towards the interests of the private sector. In the paper, three interrelated processes are analyzed: mass housing, reconstruction of the city center, and housing problem of vulnerable groups. Along with the examination of the related laws, reports and policies, the paper also benefits from the expert interviews, site observations, and media sources. Our findings demonstrate that the post-earthquake housing policies and practices in Van were not consistent with welfare principles and did not meet the requirements of participatory social policy approaches. The housing policy in question did not prefer a participatory and welfare-oriented path and ignored the vulnerabilities of those in need the most. In this sense, it became an example of an exclusionary top-down policy practice.

Keywords: *Van Earthquake, housing policy, mass housing, reconstruction of the city, vulnerability.*

¹ Bielefeld University, E-mail: cansucan.erturk@gmail.com

² Assoc. Prof., METU, E-mail: catopal@metu.edu.tr

Van'da Deprem Sonrası Konut Politikası: Sosyal Politika Perspektifinden Bir Değerlendirme

*

Cansu Ertürk³

ORCID: 0000-0001-6007-1706

Çağatay Topal⁴

ORCID: 0000-0001-5323-8440

Öz

2011 Van Depremi, ülke geneline yayılan ve öncelikli olarak afet riski taşıyan alanları hedefleyen kentsel dönüşüm akımının tetikleyicisi olmuştur. 2011 Depremi sonrası genel resme bakıldığında, kamu tarafından, geçmiş hasarların onarımı için yapılan çalışmaların ve gelecekte ortaya çıkabilecek hasarların önlenmesi için alınan önlemlerin çoğunlukla toplu konut ve kentsel yenileme projeleri etrafında şekillendiği görülmektedir. Sosyal politika arka planına yaslanan bu çalışma, Van şehrinin deprem sonrası toparlanma sürecinde uygulanan konut politikalarının vatandaşların yararına mı yoksa özel sektörün çıkarlarına mı yönelik olduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Analizimizde birbiriyle ilişkili üç süreç yer almaktadır: toplu konut, şehir merkezinin yeniden inşası ve kırılğan grupların konut sorunu. Analizimiz ilgili yasaların, raporların ve politikaların incelenmesinin yanında, uzman görüşmelerinden, saha gözlemlerinden ve medya kaynaklarından yararlanmaktadır. Bulgularımız Van'da deprem sonrası uygulanan konut politikasının sosyal refah ilkeleri ve katılımcı bir sosyal politika yaklaşımı ile bağdaşmadığını göstermektedir. Söz konusu konut politikası katılımcı ve refah odaklı bir yolu tercih etmemiş ve en ihtiyaç sahibi olan kesimlerin kırılğanlıklarını görmezden gelmiştir. Bu anlamda dışlayıcı ve yukarıdan inmece bir politika örneği olarak okunabilir.

Anahtar Kelimeler. Van Depremi, konut politikası, toplu konut, kentin yeniden inşası, kırılğanlık.

³ Bielefeld University, E-mail: cansucan.erturk@gmail.com

⁴ Doç. Dr., ODTÜ, E-mail: catopal@metu.edu.tr

Introduction

Both 1999 Marmara and 2011 Van earthquakes had crucial impacts on governmental agendas for housing. Following these events, we observed mass housing and urban regeneration projects as the public actions aiming at the compensation of past damages and the mitigation of future ones. This work aims to explore whether the housing policies in question are directed towards the benefit of citizens or towards the interests of private sector. Given that the existing academic studies mostly covered metropolitan cities, this paper addresses housing policies conducted in the city of Van after the 2011 Earthquake. For this purpose, policy practices are analyzed in order to observe whether housing policies of the state promoted the interests of construction sector or the sheltering needs of citizens.

Neoliberal policies became the main agenda of the Turkish State under the rule of the Justice and Development Party (AKP) during the early 2000s. While privatization was accelerated in this period, the government centralized housing policies in the hands of the Mass Housing Administration (TOKİ), as “the highest physical planning authority” (Eliçin, 2014, p.151). This centralization, however, aimed to support the construction sector towards profit maximization and to improve economy through investment in built environment and it did not promote the living conditions of urban dwellers (Ünsal, 2009, p.16). Hence, the legal arrangements following 1999 Marmara and 2011 Van Earthquakes for disaster-mitigation through urban regeneration were criticized to serve the interests of the construction sector instead of citizens’ needs. Saraçoğlu and Demirtaş-Milz (2014, p.180) argued that disasters were used as a justification of urban reconstruction projects. Similarly, Yılmaz (2013, p.40) says that “with the intensification of discussions around the earthquake threat in the beginning of 2000s, ‘urban transformation’ was presented as an obligation and an unavoidable process.”

The aim of this study is to give a concise picture of housing policies initiated after the 2011 Earthquake in Van in terms of social policy. Mass housing and the reconstruction of the city center are the focal points of our analysis. We also address container cities, as initially temporary but gradually being permanent shelters for vulnerable groups. Accordingly, we ask whether the policies and implementations in question were consistent with welfare principles and met the requirements of participatory social policy approaches.

Methodology

For our analysis, we first looked at the laws concerning post-earthquake recovery and future protection and their implications on policy decisions of public authorities. Disaster houses were built within the scope of the Law no. 7269, the legal basis of damage assessment, beneficiary and indebtedness issues. The Law no. 6306 was the other legal arrangement that we examined in terms of its implications on post-earthquake housing policies. Respectively, the bill of law passed from the parliament in 2015 was also mentioned to see the reflection of the disaster law on the housing policies in Van.

Policy implications were investigated upon the reports of governmental bodies responsible for the post-earthquake housing recovery (TOKİ and the Disaster and Emergency Management Authority) and upon the 6th and 7th term reports of the Chamber of Architects of Van. The Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) has important missions in a post-disaster context including response, recovery and reconstruction. AFAD and TOKİ work in collaboration in post-disaster housing reconstruction as it was seen in the case of Van. In order to support written documents, we conducted expert interviews in public institutions, local professional chambers and non-governmental organizations that actively took part in the reconstruction process. Snowball technique was used to reach informants and eight interviews were conducted in total. Four interviewees were public officials assigned by the central public institutions in Ankara. Two interviewees were the members of a local professional chamber; one interviewee a member of the city council of Van; and one interviewee a member of a local non-governmental organization working for women. Benefiting from the media news, interview questions included the following issues: the post-earthquake reconstruction, the role of public institutions, differences between the approaches of central and local authorities, inclusion and exclusion of various stakeholders in decision-making process, the situation of the local economy and environment, housing and affordability, target and vulnerable groups.

News sources included the newspapers of mainstream (Cumhuriyet, Habertürk, Milliyet, Hürriyet, Al Jazeera Türk, Radikal), local (HaberVan, GazeteVan, ŞehriVan Gazetesi) and alternative (Bianet, SiyasiHaber) media channels. We scanned two categories of news between November 2011 and November 2017. These were the statements of public authorities and the reflections of policy implementations on the sheltering needs of local dwellers. Besides, we carried out observations at three locations: mass housing regions

located at the peripheries of the city; the city center where urban reconstruction activities took place; and the Anadolu Container City as the last container city in which 15 households remained as dwellers as of August 2017.

In order to examine how the AKP government used its executive and legislative power to put public lands to the service of the construction industry, we first specify the housing policies following 2011 Earthquake. Respectively, we discuss top-down policy-making of the government in mass housing. This discussion includes the analysis of site selection criteria, location and costs of mass houses, property rights, and the issues of displacement, affordability, and sustainability. In this analysis, we also touch upon the relations between mass housing and local economy. Then, we examine the reconstruction of the city center by focusing on the overall approach in the process. Within this focus, we evaluate the position of target groups. Accordingly, we mention the housing problems of vulnerable groups. The issues we discuss here are shelter needs, requirements for a permanent housing, the situation of the tenants, and the exclusionary character of the policy approach. Finally, throughout our analysis, we try to observe whether participatory characteristics of social welfare principles are implemented or not. Among these are inclusion of local forces in the process and participatory decision-making, affordability and indebtedness issues, and reproduction opportunities. This overall evaluation is necessary to see whether the policy implementations are in favor of profit-oriented construction industry or of citizens' welfare. In the end, we present overall results and alternatives for post-earthquake housing recovery from a social policy perspective.

Conceptual Framework

The Habitat II Agenda states that right to adequate housing "means more than a roof over one's head". It includes privacy, security, physical durability, environmental quality and many more at affordable prices. Moreover, regional differences as well as gender and age factors are significant considerations (United Nations, 1996, p.34). In order to ensure urban dwellers' rights, a city should increase individual and social reproduction opportunities and city dwellers must be able to access recreation facilities regardless of age, sex and income (Tekeli, 2011, p.196-197). Public services like transportation and healthy environment are integral parts of housing policy. One way to improve housing provision is community participation in decision making. This refers to the inclusion of locals into decision making processes and especially

the empowerment of vulnerable groups. Participation can provide democratic and pluralistic policy structures although it may come with costs regarding time, money and politics. It is also a social learning process among policy makers (Maginn, 2007).

The protection of right to housing and provision of participatory policies become more critical in a post-disaster context. Davidson et al. argue that problems experienced in a post-disaster environment have similarities with those of low-cost housing projects in developing countries. Some other challenges also emerge, such as chaotic environment, scarce resources, simultaneity of local and international projects, and the urgency of completion. However, these projects may be a good opportunity to initiate several activities that will contribute to the development of the region and the reduction of the vulnerability (Davidson, Johnson, Lizarralde, Dikmen and Sliwinski, 2007, p.101). Coburn and Spence (2002) recommend “sectoral recovery plan” since it requires different skills to reconstruct different facilities such as houses, schools, and hospitals. Reconstruction is more than the physical construction of damaged environment. It can be an opportunity to start economy from the scratch and to revitalize it. Thus, a recovery program should reflect the economic structure of the disaster region and contribute to economic and physical recovery simultaneously (Coburn and Spence, 2002). Zhang, Lindell and Prater (2009, p.38) mention the significance of local businesses and examine their vulnerability to environmental disasters. They argue that the possible vulnerabilities of local businesses must be specified. Then the possible impacts of the disaster must be defined. The third step is to generate a return plan to the pre-disaster level. The necessary measures must be taken by individual firms and community planners together. Finally, based on these local considerations, a public policy must be formulated in order to reduce business vulnerability of local sectors (Zhang, Lindell and Prater, 2009, p.38).

The exclusion of local sectors from construction activities may create loss of skills and emigration that eventually result in the downturn of local economy. In contrast, reconstruction may attract capital investments which may relieve the effects of uneven development in the long run. Regarding the cost of reconstruction, disaster victims, especially low-income groups, should be supplied with financial support. This is necessary to protect them in front of repayment obligations (Coburn and Spence, 2002, p.141-175). It is also important to create familiar spaces for communities to protect the senses of identity and place (Coburn and Spence, 2002, p.161). In their analysis of the Northridge Earthquake, Bolin and Stanford (1998) mention that disasters can

create prospects to reevaluate the existing approaches, to observe vulnerabilities in the community and to enhance the situations of the most vulnerable groups. A vast literature proposes disaster recovery through local opportunities. It is argued that communities should be allowed to decide their own representatives and to shape their own future. The representation of disaster victims as the ones in need of state aid does not help them return to pre-disaster lives; on the contrary, such a representation passivates them. Central administration can utilize disasters to strengthen local authorities and civil society. Respectively, local units can support the central government when it remains incapable in the field (Habitat, 2001, p.187-188).

Earthquakes as a Pretext for Urban Regeneration

Following 1999 Marmara Earthquake, in 2001, the National Earthquake Council was established as an independent organization composed of experts from different fields. The aim was to provide the public with scientific data, to offer suggestions to the authorities and to support necessary legal arrangements. However, the Council was dissolved in 2007 by the Prime Minister. İstanbul Earthquake Master Plan prepared in 2003 by four major universities of Turkey (İstanbul Technical University, Yıldız Technical University, Boğaziçi University and Middle East Technical University) was laid aside as well (İstanbul Deprem Master Planı, 2003).

“Disaster-risk” became the main concept of urban regeneration throughout the country especially after the 2011 Van Earthquake. Although the reconstruction of disaster risky areas came to the agenda along with 1999 Marmara earthquakes, disaster-oriented urban regeneration gained legal status in May 2012, with the law No. 6306. On October 2012, at a public ceremony where the big reconstruction was started, the Prime Minister said:

First of all, we will construct new buildings, living spaces with an environment-friendly approach protecting natural resources with considerations of energy efficiency and green spaces. ... This new reconstruction approach is also directed towards economic recovery, and alleviation of unemployment and poverty.⁵

It is clearly seen that urban regeneration is a method the government purposively chose to cope with disaster risk. The disaster law not only acted as a legal foundation but also as a pretext which was difficult to resist. In her study

⁵ <http://www.csb.gov.tr/gm/altyapi/index.php?Sayfa=haberdetay&Id=5129> (last accessed on July, 2018)

analyzing Marmara Earthquake and urban politics in İstanbul, Elizabeth Angell remarks that earthquake acted not only as a destructive disaster but also as a productive phenomenon in providing social and political bases of the reconstructing the cities throughout the country (2014, p.676). Çılgın, Strutz and Çavuşoğlu argue that housing is seen as a symbol of prestige and a real estate investment with its exchange value. Its use value as a living space is ignored. The use value of neighborhoods as well as houses are subordinated by the so-called imaginary of modern city; housing becomes a tool in enhancing one's social class (2011, p.10-17).

The law no. 6306 narrowed down the concept of "transformation" and restricted it to disaster prevention in accordance with "risk identification, vulnerability, resilience" (Güzey, 2016, p.41; Keleş, 2015, p.413). On the other hand, it expanded the scope of implementation in terms of geographical area. The Ministry of Environment and Urbanization was authorized in making surveys, maps, plans and subdivision plans at all kinds and scales. The Ministry and TOKİ emerged as the most powerful authorities in enforcing the law (Keleş, 2015, p.413-414). Thanks to the law, being free from taxes and charges and from the control of the Exchequer and Audit Department, TOKİ had a special status within the state (Bilecen, 2015, p.157). According to the law, citizens do not have a right to choose; decisions are given on their behalf. Hence, Özdemir (2011, p.1109) states that, as a result of the top-down decision making, "existing residents could become targets of the policy, rather than participants in policy formation." In her study evaluating the disaster management system of Turkey, Orhan (2015) argues that the security concerns dominated the approach of Turkey in the case of Van Earthquake. In line with the traditional disaster paradigms, the government focused almost entirely on the production of "permanent housing in geologically safer districts". This focus came with an ignorance of secondary effects and possible other problems. Among these were "fragmentation of urban bodies, alienation of new settlements from historicity of existing town and isolation of urban public culture" (Orhan, 2015, p.685).

Under these conditions, TOKİ was accused of extracting rent from disasters through opening urban lands to construction industry and ignoring the needs of urban dwellers. Moreover, the displaced dwellers experienced certain difficulties in adapting to new conditions due to economic, social and environmental challenges. Eranil Demirli, Tuna Ultav, and Demirtaş-Milz (2015) analyze the urban regeneration in İzmir resulting in the relocation of Kadifekale inhabitants from the old inner-city neighborhood to the TOKİ

houses at the periphery. They concluded that the project was initiated against landslide risk in 2005. However, it failed in responding the socio-spatial needs of the former Kadifekale inhabitants. This was because Kadifekale was a space of social interactions becoming a “place” for the people while TOKİ Uzundere became a space of its producers than a space for its users (Eranul Demirli, Tuna Ultav and Demirtaş-Milz, 2015, p.159). Although initiated long before the enactment of the Law no. 6306, Kadifekale project can be taken as a case in point. Saraçoğlu and Demirtaş-Milz (2014, p.196-197) state:

The importance of this case lies in the ways in which the discourse of “urgency” and that of “natural disasters” has served to conceal these structural problems and to depict the project as an unquestionable technical intervention to address the imminent dangers posed by a landslide. The notion of “natural disasters” plays a significant ideological role in this respect, “naturalizing” the number of problems that are social in origin, such as inequality and urban poverty.

Beginning from the enactment of the disaster law, the government took 191 decisions and identified more than 400 neighborhoods as risky throughout Turkey. Moreover, all areas of squatter settlements were deemed as disaster-prone area since they were mostly built in risky zones. Housing qualifications in these areas were poor also since the owners were mostly lower-income people who could not afford necessary changes in mitigating disaster hazards (Güzey, 2016, p.44-49). According to Balyemez (2012), disaster law served to increase the production capacity of construction sector in the shortest time possible. It transformed the majority of the population into customers through home ownership. In this process, masses were charged with long-term debts regardless of their needs or purchasing powers. Hence, the construction sector was to be financed by would-be homeowners who did not want to lose their property rights (2012, p.69).

To sum up, beginning from the 2000s, the urban regeneration was used as a principal tool in reorganizing Turkish cities in favor of capital accumulation. The successive legal arrangements strengthened the central administration and promoted revenue-generating activities particularly within the construction sector. After 2008, TOKİ was reorganized in line with the interests of construction and real-estate sectors. TOKİ was expected to reduce housing deficit by affordable costs especially for lower income groups. Nevertheless, partnerships with subsidiary firms, such as Emlak Konut, and large-scale urban regeneration projects, contracted to private companies, pushed this social mission aside. Housing issue was dealt with the top-down decisions of the

central government excluding local platforms such as NGOs, professional chambers and the city councils. Consequently, participatory decision-making remained unfulfilled and social side of the regeneration was ignored.

2011 Van Earthquake

Forced migration, stemming from the armed conflict between the Turkish State and Kurdish separatist groups, is a core issue of the city of Van, which has had profound changes on urban spaces. Forced migration comes with “forced urbanization” (Keskinok, 2009, p.216). Keskinok (2009) argues that, along with forced migration, the economic impacts of capitalist integration during the 1990s and liberal policymaking complicated urbanization processes across the region. Sustainable development models could not be implemented since rural economy was totally collapsed after forced migration. State subsidies were cut for agricultural production, which worsened the poverty of the city dwellers. Although the 1993 master plan of Van predicted the requirements of anticipated population growth in 2005, expected environmental reconstruction could not be realized. This was primarily because the production costs of projected urban areas became a real burden for the poor (Keskinok, 2009, p.224-226). Van was gradually pushed back in socio-economic development. In a field research in 2014, it was found that the 52.7% of the urban dwellers came to the city by migration. Unemployment was the most important problem and monthly household income of two thirds of the city was below the hunger threshold (Tümtaş and Ergun, 2014). According to Turkstat’s well-being index, Van was ranked the 71st among 81 provinces in 2015.

Located on an earthquake-prone region, Van had experienced serious earthquakes throughout the history (see Figures 1 and 2). Ali Özvan, İsmail Akkaya, Mucip Tapan and Alper Şengül (2005) made earthquake hazard analysis of Van city center and found that there was liquefaction risk for settlement areas. They argued that buildings on the Van plain would experience the earthquake longer due to soil properties. Moreover, since these buildings did not conform to the standards, loss of life and property were expected to be high. Therefore, Erdemkent neighborhood (location of the current TOKİ area in Edremit) was suggested as the new settlement area as it was composed of rock soil eliminating the risk of earthquake and flood (Figure 3). This study also showed that active faults of the region are close to the breaking

point increasing the risk of a possible earthquake (Özvan, Akkaya, Tapan and Şengül, 2005).

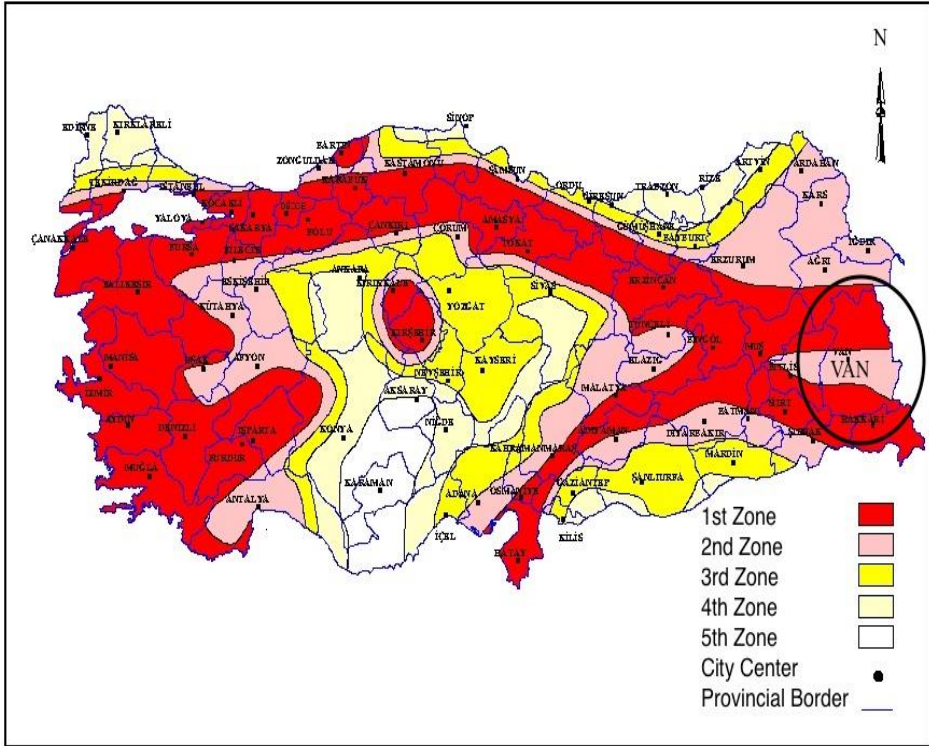

Figure 1: Turkey Earthquake Zoning Map, modified and translated from Turkish to English by the author (Retrieved on July, 2018 from <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-bolge-leri-haritasi>)

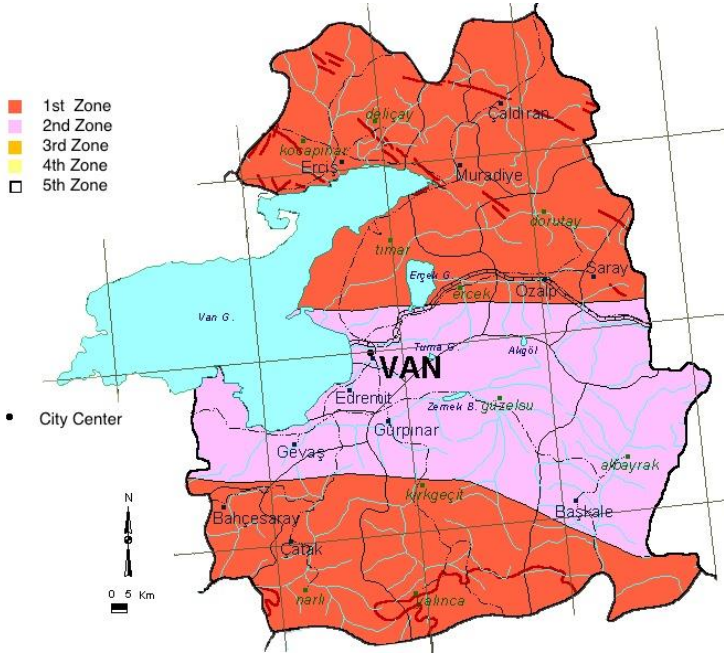

Figure 2: Van Earthquake Zoning Map, modified and translated from Turkish to English by the author (Retrieved on July, 2018 from <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-bolgeleri-haritasi>)

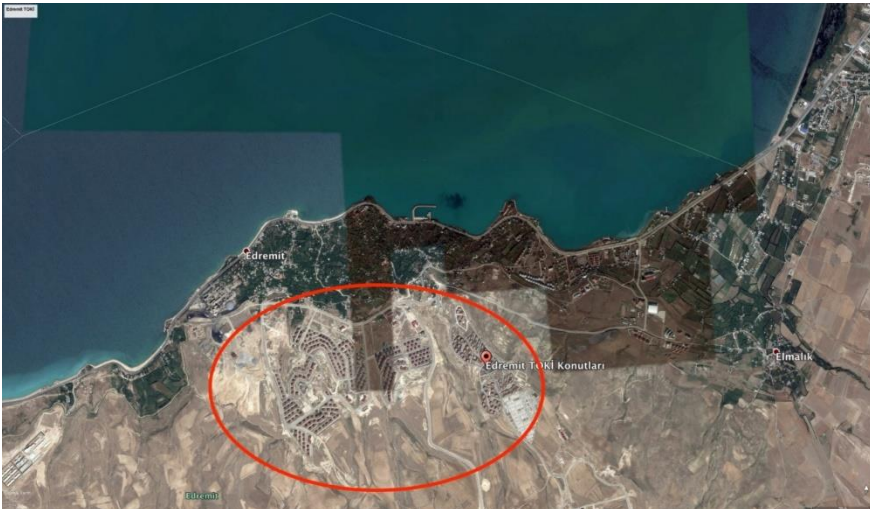

Figure 3: Edremit TOKİ Houses & Erdemkent Neighborhood (Source: Google Earth)

In 2011, two earthquakes hit the city of Van on 23 October and 9 November. The Department of Earthquake of AFAD (2011) reported that 644 people died, 1966 people injured and 252 people were saved alive from the debris. Material needs and aids were supplied by the Governorship of Van, other local governorships, the central government, NGOs in order to increase post-earthquake resilience. According to the information obtained from the interview with a social worker from AFAD (sociologist, public official, personal interview, May 2018), certain recovery strategies were applied with a particular focus on psychosocial support in order to prevent the negative consequences of the earthquake. Social workers from state institutions as well as civil society organizations such as Turkish Psychological Association provided support both for the affected communities and for the staff responsible from the provision of material aids such as food. For meeting urgent needs of victims, emergency telephone lines were put into service by AFAD. Social workers from the Ministry of Family and Social Policies also visited households.

Yet, some degree of inefficiency in aid distribution was observed. Political differences between the central authorities and the Municipality of Van were mentioned as one of the reasons for this inefficiency (Doğulu, Karancı and İkizer, 2016, p.110-111). Başbuğ Erkan et al. (2015) stated that search and rescue activities were more successful during the Van earthquake compared to the 1999 Marmara earthquake. However, initial damage assessment process was found inadequate as demonstrated in the Bayram Hotel case.⁶ Authors argued, in addition, that the expert support from the professional chambers should have been utilized in earlier stages (Başbuğ Erkan et al., 2015).

17005 dwelling units collapsed or heavily damaged after the earthquakes (AFAD Department of Earthquake, 2011). The severity of damage and increased loss were due to the magnitudes of the earthquakes. They were also related to lithologic character of the ground on which the houses were built and the construction material. The city center had been built on a risky area composing of made-up grounds. Moreover, old and high-rise buildings as well as the lack of inspection increased the loss (Alaeddinoğlu, Sargin and Okudum, 2016, p.136). Besides, in 1998, the architect Yonca Hürol Al (1998)

⁶ Bayram Hotel located at the city centre of Van was collapsed in the second earthquake occurred in November 9 causing 24 deaths. It was claimed that the building was assessed by AFAD and reported as "damaged yet habitable" right after the first earthquake. <http://www.diken.com.tr/vanda-24-kisiye-mezar-olan-bayram-oteline-hasarli-oturulur-raporu-verilmis/> (last accessed on July, 2018)

had stated that the armed conflict and forced migration impelled the victims towards illegal housing. This made poor neighborhoods more vulnerable since houses were mostly built on risky places with nondurable materials (Al, 1998, p.46). Yet, Alaeddinoğlu, Sargın and Okudum (2016) found that death toll and physical damage were less severe in lower income neighborhoods thanks to their low-rise buildings.

Özceylan (2011) mentioned that Van was ranked as the seventh most vulnerable city in Turkey in terms of social and economic aspects. Negative responses to call for aid during the recovery period after the earthquake revealed this vulnerability (Özceylan and Coşkun, 2012). The physical vulnerability of Van had been studied well such that the estimation of the Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute for the possible number of dead and injured had been almost exact. Yet, there had not been any study for social and economic vulnerability that could estimate the huge damage given that the earthquake's impact area was relatively small (2012, p.178). After the earthquake, opposition parties suggested declaring Van as disaster-area. The Prime Minister rejected this suggestion and argued that, in such a case, it would not be possible to initiate any public work or housing. The authorities preferred to reconstruct Van through TOKİ, that is, an extensive mass housing construction across the city. The Minister of Environment and Urbanization stated that they intended to build a new city by making the people of Van homeowners.⁷

Post-earthquake Housing Reconstruction

With respect to the collaboration and coordination between central and local authorities, our interviewees from public institutions did not mention any problem. One interviewee (civil engineer, public official, personal interview, May 2018) indicated:

It was a huge disaster such that local bodies could not handle by themselves. Besides, decisions had to be made within a very short period. Thus, in general, decisions were taken by the center; representatives of the central in-

⁷ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/297214/_Van_afet_bolgesi_ilan_edilsin__cagrisi.html

<http://www.haberturk.com/yasam/haber/687480-van-neden-afet-bolgesi-ilan-edilmedi> (last accessed on July, 2018)

<http://siyasihaber3.org/van-depreminin-uzerinden-6-yil-gecti-afet-bolgesi-ilan-edilsin-onerisi-reddedilmisti> (last accessed on July, 2018)

stitutions were in the field. Yet, local conditions were known by local authorities better and their opinions were also considered. I saw that there was a special effort for the collaboration between the center and the local. The governor tried to make decisions with the mayor. There was not any serious opposition or conflict. Professional chambers and NGOs also participated in the process. For instance, professional chambers and universities took part in the damage assessment process. When state means were inadequate, the support of NGOs and universities were received.

In contrast, the representatives of local professional chambers complained since their suggestions were disregarded. One informant from a public institution (geological engineer, public official, personal interview, May 2018) acknowledged this point:

In our technical tasks, we do not have a close contact with NGOs. Indeed, it should be. As a self-criticism, we should improve ourselves on this issue.

On the collaboration between central and local governments, one interviewee (survey engineer, member of the City Council of Van, personal interview, August 2017) stated that:

...the local government held meetings with the local professional chambers and NGOs. I also participated. The major emphasis was on the necessity of a scientific approach in meeting shelter needs. Although this would extend the time, a livable city could be built after the completion of reconstruction. Yet, the center chose to build TOKİ houses in a year.

It is understood that non-governmental bodies could have been integrated into the reconstruction process more efficiently. Although both central and local governments put certain efforts, these could not have reflections on implementation. Besides, political differences between central and local authorities had negative effects on the process. The local institutions could not be effectively included in the formulation and execution of the post-earthquake housing policy. The policy lacked a participatory decision-making background. This lack became evident in the case of mass housing projects in Van.

Mass Housing

Since 2004, 92 mass housing projects were initiated in Van by TOKİ and 43 of them comprise disaster homes. Prior to the earthquake, one project had been completed in the category of “disaster home” in Hangediği Village after

the flood that occurred in June 2007. Other 42 projects followed 2011 Earthquakes. In order to solve housing deficit stemming from the earthquake, the construction of disaster-homes started in a month. The plan was to deliver the houses after 10 months of the start.⁸ Site selection was conducted by AFAD and construction works were carried by TOKİ. Accordingly, mass housing regions were located in 4 regions around the city center: Edremit, Bostaniçi, Kalecik and Kevenli (Figure 4). Social reinforcements were also provided within mass housing projects. Infrastructure works were carried out by the Ministry of Environment and Urbanization and the municipality.

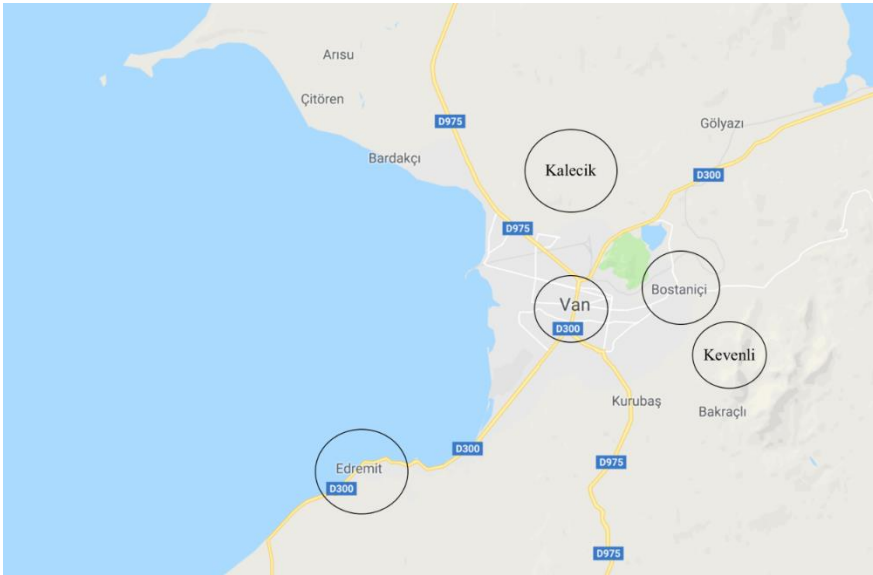

Figure 4: Locations of Kalecik, Bostaniçi, Kevenli and Edremit TOKİ regions (Source: Google Maps, last accessed on July, 2018)

Based on our field observations and knowledge obtained from media sources, we can say that the selected sites for mass housing regions were relatively far away from the city center. Besides, the prices of houses were a significant problem in terms of dwellers' economic power. These raised questions for the social welfare of the inhabitants. Hence, the interviewees were asked about site selection, displacement and affordability issues.

⁸ <https://www.afad.gov.tr/tr/2146/Van-ve-Ercis-Deprem-Konutlari-Teslim-Edildi> (last accessed on July, 2018)

An interviewee (geological engineer, public official, personal interview, May 2018) who took part in the site selection process stated:

Three main criteria were considered when choosing the site of mass houses. First, the chosen areas were earthquake resistant and composed of firm soil. The distance to the city center was the second to protect socio-economic conditions of the dwellers. The third was property relations to protect legal rights. Although most of the construction works were carried out on public lands, certain private lands had to be expropriated. Expropriation mostly covered the areas for the construction of roads and routes of the infrastructure. Finally, development lines of the city were also considered.

On the other side, the informants from local professional chambers asserted that houses were constructed at the distant peripheries of the city center and local dwellers were displaced. One interviewee (architect, member of the Chamber of Architects of Van, personal interview, August 2017) stated:

In my opinion, the only criterion in site selection was to choose public lands at the peripheries of the city. This not only increased the distance between the homes and workplaces but also transportation expenses.

As it was confirmed in field observations, some homeowners chose to rent or sell these houses (Figure 5). This was expressed by an interviewee (survey engineer, member of the City Council of Van, personal interview, August 2017):

Today, it is seen that, the spending done for the houses would not have been wasted if a proper, well-organized planning had been conducted. TOKİ houses are not expected to remain as permanent living spaces. Current TOKİ owners want to rent these houses and turn back to the city center.

Figure 5: A real estate advertisement from Kalecik TOKİ (Photo by the author, August, 2017)

In spite of several problems arising out of the location of mass housing regions such as transportation and isolation from the city center, the discourse of homeownership was highlighted by the public officials and TOKİ houses were presented as a golden opportunity for those who wanted to be homeowners in the short run. One informant (civil engineer, public official, personal interview, May 2018) said:

Turkey is comparable to Japan in terms of the earthquake frequency. Even in there, they cannot construct new houses immediately. Since some social conditions are important in our country, we provide the right to shelter within a very short time through permanent houses.

All public officials who were interviewed agreed that disaster houses were affordable. They emphasized the advantage of the long-term loans. One of them (public official, personal interview, May 2018) stated:

What was done in Van was unique in terms of the prices of houses and indebtedness. They sold the houses at their cost, infrastructure expenses were covered by the state, and loans were given for a 20-year-period without any payment for the first two years. This was never done anywhere else in Turkey.

Another interviewee (civil engineer, public official, personal interview, May 2018) said:

It would be wrong to consider the price of disaster houses as a price of a normal house. In this respect, what was provided by the state was quite advantageous compared to buying a house under normal circumstances.

However, an interviewee (architect, member of chamber of Architect of Van, personal interview, August 2017) criticized high margins of the houses since housing prices were the twofold.⁹ Another informant (financial advisor, member of a non-governmental organization, personal interview, August 2017) highlighted a similar point:

TOKİ dwellers once resided in the city center; they now have to use two means of transportation to commute to work every day, which means extra financial burden. Most dwellers work for minimum wage. Transportation expenses and monthly costs of heat and cleaning create economic difficulties for lower income groups. Those economically well-off do not live in TOKİ.

Among the contractor companies charged with housing construction by TOKİ after the earthquakes, only one company was local; other contractors were mostly based on Ankara and İstanbul (TOKİ, 2018). This was criticized by one of the informants (architect, member of the Chamber of Architects of Van, personal interview, August 2017) on the ground that the already damaged local firms in the earthquake were not given a chance to involve in the reconstruction of the city which would contribute to the recovery of local economy. Construction sector was also interrupted with the decision to remake the master plan of the city. Meanwhile, since TOKİ could act independently from construction plans, numerous houses were built at the peripheries of the city right after the earthquake without the contribution of or to the local sectors. This caused cash outflow from the city in the long run through the repayment of mortgage loans.¹⁰ But, public officials argued that

⁹ Housing cost per unit determined by Ministry of Environment and Urbanization was 560 Turkish liras for a square meter in 2012. For TOKİ houses, this cost was calculated as 1050 Turkish lira. For the earthquake victims, a discount of 300 Turkish liras was made per square meter and houses in 98 square meter size were sold to people 75000 Turkish liras in total (about 42000 USD according to the average rate of exchange in 2012). This meant a profit around 60%. Data was obtained from the announcement of Ministry of Environment and Urbanization published in the website of the official gazette no. 28277 dated April 28, 2012. <https://www.milliyetemlak.com/dergi/vandaki-toki-konutlari-indirimli-verilecek/> (last accessed on July, 2018)

¹⁰ <http://www.habervan.com/van-haberleri/vanda-insaat-sektoru-can-cekisiyor-van-haberleri-h1654.html>
<http://www.gazetevan.com/STKlardan-Insaat-Sektorundeki-Sorunlar-Icin-Cagri-68040.html>

the reconstruction process supported economic recovery. One informant (geological engineer, public official, personal interview, May 2018) stated:

The policies brought about employment opportunities to locals. Thanks to state funds, infrastructural facilities were also provided. In this manner, we not only built resistant buildings against future disasters, but also regenerated the city.

It was seen that the approaches of the public officials and non-governmental bodies differed. Public officials emphasized the priority to produce the required housing units in the shortest time. To this end, the majority of the means were provided from the external sources, which was justified with the damage being substantial. Similarly, decisions were made by the center excluding the local non-governmental organizations and professional chambers. Consequently, the post-disaster mass housing schemes were to be implemented in line with the common housing provision method of the government with top-down decisions. The possible contributions of local institutions, professionals, and even firms were effectively ignored. A centralized and assumingly quick path was preferred instead of an integrated participatory housing policy. This preference produced adverse implications in the reconstruction of the city center and in the housing conditions of the vulnerable groups.

Reconstruction of the City Centre

Some earthquake victims chose to construct their own houses in the city center. However, since the Law no. 6306 passed after the Van earthquake, the buildings in Van were not covered by urban reconstruction as defined in the law. Thus, those who pulled down their damaged buildings could not benefit from the credits identified by the law. In order to solve this shortfall, a new law was issued in the parliament right before the 7 June 2015 general elections with the proposal of Van deputies of the ruling party.¹¹ An interviewee (survey engineer, member of the City Council of Van, personal interview, August 2018) stated:

Municipalities and local governments were insufficient in terms of resources. Thus, the central government could use the Law no. 6306 as a rent-

(last accessed on July, 2018)

¹¹ <http://www.radikal.com.tr/van-haber/vanli-depremezdelere-kentsel-donusum-mujdesi-1328794/>

(last accessed on July, 2018)

generating tool. After the earthquake, monetary issues of tradesmen came to the fore pushing urban issues back.

Another informant (financial advisor, member of a non-governmental organization, personal interview, August 2017) argued that lower income groups were pushed to the city periphery as a result of reconstruction:

Newly built shopping malls appeal to tourists, mostly coming from Iran, which makes the center more crowded and the traffic problem worse.

After 2017, there was a construction boom in Van's city center. According to the field observations, the construction mostly comprised high-rise buildings and shopping malls (Figure 6). This reduced the size of public spaces and prevented certain groups from benefitting the social and recreational facilities. Although the governor of Van stated in October 2017 that the traces of the earthquake were totally removed from the city, there still existed some vacant buildings (Figure 7).¹² The city center was mainly reconstructed with a logic of rent generation rather than a logic of welfare distribution. The city reproduced its center at the expense of the displacement of low income and vulnerable groups. They were not included as the agents of the post-earthquake reconstruction of the city and its center. They were also disregarded and not contained within the new meaning of the sustainable city center.

Figure 6: High-rise buildings under construction beside a new shopping mall (Photo by the author, August 2017)

¹² <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/van-depremin-izlerinden-kurtuldu-338888.html> (last accessed on July, 2018)

Figure 7: Damaged building at the city center (Photo by the author, August, 2017)

Housing Problem of Vulnerable Groups

35 container cities (31 in the city center and 4 in Erciş district) were built by TOKİ in Van to meet temporary shelter needs of those who lost their houses or whose houses were severely damaged (AFAD, 2014). After the completion of construction works, beneficiaries started to move from container cities to TOKİ houses. However, those who were not in the status of beneficiary under the Law no. 7269 were not eligible for TOKİ houses and they continued to live in container cities. 3 years after the disaster, 64 families were still living in temporary shelters which were already turned to be permanent homes.¹³ The container dwellers mostly comprised of vulnerable groups (woman, children, elderly) demanding permanent social housing as well as employment.

¹³ <https://kdk.gov.tr/haber/van-depremi-sonrasi-gerceklestirilen-calismalar/498> (last accessed on July, 2018)

2000 families who were tenants before the earthquake were given TOKİ houses by lot. 92 families accepted rent allowance provided by the Social Assistance and Solidarity Foundation and moved from containers to rental housing. Those who did not accept this option continued to dwell in containers.¹⁴ One interviewee (high-school graduate, public official, personal interview, May 2018) described these dwellers as occupants:

They do not have the right to stay in the containers; they have occupied them. Nevertheless, they were provided with electricity and water. Even those who were tenants before the earthquake were provided with TOKİ houses with the directions of the central government. This implementation was unique to Van.

On the other side, an interviewee (financial advisor, member of a non-governmental organization, personal interview, August 2017) mentioned certain issues causing gender discrimination among beneficiaries:

One of the requirements of being beneficiary for woman was being married. This meant that single woman living with their parents were not eligible. Thus, there were many women who could not be beneficiary and no special policy was available for them. As an NGO, we managed to buy only four houses for the most disadvantaged families; yet a selection among them was quite difficult. Those who insisted to stay in containers were criminalized. In order to force them to quit containers, authorities cut their electricity and water.

It is seen that, although the government could provide alternative housing solutions for those who were not homeowners before the earthquake, certain groups were ultimately excluded from the process. According to field observations, 15 families were still living in the Anadolu Container City as of August 2017 without basic infrastructural facilities like water and electricity. From a short, informal conversation with two of the container dwellers, we learned that remaining households were mostly comprised of widow or divorced women and their children (Figure 8 and 9) confirming the above cited point made by the informant. Containers became the only affordable housing

¹⁴ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/44-aile-hala-konteyner-kentte> (last accessed on July, 2018)
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/van-valisi-feyzioglundun-aciklamalari-gercegi-yansitmiyor-26392472> (last accessed on July, 2018)

option for these people who were struggling to provide their own sustainability. This struggle was harsh since they were already displaced not only from the center but also from the overall process of reconstruction.

Figure 8: Anadolu Container City (Photo by the author, August, 2017)

Figure 9: A household in the Anadolu Container City (Photo by the author, 2017)

Although the priority must have been given to the most vulnerable and needy after the earthquake in Van, the solution of the government appeared to produce more and more housing units sold in return for a long-term loan. Those who did not want to be indebted lost their basic right to shelter. Those

who bought TOKİ houses had to live at the periphery of the city. Even though the construction was the main engine of Turkey's economy under the AKP rule, Van could not get its share from the process since the firms outside the city dominated the building after the earthquake. This perpetuated uneven development damaging the economic recovery of a ruined city. Mass housing schemes promoted home ownership with affordable prices. However, additional expenses (transportation, monthly dues) of the TOKİ dwellers were not considered within affordability issue. Large-scale urban regeneration was not implemented in Van. On-demand regeneration was carried out on land-parcel base. High-rise buildings gradually dominated the urban fabric of the city center increasing traffic and decreasing public spaces. Housing policies were not inclusive of all groups in need, which contrasted with social welfare provision. Those who were not identified as beneficiaries were excluded from the process.

Conclusion

For effective policy outcomes, community participation in the relevant policies seems crucial for both reconstruction and regeneration processes. Municipalities, NGOs, professional chambers and city councils must be recognized as legitimate participants with knowledge at the local level. This may reduce the negative effects of top-down policy making. The Van case shows the importance of proactive measures before disasters. Although the city is located on an earthquake prone region, a specific action plan for housing reconstruction had not been available for Van prior to the 2011 Earthquake. As a result, mass housing became the only solution to meet the permanent needs of sheltering for the local dwellers. Since disaster houses had to be delivered in the shortest possible time with affordable prices, the costless public lands were chosen as new settlement areas on which construction works were carried by private companies contracted by TOKİ. Yet, this could not ensure the housing welfare of the urban dwellers due to several issues including displacement and long-term indebtedment.

It is clear that proactive plans for post-disaster housing recovery must be developed in advance for such regions. To this end, government proposed the Law no. 6306 as a solution. However, as demonstrated by the Van case and other studies, methods prescribed by the law tend to ignore local conditions and remain incapable of ensuring the collaboration among the stakeholders. In order to articulate the different opinions, needs and demands

within the community, it is necessary to strengthen the position of local stakeholders within decision making and implementation processes. The city councils have potential in achieving participatory policies as they can represent the interests of the local groups. These councils are also crucial for the knowledge exchange between the local experts and the policy makers of the central institutions. Therefore, community participation is essential in the city councils where future plans can be developed through the collaborative work of public institutions, professional chambers, NGOs and civil society representatives. This is also useful to mobilize local sources and means for a more efficient reconstruction for the provision of familiar living spaces to local dwellers (Coburn and Spence, 2002). Affordability is another requirement for social housing provision. Housing stock in the city should be affordable and sufficient in diversity, especially for those who cannot afford housing under market conditions. Yet, as the Van case demonstrated, most of the TOKİ owners were suffering from the loan payments as well as extra charges such as monthly dues (see Erman, 2016).

The mission of TOKİ seems to be in line with the requirements of a welfare state. It is asserted that housing production by TOKİ comprises not only shelter needs but also the projects for the social reinforcements, environmental planning and aesthetics. In this process, lower-income groups who cannot afford home ownership under market conditions are said to be the target group. On the other hand, the legal arrangements are frequently justified within a discourse of “disaster risk” asserting urban reconstruction as an obligation. At this point, “home ownership” is overemphasized in order to make the projects more attractive. This helps to cover the problems generated by construction-driven policy-making and top-down implementations.

This paper questioned whether the housing policies implemented in Van after the 2011 Earthquake were mainly in favor of the citizens or of private sector. It concluded that urban regeneration projects strengthened the construction with the primary motivation of economic improvement and gave little concern to the living conditions of the earthquake victims. The Earthquake was exploited to justify the urban reconstruction. This study tried to give a brief picture of housing policies in Van by focusing on three interrelated processes: mass housing, reconstruction of the city center, and housing problems of vulnerable groups. Mass housing came out as a result of a top-down approach. Reconstruction of the city center was carried out with a logic of profit maximization. Both processes were controlled by TOKİ as a centralized governmental institution. Finally, housing problems of vulnerable

groups were overshadowed by mass housing and the reconstruction. That is, the policies and implementations in question were not consistent with welfare principles and did not meet the requirements of participatory social policy approaches. This study suggests that policies aiming at provision of affordable social housing should be distinguished from the policies promoting home ownership through mass housing and urban regeneration schemes. Housing policy should be revised in the direction of redistributive methods in which construction sector has a subordinate role vis-à-vis social housing provision. That is, policy approaches focusing on quantitative concerns should be replaced with people-oriented policy goals.

References/Kaynakça

- AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2014). *Müdahale, iyileştirme ve sosyoekonomik açıdan 2011 Van Depremi*. Ankara. Retrieved in March 2018 from https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17944/xfiles/mudahale_iyileştirme-ve-sosyoekonomik-acidan-2011-van-depremi-raporu_2_.pdf
- AFAD Deprem Dairesi Başkanlığı. (2011). *Van depremi (23 Ekim 2011) raporu*. Retrieved in March 2018 from <http://www.deprem.gov.tr/depremdokumanlari/416>
- AFAD. (2018). Earthquake Zoning Map. Retrieved on 30 July 2018, from <http://www.deprem.gov.tr/en/Category/earthquake-zoning-map-96531>
- Al, Y. (1998). *Van dosyası: Teknolojik afet, zorunlu göç, yoksulluk ve mimarlık*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Alaeddinoğlu, F., Sargın, S., ve Okudum, R. (2016). 2011 Van depremi ve kentsel nüfusta mekansal farklılaşmalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 39, 133-149.
- Angell, E. (2014). Assembling disaster: Earthquakes and urban politics in Istanbul. *City* 18(6), 667-678.
- Balyemez, S. (2012). Afet yasası neyin tasası? *Planlama* 52, 67-69.
- Başbuğ Erkan, B., Karancı, A., Kalaycıoğlu, S., Özden, A., Çalışkan, İ., and Özakşehir, G. (2015). From emergency response to recovery: Multiple impacts and lessons learned from the 2011 Van earthquakes. *Earthquake Spectra* 31(1): 527-540.
- Bilecen, T. (2015). Yeni afet yasasında hukuksal ve demokratik esneklik. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15(3), 145-158.
- Bolin, R. and Stanford, L. (1998). *The Northridge Earthquake: Vulnerability and Disaster*. Routledge: New York.
- Coburn, A., and Spence, R. (2002). *Earthquake Protection* (2nd ed.). Chichester: John Wiley.

- Çılğın, K., Strutz, J., and Çavuşoğlu, E. (2011). Kentsel dönüşüm baskısı altındaki mahallelerdeki güç ilişkilerinin Bourdieucu bir okuması. In 7. *Türkiye Şehircilik Kongresi "Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama: Akıllıca, Adaletle, Yeniden"* (pp. 167-206). Yıldız Teknik Üniversitesi-İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Davidson, C., Johnson, C., Lizarralde, G., Dikmen, N., and Sliwinski, A. (2007). Truths and myths about community participation in post-disaster housing projects. *Habitat International* 31: 100-115.
- Doğulu, C., Karancı, A., and İkizer, G. (2016). How do survivors perceive community resilience? The case of the 2011 earthquakes in Van, Turkey. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 16, 108-114.
- Eliçin, Y. (2014). Neoliberal transformation of the Turkish city through the Urban Transformation Act. *Habitat International* 41, 150-155.
- Eranul Demirli, M., Tuna Ultav, Z., and Demirtaş-Milz, N. (2015). A socio-spatial analysis of urban transformation at a neighborhood scale: The case of the relocation of Kadifekale inhabitants to TOKİ Uzundere in İzmir. *Cities*, 48, 140-159.
- Erman, T. (2016). "Mış Gibi Site": Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi (1st ed.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Güzey, Ö. (2016). The last round in restructuring the city: Urban regeneration becomes a state policy of disaster prevention in Turkey. *Cities* 50: 40-53.
- İstanbul Deprem Master Planı. (2003). Retrieved in September 2019 from http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/SubSites/DepremSite/Pages/IstanbulDepremMasterPlani.aspx?utm_campaign=DonanimHaber&utm_medium=referal&utm_source=DonanimHaber
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme politikası* (14th ed.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keskinok, Ç. (2009). Van kenti'nin kentleşme sorunları. In *Van Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (p. 205-226). Ankara.
- Maginn, P. (2007). Towards more effective community participation in urban regeneration: the potential of collaborative planning and applied ethnography. *Qualitative Research*, 7(1) 25-43.
- Muhcu, E. (2008). Deprem gerçeği ve kentsel dönüşüm. In H. Eyidoğan, *İstanbul depremini beklerken: Sorunlar ve çözümler sempozyumu* (1st ed., p. 85-93). İstanbul: CHP.
- Orhan, E. (2015). The consequences of security cognition in post-disaster urban planning practices in the case of Turkey. *Natural Hazards* 76(1), 685-703
- Özceylan, D. (2011). *Afetler için sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik endeksi geliştirilmesi: Türkiye'deki iller üzerine bir uygulama*. Doktora Tezi. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi 296220.
- Özceylan, D., ve Coşkun, E. (2012). Van depremi sonrası yaşananlar ışığında sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik çalışmalarının önemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 167-186.

- Özdemir, D. (2011). The role of the public sector in the provision of housing supply in Turkey, 1950-2009. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(6), 1099-1117.
- Özvan, A., Akkaya, İ., Tapan, M., ve Şengül, M. (2005). Van yerleşkesinin deprem tehlikesi ve olası bir depremin sonuçları. In *Deprem Sempozyumu* (p. 1386-1393). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi. Retrieved from <http://yubam.kocaeli.edu.tr>
- Saraçoğlu, C. and Demirtaş-Milz, N. (2014). Disasters as an ideological strategy for governing neoliberal urban transformation in Turkey: insights from Izmir/Kadifekale. *Disasters*, 38(1), 178-201.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm* (1st ed.). Eminönü, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) (2018). İllere göre projeler. Retrieved from <https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler>
- TOKİ. (2017). TOKİ konut üretim raporu. Retrieved on 20 November 2017 from <http://toki.gov.tr/AppResources/UserFiles/files/FaaliyetOzeti/ozet.pdf>
- Tümtaş, M. S. and Ergun, C. (2014). Göç ve yoksulluk kıskacında yıkılan bir kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 5(2), 1-23.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Seçilmiş göstergelerle Van*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *İllerde yaşam endeksi il sıralamaları ve endeks değerleri*. Retrieved from <http://www.tuik.gov.tr>
- United Nations Centre for Human Settlements (Habitat). (2001). *Cities in a globalizing world*. London: Earthscan Publications.
- United Nations Conference on Human Settlements (Habitat II). (1996). In *United Nations Conference on Human Settlements (Habitat II)*. İstanbul. Retrieved from <https://www.un.org/ruleoflaw/wp-content/uploads/2015/10/istanbul-declaration.pdf>
- Yılmaz, E. (2013). Urban transformation policies and the Irrepressible Rise of TOKİ. *Perspectives Turkey (Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği)* 3: 40-43.
- Zhang, Y., Lindell, M. K., and Prater, C. S. (2009). Vulnerability of community businesses to environmental disasters. *Disasters*, 33(1), 38-57

Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları

*

Uğur Sadioğlu¹

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Eser Ergönül²

ORCID: 0000-0002-3883-4129

Öz

Türkiye’de 2000’li yıllarda belediyeleri doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bazı kanunlar özel olarak belirli bir büyükşehir alanına ilişkin düzenlenmişken, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu genel olarak belediyelerin kentsel dönüşüm uygulamalarını düzenlemiştir. Son olarak 2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun; merkezi yönetim, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TOKİ üzerinden çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerle bizzat ilgili Bakanlık, TOKİ ve belediyelere hem mali kaynak hem de yetki ve görev verilmesi yoluna gidilmiştir. Böylece kentsel dönüşüm konusunda ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyeleri, bakanlık ve idareler gibi çok sayıda aktör önemli projeleri yürütmeye çalışmaktadır. Üzerinde durulan bu kapsamlı ve çok boyutlu politika alanında en büyük rolün Bakanlığa, devamında büyükşehir belediyelerine ve son olarak ilçe belediyelerine verildiği görülmektedir.

Çalışmada kentsel dönüşümün bu çok aktörlü ve karmaşık yapısını düzenleyen mevzuat incelenmiştir. Halk nezdinde son yıllarda olumsuz bir imaj kazanan kentsel dönüşüm uygulamalarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanarak Türkiye’deki kurumsal çerçeve analiz edilerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, 6306 sayılı Kanun, kentsel dönüşüm mevzuatı, kentsel dönüşüm kurumları.

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, ugursadi@hacettepe.edu.tr

² Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, eserergonul@hacettepe.edu.tr

Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları

*

Uğur Sadioğlu³

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Eser Ergönül⁴

ORCID: 0000-0002-3883-4129

Abstract

In the 2000s, important legal arrangements were made that directly and indirectly concern municipalities. While some laws are specifically regulated for a particular metropolitan area, the Municipal Law and the Metropolitan Municipality Law generally regulated the urban transformation practices of the municipalities. Finally, the Law No. 6306 of 2012 on the Transformation of Disaster Risk Areas has made various regulations through the central administration, the Ministry of Environment and Urbanization and TOKI. Regarding these regulations, the Ministry went to give both financial resources and authority and duties to TOKI and municipalities. Thus, many actors, such as district municipalities, metropolitan municipalities, ministries and administrations, are authorized to carry out important projects. It is seen that the greatest role in this comprehensive and multidimensional policy field is given to the Ministry, subsequently to the metropolitan municipalities and finally to the district municipalities.

In this study, the legislation regulating this multi-actor and complex structure of urban transformation was examined. It is aimed to evaluate urban transformation applications, which have gained a negative image in recent years. As a result, the institutional framework in Turkey has been analyzed and interpreted.

Keywords: *Urban transformation, Law no. 6306, urban transformation legislation, urban transformation institutions.*

³ Assoc. Prof., Hacettepe University, E-mail: ugursadi@hacettepe.edu.tr

⁴ R. A., Hacettepe University E-mail: eserergonul@hacettepe.edu.tr

Giriş

Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeni bir kentleşme dönemine girmiştir. Kentsel alanda oluşan zenginlik yerel, bölgesel, ulusal ve küresel aktörlerin ilgisini çekmektedir. Bu durum siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel baskı gruplarının aynı mekânda rekabet, iş birliği ya da çatışma zemininde bir araya gelmelerine yol açmıştır. Bu etkileşim içerisinde kentsel toprağın ve kentsel birikimin yeniden dönüştürülmesi temel nesne haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm olarak nitelenen bu konu, Cumhuriyet döneminin kendine özgü kentleşme deneyimini yansıtan birçok şehirde 2000'li yıllarda çok canlı bir şekilde gözükmektedir.

Türkiye örneğinde mevcut kent yönetimlerine miras kalan sağlıklı kentleşmenin sosyal kutuplaşma, fakirlik, mekânsal ayrışma, işsizlik, dengesiz gelir dağılımı, plansız yapılaşma, yetersiz sosyal hizmetler vb. sorunları (bkz. Yırtıcı, 2011) kentsel dönüşüm politikası bağlamında fiziksel dönüşümle birlikte değerlendirilmeyi ve çözülmeyi beklemektedir. Bir anlamda kentsel dönüşüm, kentsel alanlarda önceden izlenen ya da izlen(e)meyen politikaların sonucunda oluşmuş olan ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel çökme ve bozulmalara karşı ilgili politika aktörlerinin aradığı çözümler sepeti olarak görülmektedir (Akkar, 2006, s. 29). Bir başka bakış açısıyla kentsel dönüşüm, farklı politika araçlarıyla sınıfsal çatışmaları-çelişkileri sürdürmeye hizmet etmekte; yine yoksullar, yoksunlar ve marjinal kesimler kaybedenler olarak görülmektedir. Harvey'e göre (aktaran Akkoyunlu, 2014, s.206-207) kentsel dönüşüm, insanları mülksüzleştiren ve yerlerinden eden kapitalist kentsel süreçlerin temel bir özelliği olarak görülmektedir. Diğer bir yandan ise kentsel ekoloji kuramına göre 'şeylerin' mekânsal özellikleri olduğu iddia edilerek, mekânsal özelliklerin ise siyasal temellere sahip olduğu iddia edilmektedir⁵.

Literatürde kentsel dönüşüm anlayışının da değiştiği ve kapsamının genişlediği görülmektedir. Buna göre, yeni kentsel dönüşüm anlayışında geçmişten aktarılan kent sorunlarının çözümü yeterli bulunmamaktadır. Jeffrey ve Pounder'a göre "kent merkezlerinin yeniden canlandırılması, kentsel genişlemenin ve yayılmanın sınırlandırılması, çok işlevli kentsel alanların ve sürdürülebilir ulaşım tekniklerinin geliştirilmesi, doğal ve tarihi mirasın korunması gibi birçok ana politika başlığı, kent planlama gündeminde tartışılmaya başlanmıştır" (aktaran Akkar, 2006, s.33). Görüldüğü üzere kentsel dönüşüm konusunda politika belirleyici ve planlayıcı aktöre önemli görevler

⁵ Şikago ekolojik kent kuramına dair okumalar için Robert E. Park, Ernest W. Burgess ve R. D. McKenzie'nin eserleri başat yapıtlardır.

yüklenmekte ve kendisinden beklentiler artmaktadır. Ancak diğer taraftan, farklı ülke örneklerinde yapılan güncel çalışmalara referanslarla, kamu politikası müdahalelerinin ve özellikle de planlamanın olumlu değişimler yapma yönündeki etki kapasitesi de sınırlı görülmektedir. Planlamanın önünde birçok farklı kaynaktan beslenen sınırlayıcıların bulunduğuna dikkat çekilmektedir (Campbell vd., 2014, s.46).

Türkiye’de, yukarıda kentsel dönüşümle ilgili olarak özetlenen yaklaşımlara benzer şekilde, 2000’li yıllarda belediyeleri doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007, s.73; Demirkol ve Bereket Baş, 2013, s.2). Bazı kanunlar özel olarak belirli bir büyükşehir alanına ilişkin düzenlenmişken, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu genel olarak belediyelerin kentsel dönüşüm uygulamalarını düzenlemiştir. Son olarak 2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun; merkezi yönetim, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) üzerinden bu konuya hassasiyet göstermiştir (Keleş, 2013, s.400). Bu düzenlemelerle bizzat ilgili Bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı), TOKİ ve belediyelere hem parasal kaynak hem de yetki ve görev verilmesi yoluna gitmiştir. Fiziksel, ekonomik, çevresel olarak çöküntü alanlarına dönüşen kent merkezlerinin yeniden canlandırılıp ayağa kaldırılması için çıkarıldığı savunulan yasalar, verilen yetki ve imkânlar çerçevesinde zaman zaman amacının dışında kullanılmaya başlanmıştır. Maalesef büyük kentlerde buna sıkça rastlanılmakta, hatta küçük kent merkezlerinde ‘dönüşüm uygulamaları’ yok denecek kadar az gözükmektedir. Böylece kentsel dönüşüm konusunda ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyeleri, bakanlık ve idareler gibi çok sayıda aktör önemli projeleri yürütmeye çalışmaktadır. Üzerinde durulan bu kapsamlı ve çok boyutlu politika alanında en büyük rolün Bakanlığa, devamında büyükşehir belediyelerine ve son olarak ilçe belediyelerine verildiği görülmektedir. Büyükşehir belediye sisteminde ilçe belediyesinin yapabileceklerinin sınırlı olduğu söylenebilir. Kentsel dönüşüm ile ilgili kanunların açıklandığı ilerleyen bölümlerde büyükşehir ilçe belediyelerinin kentsel dönüşüm uygulamalarında büyükşehir belediyesinin ve bakanlığın açtığı alanda ancak uygulama yapabileceği anlatılmıştır.

Türkiye genelinde kentsel dönüşüm proje ve uygulamalarına bakıldığında olumsuz değerlendirmelerin yaygınlaşması kamuoyunda kentsel dönüşüme yönelik güven ve desteği azaltmaktadır. Bu konunun sağlıklı değerlendirmesini yapabilmek için çalışma kapsamında önce kavramsal ve kuram-

sal çerçeve incelenmiş, devamında kentsel dönüşümün amaçlarına yer verilmiş ve son olarak Türkiye'deki kurumsal çerçeve analiz edilerek yorumlanmıştır.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Kentsel dönüşümle ilgili muhakkak birçok kavram kullanılmakta ve tanımlanmaktadır. Burada dönüştürülmesi amaçlanan 'çöküntü bölgesi', izlenen strateji 'kentsel dönüşüm' ve bu ilgili uygulamaları kapsayan politikayı ifade eden 'kentleşme politikası' (kentleşme yöneltisi) kavramlarına açıklık getirilmiştir. Devamında ise kentsel dönüşüm ve ilgili diğer kavramlar tanımlanmıştır.

Birinci olarak çöküntü bölgesi, bir kentsel alan içerisinde yönetsel, toplumsal ve ekonomik araçlar ve sebeplerle gelişmesi engellenen, taşınmazlarının değerinde sürekli kayıplar olan, yoksulluk yuvası haline dönüşmekte olan veya dönüşmüş bölümlerdir (Keleş, 1998, s.37). Bu tanım içerisinde geçen yoksulluk yuvası ve onun temizlenmesine ilişkin terimler kentsel dönüşümle ilgilidir. Yoksulluk yuvası/komşuluğu (*slum*), "Kalabalık, eski, yoğun nüfuslu, sıkışık yapılardan oluşan, halk sağlığı kurallarına uymayan düşük ölçünlü konutlardan oluşan ve anamalcı ülkelerin büyük kentlerinin özeklerinde rastlanan komşuluk birimleri"dir (Keleş, 1998, s.149). Yoksul komşulukların temizlenmesi" (*slum clearance*) ise, kentin estetiği ve planıyla uyumlu olmayan, çeşitli toplumsal, mekânsal ve fiziksel riskleri barındıran konut bölgelerinin yıkılarak, biçimi değiştirilerek ya da bu oluşumlara sebep olan koşullar giderilerek ortadan kaldırılmasıdır (Keleş, 1998, s.149-150). Kentsel ekolojik kuram mensuplarınca ise, çöküntü bölgeleri kent merkezlerinde mekânın doğası gereği vardır ve onları tamamen ortadan kaldırmak imkansızdır (Park ve Burgess, 2015). Kent sosyolojisinde evrimsel olarak kentteki sosyal grupların farklı kent bölgelerinde yaşam çevrelerini inşa etmesi ve fiziki mekânın bu bağlamda sosyal, ekonomik, kültürel ve yapısal olarak yaşam kalitesi unsurlarının zayıflaması çöküntü bölgelerinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Kent merkezinin hemen yakın çevresindeki eski yapı stokundaki düşük kiralar sebebiyle şehirde var olan ya da göç ile yeni gelen "yoksul kesimleri" çekmesi bu süreci hızlandırmaktadır. Ankara Altındağ (Örnek Mahallesi) ve Mamak ilçelerindeki kent merkezine (Ulus, Sıhhiye, Kızılay) yakın mahallelerde eski, şehre ulaşımı kolay ve ucuz olan konutlara göçmenlerin yerleşmesi çöküntü alanı olma sürecini derinleştirmiştir. Eleştirel kurama göre ise, bu bölgelerde kamu politikası aktörleri

planlı ya da plansız kamu hizmetleri ve altyapı yatırımları yapmayarak orta vadede oluşabilecek kent rantının dönüşümüne ortak olma amacıyla bu sürece gözlerini kapatmaktadır.

Kentsel dönüşüm kavramı kullanıldığında anlatılmak istenenin farklı kavramlara denk geldiği ve kavramın çok geniş içerikli olduğu görülmektedir. Bundan dolayı kentsel dönüşüm kavramını tanımladıktan sonra onunla ilgili bazı kavramları tanımlamanın faydalı olacağı düşünülmüştür: Kentsel koruma, kentsel sağlıklaştırma, kentsel yenileme, kentsel yeniden inşa, kentsel yeniden canlandırma, kentsel yeniden geliştirme, kentsel yeniden üretim.

İlk olarak Genel Türkçe Sözlük’te (TDK, 2016) kentsel dönüşüm, kentin imar planına uymayan, ruhsatsız binalarının yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu aslında Türkiye’de genel olarak sadece ‘toplu konut üretimi’ ya da konut üretimine indirgenmiş kentsel dönüşüm uygulamasını yine dar anlamıyla tanımlamıştır.

İkinci olarak TÜBA Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü ise, kentsel dönüşüm kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek birçok sorun alanını ve bunlara yönelik politika araçlarını içeren geniş bir tanımlama yapmıştır. Buna göre, bir şekilde bozulmaya uğramış alanların kentin gelişimine uygun biçimde yenilenmesini içeren eylemlerin tümü kentsel dönüşümdür (TÜBA, 2016).

Üçüncü olarak kentsel dönüşüm, bir olgu olarak yerleşme dokusunun değişik bölümlerinde, değişik nedenlerle, çok çeşitli yöntemler ve süreçlerle sürekli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu olgu, kentlerdeki yaşam kalitesini önemli şekilde etkilemekte ve değişik sorunlar ile olanaklar sunmaktadır (Tekeli, 2011, s. 270). Kentsel dönüşüm, çökme ve bozulma olan kentsel mekânın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını kapsamlı ve bütünlüklü yaklaşımlarla iyileştirmeye yönelik uygulanan strateji ve eylemlerin bütünüdür. Bu nedenle, kentsel dönüşüm, yeni kentsel alanların planlanması ve geliştirilmesinden çok, var olan kentsel alanların planlanması ve yönetimi ile ilgilidir (Akkar, 2006, s.29).

Kentsel dönüşüm geniş bir politika alanını ve çeşitli politika araçlarını kapsamaktadır. Burada kullanılan ‘kentsel yenileme, sağlıklaştırma, imar-ıslah, yeniden canlandırma, soylulaştırma ve yayılma’ gibi kentsel dönüşüm araçlarının kısaca açıklanmasına ihtiyaç vardır. Kentsel yenileme, kentin bir bölümündeki yapı stokunun yıkılıp yeniden yapılmasıdır. Kentsel sağlıklaştırma, eskimiş ve alt yapısı yetersiz kent dokusunun sınırlı iyileştirmeler ile işlevselliğini artırmaya yönelik çalışmalardır. İmar-ıslah çalışmaları ise, eskimiş ve sağlıklaştırma gerektiren alanların bir de imar meşruiyetleri sorunu

varsa uygulanmaktadır. Kentsel yeniden canlandırma (*urban revival*), sağlıklaştırma ve imar-ıslah çalışmalarıyla özellikle ekonomik sorunları çözülemeyen kent bölgelerinin ekonomik hayatlarını geliştirmek için yapılan dönüşüm çalışmalarıdır. Soylulaştırma, mimari değer ya da sembolik kent kimliğine sahip korunma alanlarında, fiziki yapıyı ve çevreyi korumak için bu bölgelerdeki sosyal tabakayı değiştirmeye yönelik izlenen yol ve yöntemdir. Yayıma, kentin çevresindeki kırsal alanların kent işlevlerinin kullanımına açılarak dönüşmesini ifade etmektedir (Tekeli, 2011, s.275-277).

Bunlara ek olarak kentsel koruma, “kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapılarla, anıtların ve doğa güzelliklerin –kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması” (Keleş, 1998, s.93) olarak tanımlanmıştır. Kentsel yeniden geliştirme ise, “ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirilmesine olanak veremeyecek ölçüde kötüleşmiş olan yoksul konutlarının yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir tasarlama düzeni içinde bayındırılması”dır (Keleş, 1998, s. 139). ABD’de 1954 yılında yasalarda geçen kentsel dönüşüm terimi yerine kentsel yeniden geliştirme terimi kullanılmaya başlanmıştır. Böylece yasanın kapsamı kötüleşme potansiyeli olan alanlar ve bölgeler olarak genişletilmiştir (Weber, 2002, s.527).

Kentsel yeniden üretim, dünya genelinde yapıların artan bozulma ve çürüme durumları nedeniyle ilgi çeken bir kavram ve politika aracıdır. Kentsel yeniden üretim kavramı, kentsel yenileme, kentsel yeniden geliştirme, kentsel sağlıklaştırma ve kentsel yeniden canlandırma kavramlarıyla birlikte ya da yerine kullanılmaktadır. Ancak, kentsel yeniden üretim var olan yapıların sağlıklaştırılmasını, yapıların ve bölgelerin yeniden geliştirilmesini ve kentsel toprağın yeniden kullanımını içeren bir süreçtir. Yıkma ve temizleme şeklinde bir yöntem yerine, kentsel yeniden üretim karmaşık bir süreçtir. Bozulmuş yapılar ve toplumsal dokular kentsel yeniden üretim kapsamındaki çeşitli yöntemlerle geliştirilmektedir. Yani fiziksel yapıların iyileştirilmesine ek olarak, özel bir vizyonla tıkanmış trafik, yetersiz açık alan ve kent alt yapısı gibi kent sorunları da çözüme kavuşturulmaktadır. Bunlara ek olarak, kentsel yeniden üretim yeni iş imkanları yaratarak, sosyal ağları genişleterek, gönüllü grupların aktif katılımını sağlayarak ekonomik ve sosyal faydalar sağlamaktadır. Aynı zamanda sürdürülebilirlik kentsel yeniden üretim sürecinin üzerinde durduğu ekonomik, ekolojik ve sosyal bir alandır (Peng vd., 2015, s.76).

Kavramsal açıklamalardan anlaşıldığı üzere kentsel dönüşüm, kentin mekânsal ve onunla ilişkili alanlarında oluşmuş olumsuzlukların bütüncül bir politika, plan ve programla giderilmesi çalışmalarını ifade etmektedir. Bu konunun ülkemizde sorunlu hale gelmesi ve sorunun çözülmesi iddiası ile yürütülen çalışmaların yeni sorunları beraberinde getirmesi en başta tanımın ve bu tanım üzerinden girilen projelerin sorunları olduğunu göstermektedir.

Türkiye gerçeği düşünüldüğünde sihirli bir kelime gibi kent yaşamına giren kentsel dönüşüm kavramı, kent merkezlerindeki ekonomik canlılığını yitirmiş tarihi alanları yeniden ayağa kaldırmak; fiziksel, ekonomik, toplumsal bozulmanın önüne geçmek veya kent planlaması için etkin bir araç olarak kullanılmaktan ziyade yanlış uygulamalar nedeniyle toplum hafızasında 'olumsuz anlam' ifade etmeye başlamıştır. Aslında kentsel dönüşüm toplumun mekân üzerinde ortaya koyduğu ve ondan beslendiği kültürel birikimin sürdürülebilmesi, kimlik unsurlarını muhafaza etmesi ve yeni sosyal grupların kendilerini kente ait hissetmesi için birçok imkân sunmaktadır.

Kentsel Dönüşümün Amaçları

Kentsel dönüşüm amaçlarına çerçeve kazandıran ve yön veren önemli kent sorunları vardır. Bu nedenle amaçları anlamak üzere kısaca kentsel dönüşümün nedenlerine bakmak gerekmektedir: Bunlardan en önemlisi, gerek iç ve dış göç, gerekse de doğal olarak kent nüfusundaki artışın süreklilik arz etmesi ve bunun da artık büyükşehirlerde kaçınılmaz bir kabul halini almış olmasıdır. Nüfusun artışına bağlı kentleşme gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin devam eden bir olgusudur. Kırsal alan itici etmenleri (arazilerin parçalanması, tarımsal gelirin düşüklüğü, üretim maliyetlerinin artması, yetersiz kamu hizmetleri, güvenlik sorunları vb.) ve kentlerin çekici etmenleri (istihdam, kamu hizmetleri, kent hizmetleri, hareketlilik, kültürel çeşitlilik vb.) büyükşehirler özelinde kentleşme sürecini zorlamaya devam etmektedir. Bu dinamik kentteki toprağın değerini artırmakta ve rant beklentisi dönüşümü zorlamaktadır. İkinci olarak, küreselleşme kentleri ulusal sınırların dışına taşımış ve kent ekonomisinin dünya ekonomisiyle ilişkilerini ve etkileşimini yoğunlaştırmıştır. Ticaret, üretim ve hizmet hacminin artması, kentli nüfusun refahının artması, tüketim kalıplarının değişmesi ve altyapının yetersizliği sonucunda kentin merkezi ve çevresi dönüşüm baskısı altına girmiştir. Üçüncü olarak, ekonomik gelişme sosyal, kültürel, siyasal ve teknolojik gelişmeleri beraberinde getirerek konuttan altyapıya, kullanılan ulaşım ve iletişim

teknolojileri alt yapısına, sosyal, kültürel ve eğitim donatılarına kadar yeni bir dönüşümü gerektirir. Dördüncü olarak, yapıların eskimesi ya da estetik değerlendirmeler ile yeni yapıların tercih edilmesi özellikle konut alanlarını dönüştürme talebi doğurabilir. Beşinci olarak, afet riskleri ve yaşanan ağır kayıpların beslediği kaygılar kentsel dönüşümü güçlendirebilir. Birçok sorun sıralanabilir ve en önemlisi tüm bu sorun veya nedenlerin birbirleriyle ilişkili olarak kentsel dönüşüme etki edebileceğidir (Tekeli, 2011, s.272-273).

Kentsel dönüşümün genel olarak nedenlerini bu zemine oturttuğumuzda amaçlar anlam kazanmaktadır. Roberts'a (2000) (aktaran Akkar, 2006, s.29-30) göre, kentsel dönüşüm, beş temel amaca hizmet etmek üzere ortaya çıkmıştır. Bunlar; kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında ilişki kurulması, kentin dokusunu oluşturan öğelerin fiziksel olarak değişime ihtiyaç duyması, başarılı bir ekonomik kalkınma gerçekleştirmek, kentsel alanların en etkin biçimde kullanılmasını sağlamak ve toplumsal koşullar ile politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikanın şekillendirilme ihtiyacını karşılamaktır (Akkar, 2006, s.29-30).

Günümüzde kentsel dönüşümün amaçları sürdürülebilir kalkınma, yaşanabilirlik ve refah düzeyini yükseltme, yerel hizmetler ve kamu hizmetlerine yeterli düzeyde erişebilirlik, katılımcılık ve yönetim, kent estetiğini gözetme gibi sosyal, kültürel, mekânsal, ekonomik, siyasal ve yönetsel nitelikte geniş bir yelpazeyi andırmaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesinde çok farklı aktörler çeşitli düzeylerde politika belirleme ve uygulama süreçlerinde yer almaktadır. Gelişmiş demokratik ülkelerde kentsel dönüşüm politikalarının birincil aktörü yerel yönetimler ve paydaşları olsa da, sorunun karmaşıklaştığı ve yerel kaynaklarla baş edilemediği ülkelerde merkezi yönetim ve ilgili kurumları öne çıkmaktadır.

Avrupa'da kentsel dönüşüm politikasının kısa tarihine bakıldığında üç dönemde farklı aktörlerin değişen rolleriyle karşılaşmaktadır: Birinci dönem, II. Dünya Savaşı'nın hem sonrasında başlayan savaşın kentlerdeki yıkımını onarmaya çalışan süreci kapsamaktadır. Bu dönemde var olan şehirlerin merkezleri neredeyse tamamen yeniden yapılandırılmış ve geleceğe hazırlanmıştır. Birinci dönemde merkezi hükümetler en büyük rolü oynamışlardır. İkinci dönem, 1970'li yıllarla başlayan, yeni kitlesel hareketlerin etkisiyle kentlilerin planlama ve kentin yeniden yapılanmasında yer almasını sağlayan süreci kapsamaktadır. Bu dönemde merkezi hükümetler, amaçları ve politikaları belirlemiş ve mali kaynaklar sağlamış; büyükşehirlerdeki belediyeler ise planlama ve uygulama sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Üçüncü dö-

nem, 1990’lı yıllarla başlayan ve politikaların yeni bir yolla geliştirilmesini içeren süreci kapsamaktadır. Toplumun değişen ve çeşitlenen dokusuna uygun olarak konut alanında farklı birikim modelleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde iki yaklaşım görülmüştür: 1) Sosyal konutların olmadığı alanlarda sosyal konutların oluşturulması; 2) Sosyal konutların yoğun olduğu alanlarda ise sosyal konutların orta sınıf konutlarıyla değiştirilmesini sağlama. Üçüncü dönemde merkezi hükümet kentsel yenileme politikasındaki liderlik rolünü kaybetmiştir. Ancak, merkezi hükümetler bütçe ve politika geliştirme sorumluluğunu ellerinde tutmaya devam etmektedirler. Önemli ölçüde kamu-özel ortaklıkları artarken, çok aktörlü karar verme süreçlerine ve kent sakinlerinin karar verme sürecine dahil edilmesine yönelik yaklaşım gelişimi görülmektedir (Wassenberg, 2013).

Örneğin, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde artık kentlerin ve özellikle metropoliten bölgelerin kent planlaması ve kentleşme politikasında önemli belirleyici aktörlerden birisi AB organları ve kurumları olmuştur. Bu yeni durum kent yönetimlerinin politika belirleme süreçlerinde bazı sınırlamalar sunsa da, bazı fırsatlar da geliştirmektedir. Politika belirleme anlamında çok düzeyli yönetişimin metropoliten kentler için de belirleyici bir yeni anlayış olduğu söylenebilir. Çok düzeyli yönetim içerisinde metropoliten yönetim, bölgesel yönetim (meso-region), ulus devlet ve AB vardır. Salet ve Thornly (2007, s.191-192), metropoliten politikaların belirlendiği üç eylem alanını tanımlamışlardır: 1. Özel sektör ağları, bu ağlar içerisinde uluslararası ve yerel sosyal ve ekonomik çeşitlilik gösteren örgütler ve örgüt grupları yer almaktadır. 2. Bölgelerarası politika ağları, bu ağlar içerisinde uluslararası, ulusal ve bölgelerarası politika programları vardır. 3. Bölgeiçi ağlar, bu ağlar metropoliten bölge düzeyinde yerleşik yerel ve bölgesel politika yapımında bulunan çeşitli inisiyatiflerdir.

Türkiye’de 2000’li yıllarda bu anlamda melez bir görüntü oluşmuştur. Bir taraftan kentsel planlamanın sorumluluğunu taşıyan belediyeler, diğer taraftan Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) farklı düzeylerde ayrı veya iş birliği içerisinde kentsel dönüşüm politikasının taraflarıdır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Cumhurbaşkanı da sürece dahil edilmiş ve TOKİ’nin ÇŞB’ye bağlanmasıyla yeni bir kurumsal görüntü oluşmuştur. Yeni durumun belediyeler ve merkezi yönetim aktörleri üzerinden yönetim yaklaşımıyla yorumlanması kentsel dönüşüm uygulamalarını güçlendirecektir. Ayrıca, farklı kanunların düzenlediği bir alanda yetki, görev ve sorumlulukların iyi açıklanması sistemin işleyişine ve anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Kentsel Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dönüşüm

Sürdürülebilir kentsel gelişme yaklaşımı, sürdürülebilirliğin temel dört bileşeni olan sosyal içerik, ekonomik olma, çevresel değerlere saygı ve teknolojik gelişmelere uyarlanabilir olma konularının tümünü kapsamaktadır. Kentte yaşayan bütün bireylerin (engelliler, yaşlılar, çocuklar, dar gelir grubunda yer alanlar, kadınlar vb.), kentin sunduğu kamusal hizmetlerin tümüne eşit düzeyde ulaşabilmesi anlamına gelen 'kentsel erişilebilirlik' (*accessibility*) kent yaşamı için amaçlanması gereken önemli bir sosyal sürdürülebilirlik bileşeni durumundadır.

Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramının sıkça konuşulmaya başlandığı 1980'li ve 1990'lı yıllarda sürdürülebilirliğin bileşenlerinden birisi olan sosyal sürdürülebilirlik çok fazla ilgi görmemiştir (Dawe ve Ryan, 2003). OECD'nin (2001) sürdürülebilirlik konusuna bakışında, sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun asıl bileşen olmaktan çok çevresel boyutun bir alt bileşeni gibi görüldüğünden bahsedilmektedir. Portney'in (2003) ABD'de 32 kenti içeren çalışmasında, sürdürülebilir kent olgusunda sosyal boyutun çok fazla öne çıkmadığına vurgu yapılmaktadır. Scott (2008, s.769), benzer şekilde nüfusunun %75'inden fazlası metropollerde yaşayan ABD büyük şehirlerinde üç temel politika ve planlama inisiyatifinin bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, yeni kent ekonomisindeki yerel rekabet edebilirlik avantajını kullanmak için kurumların koordine edilmesi; ikincisi, büyük kent topluluklarında demokratik uçurum sorununu gidermek için mekanizmalar inşa edilmesi; üçüncüsü ise, kent içi alan yapısı ile kent yönetişimi kurumları arasındaki uyumsuzluğun giderilmesidir. Fakat Scott (2008, s.770), bu tür neo-liberal pragmatist kent politikası ve planlaması bakışı ve araçlarının yetersiz olduğunu vurgulamakta ve sosyal eşitsizlik sorunu gibi sosyal içerikli konuların ve adalet ve tarafsızlık gibi ilkelerin de politikaya dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Buradan hareketle artık birçok ülkede kent planlamasında park ve rekreasyon alanlarının oluşturulması, kültürel hizmetler sunulması ve alanların geliştirilmesi, güvenlik sağlanması, yoksulluğun azaltılması, eşitliğin sağlanması, engellilerin yaşamlarının kolaylaştırılması, erişilebilirlik gibi konular başta olmak üzere sürdürülebilirliğin sosyal boyutu oldukça önemli hale gelmiştir (Holden, 2012, s.529). Curry'nin (2012, s.96-97) Büyük Britanya örneğinde yaptığı sürdürülebilir gelişme politikası analizinde önem verilmesi gereken farklı konular ile karşılaşılmaktadır: Özellikle bugüne değin izlenen

kentleşme politikasının kent merkezli olması, kırsal olanın sürdürülebilir gelişmesini ihmal etmiştir. Kent merkezli sürdürülebilir gelişmenin üç temel unsuru vardır: Birincisi, özellikle otomobil kullanarak sağlanan ulaşım ihtiyacını azaltmak; toplu taşımayı arttırarak insanların işyerlerine, hizmetlere, alış-veriş mekânlarına ulaşımını kolaylaştırmak ve karbon emisyonunu azaltmak için bisiklet kullanımını ve yürümeyi teşvik etmek. İkincisi, kentlerde gelişmişliği arttırmaktır. Bu genel bir ilke olsa da, konut üretimi gelişimine vurgu artmıştır. Üçüncüsü ise mevcut durumda gelişmiş olan alanların gelişmişliğini en üst düzeye çıkarmaktır. Yeşil alanların korunması da buna dâhil edilmektedir. 2010-2011 tarihli *Localism* Kanunu birçok konuda olduğu gibi kentleşme politikasında desantralizasyon amaçlayarak planlama, konut üretimi, yerel topluluğun güçlendirilmesi ve kırsal alandaki toprak kullanımı planlamasının reforma tabi tutulmasını ilişkilendirmiştir.

Kentsel dönüşüm projelerinde sürdürülebilir gelişme yaklaşımının belirleyici olması önemli bir adımdır, ancak yeterli değildir. Politika içeriği ve belirleme süreci kadar politika uygulama süreci ve unsurlarına ilişkin düzey de önemlidir. Burada örgütsel kapasite kavramı öne çıkmaktadır. Örgütsel kapasite, stratejilerin ve politikanın geliştirilmesinden önce, temel ihtiyaçların belirlenmesi adımıyla politikanın uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi adımıyla kapsayıcı bir süreci ifade etmektedir. Örgütsel kapasitenin analitik çerçevesinde ‘Liderlik, Vizyon, Stratejik Ağlar, Sosyal Destek, Siyasal Destek ve İletişim’ gibi araçlar vardır. Uzun dönemli bir kentsel sürdürülebilir gelişme politikasının stratejileri, programları ve projeleri yeterli bir liderlik tarafından sahiplenir ve etkili bir şekilde yürütülür; politikaları geliştirmek ve başarılı bir şekilde uygulamak için ilgili paydaşlardan oluşan stratejik ağlar oluşturulur ve destekleri alınır; kent yönetimi içerisinde ve çevresindeki hemşeriler, özel sektör unsurları, kamu kurum ve kuruluşları ve diğer ilgili aktörlerle uygun iletişim stratejileri ile sosyal ve siyasal destek sağlanır (Berg vd., 2003, s.1961-1962). Günümüzde kentsel dönüşüm politikasıyla ilişkili olan tüm aktörlerin yeterli bir örgütsel kapasiteye sahip olması kaçınılmazdır. Aksi halde, sürdürülebilir kentsel gelişme anlayışının politika belgelerinde yer bulması yeterli olmayacaktır.

Bu konudaki uygulama ve akademik birikime göre kentsel dönüşüm anlayışının da değiştiği ve kapsamının genişlediği görülmektedir: Buna göre, yeni kentsel dönüşüm anlayışında geçmişten aktarılan kent sorunlarının çözümü yeterli bulunmamakta, “kent merkezlerinin yeniden canlandırılması, kentsel genişlemenin ve yayılmanın sınırlandırılması, çok işlevli kentsel alan-

ların ve sürdürülebilir ulaşım tekniklerinin geliştirilmesi, doğal ve tarihi mirasın korunması gibi birçok ana politika başlığı, kent planlama gündeminde tartışılmaya başlanmıştır” (Jeffrey ve Pounder, 2000’den aktaran: Akkar, 2006, s. 33). Sürdürülebilirlik sadece hizmetler, mallar ya da yapılarla ilgili bir konu değildir. Daha önemlisi sürdürülebilir kent, çevreyle ve toplumla ilişkilidir. Sürdürülebilir toplumların ihtiyaç duyduğu önemli bir bileşen sürdürülebilir yapılarıdır. Bu yapıların tümü de aslında kültür birikiminin sürdürülebilmesine imkân sağlayacaktır (McDonald, 2012).

Bu nedenle özellikle tarihi ve kültürel varlığa yönelik projelerde muhakkak yerel yönetimlerin birincil aktör olması ve yerel topluluğun projelere dahil olması önemlidir (Lenger, 2012, s.6-8). Ancak, kent kimliği konusu öne geldiği zaman, kentin hangi bölgesinin, hangi toplumsal sınıfın, hangi kültürel birikimin ifade edildiği doğru bir şekilde ortaya konulmalıdır (Rapoport, 1983). Kentin kültürel mirasına modern dönemde özellikle kentteki orta sınıf etkide bulunmaktadır. Hayırseverlik ve gönüllü kuruluşların mali destekleri görmezden gelinemeyecek kadar yüksektir (Lenger, 2012, s.190-194). Hatta buradaki bakış açısının sadece düşünce alma şeklinde değil, doğrudan halkın kent politikasını belirlemesi ya da karar alıcılara öğretmesi olarak değişmesi gerekir. Bunun için birçok politika aracı, teknolojik gelişme ve yaklaşım vardır (Campbell ve Corley, 2012).

Türkiye’de kentsel dönüşüm konusunda birçok aktör vardır. Kurumsal çevrenin analizi sürdürülebilir kentsel gelişme için yeterli bir örgütsel kapasitenin varlığını yorumlamaya yardımcı olacaktır.

Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Kurumsal Çevresi

Türkiye’de kamu sektörünün ve özel sektörün iş birliği içerisine girdiği ve zaman zaman da sivil toplum örgütlerinin desteğinin alındığı kentsel dönüşüm dönemine girilmiştir. Ortaklaşa Yönetim (Yönetişim) anlayışı kapsamında Ankara’da Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi projeleri, İstanbul’da Kuştepe Kentsel Dönüşüm Projesi örnek gösterilmektedir. Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi projelerinde ‘imar haklarının toplulaştırılması’ (hamur) yönteminden yararlanılmışken; Kuştepe Kentsel Dönüşüm Projesi’nde ‘imar haklarının aktarımı’ yönteminden yararlanılmıştır. Her iki yöntem de hukuk sistemimizi zorladığı için düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur (Keleş, 2013, s.388). Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarında kentsel dönüşüm yöntemi açısından çok farklı örnekleri görmek mümkündür.

Tablo 1. Kentsel Dönüşüm Yöntemleri ve Uygulamadan Örnekler

Yenileme (<i>renewal</i>)	Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Uygulaması; Cizre ve Nusaybin Uygulamaları
Sağlıklaştırma (<i>rehabilitation</i>)	Ankara, Altındağ, Hamamönü İnci ve Dutlu Sokak Sağlıklaştırma Projesi
Koruma (<i>conservation</i>)	Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesi
Yeniden canlandırma (<i>revitalization</i>)	Ankara Hamamönü, Beypazarı ve Safranbolu Canlandırma Projeleri, Konya Bedesten Uygulaması
Yeniden geliştirme (<i>redevelopment</i>)	Ankara Gültepe (Çinçin) Örneği
Düzenleme (<i>improvement</i>)	Florida Pompano Beach Konut ve Kent Düzenleme Programı
Temizleme (<i>clearance</i>)	1850-60 yılları arasında Paris Kentsel Temizleme Uygulaması; 1970’li yıllarda Rio de Janeiro Uygulaması; İzmir Kadifekale Uygulaması
Yeniden üretme (<i>reproduction</i>)	1980’li yıllarda Güney Kore Uygulamaları
Kalitenin yükseltilmesi (<i>quality improvement</i>)	1990’lı yıllar ve devamında Güney Amerikan kentlerinde izlenen strateji (Bogota, Rio de Janeiro, vb.)
Soylulaştırma (<i>gentrification</i>)	Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi
Boşlukları doldurarak geliştirme (<i>infill development</i>)	
Tazeleme-parlatma (<i>refurbishment</i>)	

Tablo 1’de Türkiye’den ve diğer ülkelerden örnekler ile kentsel dönüşüm yöntemlerinin ilişkilendirilmesi yapılmıştır. Bu ilişkilendirme, yönetimin tanımı ve uygulamalarının birebir örtüşmesi olarak görülmesi de, yöntemler hakkında genel fikir vermektedir. Bazı kentsel dönüşüm yöntemlerine örnekler henüz verilememiştir.

Kentsel dönüşüm konusunun da içinde olacağı yeni bir kanun çalışması 2000’li yılların başına yapılmış olsa da, böyle kapsamlı bir kanun düzenlenmemiş, kentsel dönüşüme ilişkin düzenlemeler önce parça parça çıkmıştır. 2004 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı kentsel dönüşüm konusunda kapsamlı bir kanun taslağı hazırlamıştır. Bu kanun taslağında, kentsel dönüşüm alanı tanımlanmış; kentsel dönüşüm planı imar mevzuatına uygun öngörülmüş, belediyelere ve valiliklere “hamur yetkisi” tanınmış, kamu ortaklık payı %10 olarak öngörülmüştür. Bu taslak, bazı değişikliklerle 2010 yılında Hükümet tarafından TBMM’ye getirilmiştir. Bu taslakta yer alan hususlar 2004, 2005 ve 2006 yıllarında farklı kanunlarda yer almıştır:

2004 tarih ve 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu

İlk ve özel bir düzenleme 2004 tarih ve 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu'dur (Resmi Gazete, 12.03.2004, Sayı: 25400). "Bu Kanunun amacı, kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir" (md. 1). Bu Kanun kapsamında sadece Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi alan sınırları içindeki her tür ve ölçekteki planlar, inşa edilecek resmi ve özel her türlü yapı, altyapı ve sosyal donatı düzenlemeleri ve kamulaştırma işlemleri, usul ve esaslar yer almaktadır (md. 2). Kanun özel olarak Ankara ilinin belirli bir alanına (Protokol Yolu Sınır Krokisi'nde gösterilen alan) özgü düzenlenmiştir ve bundan dolayı Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nı (TOKİ), TOKİ'nin bağlı olduğu Bakanlığı, Ankara Büyükşehir Belediyesini, Altındağ ve Keçiören Belediyelerini kurumsal olarak yetkilendirmiştir. "Proje alanında her ölçekteki imar planları Belediyece yapılır, yaptırılır ve onanır". (md. 4) cümlesi 2006 tarih ve 5481 sayılı Kanun ile eklenmiştir. Buradaki belediye Ankara Büyükşehir Belediyesidir. Proje uygulaması tamamlandıktan sonra, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin bu Kanundan kaynaklanan yetkilerinin ilgili mevzuatına göre ilçe belediyeleri ve diğer kamu kuruluşlarına devredileceği düzenlenmiştir (md. 4).

2006 tarih ve 5481 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile Kanun'un proje yönetimine ilişkin yetki ve sorumluluk ilişkilerinde değişiklik yapılmıştır. Buna göre, "Proje alan sınırlarındaki kentsel tasarım projeleri ile konut, sosyal donatı, çevre düzenlemesi, teknik altyapı projeleri, müşavirlik ve kontrollük hizmetleri ile yapım dahil diğer işler Belediye ve İdare tarafından, Bakanlıkça tespit edilecek görev dağılımına göre yapılır veya yaptırılır" (md. 6). Böylece, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ'nin proje sürecindeki görev bölümümü Bakanlık tarafından belirlenecektir.

Tablo 2. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları

Yasal Dayanak	Amaç ve Kapsam
2004 tarih ve 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu	Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsamakta, bu bölgenin fiziksel durum ve çevre görüntüsünün geliştirilmesini ve kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesini amaçlamaktadır.
2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	Büyükşehir, büyükşehir ilçe, il ve ilçe belediyeleri ile nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyeler ile il özel idarelerini yetkilendirmektedir. Sit alanlarında ve bu bölgelere ait koruma alanlarındaki yapıların yeniden inşa ve restore edilmesi, bu bölgelerde yeni donatı alanları oluşturulması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak korunması amaçlanmaktadır.
2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. maddesi	Belediye, belediye meclisi kararıyla, konut, sanayi, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti, rekreasyon, her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent bölgelerini yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı büyüklüğünün en az 5 en çok 500 hektar arasında olması şarttır.
2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	Bu Kanunun amacı, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenileme çalışmalarını düzenlemektir. Riskli alan, kanunda sayılan hallerde mahalli idarelerin ya da ÇŞB’nin başvurusu üzerine “zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Cumhurbaşkanınca kararlaştırılan alandır.

2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

İkinci olarak, 2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’da kentsel dönüşüm konusu düzenlenmiştir. Bu Kanunun gerekçesine bakıldığında,

“kentnin kültürel miras değerini korumak, sosyal donatı alanlarını büyütme ve sağlıklılaştırmak, otopark sorununu çözüme kavuşturmak, günümüzün kullanım ihtiyaçlarına cevap verecek konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturmak, tarihi ve kültürel dokuyu restore ederek kullanılmak, kent merkezlerindeki denetimsiz bölgelerdeki güvenlik sorunlarını çözerek kullanılabilir hale getirmek”

amaçları ilişkili bir şekilde sıralanmıştır. 5366 sayılı Kanun, büyükşehir belediyelerini, büyükşehir ilçe belediyelerini, il ve ilçe belediyelerini, nüfusu 50.000’in üzerinde olan belediyeleri, il özel idarelerini yetkilendirmiştir (md. 1). Kanun kapsamında sit alanı olarak ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanları içerisindeki koruma amaçlı ve yeniden inşa amaçlı kentsel dönüşüm projeleri amaçlanmıştır.

Yenileme alanları; il özel idarelerinde il genel meclisinin ve belediyelerde belediye meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince ve büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince bu konuda alınan kararlar, Cumhurbaşkanına sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe belediye meclislerince alınan kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması üzerine Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir. Cumhurbaşkanınca kabul edilen alanlardaki uygulama bir program dahilinde etap etap projelendirilebilir. Etap proje ve programları, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ve belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile uygulamaya konulur (md. 2). Yenileme alanlarındaki projeler yenileme projesi olarak tanımlanmaktadır. Büyükşehirlerde ilçe belediyelerinin hazırladıkları yenileme projeleri büyükşehir belediye başkanının onayıyla yürürlüğe girer.

Yenileme alanlarında TOKİ ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, TOKİ’ye de uygulama yaptırılabilir (md. 3).

Yenileme projeleri, uygulama alanı içerisinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılabilecek veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşur (md. 3).

Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabilir (md. 4).

Kanun açıklamaları göstermektedir ki, ilk defa kentsel dönüşüm tarihi kültürel değeri olan ve korunması kent için ve toplum için yararlı görülen

alanların yenilenmesi konusunda yerel yönetimleri yetkilendirmiştir. Bir önceki özel düzenlemeden farklı olarak genel olarak yerel yönetimleri yetkilendiren bu kanun kentsel dönüşümü koruma amaçlı projeler ile sınırlandırmıştır.

2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu

Üçüncü olarak, 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun Çeşitli ve Son Hükümler başlıklı Altıncı Kısımında “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı” 73. madde altında düzenlenmiştir. Bu maddenin düzenlemelerinden bazıları 2010, 2012 ve 2014 yıllarında değiştirildiği gibi, 2012 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen düzenlemeleri de olmuştur.

Belediye, belediye meclisi kararıyla;

“konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilme”

konusunda yetkilendirilmiştir.

Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya birkaçının gerçekleşmesi ve bu alanın *belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şarttır*. Ancak, *kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde* kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi için ilgili belediyenin talebi ve *Cumhurbaşkanınca bu yönde karar alınması şarttır*.

Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilecek alanın büyüklüğünün “*en az 5 en çok 500 hektar arasında*” olması gerekmektedir. Toplamda 5 hektardan az olmayan proje alanı ile ilişkili birden fazla yer tek bir dönüşüm alanı olarak belirlenebilir.

Büyükşehir belediye ve mücavir alan sınırları içinde kentsel dönüşüm ve gelişim projesi alanı ilan etmeye *büyükşehir belediyeleri yetkilidir*. *Büyükşehir belediye meclisince uygun görülmesi halinde ilçe belediyeleri kendi sınırları içinde kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir*.

Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır.

Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında yapılacak alt yapı ve rekreasyon harcamaları, proje ortak gideri sayılır. Proje ortak gideri ödenmeden inşaat ruhsatı, yapılan binalara yapı kullanma izni verilemez; su, doğalgaz ve elektrik bağlanamaz.

5393 sayılı Belediye Kanunu, kentsel dönüşüm ve gelişim alanı tanımı ile kentsel dönüşüm uygulamalarını sadece koruma altına alınmış alanların kapsamından çıkararak genişletmiş; geniş bir yorumla konut, sanayi, teknoloji, ticaret, kamu hizmeti, rekreasyonel ve sosyal donatı alanlarını kapsamı içine almıştır. Yine kentin tarihi ve kültürel dokusunu koruma amacını taşımakla birlikte, deprem riskine karşı önlemler almak ve kentin gelişimine katkı sunmak gibi amaçlarla ile kentsel dönüşüm politikasının amaçlarını büyütülmüştür. Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan edilecek yerlerin ölçüğü büyütülmüş ve en az 5 hektar ve en fazla 500 hektar gibi alt ve üst limit tanımlanmıştır. Bu alanları belirleme yetkisi esas olarak belediyelere bırakılmakla birlikte; kamu mülkiyeti ve kullanımı olan yerlerde Cumhurbaşkanının onayı gerekli tutulmuştur. Büyükşehir belediyelerinde ise büyükşehir belediyesi ilçe belediyesinin üzerinde bir vesayet makamı olarak tanımlanmıştır. Aslında burada merkezi yönetim-yerel yönetimler, büyükşehirler-ilçeler arasında bir plan bütünselliği amacı güdüldüğü de söylenebilir.

Proje alanlarında süreçlerin anlaşma yoluna bağlanması toplumun rızası ve desteği açısından önemli bir ilkedir.

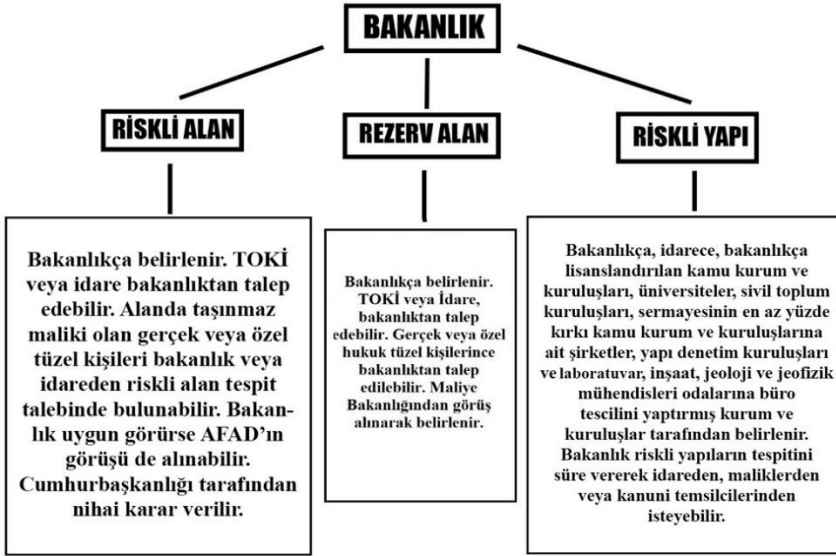
2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun

Son olarak, 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun, kentsel dönüşüm alanını sınırlandırmış ve afet riskli alanları kapsamına almıştır. Kanun kapsamında *belediyeler, büyükşehir belediyeleri, il özel idareleri, büyükşehirlerde Bakanlıkça yetkili kılınması durumunda ilçe belediyeleri yetkili kılınabilir*. Kanunda asıl yetkilerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TOKİ'nin elinde toplandığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının merkezileşmesi tercihi politika ve düzenlemelerde öne çıkmaktadır. Kısaca değerlendirilirse Bakanlık, her tür ve ölçekte plan yapma yetkisine sahip kılınmış ve belediyelerin üstünde onay makamı olarak tanımlanmıştır.

6306 Sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun", afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek üzere 2012 yılında düzenlenerek uygulamaya geçmiştir. Bu Kanunun uygulanmasında Bakanlık: Çevre ve Şehircilik Bakanlığını; İdare: Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediye-

leri, bu sınırlar dışında il özel idarelerini, büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerini ve Bakanlık tarafından yetkilendirilmesi halinde büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerini; TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığını ifade eder.

6306 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği'nde "İlgili Kurum" tanımlanmıştır. Buna göre, ilgili kurum uygulama alanında dönüşüm projesi gerçekleştirecek olan Bakanlık, İdareyi ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığını ifade eder.

Şekil 1. 6306 sayılı Kanuna göre Kentsel Dönüşüm Aktörleri ve İşlemleri

Kanunun uygulanmasında Rezerv Yapı Alanı, Riskli Alan ve Riskli Yapı kavramları öne çıkmaktadır. Rezerv Yapı Alanı, bu Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ'nin veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenen alanları ifade etmektedir. Riskli Alan, "zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan", Cumhurbaşkanınca kararlaştırılan alanı ifade etmektedir. Riskli Yapı, "riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı ilmi ve teknik verilere dayanılarak tespit edilen yapıyı" ifade etmektedir. 6306 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği'ne göre Uygulama Alanı, Cumhurbaşkanınca

kararlaştırılan riskli alan ile Bakanlıkça belirlenen rezerv yapı alanını ve riskli yapının veya yapıların bulunduğu alanı ifade etmektedir.

Bu tanımlara göre, riskli alan ve yapılarda yapılacak kentsel dönüşümün amacı afet riski taşıyan alanlardaki zemin yapısı veya buralardaki yapılaşmanın yol açacağı can ve mal kaybını önlemek; ekonomik ömrünü tamamlamış, yıkılma riskine sahip veya afet sonrası ağır hasar görebilecek yapıları temizlemek ve böylece planlı, afete dayanıklı, kaliteli yapı malzemesi ile inşa edilmiş, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini geliştirmektir.

Bir bölgenin kentsel dönüşüme dahil edilmesini gerektiren birden fazla sebep olduğu gibi, her bir sebebin ayrı dinamikleri olduğu da aşikârdır. Öncelikle, riskli alan olduğu için kentsel dönüşüm kapsamına alınan bir bölgede ilk yapılması gereken bölgenin risk haritasının çıkartılmasıdır. Riskli alanda kentsel dönüşüm yapılmasının sosyal ve ekonomik gerekçelerinin yanı sıra ve hatta onların da üzerinde olan neden, vatandaşların can ve mal güvenliğini tesis etme ve koruma zorunluluğudur. Bu sürecin somut bir biçime kavuşması kentsel dönüşümün sağlıklı işlemesi için gereklidir. Bu sebeple sorumlu İdare, vatandaşların can ve mal güvenliğini en ön plana alacak şekilde riskli alanların risk derecelerinin bulunduğu risk haritalarını hazırlamalı ve bu analizler sonucunda tehlikeli görünen bölgeleri riskli alan olarak ilan etme sürecine girmeli ve kentsel dönüşüm projeleriyle bu alanları can ve mal güvenliğini tehdit etmeyen alanlar haline getirmelidir.

Riskli alanın ilanı sürecinde yaşanan yönetsel sorunların çözümü, temelde herhangi bir ihtilafa ve şüpheye mahal vermeyecek şekilde alanın tespit ve ilanına dayanmaktadır. Kanuna göre, riskli alan ilan edilirken birinci amaç, afet riski olan yerlerde afete dayanıksız yapıların ve can ve mal kaybına yol açabilecek riskli yapılaşmaların önüne geçebilmektir. 6306 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliğinin çizdiği çerçeve bu türden olumsuzlukların önüne geçmek adına Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlık yetkilendirmiş ve sorumlu idarelerin izleyeceği yolu açık bir şekilde belirlemiştir:

Birinci olarak, alanın zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıdığına dair teknik raporu; Alanın büyüklüğünü de içeren koordinatlı sınırlandırma haritasını, varsa uygulama imar planını; Alanda bulunan kamuya ait taşınmazların listesini; Alanın uydu görüntüsünü veya ortofoto haritasını; Zemin yapısı sebebiyle riskli alan olarak tespit edilmek istenilmesi halinde yerbilimsel etüd raporunu; alanın özelliğine göre Bakanlıkça istenecek sair bilgi ve belgeleri ihtiva edecek şe-

kilde hazırlanmış olan dosya gereklidir. Buna bağlı olarak riskli alanın Kanun’da yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanınca kararlaştırılması yeterlidir (Yönetmelik, md.5/1).

İkinci olarak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu yerlerde (Planlama veya altyapı hizmetlerinin yetersiz olması, İmar mevzuatına aykırı yapılaşmanın bulunması, Altyapı veya üstyapıda hasar meydana gelmiş olması sebeplerinden birinin veya bir kaçının bir arada bulunması halinde); üzerindeki toplam yapı sayısının en az % 65’i imar mevzuatına aykırı olan veya yapı ruhsatı alınmaksızın inşa edilmiş olmakla birlikte sonradan yapı ve iskân ruhsatı alan yapılardan oluşan alanlarda uygulama bütünlüğü gözetilerek belirlenen alanlar, riskli alan olarak belirlenmek üzere teklif olarak Cumhurbaşkanlığı’na sunulabilir (Yönetmelik, md.5/2).

Üçüncü olarak, TOKİ veya İdare, riskli alan belirlenmesine ilişkin bilgi ve belgeleri ihtiva eden dosyaya istinaden Bakanlıktan riskli alan tespit talebinde bulunabilir. Bakanlıkça uygun görülen talepler Cumhurbaşkanlığı’na sunulur (Yönetmelik, md.5/3).

Dördüncü olarak, Riskli alan belirlenmesi için alanda taşınmaz maliki olan gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri, riskli alan belirlenmesine ilişkin bilgi ve belgeleri ihtiva eden dosya ile birlikte Bakanlık veya İdareden riskli alan tespit talebinde bulunabilir. İdareye yapılacak talepler Bakanlığa iletilir. Bakanlıkça uygun görülen talepler Cumhurbaşkanlığı’na sunulur (Yönetmelik, md.5/4).

Mevcut duruma göre, bir alan zemin yapısı ve üzerindeki yapılaşma ile can ve mal güvenliğini tehdit ediyorsa; bir alanda kamu düzeni ve güvenliği olağanüstü düzeyde bozulmuşsa; bir alanın üzerindeki yapı stokunun çoğunluğu imar mevzuatına aykırı inşa edilmişse, bazı durumlarda doğrudan, bazı durumlarda ise TOKİ, İdare, gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerinin başvurusu ve Bakanlığın dosyayı incelemesi-onayı ve sonra teklifi/iletmesi üzerine Cumhurbaşkanlığı tarafından riskli alan edilmesi karara bağlanacaktır. Cumhurbaşkanlığı teklifi onayladıktan sonra riskli alan ilanı Resmi Gazete’de yayımlanır.

Riskli alan başvurusundan önce, ilgili Kurumun jeolojik ve jeoteknik etütleri yaptırmaması gerekir. Bu etütlere dayalı olarak, zeminde “taşınma kapasitesi düşük, göçmelere sebep olabilir, bataklık, kum üzerinde vb.” gibi sonuçlarla yapılaşma sıkıntısı olduğu kararı verilebilir. Bu aşamada riskli alanın zemin sorunu var ise, yerinde dönüşüm uygulaması tercih edilmeyebilir. Ancak,

güçlü zemin iyileştirme maliyetlerine katlanılırsa yerinde dönüşüm yapılabilir.

6306 sayılı Kanun, doğayı, kültürel varlığı, kıyıları ve toprağı koruyan birçok kanunun dönüşüm sürecinde uygulanamayacağını düzenlemiştir. Ayrıca, kentsel dönüşüm İmar Kanunu'nun dışına çıkarılarak kent planlamasında ikili bir yapı geliştirilmiştir. Bunlara ek olarak, kentsel dönüşüme hiçbir şekilde halk katılımı öngörülmemiştir. Son olarak, dönüşüm uygulamalarına ilişkin kararlarda 'yürütmeyi durdurma kararı' verilemeyeceği kurala bağlanmıştır (Keleş, 2013, s.399-401). Kentsel dönüşüm projelerinde 'imar hakkı toplulaştırılması' ya da 'imar hakkı aktarımı' gibi yöntemlerle kamu mülkiyetindeki toprağın paylaşılması toplum ve gelecek kuşaklar için zararlı sonuçlar doğuracaktır (Keleş, 2013, s.401). Özellikle kamuoyunda artan talepler, uygulamada görülen sıkıntılar ve politika tercihlerindeki değişimler 'yerinde dönüşümü, hak sahipleri rızasını ve katılımını, işyerlerinin ekonomik durumunu, mahalle yaşantısını, sosyal donatıları ve kamusal hizmet alanlarının yeterliliğini' esas alan kentsel dönüşüm uygulamalarını gerektirmektedir. Böylece kentsel dönüşüm uygulamalarına toplumsal destek artacak ve girdi meşruiyeti sağlanacak; diğer yandan, proje sonrasında hak sahipleri ve diğer ilgililer yaşam çevrelerinde sürdürülebilir bir şekilde mahalle kültürlerini geliştirebilecek ve çıktı meşruiyeti sağlanabilecektir.

Tartışma ve Sonuç

Yerel yönetimler klasik olarak kentlerdeki mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamak üzere örgütlenmişlerdir. Her geçen gün insan kaynaklı ya da doğa kaynaklı yeni sorunlar yerel yönetimlerin sorumluluğunu artırmakta ve politikalarını çeşitlendirmektedir. Küresel ortamda ortaya çıkan hassasiyetler ya da politikalar da bu durumu güçlendirmektedir. İklim değişimi sorunu, yenilenebilir enerji ve ekolojik dengenin korunması ya da sürdürülmesi amacı yerel yönetimlerin göz ardı edemeyecekleri politikalar olmuştur (Beatley, 2012; Bulkeley ve Kern, 2006; Campbell ve Corley, 2012; Çoban, 2015). Kent merkezli çevreye verilen zararın artması, karbon salınımını azaltıcı palyatif tedbirler kentlerdeki yaşam kalitesini düşürücü bir boyuta ulaşmıştır. Özellikle sanayi yoğun, trafik yoğun ve kirlilik yoğun kent görüntüleri yaşam kalitesini sınırlarken, yerel yönetim aktörleri bu sorunların çözümüne yönelik ilgiyi artırmaktadır. Dolayısıyla sivil toplumun artan gücü ve yerel yönetimlerle koordineli ve birlikte çalışmaları iklim değişimi ile mücadele ve

yaşam kalitesini ilgilendiren önemli bir unsur dikkate alınmayı gerektirmektedir.

Yerel yönetimler, yerel yönetim, yerellik bazında ortaya çıkan gelişmeler bir yönüyle ciddi bir yerelleşme reformunu ortaya çıkarmışsa da, 2008 finansal krizinden sonra dünyada, Avrupa’da (Franzke, 2016) ve özellikle 2011 yılı sonrasında Türkiye’de merkezileşme yönünde gelişmelerin yaşandığı söylenebilir (Sadioğlu, 2018). Merkezileşmenin ekonomik, mali, siyasal, teknolojik ve kültürel birçok sebebi olabileceği gibi kent hizmetleri ve kentleşme politikaları üzerinde önemli sonuçları olmuştur. Bu bağlamda, bir yönüyle büyükşehir belediyeleri yerel ölçekte ‘yerelde merkezileşme’nin öznelere olurken; diğer yönüyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kent hizmetleri, kent planlaması ve kentsel dönüşüm başlıklarıyla ülke genelinde yerelle ilişkili merkezileşmenin aktörleri haline gelmişlerdir. Kentsel dönüşüm politikası hem belediyelerin hem de merkezi yönetimin sahiplendiği, merkezi yönetimin yönlendirdiği ve yerel yönetimlerin yürüttüğü bir politikaya dönüşmüştür (Sadioğlu ve Eseroğlu, 2017). Burada önemli olan ise kentsel dönüşümün plansız, çarpık, düzensiz ve alt yapısız kent sorunlarını çözmesi; kentteki sosyal, kültürel ve ekonomik grupların farklı alandaki sorunlarına çözümler getirmesi; özellikle sürdürülebilir kentleşmeye katkı sunması ve sosyal grupların ekonomik hayatını da canlandırması; barınma hakkının kullanılabilmesi ve yaygınlaştırılması için çözümler sunması ve genel olarak farklı sektörleri hareketlendirerek kent ekonomisi ve ülke ekonomisinde itici güç olmasıdır (Sadioğlu vd., 2016). Ancak, kentsel dönüşümün kamu yararı ya da kamu değeri kapsamında düşünülecek çıktılardan ziyade, özellikle sermayenin yeniden inşası, sosyal dışlama, mutenalaştırma (soylulaştırma) (bkz. Smith ve Williams, 2015), toplumsal kronik sorunları çözmektense derinleştirme gibi olumsuz çıktıları da görülmektedir (Bahçeci ve Görmez, 2018; Bayraktutan vd. 2016; Bıçkı, 2012; Erman, 1996, 1997; Tekeli, 2011).

Gecekondu ve kentsel çöküntü alanlarının barındırdığı sorunların çözümü kentlerdeki yaşam kalitesini artırmak için önemli bir politikadır. Kentsel dönüşüm bu bağlamda önemli bir araçtır; ancak kentsel dönüşümün yerel yönetim aktörleriyle birlikte kurgulanması, plan ve projenin yine katılımcı bir şekilde ve ihtiyaçları önceleyen bir yaklaşımla ele alınması bunu sağlayabilir (Chan ve Lee, 2008). Sadece piyasa aktörleri ve süreçlerine bırakılmayan, kentteki tüm kesimleri kapsayan bir kentsel dönüşümün yaşam kalitesini belirleyen önemli bir değişken olduğu görülmektedir.

Türkiye’deki dönüşüm projelerinde, “kent adına söz söyleyebilecek STK’lar ve meslek kuruluşları sınırlı düzeyde yer almakta, ama sermaye ve

girişimciler temel yetkili konumlarını sürdürmektedirler” (Keleş, 2013, s. 397). Kentsel dönüşüm sorunları sadece hukuk ya da kanun metinleriyle çözülebilecek bir sorun değildir. Sorunların ekonomik, sosyal ve ideolojik karşılıklarıyla, yine politikaların içeriğiyle birlikte ele alınması gerekir. Keleş’e (2013, s. 399) göre, kentsel dönüşüm projelerinde ideal yöntem kentsel toprak rantının paylaşılması değil, tümüyle kamu mülkiyetine geçirerek sorunların uzun vadeli çözümlerle ele alınmasını sağlamaktır. Aslında ortaya çıkan mevzuat ve özellikle 6306 sayılı Kanunun çizdiği çerçeve, sunduğu imkân ve kolaylıklar, ilgili idareye sağladığı yetkiler, hak sahipleri ve kiracılar için getirdiği destekler yeterli görülmektedir. Önemli olan kamu yararı amacına yönelik, “sorumlu paydaş” bilinci ve yerel yönetim anlayışıyla kentsel dönüşümün planlanması, projelendirilmesi ve uygulanmasıdır. Özellikle uygulamaların izleme ve değerlendirilmesi bağımsız aktörlerce sağlanırsa kentsel dönüşüm “sosyo-mekânsal dönüşüme” katkı sunabilecektir.

Extended Abstract

Content, Actors and Aims of Urban Transformation in Turkey

*

Uğur Sadioğlu

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Eser Ergönül

ORCID: 0000-0002-3883-4129

Urban transformation includes a wide range of policy areas and various policy instruments. Urban transformation is a whole of strategies and actions implemented with approaches to improve the economic, social, physical and environmental conditions of urban space, which is collapse and deterioration, with comprehensive and integrated approaches. Urban renewal policies in recent years in Turkey is an important policy agenda. Many years of unhealthy urbanization accumulation, insufficient physical equipment due to experienced and probable disaster risks, increasing social, economic and cultural problems in cities in recent years, the destruction that emerged after terrorist attacks in cities and the strategy of building the cities of the future make urban reproduction of space. Turkey's economy and democratic political life, young and dynamic human capital, a large number of domestic and foreign new waves of migration faced by the different actors and factors makes it necessary to take into consideration in the process of urban transformation.

The social, political, cultural, economic and technological environment that exists in the country system requires a highly legitimate urban transformation policy based on a participatory approach and protecting the interests of all actors. Governance, sustainability and urban transformation in the realization of basic understanding of the consequences of urban transformation projects that will positively affect Turkey's social and political, will feed into the economic and cultural development. The actors and the factors in every province in Turkey varies and this is something that should happen. What is important here is that urban reproduction can contribute to a sustainable urbanization process and the affected masses, citizens and all local actors can belong to newly produced urban spaces. New urban spaces to be realized within this framework

will provide safe, livable and loyalty environments for its users and users. Urban consciousness of the masses with high belonging to new urban spaces will also develop. The main principle for this is to ensure the participation of social, political, economic and cultural actors in the city in urban transformation policy determination, implementation and evaluation processes. For this, there is a need for tools that contribute to the inclusion of all actors and factors of urban transformation.

Urban buildings and spaces are transformed over time under the influence of physical, social, natural, environmental, economic, cultural and even political and ideological factors, and these areas and spaces can cause many transformations too. While the transformations in these spaces sometimes aim to increase the quality of space and life, sometimes it becomes an imperative due to the deterioration in terms of environmental, physical, social, economic etc. Disaster risks frequently encountered in some countries and spatial destructions caused by human in some countries direct urban and national administrations to urban transformation.

Urban transformation is, in general, the creation of a viable road map by examining the social, economic and spatial characteristics of an urban building or area, taking into account urban problems, needs, priorities and development aspects.

Major urban transformation projects aim to solve the causes of urban collapse and urban degradation and related problems and contribute to the development of the city by taking into account the factors such as socio-economic, physical, infrastructural, environmental etc. For these purposes, urban transformation aims to revitalize areas that have gradually lost their attraction, to increase the quality in physical and vital sense, a safer, healthier and prosperous urban life. It carries out the construction of the buildings in a way that prevents the re-emergence of situations such as unplanned and crooked construction. Controlling the scattered construction is another purpose.

With these features, urban transformation, due to its field of activity and nature, can affect the physical structure of the existing city and the social and economic future of the people living there and consequently all the traditions of the city.

In urban transformation projects, one or more of these goals may come to the fore, depending on the nature and potential of the region the ultimate aim of urban transformation is to create cities with livable standards for people. Practices should therefore also be built mainly on social foundations.

Urban transformation in Turkey, especially from the 1980s come to the fore from time to time by the central government but also local governments are walking in a medium that becomes a major practitioners in private sector cooperation. A complex image is encountered in urban transformation practices, which are the area of authority, duty and responsibility of both central government and local governments.

The primary reason that the central government assumes both decision-making, implementing and supervisory roles in the implementation of urban transformation projects is that it can be more effective in the realization of projects with its economic power and legal authority.

On the other hand, considering local governments as local actors, they play a very important role as organizations that directly interact with the beneficiaries who will be affected by the projects they carry out and who know the needs of the region best. Municipalities play a priority role in terms of participation and governance so that the output of the project is positive in the long term and that the work will be owned by the citizens.

In the study, the legislation regulating this multi-actor and complex structure of urban transformation was examined in terms of its aims and meaning. Thus, it is aimed to evaluate the urban transformation practices that have gained a negative image in recent years, in a healthy way. Finally, by analyzing the institutional framework it was reviewed in Turkey.

Kaynakça/References

- Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun (2012, 31 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı: 28309). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6306&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.
- Akkar, Z. M. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye. *Planlama*, 2, 29-38.
- Akkoyunlu Ertan, K. (2014). *Kent ve kentli hakları*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi.
- Ataöv, A. ve Sevin O. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU İFA*, 24 (2), 57-82.
- Bahçeci, H. I. ve Görmez, K. (2018). Türkiye'nin kentsel dönüşüm pratiği. A. Mengi ve D. İşçioğlu (Der.), *Kentsel Politikalar içinde* (s. 105-122). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Bayraktutan, Y., Akbulut, F. ve Özbilgin, M. (2016). Mekânsal ayrışma: iktisadi dinamikleri ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1669-1682. doi: 10.17719/jisr.20164317737

- Beatley, T. (Der.). (2012). *Green cities of Europe – global lessons on green urbanism*. Washington: Island Press.
- Belediye Kanunu (2005, 13 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 25874). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.
- Berg, L. van den, J. van der Meer ve P. M. J. Pol (2003). Organising capacity and social policies in European cities. *Urban Studies*, 40(10), 1959-1978. doi: 10.1080/0042098032000116068
- Bıçkı, D. (2012). Küreselleşme sürecinde kentler: mekansal yarılma, yoksulluk ve Türkiye. M. Zencirkıran (Der.), *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı* içinde (s. 361-383). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Bulkeley, H. ve Kern, K. (2006). Local government and the governing of climate change in Germany and the UK. *Urban Studies*, 43(12), 2237-2259. doi: 10.1080=00420980600936491
- Campbell, H. E. ve Corley, E. (2012). *Urban environmental policy analysis*. New York: M.E. Sharpe.
- Campbell, H., M. Tait ve C. Watkins (2014). Is there space for better planning in a neoliberal world? implications for planning practice and theory. *Journal of Planning Education and Research*, 34 (1), 45-59. <https://doi.org/10.1177/0739456X13514614>
- Chan, E., ve Lee, G. K. L. (2008). Critical factors for improving social sustainability of urban renewal projects. *Social Indicators Research*, 85(2), 243-256. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9089-3>
- Çoban, A. (2015). *Yerel yönetim, kent ve ekoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Curry, N. (2012). Sustainable rural development in England: policy problems and equity consequences. *Local Economy*, 27(2), 95-102. <https://doi.org/10.1177/0269094211428864>
- Dawe, N. K. ve K. L. Ryan (2003). The faulty three-legged stool model of sustainable development. *Conservation Biology*, 17(5), 1458-1460.
- Demirkol, S. ve Bereket, B. (2013). Kentsel dönüşümün, 6306 sayılı yasa kapsamında hak ve özgürlükler açısından ele alınması. *TBB Dergisi*, 108, 23-70. <https://jurix.com.tr/article/11124> adresinden erişilmiştir.
- Erman, T. (1996). Women and the housing environment: the experiences of Turkish migrant women in squatter (Gecekondu) and apartment housing. *Environment and Behavior*, 28(6), 764-798. doi: <https://doi.org/10.1177/001391659602800603>
- Erman, T. (1997). Squatter (gecekondu) housing versus apartment housing: Turkish rural-to-urban migrant residents' perspectives. *Habitat International*, 21(1), 91-106. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(96\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(96)00048-3)
- Franzke, J. (2016). Structure of the local tiers in Germany: trends and challenges in local governance and autonomy. U. Sadioğlu ve K. Dede (Der.), *Comparative studies and regionally-focused cases examining local governments* içinde (s.51-70). Hershey, Pennsylvania: IGI Global Publishing.

- Holden, M. (2012). Urban policy engagement with social sustainability in metro Vancouver, *Urban Studies*, 49 (3), 527-542. doi: <https://doi.org/10.1177/0042098011403015>
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü* (2. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2013). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (2004, 12 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı: 25400). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5104&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.
- Lenger, F. (2012). *European cities in the modern era, 1850-1914*. Leiden: Global Oriental, Hotei Publishing.
- McDonald, R. C. (2012). Sustainable buildings: a necessary component of sustainable communities. A. Dale, W. T. Dushenko and P. Robinson (Der.), *Urban sustainability-reconnecting space and place* içinde (s.239-267). Toronto: University of Toronto Press.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2001). *Analytic Report on Sustainable Development*, SG/SD(2001)1-14, Paris: OECD.
- Park, R. E. ve Burgess E. W. (Der.). (2016). *Şehir kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler* (P. Karababa-Kayaligil, Çev.). Ankara: Heretik. (Orijinal eserin yayın tarihi 1925).
- Peng, Y., Lai, Y., Li, X. ve Zhang, X. (2015). An alternative model for measuring the sustainability of urban regeneration: the way forward. *Journal of Cleaner Production*, 109, 76-83. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.06.143>
- Portney, K. E. (2003). *Taking sustainable cities seriously: Economic development, the environment, and quality of life in American cities*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Rapoport, A. (1983). Environmental quality, metropolitan areas and traditional settlements, *HABITAT INTL.*, 7(3/4), 37-63. doi: [https://doi.org/10.1016/0197-3975\(83\)90033-4](https://doi.org/10.1016/0197-3975(83)90033-4)
- Sadioğlu, U. (2018). *Türkiye ve Almanya'da yaşanan yerel yönetimler reformunun karşılaştırılması: Yeni bir model önerisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sadioğlu, U. ve Eseroğlu, İ. (2017). Kentsel dönüşümde kültürel birikimin sürekliliği, kimliğin muhafazası ve aidiyetin geliştirilmesi: Konya-Bedesten örneği. U. Ömür-gönülşen, M. K. Öktem ve U. Sadioğlu (Der.), *Sürdürülebilir kent ve çevre yönetimi üzerine yazılar I* içinde (s. 223-247). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Sadioğlu, U., Tiryaki, V. ve A. Korkmaz (2016). Altındağ belediyesi örneği üzerinden Türkiye'de kentsel dönüşüm politikasının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(3), 757-796. doi: https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002411
- Salet, W. ve A. Thornley (2007). Institutional influences on the integration of multilevel governance and spatial policy in European city-regions. *Journal of Planning Education and Research*, 27, 188-198. doi: <https://doi.org/10.1177/0739456X07307207>
- Scott, A. J. (2008). Inside the city: On urbanisation, public policy and planning. *Urban Studies*, 45 (4), 755-772. doi: <https://doi.org/10.1177/0042098007088466>
- Smith, N. ve Williams, P. (Der.). (2015). *Kentin Mutenalaştırılması*. (M. Uzun, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal eserin yayın tarihi 2007).

- Tekeli, İ. (2011). *Kent, kentli haklar, kentleşme ve kentsel dönüşüm yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TÜBA (2016). Kentsel dönüşüm. *Türkçe bilim terimleri sözlüğü*. 23 Ocak 2020 tarihinde www.tubaterim.gov.tr adresinden erişildi.
- Wassenberg, F. (2013). *Large Housing estates: ideas, rise and recovery – The Bijlmermeer and beyond*, Amsterdam: Delft University Press.
- Weber, R. (2002). Extracting value from the city: neoliberalism and urban redevelopment. *Antipode*, 34 (3), 519-540. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00253>
- Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (2005, 5 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 25866). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5366&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Yırtıcı, Hakkı (2011). Türkiye’de bir sermaye birikim aracı olarak toprak rantı ve kent mekânının dönüşümü. *Mimarlık Dergisi*, 362, 62-65. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=376&RecID=2802> adresinden erişilmiştir.
- 6306 Sayılı Kanun’un Uygulama Yönetmeliği (2012, 15 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 28498). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16849&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.

Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak, Ekolojik Planlama ve Eko-Kentler

*

Hayriye Eylül Kaya¹
ORCID: 0000-0003-3287-4493

Arzu Taylan Susan²
ORCID: 0000-0001-5718-8794

Öz

Ekonomi ve teknolojinin gelişmesi, kentlere göçü arttırmış ve kentlerin hızlı bir şekilde büyümelerine neden olarak büyüme şekillerinde değişiklik yaratmıştır. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere, yayılarak ve saçaklanarak büyüyen kentler, bir yandan çevrelerindeki tarım topraklarının yitirilmesine, diğer yandan ise bireysel araç kullanımının yaygınlaşarak karbon ayak izinin artmasına ve iklim değişikliğine neden olmaktadır. Bu bağlamda, sınırlı doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının giderek daha fazla hayati önem taşıdığı görülmekte, kentlerin kontrolsüz ve hızlı gelişmesinin önüne geçmek için sürdürülebilir kentleşme yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilir kentler, aynı zamanda, gelecek nesillerin sağlıklı yaşam çevreleriyle karşılaşacağı yaşanabilirliği yüksek yerlerdir. Bu nedenle, çeşitli ülkelerde ortaya çıkan Akıllı Büyüme, Yeşil Kentleşme, Yeni Şehircilik ve Ekolojik Planlama gibi sürdürülebilirliği merkezine alan yeni kentleşme akımları ve yaklaşımları tüm dünyada yayılmaktadır. Bu yaklaşımların kentsel büyümeye ve biçime ilişkin geliştirdiği ilkeleri gözden geçiren bu makale, bunların ortak noktasını oluşturan ve uygulama politikalarını da içeren ekolojik planlama yaklaşımına odaklanmaktadır. Makale, ekolojik planlamada kullanılan kavramlar, ilkeler ve modelleri tarihsel süreçte gelişimiyle beraber irdelemektedir. Makalede sürdürülebilir ve ekolojik kentlerin planlamasına yönelik ilkeleri ve modelleri içeren bulguların, Türkiye’de eko-kent projelerinin uygulanması ve mevcut kentsel alanların ekolojik ve sürdürülebilir yönde değişimi için planlama süreçlerine ve politika yapıcılara katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, Sürdürülebilirlik, Doğal Kaynaklar, Ekolojik Planlama Yaklaşımları, Eko-kent

¹ Şehir Plancısı, Meram Belediyesi, E-mail: eylulkonyalioglu@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi E-mail: arztaylan@gmail.com

Ecological Planning and Eco-Cities As a Sustainable Urbanization Approach

*

Hayriye Eylül Kaya³
ORCID: 0000-0003-3287-4493

Arzu Taylan Susan⁴
ORCID: 0000-0001-5718-8794

Abstract

The economic and technological progresses have changed urban development pattern by increasing rural-to-urban migration, while meeting the needs of the growing population led to rapid growth of cities through sprawls. In this context, protection of limited natural resources and their transfer into future generations become increasingly essential, when sustainable urbanization approaches are required to prevent uncontrolled and rapid growth of cities. Thus, sustainable urbanization movements and approaches such as Smart Growth, Green Urbanization, New Urbanism and Ecological Planning, which have been launched in various countries, have spread around the world. Reviewing certain principles of these movements on the urban growth and urban form, the article focuses on the common point of these approaches, i.e. the ecological planning, which includes also certain planning principles and implementation policies. Then, the article examines the concepts, principles and models used in ecological planning with their development in the historical process. The findings of this article, which cover the principles and models for planning the sustainable and ecological cities, will not only contribute to planning processes and policy makers for the development and implementation of eco-cities, but also to transform the existing urban areas toward ecological and sustainable environs in Turkey.

Keywords: Ecology, Sustainability, Natural Resources, Ecological Planning Approaches, Eco-city

³ Urban Planner, Municipality of Meram, E-mail: eylulkonyalioglu@gmail.com

⁴ Asts. Prof., Bursa Technical University, E-mail: arztaylan@gmail.com

Giriş

Kentler, tarih boyunca fiziksel ve sosyal çevrenin etkileşmesiyle değişimlere sahne olmuştur. 17. ve 18.yy'da endüstri devrimi sonrasında sanayileşmeye eşlik eden kentleşmenin yaşandığı Batı ülkelerinin ekonomik büyüme ve kalkınma modellerini, 20. yy'da diğer ülkeler de izlemeye başlamış ve hızlı bir kentleşme sürecine girmişlerdir. Doğanın sınırsız bir kaynak olarak görüldüğü ekonomik büyüme ve kentleşme süreçleri, küreselleşme sonrası ekonomik yeniden yapılanmanın etkisiyle daha da tetiklenmiştir. Günümüzde, tüm dünyada kentsel alanlarda artan nüfusun tüketim ihtiyacını karşılamak üzere doğal çevreye verilen tahribat insanlığı tehdit eder duruma gelmiştir.

Ekonomik büyüme ve sanayileşmenin doğal çevreye verdiği zarara ilişkin endişeler uluslararası politika alanında ilk defa Stockholm Konferansı'nda (1970) ifade edilmiştir. Doğal çevre ve kaynakların sınırlı olduğu gerçeğiyle yüzleşen dünya toplumu, kısa süre sonra Brundtland Raporu (1987) ile 'sürdürülebilir kalkınma' yaklaşımını öne sürmüştür. Takip eden süreçte gerçekleşen konferanslar (Rio Zirvesi ve Gündem 21 (1992), BM İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II (1996), BM Milenyum Zirvesi (2010), Rio+20 Zirvesi (2012)) ile ekonomik büyüme odaklı kalkınma yerine, doğal çevrenin korunması ve toplumsal gelişiminin sağlanmasını dengeleyen sürdürülebilirlik yaklaşımı önerilmiştir. Uluslararası politikanın bugün devam eden gündeminde ise (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015), Gündem 2030 (2016) ile Habitat III-Yeni Kentsel Gündem (2016)), tüm dünyada sürekli artan kentleşmenin çevre ve insanlar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, kentsel alanlara dikkat çekilmektedir. Kentlerin arazi kullanım kararları ve şehir planlaması yoluyla sürdürülebilir hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Nitekim, kentsel yayılma ve saçaklanma ile düzensiz büyüyen kentler, verimli tarım arazileri, sulak alanlar gibi doğal kaynaklara zarar vermekte, genişleyen yerleşim yüzeyi ve yaygınlaşan otomobil kullanımı nedeniyle artan karbon ayak izi ise iklim değişimi gibi küresel ölçekte tehditler ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, pek çok ülkede uluslararası politika doğrultusunda akıllı büyüme, yeni şehircilik, yeşil bina hareketi, derişik kent, karşıt-kentleşme, yeşil kentler, ekolojik planlama ve eko-kentler gibi sürdürülebilir kentleşme (sustainable urbanization) yaklaşımları ve akımları ortaya çıkmıştır (Chandra, Chhetri, Corcoran, Han, 2013 ; Farr, 2008; Van Kamp et al., 2003).

Ancak, bu yaklaşımlar her ne kadar belirli ülkelerde ortaya çıkmış olsa da, ülkelerin karşılıklı etkileşim içinde olduğu günümüz küresel dünyasında farklı ülkeler tarafından da uygulanmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri olan

ekolojik kentleşme ise, küresel bir ortak söylem olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de de, sürdürülebilir kalkınma ve sağlıklı kentsel gelişme kavramlarının çeşitli politika belgelerinde yer almaktadır. Bununla beraber, henüz uygulanmış somut örnekler olmamasına rağmen, yerel ve merkezi yönetimler tarafından Eskişehir, Bursa, Konya ve Gaziantep gibi illerde ekoloji odaklı kentsel projeler geliştirilmektedir.

Bu bağlamda, sürdürülebilir kentsel çevrelerin oluşturulması için planlama ve tasarım ilkeleri yanı sıra çevreye ilişkin politikaları irdelemeyi amaçlayan bu makale, öncelikle tüm dünyada yaygınlaşan sürdürülebilir kentleşme yaklaşımlarını gözden geçirmektedir. Makale, daha sonra bu yaklaşımlar arasında -gerek diğerlerinin ortak noktasını oluşturması gerekse uygulama politikalarını da kapsamı nedeniyle- önemli bir yer tutan ekolojik planlama yaklaşımına odaklanmaktadır. Sonuç bölümünde sunulan bulguların tartışması ve değerlendirmesinin, ülkemizde geliştirilmekte olan ekoloji odaklı kent ve kentleşme modellerine ve bu doğrultuda geliştirilecek politikalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kentler ve Kentleşme

Tarihsel süreçte kentleşme ve ekonomik kalkınmanın birbirine eşlik etmesi, Batı ülkelerinin 17-18. yy.’larda deneyimlediği Endüstri devrimi ve sonrasında yaşanan sanayileşme süreciyle ortaya çıkmıştır. Tarımsal toplumun kentsel sanayi toplumu ile yer değiştirdiği bu dönemde Batı ülkelerindeki kentler büyük göçlerle büyürken, doğa sınırsız bir kaynak olarak görülmüştür. Bu ekonomik büyüme ve kalkınma modelinin, II. Dünya Savaşı’ndan sonra tüm dünya ülkelerine evrensel bir model olarak gösterilmesiyle, Batı haricindeki ülkeler de çevrenin kirletildiği sanayileşme sürecine katılmakla kalmamış, tarımsal üretim azalırken geçirdikleri hızlı kentleşme süreçleri sonucunda büyük kentsel alanlara sahip olmuşlardır.

Küreselleşme süreciyle girilen ekonomik yeniden yapılanma döneminde ise, küresel rekabet ortamında akışkan sermayeyi kendilerine çekmek isteyen -genellikle ekonomik büyümeyi hedefleyen gelişmekte olan- ülkelerin çevreyi tahrip eden sanayilere ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bir yandan çevreye olan tahribat farklı şekillerde devam ederken, diğer yandan nüfustaki hızlı artışın gıda ihtiyacını karşılamak için yetersiz tarımsal üretim ve temiz su ihtiyacının artması gibi sorunlar giderek artmaktadır. Ancak, günümüzde çevre sorunları küresel boyuta ulaşmış, bir başka deyişle çevreye verilen tahribat bugün insanlığı tehdit eder duruma gelmiştir.

Salt ekonomik gelişmeye odaklanan kalkınma biçiminin çevreye verdiği zarara dikkat çeken Stockholm Konferansı (1972) uluslararası politika düzeyindeki ilk çevre konferansı olmuştur. Sürdürülebilirlik düşüncesinin temellerinin atıldığı bu konferansta, doğal çevrenin ve kaynakların sınırlı olduğu ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının bugünden düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. Kalkınma ve doğal çevre arasında denge kurma arayışı 1980'lerde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun Brundtland Raporu olarak da bilinen 'Ortak Geleceğimiz' adlı raporunda 'sürdürülebilir kalkınma' anlayışı ilk defa ortaya konmuştur. Rapora göre, sürdürülebilir kalkınma, "günümüz ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama olanaklarından fedakârlık yapılmaksızın karşılanabilmesi süreci" olarak tanımlanmaktadır.

Küresel düzeyde bütün ekosistemleri etkileyen çevresel sorunlara değinen rapor, kalkınmanın sürdürülebilir olmasını, çevre ve ekonomik gelişme arasında denge kurulmasına bağlı kılmaktadır (Kaypak, 2011). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma, 1980'li yıllardan başlayarak tüm dünyada, çevre politikalarının belirleyicisi olmakla birlikte, etki alanı çevre ile sınırlı kalmamış, ekonomik ve toplumsal gelişme anlayışlarıyla da bütünleştirilmiştir. Bu nedenle, 'çevre, ekonomi ve toplum' sürdürülebilirlik kavramı içerisinde yer alan üç temel bileşen olarak birbiriyle ilişkili ve birbirini destekleyen nitelikte ele alınmaktadır (Tosun, 2013).

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomiye yaklaşımı, niceliksel bir tutum içindeki ekonomik büyümeyi odağına alan 1960'ların kalkınma yaklaşımlarından farklı olarak, ilerlemenin ve iyileşmenin niteliksel boyutlarını göze önüne alan ekonomik gelişme yaklaşımını benimsemektedir (Özcan, 2007). Diğer yandan, sürdürülebilirlik kavramı çevreye zararlı olabilecek tüm alışkanlık ve hareketlerin sona erdirilmesini öngörmektedir. Çünkü, sürdürülebilirlik temelinde insanın iyiliği doğal kaynaklara bağlıdır (Yazar, 2006).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının uluslararası politikada 1980'lerden günümüze kadar uzanan süreçteki toplantılarının (Rio Zirvesi ve Gündem 21, BM İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II, BM Milenyum Zirvesi, Rio+20 Zirvesi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Gündem 2030 ile Habitat III-Yeni Kentsel Gündem) gündemi incelendiğinde, tüm dünyada sürekli artan kentleşme nedeniyle özellikle kentsel alanlara giderek daha fazla dikkat çekildiği görülmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 11.hedefinde şehirlerin ve insan yerleşimlerinin "kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirilmesi" ilkesi yer almaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Raporu'nda (2018), bu hedef ile dünyadaki birçok şehirde, hızlı kentleşmenin yönetilmesi, artan nüfusların desteklenmesi, yeterli konut ve altyapının sağlanması, kentsel yayılmanın çevresel etkilerinin ve afetlere karşı savunmasızlığın azaltılması gibi ciddi zorluklarla karşılaşıldığından söz edilmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma, kentsel alanlardaki hızlı kentleşmenin yol açtığı sorunlarla baş etmek için, arazi kullanım kararları ve şehir planlaması ile yerel stratejilerin geliştirilmesini gerekli görmektedir (BM,2018).

Nitekim, giderek kalabalıklaşan kentler, çevrelerindeki tarım ve orman alanlarını yok etme ve su kaynaklarını kirletme pahasına kontrolsüz bir şekilde yayılarak büyümektedir. Bugün kentlerde, işyeri-konut arası artan seyahat mesafelerini aşmak için teknolojik gelişmeyle beraber yaygınlaşan fosil yakıt tüketen otomobillerin kullanımı gibi çevreye zarar veren tüketim tarzlarının geliştiği görülmektedir. Ancak, bu yeni yaşam tarzının neden olduğu sorunlar sadece hava kirliliği ve sağlık sorunlarıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda karbon ayak izinin artması nedeniyle dünya toplumunu küresel iklim değişikliği gibi yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır.

Bu nedenle, 21. yüzyılda değişen ve değişmeye devam eden dünya üzerindeki tüm canlılar için yaşam kaynağı olan doğal çevrenin tüketilmesi ve yitirilmesi kaygısına karşı yeni şehir planlama anlayışları geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Sürdürülebilir bir kentin, kentleşme biçiminin ve bu doğrultuda geliştirilecek şehir planlama yaklaşımlarının nasıl olması gerektiğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır.

İyi bir kentin nasıl olması gerektiğine değinen Lynch (1984), hayati (güvenli, uyumlu ve sürdürülebilir), mantıklı (tanımlanabilir, biçimli, uyumlu, şeffaf, okunaklı, gelişebilir ve kayda değer), ustalıkla yönetilebilir, esnek, ulaşılabilir (çeşitli, eşitlikçi, yerel olarak yönetilebilir) ve kontrol edilebilir (ahenkli, güvenilir, sorumlu ve aralıklı olarak serbest) bir kent formundan söz etmekte ve bunların adalet ve dahili verimlilikle sağlanacağını savunmaktadır (Lynch, 1984).

Van Geenhuysen ve Nijkamp (1994), kent bağlamında sürdürülebilirliği, kentsel sistemin temelini uzun vadede destekleyen çevresel koşullarla beraber yeni bir sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişme seviyesine ulaşma potansiyeli olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, sürdürülebilir kentsel gelişmenin ilkeleri güçlü ekonomi, temiz çevre, toplumsal eşitlik ve katılım olarak sıralanabilir.

Eryıldız'a göre (2011) sürdürülebilir bir kent, yaşayanların kendi ihtiyaçlarını karşılarken, şu anda veya gelecekte, diğer insanların yaşam koşullarını

ve doğal çevredeki biyolojik çeşitliliği tehlikeye atmadığı bir kent olmalıdır. Böyle bir kent, kendisini çevreleyen kırsal alandan güvenle beslenebilmeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarıyla kendisini güçlendirebilmelidir. Wheeler (2013) ise sürdürülebilir bir kentin, toplumun tüm bireyleri için rahat, çekici, yeşil, güvenli, insan ölçeğinde, kimlikli ve sağlıklı olması gerektiğini savunmaktadır.

Tosun'a göre (2013) sürdürülebilir kentleşme kavramı, sürdürülebilir kalkınma olgusunun başta çevre olmak üzere, ekonomi, politika, toplumsal yaşam vb. düzlemlerde yaygınlaşması ve bu alanlarda alınan kararlarda ve uygulamalarda temel ilke olarak kabul edilmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Yazar (2006) sürdürülebilir kentleşmeyi, kentler ve onları çevreleyen kırsal alanlar arasında, ve en küçük kentsel merkezlerden metropoliten alanlara kadar olan tüm insan yerleşimleri arasında bağlantıları sağlayan bir olgu olarak görmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik geliştirilecek şehir planlama yaklaşımları Eryıldız'a (2011) göre, yaşam çevrelerini ve doğayı gelecek kuşaklara aktarma hedefine bağlı kalarak, sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik ve toplumsal boyutlarını ele almalıdır. Wheeler (2013) ise, sürdürülebilir kentlerin planlanması ve yönetiminde, derişik (kompakt) ve etkin arazi kullanımı, daha az motorlu araç kullanımı, erişim kolaylığı, etkin kaynak kullanımı, daha az kirlilik ve atık, doğal sistemlerin restorasyonu, kaliteli barınma ve yaşam çevrelerinin oluşturulması, sağlıklı sosyal ekoloji, yerel kültürün korunması, sürdürülebilir ekonomi, halk katılımının sağlanması gibi faktörlerin göz önüne alınmasını gerekli görmektedir.

Çalışkan (2004) ise, kentlerin sürdürülebilir gelişmesi için, yaya odaklı hareketi kolaylaştırıcı kentsel tasarım kodlarının desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bunun temel nedeni, sürdürülebilirliğin toplumların enerji bağımlılığının azaltılmasını öncelikli görmesidir. Fosil yakıtların aşırı kullanımı, sera gazı salınımını endişe verici düzeye ulaştırmıştır. Sanayileşmiş toplumlarda toplam enerji tüketiminin ortalama dörtte biri sadece ulaşım sektörüne aittir. Ancak, kent içi seyahatleri azaltmak amacıyla kent içi yoğunlukların ve arazi kullanımında çeşitliliğin arttırılması gibi yaklaşımlar, yaşam kalitesini azaltabilmektedir.

Sürdürülebilir Kentleşme Akım ve Yaklaşımları

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile pek çok ülkede sürdürülebilir bir kentin, kentleşme biçiminin ve planlama yaklaşımının nasıl olması gerektiğine dair arayışlar ve yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında, Amerika'da ortaya çıkan 'akıllı büyüme' (smart growth), 'yeni şehircilik' (new urbanism) ve 'Yeşil Bina Hareketi' (green building movement) (Farr, 2008), Avrupa'da kullanılan 'derişik kent' (compact city) ve 'yoğunluk arttırılması' ve Avustralya'da yaygınlaşan 'uydu kentler ile karşıt-kentleşme' gibi sürdürülebilir kentsel büyüme (kentleşme) yaklaşımları geliştirilmekte ve ülke genelinde uygulamaya dönük politikalarla birlikte akımlar şeklinde hayata geçirilmektedir (Chandra, Chhetri, Corcoran, Han 2013). Bunların dışında, pek çok ülkede ekolojik kentler (eco cities), eko-tek kentler (eco-tec cities), yeşil kentler (green cities), sağlıklı kentler (healthy cities) ve yaşanabilir kentler (livable cities) gibi çeşitli uygulamalar ve yaklaşımlar da geliştirilmektedir (Van Kamp et al., 2003).

Bu yaklaşımlar, sürdürülebilirlikle birlikte ortaya çıkan yeni kavramları, çözümleri ve uygulamaları içeren farklı isimlere sahip olmalarına rağmen, temelde kentlerin büyümesi ve gelişmesini kontrol altına almayı ve daha sağlıklı, doğa ile daha uyumlu ve yaşam kalitesi yüksek kentsel çevreler üretmeyi hedeflemektedir. Küresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kentlerin ekolojik, sosyal kültürel, ekonomik yönden sürdürülebilirliğini zorunlu hale getirdiği için, yerel ölçekte hayata geçirilen uygulamaların, küresel ölçekte etkili olması beklenen çözümleri bulunmaktadır (Aklanoğlu, 2009).

Bu çerçevede, bu yaklaşımların yereldeki çözüm arayışları mahalle/ komşuluk gelişimine odaklanmaktadır. Sharifi'ye göre (2016), sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir mahalle/komşuluk gelişimi nispeten yeni kavramlar iken, bir disiplin ve meslek olarak mahalle planlaması 20. yüzyılın başlarından beri uygulanmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir kentsel alanlar ve mahalle geliştirmeye yönelik yeni yaklaşımların, sanayi toplumunun sorunlarını çözmek için geliştirilen Howard'ın Bahçe Şehir ütopyasına kadar uzandığı ve 20. yüzyılın başlarından itibaren yaşanabilir ve çevre dostu mahalleler geliştirmeye çalışan kentsel planlama ve tasarım eğilimlerinin devamı niteliğinde olduğu söylenebilir.

Bu nedenle makalenin bu bölümünde, Bahçe Şehir ve Komşuluk Birimi yaklaşımları ilk ekolojik yaklaşımlar olarak incelenmiştir. Daha sonra, Yeni Geleneksel Planlama, Akıllı Büyüme ve Eko-şehircilik gibi sürdürülebilir

kentleşme akımlarına değinilmiştir. Diğer yaklaşımlar, kökeni ve ilkelerinin temelinde, bu akımların alt kümeleri olarak değerlendirilmiştir.

Bahçe Şehir Modeli

Ebenezer Howard (1898) tarafından geliştirilen Bahçe Şehir modeli ortaya çıktığı dönem itibariyle, karbon ayak izi ve düşük karbonlu gelişme, iklim değişikliği ve teknolojilerin bir arada kullanılmasını dikkate almasa da (Sharifi, 2016), bugün hala gündemde olan ve uydu-kentleşme olarak söz edilen yaklaşıma temel oluşturmuştur. Bahçe Şehir, Londra'nın kalabalığından uzakta kır ve kenti birleştiren ve olumlu yönlerini alan bir modeldir. Çevredeki yeşil alanlara yakınlığı sağlamak için orta yoğunluklu ve sınırlı büyüklükteki yerleşim alanlarını ve bunlarla entegre olan yeşil alanları içermektedir. Bahçe şehir modelinde kentlin plansız gelişimini kontrol etmek ve böylece komşu yerleşimlerle birleşmesini önlemek için önerilen kenti çepeçevre saran yeşil halka, günümüzdeki yeşil kuşak kavramına temel oluşturmuştur. Ana şehir ve etrafındaki uydu şehirlerin demiryolu hatlarıyla birbirine bağlanması bölgesel bir sistem olarak kurgulanmıştır (Gaffron, Huismans, Skala, 2005). Yeşil kuşaklı bu uydu-kent modeli Londra çeperinde iki kentte uygulanmıştır (Ercoskun, 2018).

Mahalle/Komşuluk Birimi

Bahçe şehir hareketiyle yakından ilgili olan Clarence Perry, Henry Wright ve Clarence Stein tarafından metropoliten kentlerin en küçük yaşam çevresi birimi olarak tasarlanan Mahalle/Komşuluk Birimi önerisi, kalabalık şehirlerin olumsuzluklarını azaltmak amacıyla, düşük yoğunluğa sahip yaşam alanlarını içermektedir (Sharifi, 2016). Otomobillerin ve yayaların birbirinden ayrıldığı, trafiğe kapalı alanların ve yaya ağlarının bulunduğu mahalle birimlerinde, yayalar güvence altına alınarak kesintisiz bir ulaşım sistemi tasarlanmıştır. Açık alanda yer alan kamu tesisleri ve ticaret birimlerini içeren mahallelerde, kent sakinlerinin kendi evlerine ve ticaret alanlarına ulaşması için (ana arterleri geçmeden) 400 metreden fazla yürüyüş yapmasına izin verilmemektedir. Bu plan aynı zamanda, sosyal ve fiziksel alanlarda komşuluk etkileşimlerini geliştirmeyi, yüz yüze temaslar için fırsatlar sağlamayı ve yaşayanların aralarındaki topluluk duygusunu geliştirmeyi hedeflemiştir (Jabereen, 2006).

Yeni-Geleneksel Planlama ve Yeni Şehircilik

Yeni-geleneksel planlama (neo-traditionalism) yaklaşımı, 20. yüzyılın ikinci yarısında Amerikan şehirlerinde ortaya çıkan uydu-kentleşme, kentsel yayılma, şehir içi mahallelerde eskime ve yoksulluk, suç, sosyal ayrışma gibi olguların artması ile trafik sıkışıklığı ve kirlilik gibi sorunları çözme amacıyla 1980'lerde post-modern bir şehircilik hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Uydu-kentleşme öncesi tanımlanabilir sınırları olan geleneksel Amerikan mahallelerini taklit etmeye çalışan Yeni Şehircilik (New Urbanism) ilkeleri birçok mahalleyi tasarlamak için kullanılmıştır. Bu mahalleler, çevreyi planlara ve tasarıma dahil etmek, estetik nitelikleri ve yoğunluğu arttırmak, karma-kullanım sağlamak, geleneksel mahalle yaşamını canlandırmak, yürüyüşü teşvik etmek ve taşıtların yerine yürüyüş ve bisikleti koymak gibi konularda belirli başarılar yakalamışlardır. Ancak, yoğunluk, yürünebilirlik ve kent içi ulaşımında çevre bilincinin ve toplulukların sürdürülebilirliğinin artırılmasında etkili olmadıkları yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (Jabareen, 2006).

Akıllı Büyüme

Akıllı büyüme (smart growth) yaklaşımı, Amerika'da 1996 yılından itibaren kentsel büyümenin kontrolü kapsamında planlama gündeminde yer almaya başlamıştır. Sürdürülebilirliğin kentsel büyümeyle karşı duruşu yerine, duyarlı büyüme konusunda uzlaşmayı savunmaktadır. Kentsel saçaklanmaya karşı ortaya çıkan bu akımın temel özelliklerini, daha düşük çevresel etkiye sebep olacak şekilde yüksek yoğunluklu karma alan kullanımı ve yoğun yapı tasarımı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, kentsel alanın enerji ve çevresel potansiyeller açısından etkin kullanımını hedefleyen ve kentsel arazi kullanımında karma kullanımı öngören "kompakt kent formu" ile, otomobile dayalı kentsel yayılmanın karşısında durmaktadır (Sağ, 2011).

Eko-Şehircilik

Üçüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan Eko-şehircilik, 20'nci yüzyılın sonunda çevre ve sürdürülebilirlik kaygılarının artmasıyla ortaya çıkmıştır. Kökeni, 1980'lerin başında Richard Register tarafından kentin biyolojik yöneliminde ekolojik taşıma kapasitesinin dikkate alındığı ekolojik şehirler önerisine dayanmaktadır. Ekolojik kentsel girişimler, kentsel metabolizma ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla da ilişkili olan Eko-şehircilik, dünya çapında yayılmış olmakla birlikte çıkış nedenini iklim değişikliği oluşturmaktadır. Kaynakların akıllı ve verimli kullanımını sağlayarak karbon ayak izi ve düşük karbonlu gelişmeye ve teknolojilerin bir arada kullanılmasına

odaklanmaktadır. Kentsel alanların tasarımında, orta-yüksek yoğunlukların ve bağlantıların güçlü olduğu farklı ulaşım biçimlerinin kullanılmasını önermektedir. Akıllı şebeke, su arıtma sistemleri, katı atık yönetim sistemleri, güneş teknolojisi, gerçek zamanlı ulaşım bilgileri gibi evrensel teknolojilere yer vermektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde katılım ile performans değerlendirme araçlarının geliştirilmesiyle ilgilenmektedir (Sharifi, 2016).

Çevresel sürdürülebilir politikaların yansımaları olarak ortaya çıkan bu yaklaşımların her biri bir öncekine alternatif olacak şekilde günümüze kadar gelişmeye devam etmişlerdir. Bu yaklaşımların en önemli ortak noktası mevcut yapılaşmanın iyileştirilmesi ve kent çeperlerindeki yeni yerleşimlerin sürdürülebilir gelişmesini sağlama çabasıdır. Önerdikleri yerleşim özelliklerine bakıldığında, yoğunluk, alan büyüklüğü gibi fiziksel özellikler açısından farklılıklar göstermektedirler. Buna rağmen, ortak kaygının hızlı kentleşme ile hizmet ve ürünlerde artan talep ve tüketim baskısının çevreye verdiği zararın azaltılması yönünde kentlerin mümkün olduğunca sürdürülebilirliğinin sağlanması olduğu görülmektedir (Aydın ve Tezer, 2011).

Sürdürülebilir kentleşmeye ilişkin bu yaklaşımlar, bölgesel, metropoliten, kentsel, topluluk ve bina gibi farklı ölçeklerde ele alınmış olmalarına rağmen, bunları karşılaştırmak için kullanılan ve üzerinde uzlaşılmış kavramsal bir çerçeve bulunmamaktadır. Diğer yandan, kentsel biçim açısından incelendiğinde önerdikleri ortak ilkelerin “derişiklik (kompaktlık), sürdürülebilir ulaşım, yoğunluk, çeşitlilik, karma arazi kullanımı, pasif enerji kullanımı ve yeşil tasarım” gibi benzerlikler taşıdığı görülmektedir (Jabareen, 2006). Bu ilkeler aşağıda açıklanmıştır:

- **Derişiklik:** Derişiklik, gelecekteki kentsel gelişimin mevcut kentsel yapılarla bitişik olmasını ve bağlanabilirliğini sağladığı, mevcut yayılmanın azaltılmasından ziyade kentin daha fazla yayılmasını engellediği ve enerji, su, malzeme, ürün ve insan taşımacılığını en aza indirdiği için, daha sürdürülebilir bir kentsel biçim olarak kabul edilmektedir.
- **Sürdürülebilir Ulaşım:** Ulaşım, kentsel biçimle ilgili çevresel tartışmaların en büyük sorunudur. Kentlerin biçimi, büyük ölçüde gelişmelerinin farklı aşamalarında baskın olan ulaşım teknolojilerini yansıtmaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelişim politikaları kent içi seyahat ve hareket ihtiyacını azaltmak, enerji verimli ve çevre dostu taşımacılık biçimleri oluşturmak için önlemler içermeli ve arazi kullanım planlamasını bu anlamda ele almalıdır.
- **Yoğunluk:** Yoğunluk ve konut tipi, enerji tüketimindeki farklılıklar nedeniyle sürdürülebilirliği etkiler. Yüksek yoğunluklu ve entegre arazi

kullanımı sadece kaynakları korumakla kalmaz aynı zamanda sosyal etkileşimi de teşvik eden bir derişiklik sağlar. Yoğunluk arttıkça bireysel araç kullanımı azalarak kişi başına düşen yakıt miktarı azalır. Yoğunluk, bölgesel (büyükşehir) ve yerel ölçekte kentsel yapı ve kalkınma modelinin temel ve muhtemelen en yaygın kullanılan uluslararası ölçüsüdür.

- **Çeşitlilik:** Jane Jacobs tarafından 1961’de popüler hale getirilen çeşitlilik kavramı, daha sonra yeni şehircilik, akıllı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma gibi birçok planlama yaklaşımında benimsenmiştir. Yoğun ve çeşitlendirilmiş kentlerde insanlar canlı ve hareketli yaşayan yerlere özel araçlarıyla gelmiş olsalar bile araç kullanmayı değil yürümeyi tercih etmektedirler (Jabareen, 2006). Yürümeyi veya bisiklet kullanımını teşvik eden planlamadaki çeşitlilik, canlı ortamların oluşmasına katkı sağladığından insanlar arasındaki sosyal etkileşimleri de arttırmaktadır.
- **Karma Arazi Kullanımı:** Kentsel alan kullanımlarının karma olarak planlanması yürüme ve bisiklet kullanım mesafelerini azaltarak kullanımlarını teşvik etmekte, seyahat edilen araç kilometrelerini düşürmekte, hava kalitesini iyileştirmekte ve şehir estetiğini geliştirmektedir. Arazi kullanımlarının homojenleşmesi ile işyeri konut mesafeleri artmakta, bireysel otomobil kullanımına ağırlık verilmekte ve çevreye olumsuz etkilerinin azımsanmayacak kadar fazla olduğu kanıtlanmış kentsel yayılmaya neden olduğu görülmektedir. Konutların (genellikle düşük yoğunluklu yayılma durumunda tek aileli evler) ticari işletmelerden uzak mesafelere yerleştirilmesi, yürümeyi engellerken, araç bağımlılığını arttırmaktadır (Nedovic-Budic ve ark., 2016).
- **Pasif Enerji Kullanımı:** Sürdürülebilir kentsel biçimler enerji kullanımının azaltılmasında önemli rol oynamıştır. Yapılmış kentsel alanlar, açık alanlarla karşılaştırıldığında, birim alan başına daha geniş yüzeylere sahiptir. Bu nedenle, özellikle kışın, düz ve açık bir araziden ziyade, yerleşik bir kentsel alanın yayılan güneş ışınlarını daha fazla toplama potansiyeli bulunmaktadır. Geleneksel enerji kaynaklarıyla binaların ısınması veya soğutulması ihtiyacını en aza indirmek için yapılan tasarım, yerleştirme, yönlendirme, yerleşim ve peyzaj düzenlemeleri, güneş enerjisi kazanımı ve mikro iklim koşullarının optimum düzeyde kullanımı sağlamaktadır (Jabareen, 2006).
- **Yeşil Tasarım:** Kentsel yeşil alanlar sürdürülebilir kent biçiminin önemli tasarım kavramları arasında yer alır. Tasarımcılar doğayı, kent kullanıcılarının yaşamlarına dahil etmenin yolunu açık peyzaj alanlarının çeşitliliği ile aramaktadır (Jabareen, 2006). Ekolojik ve rekreasyonel amaçlarla

planlanmış ve yürüme izleriyle desteklenmiş yeşil kuşakla bütünleşen kentsel açık alanlar ve doğal koridorlar, erişilebilirliği artırmada önemli etkiye sahiptir (Kurtaslan ve Önder, 2009)

Ekolojik Kentleşme, Planlama ve Tasarım

Ekoloji kavramı, ilk kez 1866 yılında Alman biyoloğu Ernst Haeckel tarafından Yunanca yaşanan yer, yurt anlamına gelen “oikos” ile bilim ya da söylem anlamlarına gelen “logia” sözcüklerinden türetilmiştir. Ekoloji, tüketilen enerji kaynaklarının üretimi ve atıkların yok edilmesi için gereken kara ve su alanlarının büyüklüğünü kapsar. Belirli bir toplumda yaşayan insanların üretimi ve tüketimi sonucunda oluşan bu etkinin tümü, o toplumun dünya üzerindeki ekolojik ayak izini ifade eder. Sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam çevreleri için ekolojik ayak izinin tüm dünyada küçültülmesi gerekmektedir (Çalışkan Samur, 2010).

Son yıllarda insanların çevreye karşı davranış ve tutumlarının değişerek farkındalıklarının artmasının nedeni, çevre sorunlarının yarattığı olumsuz etkilerin tüm dünyada görülmesi ve hissedilmesidir. Ekolojik dengenin bozulması ile ilgili farkındalığın artmasıyla eş zamanlı olarak, yaşanabilirlik seviyesi, kentlerin taşıma kapasitesi ve yaşam kalitesi gibi konular üzerinde neler yapılabileceği de araştırılmaya başlanmıştır. Sınırlı olan doğal kaynakların gelecekte tükeneyeceği göz önüne alınarak doğal kaynakların geri dönüşümü konusunda bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir (Aklanoğlu, 2009).

Ekolojik yaklaşımın temel nitelikleri şöyle ifade edilebilir: Ekolojik yaklaşım, bütün bir sistemi kapsamaktadır. Bu yaklaşım, ögeler arasındaki iç ilişkilere odaklandığı için, ekosistemin doğal unsurları olan hava, su, toprak, canlı organizmalar gibi bileşenler arasındaki ilişkiler önem taşımaktadır. Aynı zamanda çevrenin doğal, fiziksel, ekonomik, toplumsal ve kültürel çevreleri kapsayan geniş bir tanımını kullanmaktadır. Ekosistemin dinamik yapısını ve doğasını kabul ederek, insan eylemlerine sınırlamalar getirilmesini önermesi nedeniyle taşıma kapasitesi, esneklik ve sürdürülebilirlik kavramlarını kapsamaktadır. Yönetmel sınırlardan çok, doğal coğrafi birimlere dayanır. Ekolojik yaklaşım temelde insanlardan başka türlerin ve var olan kuşaklar ile birlikte gelecek kuşakların önemini vurgulamaktadır (Özcan 2007).

Ekolojik planlama, sürdürülebilir bir yaşam için toplumların gereksinimlerini doğal ekosistemlerin dengesini bozmadan karşılamayı ilke edinen planlama yaklaşımıdır. Ekolojik planlama kavramı, kentsel gelişmeyi ekonomik, sosyal, toplumsal, çevresel ve fiziki boyutları ile ele almakta ve bunların

karşılıklı etkileşimlerini içermektedir. Bu kapsamda sosyal, ekonomik ve ekolojik sistemin bütünleştirilmesi ile sürdürülebilir kentler oluşturulabilmektedir. Sürdürülebilirliğin çevresel amaçlarını yerine getirmek için, kentsel planlama yerel iklimi, ekosistemleri, materyalleri, enerji, su ve kaynak akışlarını yansıtmalıdır (TBB, 2017a). Bu yaklaşım çerçevesinde kentlerde açık ve yeşil alan sistemleri, özellikle mekânsal planlama düzeyinde önemli girdiler olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Ekolojik planlama, aynı zamanda kent planlamasının bütünü içinde değerlendirilmelidir. “Kentsel gelişmenin sürdürülebilirliği için, kentsel etkinliklerin çevre bilimsel ilkelere uygun biçimde gerçekleştirilmesi” düşüncesinin iki önemli boyutu vardır: Birinci boyut kentsel alanların (veya arazilerin) rant sağlamak amacıyla parçalanmasının önüne geçmekle ilgilidir. Böylece doğal ekolojik alanların, tarım arazilerinin, yeşil alanların, tarihsel ve kültürel değerlerin rant üretmek amacıyla hizmet eden uygulamalardan korunması sağlanmış olacaktır. İkinci boyut ise, kentleşme sürecinin öteki ucunda yer alan kırsal alandaki dar gelirli öbeklerin koşullarının iyileştirilmesi ve kentleşme sürecine dâhil edilmesi ile ilgilidir (Özcan, 2007).

Özcan’a (2007) göre sürdürülebilir bir ekolojik planlama yaklaşımı, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi yönlendirmesi açısından önemli olduğu gibi, yapılı çevrenin değişmesi ve gelişmesi sürecinde çevreye ve doğaya zarar vermeyecek ölçüde bütüncül olarak korunmasına önyak olmaktadır. Böylece, geleceğe taşınan kaynaklarla yaşam kalitesi daha iyi çevrelerin oluşturulması ve aktarılması mümkün olabilmektedir.

Sürdürülebilir ve ekolojik kentlerin nasıl olması gerektiğine dair farklı görüşler olmasına rağmen, dünyadaki uygulamalar incelendiğinde iki tür ekolojik kentleşme yaklaşımı bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki mevcut kentsel çevrelerin ekolojik ilkeler doğrultusunda dönüşümüyle ilgilenirken, diğeri eko-kentlerin kurulmasını hedeflemektedir. Her iki uygulama da temeldeki hedefi aynı olan, ekolojik kent olma çabası göstermekte ve atık yönetimi, yenilenebilir enerji, yeni nesil teknoloji kullanımı, sürdürülebilir ulaşım (yaya öncelik ve toplu taşıma odaklı), yeşil alan miktarının artırılması gibi değişimlere odaklanmaktadır.

Mevcut kentsel alanlarda ekoloji dostu yaklaşımlar arasında yer alan örneklerle kısaca değinildiğinde, Kopenhag (Danimarka), dünyadaki en çevre dostu şehirler arasında ilk sırada yer almaktadır. Şehir sakinlerine yüksek yaşam kalitesi sunmak ve çevre dostu bir kent olmak amacıyla hedeflerini belirleyen kentte, gelişmiş bisiklet ulaşım ağları planlanmış, bireysel araç kullanımını %29’a düşürülmüş ve 2025 yılına kadar karbondioksit salımının sifıra

düşürülmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra gıda sektöründe organik üretim ve tüketimi destekleyen kentte çevre dostu bir yaşam tarzını sürdürülebilir kılmak adına pek çok uygulama hayata geçirilmiştir.

Benzer biçimde, Amsterdam (Hollanda) kentinde, başlıca ulaşım aracı bisiklet olmakla birlikte, kent sakinleri konut çatılarına güneş panelleri kurarak yapıların çevre dostu olmasına özen göstermekte, yerel çiftçi pazarlarını kullanarak yerel ekonomiye destek vermekte ya da kendi besinlerini kendileri üretmeyi tercih etmektedirler. Stockholm (İsveç) kenti ise, yeşil toplumu teşvik etmek amacıyla fosil yakıtlara son vermeyi hedeflemiş olup, kanalizasyon atıklarından bio-yakıt elde etmek ve kentteki stadyumda oluşan ısı israfına yönelik geri kazanılan ısıyı konutlarda kullanmayı hedefleyerek ekolojik kent olma çabasını sürdürmektedir.

San Francisco (Kalifornia) kenti ve Portland (Oregon) kenti plastik poşet ve su şişesi kullanımını yasaklamış, atık geri kazanımı ve yenilenebilir enerji kullanımı üzerine yoğunlaşmıştır. Güneş ve rüzgar enerjisini kullanan, Cape Town (Güney Afrika) ve Helsinki (Finlandiya) enerji üretimi ve atık yönetimini önemseyerek ekolojik kent olma çabasını sürdüren diğer kentler arasında yer almaktadır.

Bir sonraki bölümde, kentlerin çevreye verdiği zararın en aza indirgenmesini hedefleyen eko-kentler incelenmektedir.

Eko-Kentler ve Temel İlkeleri

Nüfus artışının ve kentsel dinamiklerin doğal çevre üzerindeki tahrip edici etkilerinin günlük yaşam içerisinde hissedilebilir duruma gelmesi, doğanın korunması hakkındaki farkındalığın planlara yansıtıldığı, kaynakların akılcı kullanımını ve insanların sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir yaşam ortamında hayatlarını sürdürmelerini esas alan ekolojik planlama ile oluşmuş eko-kentlere ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesidir (Işıldar, 2012).

Eko-kent kavramı, kentlerin sürdürülebilirliğine yönelik arayış ve çabaların sonucu ortaya çıkmıştır. Eko-kent, insan, kent ve çevrenin birbirleri ile ilişki ve etkileşim içerisinde ele alındığı bir kent tasarım ve uygulama yaklaşımıdır. Ekolojik kent gelişimi en saf haliyle konutlar, fabrikalar, ofisler, alt yapı tesisleri ve kaynak tüketimini azaltan açık alanlar yaratma tutkusu ile kaynakları mümkün olan en yüksek oranda yeniden kullanan, atıkları geri dönüştüren ve kalan atıkları değerlendiren bir sistemi tarif etmektedir. Kıscası ekolojik kent; hâkim tüketici toplumlarla ve giderek daha zenginleşecek

şehirlerin gelecekteki sakinlerinin beklentileri ile dramatik bir biçimde zıt bir kentsel gelişim biçimi gerektirmektedir (Lee ve Yigitcanlar, 2014).

Genel olarak eko-kent güçlü bir kimliğe sahip olmalı, böyle bir yerleşmede hayat doğa ile iç içe, yeşillikler içinde, yaşanılır ve ayrıcalıklı bir yerleşme olmalıdır. Güvenli ve rahat yürüyüş yollarıyla, caddeleri, açık alanları, dükkân ve kafeleri ile sokak yaşamına önem veren ve sosyal yaşamı destekleyen özelliklere sahip olmalıdır (TBB, 2017a).

Gül ve Polat'ın (2002) çalışmasında vurgulanan bütüncül ekolojik kent yaklaşımında, doğal ve yeşil alanların yoğunluğunun artırılması, temiz enerji kullanımı, çevre dostu teknolojinin kullanımı, ekolojik tabanlı kentsel, mekânsal ve mimari yapıların planlama ve tasarımı, ekolojik ve çevre koruma konusunda eğitim (bilgilendirme ve bilinçlendirme) faaliyetleri, ekolojik ulaşım çözümleri, denetleme ve izleme, tasarrufun yaygınlaştırılması, çevre dostu ve uyumlu malzemelerin kullanımı gibi çok yönlü bileşenlerle eyleme dönüşüm gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Aydın'a (2010) göre, eko-kentlerin temel hedefi, üretim tarzını, tüketim alışkanlıklarını ve karar mekanizmalarını değiştirerek, yerel ekosistemlerin taşıma kapasitesini sürdürülebilir açıdan geliştirmektir.

Gaffron P, Huismans G. Skala F.'in (2005) çalışmasında eko-kentler planlanırken, hedeflerin belirlenmesi ve bu hedefler için birden fazla sektöre odaklanıp desteklenmesi gerekliliğinden bahseder. Bu hedeflerin birçoğu, kentsel planlama özneteliğini en üst düzeye çıkarmak ya da en aza indirmek için formüle edilmelidir. Bu bağlamda, bir şeyi en aza indirmek (örneğin arazi kullanımı veya enerji tüketimi), onu % 0'a düşürmek anlamına gelmez, ancak diğer ilgili hedefleri göz önünde bulunduran optimum bir asgari seviyeye ulaşmak anlamına gelir. Benzer şekilde, bir şeyi en üst düzeye çıkarmak (örneğin, doğal içeriğe saygıyı en üst düzeye çıkarmak), maksimum seviyeye erişmek için optimum bir aralığı elde etmek anlamına gelir.

Gaffron P, Huismans G. Skala F.'in (2005) diğer bir çalışmasında Eko-Kentin hedefleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- Arazi talebini en aza indirmek (özellikle yeşil alanlar için)
- Birincil malzeme ve birincil enerji tüketimini en aza indirmek
- Belediye ve bölgesel malzeme akışlarıyla etkileşimi optimize etmek
- Doğal çevrenin bozulmasını en aza indirmek
- Doğal içeriğe saygı duymak
- Taşıma talebini en aza indirmek
- Temel ihtiyaçları karşılayan yapılar oluşturmak
- İnsan sağlığının bozulmasına neden olanları en aza indirmek

- Zihinsel refahı ve topluluk duygusunu en üst düzeye çıkarmak
- Antropojenik içeriğe saygıyı en üst düzeye çıkarmak
- İyi yönetim için bir çerçeve oluşturmak
- Sürdürülebilir kalkınma bilincini en üst düzeye çıkarmak
- Çeşitlendirilmiş, krize dayanıklı ve yenilikçi bir yerel ekonomi gerçekleştirmek
- Toplam yaşam döngüsü maliyetlerini en aza indirmek (üretkenliği en üst düzeye çıkarmak)

Hedeflerin çoğu birbirine bağlıdır. Ya aynı doğrultuda, az çok işaret ederler ya da açıkça görünüşte zıt iki hedef için bir çözüme ihtiyaç duyarlar (örneğin, ulaşım talebini en aza indirmeye karşı, örneğin mobilite için temel ihtiyaçları karşılama). Bu hedeflerin en iyi şekilde yerine getirilmesi için, yerel koşullar da dikkate alınmalı (iklim, kültür, çevre sorunları, vb.) ve böylece her bir geliştirme görevi veya projesi için planlama çözümleri ayrı ayrı belirlenmelidir.

1990 yılında ilk kez Kaliforniya'da düzenlenen eko-kent konferansı ile bu konu hakkında hızlı bir gelişim sağlanmıştır. Her sene dünyanın farklı bir şehrinde yapılmaya devam eden bu konferanslardan biri, 2009 yılında İstanbul'da yapılmıştır. Bu toplantılar sonucu ortaya çıkan rapora göre eko-kent ilkeleri :

- Alan kullanımı önceliklerini, ulaşım altyapısının ve aktarma noktalarının bulunduğu noktalara yakın olacak şekilde, derişiklik ve çeşitlilik içeren, yeşil, güvenli, cazip ve özellikle karma kullanımlı alanlar oluşturmak için tekrar gözden geçirmek;
- Yaya ve bisiklet ulaşımı ile toplu taşımayı destekleyen ve ulaşımaya yakınlık üzerinde odaklanan ulaşım öncelikleri oluşturmak; özellikle koylar, kıyı alanları ve sulak alanlar gibi zarar görmüş kentsel ve doğal çevreleri rehabilite etmek;
- Nezih, güvenli, kullanışlı ve ekonomik, kültürel açıdan karma kullanımlı konut alanları yaratmak; toplumdan dışlanan insanlar, kadınlar ve engelliler için sosyal adaleti sağlamak ve öncelikleri kurmak;
- Yerel tarımı, kentsel yeşillendirme projelerini ve kamu bahçelerini desteklemek; geri dönüşümü, yenilikçi uygun teknoloji kullanımını teşvik etmek; kaynakları korurken kirliliği ve tehlikeli atıkları azaltmak;

- Kirlilik, atık ve tehlikeli maddelerin kullanımını engellemek için ekolojik ekonomik aktiviteleri desteklemek üzere yeni iş alanları oluşturmak;
- Gönüllük esaslı basit, sade yaşam tarzını teşvik etmek ve artan tüketim alışkanlıklarının önüne geçmek; yerel ve bölgesel doğal çevre hakkında farkındalığı artırmak için aktivistler ve eğitim projeleri ile toplumda ekolojik sürdürülebilirlik konuları hakkında bilinç oluşturmak şeklinde sıralanmıştır. (Aydın,2010).

Türk - İsveç Yerel Yönetimler Ortaklığı Programı (TUSELOG) raporunda, eko-kentin temel özelliklerini şöyle özetlenmiştir:

- Kentsel teknoloji ile doğanın korunması arasında bir işlevsel bütünlük sağlar.
- Doğal kaynakları en etkili şekilde kullanan yeni sistem çözümlerini teşvik eder.
- Etkili ve demokratik süreçleri gerçekleştirmek için en iyi uygulamalardan yararlanır.
- Eko-kent yaklaşımında sosyal ve ekonomik faktörlere, en az ekolojik ve teknik faktörler kadar önem verilir. Çünkü nihai amaç; herkese, doğa ile uyum içinde; sağlıklı, güvenli, huzurlu ve yüksek kalitede bir yaşam sağlamaktır.
- Eko-kent yerleşim olarak, metropol ile bağlantı içinde ulaşılabilir olmalıdır. Kentsel gelişme, metropole eklemlenerek, ana ulaşım akslarına erişilebilir olmalıdır.
- Eko-kentte yaşayanlar, kentli bir topluluk yaşamını kurabilmek için dengeli bir nüfus yapısına sahip olmalıdır. Değişik gelir gruplarına hitap etmeli, binalar sosyal alt yapı ile ilişki içinde olmalıdır. Kent halkı, ortak yaşam alanlarını daha çok kullanabilmelidir.
- Eko-kent enerji, arazi kullanımı, su ve atık su kullanımı açılarından doğal kaynakları koruma konusunda net hedeflere ve programlara sahip olmalıdır.
- Eko-kent sivil bir liderlikle, yerel yönetimlerin desteğini alarak, uzun vadeli hedefler etrafında kuruluşlar arası işbirliğini gerçekleştirme yaklaşımında olmalıdır.
- Çok yönlü kültürel ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen işlevlerin yer aldığı eko-kent, cazip bir kültür, sanat ve iş merkezi olmalıdır.
- Arazi, doğal ve yapılanmış çevrenin işlevsel entegrasyonunu sağlayacak şekilde kullanılmalıdır (TBB, 2017a)

Eko-kentler günümüzde pek çok ülke tarafından dünyanın çeşitli bölgelerinde uygulama örnekleriyle çoğalmaktadır. Bunlar arasında; Kazakistan-Astana Eko-kenti, Almanya-Freiburg, Avustralya-Moreland Eko-kenti, Çin-Singapur, Çin-Tianjin Eko-kenti, Danimarka-Kalundborg Endüstri Parkı, Almanya-Vauban, Hindistan-Karakal Eko-kenti, Hong Kong-Hung Shui Kiu Eko-kenti, Cleveland-ABD, Curitiba-Brezilya, Toronto-Kanada, Vaxjo-İsveç, Sydney-Avustralya, Kampala-Uganda, Puerto Princesa-Filipinler, Reykjavik-İzlanda, Masdar Eko-kenti-Abu Dabi eko-kent örnekleri verilebilir.

Dünyanın ilk tamamen sürdürülebilir topluluklarından biri olarak planlanan (2006) Masdar Kentinin (Birleşik Arap Emirlikleri) planlama yaklaşımında yedi temel ilke ön plana çıkmaktadır: verimli enerjinin oryantasyonu, yerleşim yerlerinin uyumu, az katlı binalar, yüksek yoğunluklu binalar, canlı kamusal alan, yaya dostu kentsel mekân Masdar kentinde geleneksel planlama ilkeleri sıfır karbon, sıfır atık yaratma hedefi çerçevesinde harmanlanmış ve yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımı hedeflenmektedir. Sharifi'ye göre (2016), Masdar kentinin başlıca odaklandığı nokta sosyal boyutlar pahasına ekonomik sürdürülebilirlik olmuştur. Kapsayıcılık ve bağlılık gibi konular iyi düşünülmemiş olup ekonomik kriz durumunda projenin çöküşüyle ilgili endişeleri de beraberinde getirmektedir.

Bir diğer dünya örneği ise, 2007 yılında temelleri atılan sosyal ahenge sahip, çevre dostu, kaynak tasarruflu ve uyumlu Tianjin (Çin) Eko-Kenti'dir. Diğer dünya Eko-kentlerinden farklı olarak tasarımın birebir aynısının diğer Çin şehirlerinde tekrarlanabilir bir model olarak tasarlanmasıdır. Proje tasarımcıları tarafından projede, üç uyum ve üç kabiliyet teması belirlenmiştir. Üç uyum; diğer insanlarla uyum, ekonomik aktivitelerle uyum ve çevreyle uyumdur. Kabiliyetler ise; pratik ve kullanılabilir teknolojiler, Çin ve diğer ülkeler için de model oluşturabilecek ve uygulanabilecek bir şehir tasarımı, projenin farklı ölçeklerde geliştirilebilir ve adapte edilebilir olmasıdır (Çetin-kaya, 2013).

Astana(Kazakistan) Ekokenti'nin özelliği ise dengeli gelişen kentsel fonksiyonlarla simbiyotik bir kent oluşturulmaya çalışılması için ekolojik bir master planına sahip olmasıdır. Uluslararası ödüle sahip Ekolojik master planı 1998'de yapılmış olup planın anahtar kelimeleri metabolizma, geri kazanım, ekoloji ve simbiyozdur. Simbiyoz; farklı canlıların birlikte yaşaması olarak ifade edilebilir. Örnekle açıklamak gerekirse master planı hazırlayan tasarımcılar, gri suları var olan balık havuzlarına bağlayarak 700 hektarlık bir iç deniz

oluşturarak yeşil bitki örtüsü yardımıyla eko koridorlar yaratmayı planlamıştır. Bu eko koridorlar aracılığıyla yalıtılmış sistemlerin birbirine bağlanması simbio kent kavramında çok önemli yer tutmuştur.

Detaylandırılan ve incelenen diğer örnekler bakıldığında temeldeki hedefleri aynı olan eko-kentlerin her birinin farklı konulara odaklandığı görülmektedir. Böylece ön plana çıkardıkları farklı olgularda ilerleme sağlayarak ekolojik çevreye katkı sağlamanın yanı sıra, eko-şehirciliğin mahalle sınırları ötesinde kentsel bir bütün olarak ele alan küresel ölçekte örnekler sunmaktadır. Örneğin, Masdar düşük karbonlu kalkınmayı teşvik etmeye çalışırken, Astana dengeli gelişen kentsel fonksiyonlarla simbiyotik bir kenti, Tianjin ise sosyal olarak uyumlu, çevre dostu ve kaynak verimli kullanımı teşvik etmektedir. Ancak, sürdürülebilir topluluklar elde etmek için farklı ölçekler ve sektörler arasında uyumlu ve koordine edici çabalara ihtiyaç vardır (Sharifi, 2016).

Türkiye, günümüzde ekolojik planlama yaklaşımlarını, kent formunu yönlendiren planlama politikalarına yavaş yavaş entegre etmeye başlamıştır. Bursa-Nilüfer Eko-kent Projesi, Eskişehir-Sürdürülebilirlik Performanslı Kentsel Dönüşüm (Süper Kent Sistemi) Projesi ve Konya-Bizim Şehir Projesi, Gaziantep olmak üzere ülkemizde planlama ve tasarım ölçeğinde çalışılmış ancak henüz uygulamaya geçmemiş dört farklı çalışma bulunmaktadır.

Bursa Nilüfer Eko-Kenti

Bursa İli Nilüfer İlçesi içinde 2.150 hektar alana sahip planlama alanında, doğal çevre ile daha uyumlu ve işlevsel anlamda bütüncül yeni bir yerleşim önerilmiştir. Kır-kent gelişme birlikteliğini dikkate alan projede, kentsel projelerin uygulanmasında insan ve çevre sağlığına öncelik verilmesi amaçlanmıştır. Önerilen eko-kentte, çevre ile topografyaya uyum ve doğal eşikler konusunda hassasiyetin yanı sıra yenilenebilir enerji sistemlerinin kullanıldığı, karbon salınımını en aza indirmeyi amaçlayan ekolojik hassasiyetlerin de yüksek olduğu görülmektedir. Yaşama ve çalışma alanlarının birlikteliği ile refahı artırmak ve istihdam yaratmak gibi amaçların gerçekleştirilmesinde, mahalle kavramı ve mahallenin bileşenlerinin, ulaşımda yayalara ve bisiklete öncelik veren entegre ulaşım sistemleri ile desteklendiği görülmektedir.

Kendine yeterli bir kent olması hedeflenen eko-kentte, yeni bir kent ve komşuluk kültürünün oluşturulması amaçlanmıştır. Diğer yandan, kendi içinde bir merkezi olmasına rağmen, Bursa kent merkezi ile bağlantı kurmak üzere, yüksek altyapı ve çevre standartlarına sahip olması amaçlanmıştır (TBB, 2017a).

Eskişehir-Süper Kent Projesi

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İstanbul Teknik Üniversitesi işbirliği ile planlanan Eskişehir-Süper Kent Projesi'nde, afet riski altındaki belirli özelliklere sahip alanların dönüşümünde, sürdürülebilirlik ilkelerinin göz önüne alındığı öncü bir perspektife sahip "ekolojik yerleşme birimleri" elde edilmesi amaçlanmıştır.

Temel uygulama alanlarında (arazi kullanımı ve kentsel tasarım, enerji, su, ulaşım, malzeme ve kaynaklar, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik) geliştirilen asgari ölçütleri ve performans ölçütleri ile değerlendirme imkanı sağlayan kentler oluşturulması amaçlanan proje, Sürdürülebilirlik Performanslı Kentsel Dönüşüm (Süper Kent Sistemi) olarak adlandırılmıştır. Proje için 838 hektarlık alan belirlenmiş ve 75 bin kişinin yaşayabileceği öngörülmüştür.

Projede, yerleşim alanı içinde yaşayan toplulukların 'karbon ayak izlerinin', standart yerleşim alanlarından daha az olması için sera gazı emisyonu azaltılmaktadır. Bu şekilde, daha kaliteli ve sağlıklı bir kentsel yaşam tarzının oluşturulması yanı sıra enerji, su ve doğal kaynakların kullanımı bakımından yüksek ekonomi sağlanmaktadır. Proje kapsamında enerjinin verimli kullanımını için enerji verimli yapılara yer verilirken, karma kullanım ile soğutulan yapıların ürettiği atık ısıyı değerlendiren, kendi enerjisini yenilenebilir kaynaklarla üreten, depolayan, kullanan, doğru akım kullanan gereçler için de tesisat şartları oluşturulmaktadır.

Aynı zamanda, suyun verimli kullanımı için, evsel ve yağmur sularını ayırık sistemde toplayan, evsel atık suyunu arıtan, atık suyu (gri su) ve yağmur suyunu geri kazanan ve yeniden kullanan sistemler oluşturulmaktadır. Kendi iş olanaklarını ve donatılarını yaratan projede yeşil alan ve kentsel tarım alanı temin edilmektedir. Donatılara, ticaret ve iş yerlerine yaya ve bisiklet yolları ve toplu taşıma ile erişebilirlik sağlanmaktadır. Fosil yakıtlı bireysel araç kullanımı sınırlanmaktadır. Dönüşümden kaynaklı inşaat atıklarının ve diğer muhtelif atıkların değerlendirildiği uygulamalar teşvik edilmektedir.

Süper Kent Sistemi ile minimum %44 daha düşük işletme gideri, %44 daha düşük kamu gideri, %65 enerji verimliliği, %65 su tasarrufu ve %55 işletme verimliliği elde edilecek ve proje 14. yıldan itibaren kamuya kar sağlamaya başlayacaktır. Süper Kent ile elde edilecek bu tasarruf potansiyelinin minimum seviyede kabul edildiği ve özellikle yenilenebilir enerji kaynakları ile birlikte düşünüldüğünde tasarrufun çok) daha yüksek rakamlara ulaşması beklenmektedir (CSB, 2018).

Konya-Bizim Şehir Projesi

“Bizim Şehir Projesi-Konya”, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen Konya İli, Selçuklu İlçesi içerisinde 350 hektar büyüklüğündeki alan üzerinde uygulanacak bir pilot projedir. Şehirlerin bütüncül bir tasarım ve disiplinlerarası bir çalışma yaklaşımı ile yeşil, güvenli, insan odaklı, kimlikli ve akıllı şehir konseptlerini bir arada bulundurarak planlanabilmesi için gerekli olan tasarım çalışmalarının yapılması, bir yol haritası oluşturulması ve uygulamaya koyulabilen planlama-tasarım yaklaşımı oluşturulması için başlatılan bir çalışmadır. Planlama, kentsel tasarım, karar alma ve uygulama süreçleri ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Gaziantep Eko-Kent Projesi

Gaziantep Eko-Kent Projesi ilk olarak, ekolojik bir yerleşme modeli oluşturması, uygulamaya yönelik örgütlenme şemasının ve imar planlarının genel ilkelerinin belirlenmesi amacıyla Ekoloji Odaklı Vizyon Planı çalışması ile başlamıştır. Hazırlanan Gaziantep Kilis Yolu ve Çevresi Vizyon Planı yaklaşımı ile ekolojik dengenin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, toprak, su ve havayı yaşatmak, flora ve fauna varlığını korumak, organik tarımı geliştirmek, enerji etkinliği ve verimliliği, yeşil alan sürekliliği ve çeşitli kültürel yapılanmalarla bölgenin cazibe merkezi olması hedeflenmiştir.

Ekokent alanındaki yapılaşmanın ise, ekolojik, çevreye duyarlı, minimum enerjiye ihtiyaç duyan, iyi yalıtımlı, atıkların yönetildiği, doğal ve aktif sistemlerle ısınma ve aydınlatma için gerekli enerjileri sağlayabilen ve yapılaşma arazi üzerindeki yeşil dokuyu koruyan ve/veya geliştiren bir şekilde gerçekleşmesi için bir teşvik mekanizması oluşturulmuştur. Bu doğrultuda bazı kriterlerin belirlenmesi adına yapılaşmaya yönelik Ekolojik Kentsel Tasarım Rehberi oluşturulmuştur.

Değerlendirme ve Sonuç

Ekonomik büyüme odaklı kalkınmanın doğal çevreye verdiği tahribatların günümüzde tüm dünyayı tehdit eder hale gelmesi nedeniyle ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları, zaman içerisinde kentsel alanlardaki sorunlara daha fazla dikkat çekilmiştir. Bu makale, sürdürülebilir kentlerin ve kentleşme biçimlerinin nasıl gerçekleştirileceği konusunda gerek akademik yazında gerekse ulusal-uluslararası politika düzeylerinde geliştirilen yaklaşımları irdelemiş ve bunlar arasından ekolojik planlama yaklaşımına

odaklanmıştır. Elde edilen bulgulara göre tüm dünyada sürdürülebilir kentlerin oluşturulması için yaşanan geçiş sürecinde, kentleşme biçimi, sürdürülebilir bir kent oluşumu ve planlamasına dair uzlaşmış bir model henüz bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, bu makalede incelenen yeni şehircilik, akıllı büyüme ve ekolojik kentleşme yaklaşımlarına göre, temiz, yeşil ve sürdürülebilir bir kent üretmek amacıyla, doğayı insan ihtiyaçları için kullanıp tüketmek yerine doğa ile işbirliği yaparak, doğaya uyumlu tasarım ve planlama stratejileri üretilmelidir. Ayrıca, ütöpik olmayan, uygulanabilir projelerin hayata geçirilmesi için kamu politikaları ile desteklenen güçlü ve bütüncül bir yönetim organizasyonu ile ulusal akımlar oluşturulması ve toplumsal bilincin yükseltilmesi gerekmektedir.

İncelenen bu yaklaşımların, genellikle derişiklik (kompaktlık), sürdürülebilir ulaşım, yoğunluk, çeşitlilik, karma arazi kullanımı, pasif enerji kullanımı ve yeşil tasarım gibi temel ilkelere başvurduğu gözlenmiştir. Akıllı büyüme ve yeni şehircilik akımları, genellikle kentin büyümesi ve mevcut yerleşme birimlerinde mahalle düzeyinde geleneksel kent dokusunda sürdürülebilirlik yönünde değişim ve dönüşümle ilgilenmektedir. Ancak, ekolojik planlama yaklaşımının, diğer yaklaşımların ortak noktasını oluşturmasına rağmen, uygulamada tek bir model bulunmadığı görülmektedir. Yine de, ekolojik planlamada genel olarak, doğal çevreye ve doğaya uyumlu yaşam tarzına hassasiyetlerin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ekolojik planlamaya dair örnekler incelendiğinde, dünyada iki tür ekolojik kentleşme yaklaşımı bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki eko-kentlerin kurulmasıyla ilgiliyken, diğeri mevcut kentsel çevrelerin ekolojik ilkeler doğrultusunda dönüşümünü hedeflemektedir. Mevcut kentsel alanlarda, atık yönetimi, yenilenebilir enerji, yeni nesil teknoloji, sürdürülebilir ulaşım (yaya öncelik ve toplu taşıma odaklı), yeşil alanların miktarının artırılması gibi konular öne çıkmaktadır.

Diğeri yandan, eko-kent örneklerinin mevcut kentsel alanlar yerine, kentin dışında büyük alanlarda uydu kentler olarak planlandığı görülmekte, mevcut kentle etkileşiminin zamanla sağlanacağı düşünülmektedir. Ancak, uygulanabilir eko-kent planları için, sadece çevrenin değil, ekonomi ve toplumun da birlikte ele alındığı bütüncül yaklaşımlara gereksinim bulunmaktadır. Ekolojik boyutları sadece ekonomik yönleriyle ele alan bir eko-kentin gerçekleştirilmesi ve/veya devam ettirilmesi yönünde zorluklara rastlanmıştır. Örneğin, bu kentlerde ve/veya kent parçalarında kimlerin yaşayacağı, bu kişilerin nasıl yerleştirileceği gibi sorunlar karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, mevcut kentsel alanlarda ekolojik planlamaya geçişin nasıl olacağı daha büyük bir sorundur. Benzer biçimde, ülkemizde de yurtdışı örneklerine benzer eko-kentlerin kurulması için planlar ve projeler geliştirilmektedir. Ancak, ülkemizin geçirdiği hızlı kentleşme süreciyle biçimlenen ve çoğu zaman düşük standartlardaki yapı stoğuna ve donatılara sahip mevcut kentsel alanların, sürdürülebilir ve/veya ekolojik kentsel alanlara nasıl dönüşeceği önemli bir sorundur ve bu konuda önerilerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda, eko-kentlerin temel ilkeleri ile ekolojik planlama yaklaşımlarının ilkeleri doğrultusunda bir yol haritası geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Günümüzde mevcut kentsel alanlarda sürdürülebilirlik ve ekoloji yaklaşımının kentin tüm bileşenlerine entegre edilebilmesi için, bu olguların bütüncül bağlamda kent yönetimi ve politikalarında, kentin planlama ve tasarımında, kurumsal-toplumsal ve bireysel ölçekte geliştirilecek çözümlerle gerçekleştirilmesine gereksinim bulunmaktadır.

Planlamada belirlenen hedeflerin somut gerçeklere dönüşmesi ve uygulanabilir olması gereklidir. Her ne kadar eko-kent örnek uygulamalara gereksinim duyulsa da, ekolojik planlama ilkelerinin, mevcut kentsel alanlara uygulanabilirliğini sağlamak üzere dünyada yerel topluluk programları yoluyla bazı adımlar atıldığı görülmektedir (Elariane, 2012). Bu makalenin inceleme konusu dışında kalan bu uygulamalar, mevcut kentlerin de zamanla ekolojik kent ilke ve kriterlerine uygun şekilde değişimi ve dönüşümünü gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak, ülkemiz mevcut kentsel alanlarını sürdürülebilir ve ekolojik planlama ilkeleri doğrultusunda irdelemek ve geliştirmek için, eko-kentlerin kurulmasının yanı sıra, mevcut kentsel alanların da ekolojik alanlara dönüştürülmesi için, yerel topluluk düzeyinde planlama standartlarının ve niteliksel değerlendirme ölçütlerinin geliştirilmesine gereksinim olduğu görülmektedir. Bu makalede incelenen örnekler arasında, kent içindeki mevcut alanların dönüşümüne yönelik geliştirilen Eskişehir Süperkent Projesi'nde önerilen performans kriterlerinin ve benzer yaklaşımların, ülkemizdeki mevcut kentsel alanlarda da kullanılabilir hale getirilmesi önemli bir gereksinimi karşılayacaktır.

Extended Abstract

Ecological Planning and Eco-Cities As a Sustainable Urbanization Approach

*

Hayriye Eylül Kaya

ORCID: 0000-0003-3287-4493

Arzu Taylan Susan

ORCID: 0000-0001-5718-8794

Developments in the economy and technology have changed the growth forms of cities by leading a huge migration into cities and rapid growth of urban areas. To meet the needs of the increasing population, cities expand in terms of fringes and sprawls. This caused to lose the fertile agricultural lands in their environment, on one hand. The ascending use of individual cars in expanding cities, on the other hand, has led to increase in the carbon footprint and climate change. In this context, protection of the scarce natural resources and their transfer into future generations have become increasingly vital, when sustainable urbanization approaches are required to prevent the uncontrolled and rapid development of cities.

Sustainable cities are also the places of higher level of livability, where the future generations will confront with healthy living environments. Thus, the new urbanization movements and approaches, which have emerged in several countries such as smart growth, green urbanism, new urbanism and ecological planning, have also spread across the world. These approaches aim fundamentally to control the development and expansion of cities and to produce healthy and naturally adaptive urban environments with higher quality of life. The objective of effective global scale solutions of these approaches led them to deal with local scale implementations, particularly in neighborhoods. In this context, this article reviews these sustainable urbanization approaches from their historical roots, i.e. first ecological approaches such as Howard's Garden City Utopia and Neighborhood Planning, to recent flows such as New-traditional Planning, Smart Growth and Eco-urbanization in terms of their principles on urban development and form.

In more detail, this article explores the Garden City Model that integrate characteristics of rural and urban areas in terms of including green areas in the middle-intensity and limited sized settlements, the Neighborhood Model that includes low-intensity living areas with safer pedestrian ways and allows interaction of public utilities and neighborhoods, New-Traditional Planning approach that promotes mixed-used development and higher intensity as well as increasing aesthetic values to encourages walking, Smart Growth approach that defends compact urban form, which aims effective use of energy and environmental potentials in terms of sensitive growth, intensive building design and higher intensity, and the Ecological Planning approach, which constitutes the common principles of these approaches as well as implementation policies.

The common principles of these approaches, which include compactness, sustainable transportation, intensity, diversity, mixed-land-use, green design and passive energy use, are all encompassed in the Ecological planning approach, which focuses on reduction of the carbon footprint and low carbon developments through the smart and effective use of resources as well as integrating technology due to its motivating reason, i.e. climate change. This article explores firstly these common concepts and principles, which take place in the ecological planning, with their principles and roots in a historical perspective. Then, the article examines the Eco-city examples in the World such as Masdar City, Tianjin, Astana as well as in turkey such as Bursa Nilüfer Eco-city, Eskisehir Super-City, Konya Our-City and Gaziantep Eco-City by comparing their planning and implementation. Based on findings, although these eco-cities have fundamental objectives, each of them has focused on different subjects. Therefore, they contribute to eco-urbanization in diverse aspects, which varies with their progress in featured subjects, that can influence the global society beyond neighborhood scale. Turkey is observed as integrating ecological planning approaches into planning policies that steering the city form. The implemented examples and planned projects reveal that adaptive and coordinating efforts among scales and sectors are required to obtain sustainable communities.

The implementation of eco-city plans do not only require addressing the environment, but also economy and society in comprehensive perspectives. To develop and transform the exiting urban areas in the framework of sustainable and ecological planning principles in our country, it is necessary to develop planning standards and qualitative evaluation measures at the community level. The findings of this article, which include principles and models to plan

sustainable and ecological cities, are expected to contribute into planning processes and policy-makers for implementation of eco-city projects as well as the transformation of existing urban areas into ecologic and sustainable directions.

Kaynakça/References

- Adil, S. (2010). *Ekolojik kentleşme ve toplu konutlarda ekolojik planlama yaklaşımının Başakşehir 4. Etap örneğinde incelenmesi*. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akgül, Ö. D. (2012). *Ekokent tasarım kriterlerinin sürdürülebilirliğe etkisi: Malmö-bo01 ve Eco-viikki örnekleri bağlamında bir değerlendirme*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akanoğlu, F. (2009). *Geleneksel yerleşmelerin sürdürülebilirliği ve ekolojik tasarım: Konya-Sille örneği*. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, B. (2010). *Gelişme alanlarında ekolojik kentsel yerleşim kriterlerinin belirlenmesi ve imar planı kapsamında yorumlanması: Ömerli Havzası-Sancaftepe Örneği*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, B. Tezer, A. (2011). İmar Planları ekolojik planlamaya adapte edilebilir mi. *Eko-yapı Dergisi*, 3, 100-105.
- BM (Birleşmiş Milletler) (2017). *Yeni kentsel gündem [online], Habitat III*. 3 Haziran 2019 tarihinde <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Turkish.pdf> adresinden erişildi.
- BM (Birleşmiş Milletler) (2018). *Sustainable development goals 2018*. 3 Haziran 2019 tarihinde <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg11> adresinden erişildi.
- BM (Birleşmiş Milletler) (2018). *Sustainable development goals report 2018*. 3 Haziran 2019 tarihinde <https://unstats.un.org/sdgs/report/2018> adresinden erişildi.
- Chhetri, P. Han, J. H. Chandra, S. Corcoran, J. (2013). Mapping urban residential density patterns: Compact city model in Melbourne, Australia. *City, Culture and Society*, 4 (2), 77-85.
- Çahantimur, A. (2007). *Sürdürülebilir kentsel gelişmeye sosyo-kültürel bir yaklaşım: Bursa Örneği*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çalışkan, O. (2004). Sürdürülebilir kent formu: derişik kent. *Planlama Dergisi*, 3, 33-54.
- Çalışkan Samur, D. (2010). *Sürdürülebilir ekolojik kentsel yerleşmelerde açık alanların önemi ve İstanbul'da eko park öneri alanları: Pendik, Sultangazi ve Fatih*. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya, Ç. (2013). Eko-Kentler: Kent ve doğa ilişkisinde yeni bir sistem tasarımı. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 1, 12-16.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.(2015). *Sürdürülebilirlik performanslı kentsel dönüşüm (Süper Kent Sistemi) Projesi* 10 Haziran 2019 tarihinde <http://altyapi.csb.gov.tr/surdurulebilirlik-performansli-kentsel-donusum-super-kent-sistemi-projesi-haber-20704> adresinden erişildi.

- Elariane, S. A. (2012). *Neighborhood urban quality of life: Guidelines for urban planning and development of new assessment tool*. PhD, Faculty of Engineering, Cairo University.
- Ercoşkun, Ö. Y. (2018). *Sürdürülebilir kentsel planlama ve tasarım: Dünya örnekleri*.
- Eryıldız, S. Xhexhi, K. (2011). "Eco Cities" under construction. *Gazi University Journal of Science*, 25 (1), 257-261.
- Farr, D. (2008). Sustainable Urbanism. *Urban Design with Nature*, 4-21
- Gaffron P, Huismans G. Skala F. (2005). *ECOCITY Book I A better place to live*. Edinburgh.
- Gaffron P, Huismans G. Skala F. (2005). *ECOCITY Book II How To Make It Happen*. Austria.
- Gül, A. ve Polat, E. (2002). Kentlerin geleceği için bir zorunluluk; Bütüncül ekolojik yaklaşım.
- İşıldar, G. Y. (2012). 2011 Avrupa yeşil başkenti Hamburg: Eko-kent Kriterleri Ve Performans Göstergeleri Açısından İncelenmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (23), 241-262.
- Jabareen, Y. R. (2006). Sustainable urban forms: Their typologies, models, and concepts. *Journal of planning education and research*, 26 (1), 38-52.
- Kaptan, H. (2018). *Bursa Nilüfer Belediyesi Nilüfer Ekokent Projesi Plan Raporu*, 65.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20): 19-33.
- Lynch, K. (1984). *Good city form*. MIT press.
- Manisalı, N. (2011). Ekolojik Yerleşimler üzerine bir değerlendirme: İstanbul'dan örnekler.
- Nedovic-Budic, Z. Knaap, G. J. Shahumyan, H. Williams, B. ve Slaev, A. (2016). Measuring urban form at community scale: Case study of Dublin, Ireland. *Cities*, 55, 148-164.
- Önder, S. Kurtaslan, B. Ö. (2009). Kent planlamaya ekolojik yaklaşımlar ve Konya kenti yeşil kuşak örneği. *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23 (47), 56-62.
- Özcan, A. (2007). Ekolojik temele dayalı sürdürülebilir kentsel gelişme: Malatya Kent Örneği üzerinden bir değerlendirme. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15.
- Sağ, N. S. (2011). *Dönüşüme bağlı kentsel gelişmenin yönetilmesinde bir araç olarak akıllı büyüme; Konya kenti örneği*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sharifi, A. (2016). From garden city to Eco-urbanism: The quest for sustainable neighborhood development. *Sustainable Cities and Society*, 20, 1-16.
- TBB, (2017a). *Sürdürülebilir ekolojik kentsel gelişim yaklaşımı belediyeler için rehber*. 16 Temmuz 2019 tarihinde www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/surdurulebilir_kentsel_ekolojik_gelisim_2017/html5forpc.html adresinden erişildi.
- TBB, (2017b.) *Yeni kentsel gündem Habitat III*. 16 Temmuz 2019 tarihinde www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/surdurulebilir_kentsel_ekolojik_gelisim_2017/html5forpc.html adresinden erişildi.
- Tosun, K. E. (2013). Sürdürülebilir kentsel gelişim sürecinde kompakt kent modelinin analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 103-120.

- Tosun, E. K. (2017). Sürdürülebilirlik bağlamında ekolojik kent söylemi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Van Kamp, I. Leidelmeijer, K. Marsman, G. ve De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and Urban Planning*, 65(1), 5-18.
- Yazar, K. H. (2006). *Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük kent planlama yöntem önerisi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yigitcanlar, T. Lee, S. H. (2014). Korean ubiquitous-eco-city: A smart-sustainable urban form or a branding hoax?. *Technological Forecasting and Social Change*, 89, 100-114.
- Wheeler, S. M. (2013). *Planning sustainable and livable cities, Equitable and Ecological Communities*. London: Routledge
- Waite, G. (2019), *Top 10 eco-friendly cities around the world*. 1 Ağustos 2019 tarihinde <https://www.openaccessgovernment.org/top-10-eco-friendly-cities-around-the-world/53998/> adresinden erişildi.

A Survey about the Effects of the Commissioned Street Art on Physical and Social Spaces

*

Gözde Kızılkın¹

ORCID: 0000-0002-9042-4696

Mehmet Ocakçı²

ORCID: 0000-0002-2897-1680

Abstract

Urban spaces are constantly transformed and revitalized in the process of globalization. The rising significance of art enhances the ambience and perception of the public areas in cities. The integration of commissioned street art in urban spaces can form a prosperous physical and social environment. The commissioned street artworks are being used as a favorable step as a part of the contemporary art world. The strategic distribution of the authorized artistic productions in the public open areas develops visually aesthetic and meaningful places. This survey aims to study, examine and reveal the effects of the commissioned street artworks on physical and social spaces, in order to disclose their current integration in the urban fabric, the mutual interaction with the viewers, and the relations between the artists and authorities. The survey begins with a literature review on the transformation of conventional graffiti to modern street art and continues with conceptualizing legitimate street art and events around the world. With the help of the mixed-method research, questionnaires and in-depth interviews were conducted in a field of study. By the comparison tables of the conceived statements, a conclusion was drawn about the socio-physical space interpretation of the commissioned street artworks, and how to make them long-lasting and in communication with their surroundings.

Keywords: *public open areas, street art, commissioned street art, socio-physical effects, user's experience*

¹ Istanbul Technical University, E-mail: kizilkangozde@yahoo.com

² Prof. Dr., Istanbul Technical University, E-mail: mocakci@itu.edu.tr

Onaylı Sokak Sanatının Fiziksel ve Sosyal Mekâna Etkileri Üzerine Bir İnceleme

*

Gözde Kızıllıkan³

ORCID: 0000-0002-9042-4696

Mehmet Ocakçı⁴

ORCID: 0000-0002-2897-1680

Öz

Kamusal kentsel mekânlar, küreselleşme sürecinde durmadan dönüşmeye devam etmektedir. Sanatın yükselen değeri de şehirdeki kamusal alanlardaki ambiyans ve duyumsamayı arttırmaktadır. Onaylı sokak sanatlarının kentsel mekânlarla bütünleştirilmesi, başarılı fiziksel ve sosyal çevreler oluşturulmasını sağlamaya yardımcı unsurlardanır. Günümüz çağdaş sanat dünyasında, onaylı sokak sanatları kullanımı önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Yetkilendirilen sanatsal üretimlerin kamusal açık alanlardaki stratejik yerleşimleri ise görsel olarak estetik ve duyumsal olarak anlamlı yerler oluşturulmasını sağlayabilir. Bu inceleme, kentsel alanlardaki onaylı sokak sanatlarının fiziksel ve sosyal mekâna etkilerini, kentsel dokuyla bütünleşmesini, izleyici ile karşılıklı etkileşimi ve sanatçı ile otoriteler arasındaki ilişkiler üzerinden çalışmak, araştırmak ve açıklamayı amaçlamaktadır. İnceleme, geleneksel grafiti işlerinin modern sokak sanatı uygulamalarına dönüşümü ve dünya çapında meşrulaştırılmış sokak sanatı ve etkinliklerinin kavramsallaştırılması konularında literatür taraması ile başlamaktadır. Çoklu araştırma yöntemleri aracılığıyla alan çalışması üzerinden anket sorgulaması ve derinlemesine görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Onaylı sokak sanatlarının sosyo-fiziksel olarak yorumlanmasına ilişkin belirtilen demeçler, karşılaştırma tabloları üzerinden değerlendirilmiş ve bu sanat koluna ait eserlerin nasıl uzun sürelerce ve çevresi ile iletişim içinde olacağı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *kamusal açık alanlar, sokak sanatı, onaylı sokak sanatı, sosyo-fiziksel etkiler, kullanıcı deneyimi*

³ İstanbul Teknik Üniversitesi, E-mail: kizillikan@yaho.com

⁴ Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, E-mail: mocakci@itu.edu.tr

Introduction

Urban open spaces are constantly being transformed and revitalized through globalization upon the benefits, opportunities, and needs of the cities. In this sense, the integration of street art in public areas as a socio-spatial phenomenon has been on the agenda of local and regional authorities recently. According to Merleau-Ponty (2012), the human subject as 'being-in-the-world' – a term borrowed from Heidegger - exists in an attached, reciprocal, and communicative relationship with his perceptual experience of spatiality; and art with its presence serves as measuring the depth of the space. Hence, art directly interacts with spaces and affects the perceptions of people around these places. The integration of the commissioned street art in urban areas can form a prosperous physical and social environment. The artistic productions in public open spaces develop aesthetic and meaningful places with improved physical environment and social interactions (Selwood, 1995).

Public areas are important platforms for democratic actions. They should be accessible and available for everyone to observe, interact, and experience. Many central and local government, investors, and communities draw advantage from the unifying, intriguing and powerful effects of the street art interventions to enhance, promote and emphasize the public urban spaces, attract visitors, make urban spaces more recognizable, and contribute to the social interactions (Miles, 1997). Street art has the sheer ability to transmit a saying which can cause a transaction of receiving for other people in the city. Therefore, practitioners of street art can make public areas notable elements of the mass communication stages by freeing art from its artistic institutional description (Austin, 2001).

Street art products which are mostly processed anonymously in public areas contribute to urban life with their own discourse and style in terms of their visual-artistic and social usage contexts. As a noncommissioned type of public art, street art has been a favorable step of architectural and urban design throughout human history. Street art is created by practitioners for places accessible to and used by the public. Street art practitioners mostly engage in illicit activities on urban surfaces but at the same time, their artworks can also be collected as aesthetic commodities.

There have been many different names, labels, and terminologies given to the street artwork which include mostly graffiti, murals, stencils, stickers, 3D chalk art, mosaics, roller, wheat-paste installations, street performances, other

forms, and types. Street art is a mode of expression and communication that comprises a vast array of techniques, styles, subject matter, form, and meaning (Frederick, 2009). It is a visual cultural production that has broadened its constraints out into the streets and the surfaces in the city become the platforms of practitioners' new canvas (Austin, 2010).

This research contrives an examination of human-environment interactions by analyzing the physical and social effects of the authorized street art interventions in the urban context. The term street art is utilized in this study as an assembling principle and for the purpose of describing a particular form of artistic expression. The aim of the study is neither to discuss the controversial nor the contextual statements of street art or graffiti productions throughout history. The purpose is to focus on the modern-day street artworks that are commissioned by local authorities and produced by graffiti artists, study their effects on physical and social spaces, reveal their relationship with the community, and examine their spatial contributions in public places.

Methodology

There is a need for additional unbiased research into the issue of the commissioned street art productions, especially at a neighborhood scale in order to understand the physical and social effects on the implementation processes of the authorized street artworks. The methodology of this study begins with the research of literature and the estimation of the potential gaps in the examined topic.

There are many academic studies about the emergence of graffiti art, evolution to street art, history of graffiti writing, street art debates especially on vandalism, spatial transgressions, identity, othering, subcultural phenomena, socio-political formations, and surveys on the perception about the noncommissioned and anonymous street artworks (e.g., Castleman, 1984; Lachmann, 1988; Cresswell, 1992, 1996; Ferrell, 1993; Austin, 2001; MacDonald, 2001; Sanders, 2005; Halsey ve Young, 2006; Chmielewska, 2007; Dickens, 2008; McCormick et al., 2010; Brighenti, 2010).

Most of the academic studies on graffiti and street art seek and explore upon the research questions of who produces the works, under which circumstances, and what for. However, the studies about the commissioned modern-day contemporary graffiti and street art, and their spatial effects remain limited. Schacter (2008) proclaims that street art causes whether positive or negative reaction upon the distinct embodiment granted to images and

their ability to transform cognitive operations. Therefore, it becomes necessary to study and unravel the modern-day commissioned street artworks' socio-physical effects thoroughly.

This study is constructed on mixed methods research to provide a wide-ranging comprehension with the help of a case study that is determined to support and prove the purpose of the study. The mixed method in this research involves conducting questionnaires for the quantitative approach of structured closed ended multiple choice questions in understanding the demographic characteristics of the respondents and Likert-scaled statements in measuring the respondents' opinions upon the research purpose which is about the physical and social effects of the commissioned street art productions in an urban environment and conducting in-depth interviews for qualitative approach of structured open-ended questions with the experts and professionals in the field of the research objectives.

From Conventional Graffiti Art to Contemporary Street Art

From the era of the primitive man to our modern-day, individuals are prone to express and narrate their feelings and thoughts by writing, drawing, and/or acting, as humans are social creatures. Therefore writing/painting about daily concerns, memories, experiences, or events on public surfaces is part of the communal life since the beginning of humankind. In the last five decades, street and graffiti art have developed a culturally abundant visual history and aesthetically sophisticated locations that connect with the practitioners, cityscapes, urban spectators, and media across the world.

The mere and artistic graffiti should be distinguished from one another. There are several approaches gained recognition towards street art and graffiti art as vandalism and an urban problem confronting the urban visual landscape, alongside many academic works of research considering graffiti as a youth-based subculture and urban cultural history (Austin, 2010). Towards the beginning of the 70s and rising in the 90s, street artworks with divergent styles and techniques of the interventionists and activists gained popularity, branched out and spread all over the world under the phenomenon of global cultural industry against socio-political conflicts (McCormick et al., 2010). The street art - unlike conventional graffiti - has been improving as an aesthetic reaction and social practice in the modern urban environment.

Graffiti means 'little scratchings' and is etymologically derived from the Italian word *graffiare* 'to scratch' (Forster et al., 2012). Modern-day graffiti writing is widely considered to be born in the late 1960s. It was launched with bombing which is the action of doing any forms of graffiti (McAuliffe & Iveson, 2011). Graffiti writing is one of the four base elements of the hip-hop subculture which emerged in boroughs like the Bronx and Queens in New York City, where most African Americans, Hispanics, Latino Americans, and other immigrants populated densely in challenging living conditions. Early examples of graffiti works consisting of complex techniques in New York City were used as pictorial means of communication for the expression of identity seek, community conflict, and social degradation and modern graffiti is increasingly being shifted from typographic to iconographic forms of inscription (Ganz and Manco, 2004).

The rise of a powerful individualism that could not fit with the early 70s collective political actions, created a group of apolitical individuals who used art and music as a means of experiencing and emphasizing the social criticism through self-expression by detaching themselves and retreating into an ironic apathy (Curtis, 2016). According to that, the marks of the practitioner on the urban environment can be regarded as a message of a personal glimpse and interference in the urban context with self-identity (Watzlawik, 2014). Although graffiti is a form of resistance, it is more likely a creative and productive motion rather than a reactive one (Ross, 2016).

Street art is overall a varied artistic intervention on an urban backdrop and derived directly from the graffiti revolution (Lewisohn, 2008). According to Bou (2005), street art rooted in graffiti culture and is referred to as the post-graffiti movement. Hence, it carries different sets of artistic ideals, styles, and techniques that were not experienced in the 1970s hip-hop subculture in New York City. For redescribing the contemporary forms of urban inscription and graphics, and 'breaking the unwritten graffiti rules' the recent phrases such as post-graffiti or neo-graffiti have also emerged in a series of art texts and events (Dickens, 2008). The continuous reconsideration between the conventional graffiti art and contemporary street art productions complicates to finalize the definitions of the terms which are somewhat blended and used interchangeably. Therefore, it is necessary to pick the straight-forward and well-accepted caption, which is concentrated on the term of street art in this survey.

Conceptualizing Legitimate Examples of Street Art in Urban Areas

The primary emergence of street art has a strong relation to communities with dull and/or struggling conditions. As it appears, these kinds of communities have numerous political, economic, social, and physical causes to narrate than the ones who live in an equitable and tranquil environment. For instance; street art productions in Belfast, Northern Ireland offer viewers to learn about the region's formerly of complicated political and religious divisions or the ones on the remains of the Berlin Wall which depict the politics, censorship, civil rights, social and cultural discrimination of the era that they have once been produced (Kızılkın, 2017).

There are many places where the distinctive street artworks reach public significance and comprise cultural destinations. Although the reasons for the occurrence of street artwork and cityscape in juxtaposition to each other can differ from one another, they meet in the common ground of being a contributing cause of popular marketing concepts of lifestyle and cultural attraction at the present time. The commodification of hip-hop subculture and its derivatives in the advertising sector and marketing goods through the effectual widening into contemporary art has popularized the profile of individual graffiti artists and genres of street art as well as engendered the creative city which helps to develop the strategic investments under artistic organizations (McAuliffe, 2012). The below-mentioned examples are therefore chosen to fortify the formation of the research objectives.

The illegal competitive activity of writing stylized markings on the railway cars in New York City was mainly considered as a sanitation and maintenance problem and therefore eradicating was the primary action of the authorities to freshen up the image of the city. Although it takes a tremendous amount of cost and time, *the Clean Train Movement* declared victory and graffiti writers/painters were no longer able to produce their works on the vehicles of the rapid transit system and therefore appealed to search for new surfaces on the streets (Snyder, 2011). 5Pointz Aerosol Art Center was a graffiti-covered warehouse that was occupied by some of those street artists' studios. The in 2014 demolished building's exterior façades covered with artworks for which the building was renowned. The building was a popular sightseeing attraction of tourists and seen as an unofficial cultural landmark.

Mural paintings that embed into the architectural surfaces in Orgosolo, Italy used to be a political and social discourse but have now become a part of the cultural heritage (Skinner & Jolliffe, 2017). Their styles are diverse and

appeared to be influenced by the self-expression of graffiti and the revolutionary painting of Mexican muralism. Illegal graffiti/mural implementations of Orgosolo Murals were unofficially launched by the vision of an art teacher and depicted an idealized community. Although the collective public art of unsigned primary murals has been shifting by recently produced individualized pieces, it is a cultural attraction for many local and foreign visitors and reflects a great collective memory (Skinner & Jolliffe, 2017).

Stavanger, in the South of Norway, is associated with the aviation industry and widely known as one of Europe's leading street art events. NuArt Festival expands citywide and provides the city a globally relevant, diversified, and dynamic environment for the community, artists, and as well as art collectors. An entrepreneur decided to change the predictable and monotonous urban scenery in the town and suggested to integrate artistic creativity into public life through various graffiti and mural implementations. NuArt festival is organized in a wealthy and industrialized city, directed by the founder of the festival who is a visionary artist as well. Therefore, the festival promotes the city with public street art pieces that are creative, cooperative, and deinstitutionalized that attract locals as well as foreign tourists to interact with the outdoor city life more often than it used to be.

The Miami-based Wynwood Walls complex established by an entrepreneurial property developer in 2009 is well-known for its commissioned street art from international graffiti artists. Wynwood Walls sets a great example and inspiration for many public and commercially valued street art festivals around the world. The stock of the abandoned warehouse buildings with limited openings on their walls becomes a canvas of street artists and a commodity of investors. The complex is characterized by its developer as a community revitalizer and place-maker; although there are many controversial debates about the integration of street art and the formation of the creative city image, and how it ignores the wants and needs of the existing community in the neighborhood by its synthetic creation (Schacter, 2014).

The above-mentioned and many other contemporary examples of street art in urban areas engender a socio-physical phenomenon whether they are produced commissioned or unauthorized. The Schumpeterian (2010) process of *Creative Destruction* sets new methods of production, keeps the economic circulation active and creates new consumers' goods, and new markets of creative ideas. In this context, nowadays contemporary ways of production of street art are incessantly encountered by the fundamental elements of cultural

events, tourist attractions, revitalization of places, and many other incorporate approaches for designing, planning and nurturing the pattern of the urban environment. Although unauthorized street art productions are heavily strived and dealt with various precautions, for instance with zero-tolerance policies, when they are created in anyway under surveillance, the public tends to embrace them due to various different indicators throughout their formation processes (Hall & Smith, 2005). The use of graffiti and its derivatives are being transformed by the creative interventions of individuals and/or organizations to an ambiguous phase which is needed to be researched in order to understand the forthcoming impacts on the spatial context according to the wants and needs of the urban dwellers.

Graffiti-Inspired Street Art in Turkey

Turkey's conjecture in the past five decades has been affected by the strong influence of globalization, ideological fractions of political crises, economic instabilities, and social inequalities. Migration flows from rural to urban areas and lack of government policies cause incapability and trigger new forms of mediums to emphasize the problems and communicate with others via common spaces.

The contextual formation of street art in metropolitan areas of Turkey are mostly related to typographic forms of graffiti as tagging and has been altering to iconographic occurrence with mixed techniques via the interaction of global art tendencies. Despite the increased number of taggings about the political and ideological protestations in the 1980s, the influence of the hip-hop-pers of the second generation of Turkish guest workers from Germany has a great impact on the formation of the graffiti-inspired street art in Turkey in the 1990s (Kaya, 2015). The ghetto narrative of the migrant youths of hip-hop in Kreuzberg-Berlin has authentic unconventionality that provides transposable dispositions and the amplifying hip-hop subculture was promoted not as an underground form of protesting but as a creative educational tool to keep the migrant youths away from the escalated violence against anti-foreigner attacks (Soysal, 2004). Since the 1990s, the appreciation towards the creative works of street art and graffiti in Turkey has significantly been increasing as a global art movement affecting the dynamics of the streets (Kolektif, 2014).

Field of Study

This study aims to obtain data and examine the physical and social effects of the commissioned street artworks in terms of the interacted users' and residents' point of views through questionnaires, as well as acknowledged experts' and professionals' opinions about the implementation of authorized street art in public urban spaces through in-depth interviews. Therefore, it is necessary to select an on-going, accurate and authorized street art event which supports the neighborhood scale, cultural exchange, reconnection with the urban environment and creating the opportunity to explore the immediate surroundings within walking distance.

The case study comprises *Mural Istanbul* festival that has begun aside with the redevelopment and renewal projects at Kadıköy Metropolitan District of Istanbul in 2012. Blocks on site are mostly attached-residential apartment buildings with partly commercial retail stores on the ground and subterranean levels. Recreation areas, parks, and green spaces are really few in numbers. Most open spaces in the area belong to the private businesses' parking lots. Participating street artists paint largely the blank façades next to those areas during the event. Kadıköy Municipality is the primary financial sponsor of the festival with the material support of a paint company. The organization of the festival is coordinated by Turkish graffiti artists and volunteers. Decisions about the locations of artworks, the selection of the local and foreign artists, getting permissions on-site, supplying the needs of the artists and staff, scheduling of boom lifts and other secondary elements are all provided by the organizers in the sequels of mutual agreement with the municipality.

Questionnaires with users and residents

The designated numbers of the participants were defined with two main methods by counting the numbers of pedestrians and vehicles passing through and establishing the population of the residents living in the area. First, the locations of the counts were specified due to their proximity to the graffiti/mural works (Figure 1). The counts were realized in a weekday and weekend at peak and off-peak hours. The number of questionnaires to be conducted was determined as 126 persons according to the acceptance of 3 per 10,000 people range. Besides, the unofficial population living in the area was obtained from the mukhtar's office (local governmental unit). The number of questionnaires to be conducted with the residents was also designated according to the acceptance of 3 per 10,000 people range and determined as 6

persons, who reside on the ground, 1st and 2nd floors due to the proximity to the street level compared to the upper floors. As a result, the questionnaires were conducted with a total of 132 participants. The data collection was completed with face-to-face paper-based interviews in October and November of 2016.

Figure 1. Locations and borders at the field of study

The questionnaire is constructed in 3 main parts. The user profiles are defined in the first part with structured closed-ended single-choice questions according to their demographic characteristics (such as gender, age range, level of education), interaction with the area and the city which are associated with the duration and location of residence. The opinions and views of the respondents about the ongoing street art event are revealed in the second part upon structured closed-ended multiple choice statements. The last part is structured to identify the personal interaction with the field of study. In this manner, the questions are designed for the main purpose of the visit, the opinions, and views about the street art event and artworks in relation to their effects on physical and social spaces.

User profile and the relationships with the area

In the first part, the respondents marked the single-answer questions about their gender, age range, level of education, location and duration of residence, and the purpose of the visit in order to identify the user profile and reveal their relations with the area and the city (Figure 2). 55% of the partici-

pants are female and 45% male. 18% are aged between 15-25 years, 54% between 26-35 years, 21% between 36-59 years and 7% between 60 years and above. 91% of the participants are incidentally higher educated and only 9% graduated from high school. 100% of the respondents live in Istanbul. Mural Istanbul festival at Yeldeğirmeni neighborhood is at Rasimpaşa in Kadıköy metropolitan district. 45% of the participants reside at Rasimpaşa and 55% live in another neighborhood of Istanbul. The participants are also categorized according to the duration of residence in Istanbul to understand their relationships with the city. 47% of the respondents live in Istanbul for more than 20 years, %9 for 15-19 years, 34% for 10-14 years, 6% for 5-9 years and 4% for 1-4 years. The purpose of their visit is revealed in the last question of this section. 55% state that they are on the site to go home or to their workplace, 37% to spend their leisure time and 8% for other reasons.

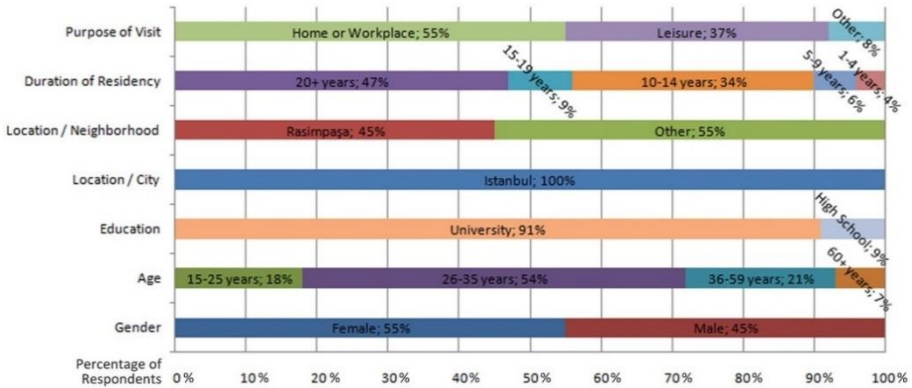

Figure 2. User profiles and relationships with the field of study

Opinions and ideas about the street art event

The participants chose between the semi-structured closed-ended multiple-answer statements about the festival in the following part. The statements are sorted to understand the opinions and views of the respondents about the ongoing street art event (Figure 3). 21% of the 132 participants find the efforts and workings during the festival satisfactory. 6% of the respondents have no opinion about the festival at all. 74% of the respondents share the idea that community participation should be encouraged during the festival. 84% of the respondents state that there should be more supportive efforts for the protection of the artworks produced during the festival in order to be exhibited

for a long time. 94% of the participants report that the festival should be enriched and supported by other cultural activities. 100% of the respondents state that the festival needs more promotion and there should be more news and information about the festival shown on broadcast, digital, and printed media. Besides that, 3 respondents marked the “Other/Please specify” option but the comments are most likely the emphases of the media support statement, thereby they are not included in the evaluation.

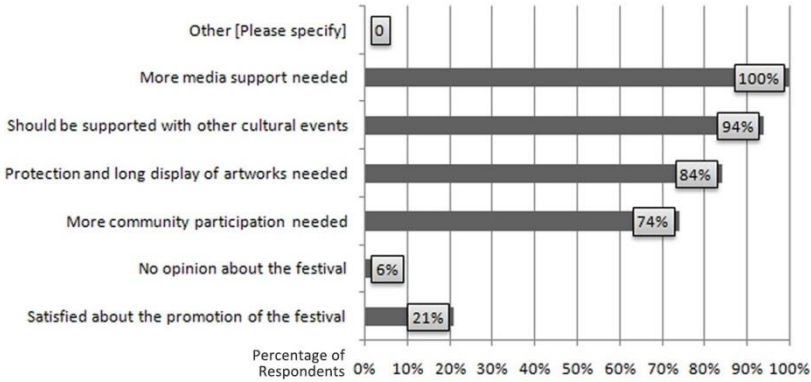

Figure 3. Opinions and views about the on-going street art event

Evaluating the effects of the works of street art on physical and social spaces

The effects of artworks are predicted more than proven. Few researchers seek to study the direct and indirect effects of public art since the production and acknowledgment of works of street art are processed in a subjective manner (McCarthy et al., 2004). There are still some debates and challenges on the negative impacts and risks of failed integration of street art. Hence, the spatial effects of the commissioned street artworks should be dealt with accordingly. The statements about the effects are derived from the semantic measurement adjectives developed by Osgood (Osgood et al., 1975), and adapted into 3-point Likert-scale questions, to minimize the time-related factors. Besides, 3-point formats are proven to be very efficient to make the respondents utilize almost every point on the rating scale (Matell & Jacoby, 1972). 15 statements are unlabelly categorized to evaluate the physical and social effects of the commissioned street artworks. The categories about the socio-physical effects are sorted in 5 statements under physical and in 10 statements under social spaces (Table 1).

Table 1. Physical and social effects of the street artworks

	on physical space	on social space
Socio-physical effects of street artworks	add aesthetic value	increase popularity and preferability
	add mobility and liveliness	provide joy/enjoyment
	create city image	intensify belongingness and sense of community
	intensify space perception	increase communication
	engender focal point	increase creativity
		increase participation
	Increase cultural tourism	
	Increase sense of security	
	Increase awareness	
	Decrease crime rates	

Effects on the physical space

It is stated by 100% of the participants that the street artworks add aesthetic value to the area. 100% of the participants also conceived that the street artworks add mobility and liveliness. 90% of the respondents remark that the artworks create a city image and only 10% stay undecided. 81% of the respondents find that the artworks intensify the space perception and 19% remain undecided. 74% of the participants state that the artworks create focal points and 2% share the opposite opinion and 24% remain undecided (Figure 4).

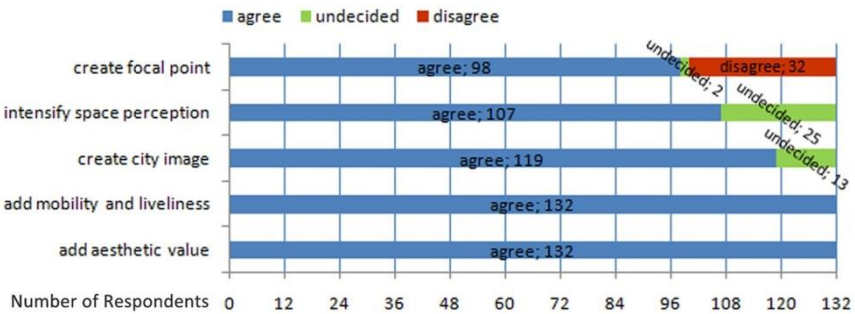

Figure 4. Effects on the physical space

Effects on the social space

90% of the respondents state that artworks increase popularity and preferability, 6% share the opposite opinion and 4% remain undecided. 89% of the respondents report that the artworks give joy/enjoyment, 7% disagree and 4% remain undecided. 66% of the participants state that the artworks intensify belongingness and sense of community, 9% disagree and 25% remain undecided. 71% of the participants conceive that the street artworks increase

communication, 7% disagree and 22% remain undecided. 81% of the respondents state that the artworks increase creativity, 4% share the opposite opinion and 15% remain undecided. 67% of the respondents state that the artworks increase participation, 5% disagree and 28% remain undecided 78% of the participants report that street artworks increase cultural tourism, 3% disagree and 19% remain undecided. 69% of the participants state that the artworks increase awareness, 10% disagree and 21% remain undecided. 61% of the respondents report that the artworks increase the sense of security, 24% disagree and 15% remain undecided. 57% of the participants state that street artworks decrease crime rates in the area, 30% disagree and 12% remain undecided (Figure 5).

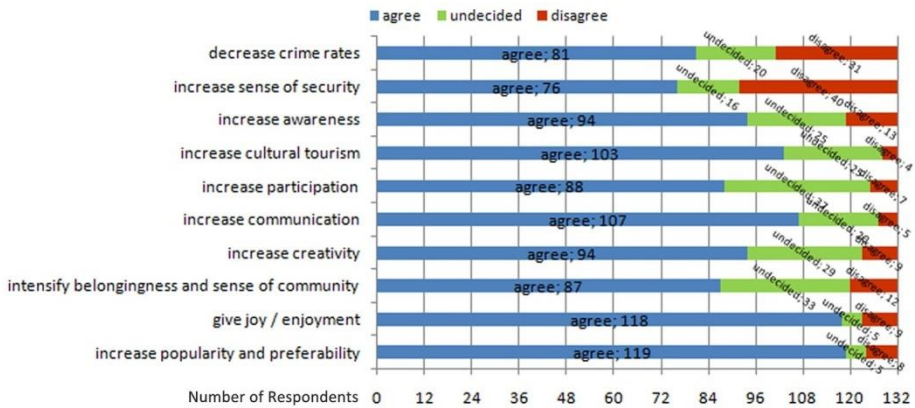

Figure 5. Effects on the social space

According to the evaluation of the points selected on the scale, the participants share a common agreement that the commissioned street artworks in public areas are positively enriching and enhancing their physical and social environment.

Comparison of relationships between variables

It is considered necessary to decipher the relationship between different user profiles by the comparisons of the grouping of the variables upon the 1980 stated differences and similarities towards the commissioned street artworks in an urban open area.

The first comparison is made upon the gender of the respondents. 73 women and 59 men participated in the survey. According to their responses,

there is a slight difference in opinions. 85% of the women state that street artworks are positively affecting the area, 5% disagree and 10% remain undecided. On the other hand, 70% of the men agree, 10% disagree and 20% remain undecided with the positive effects of street artworks on the physical and social environment (Figure 6).

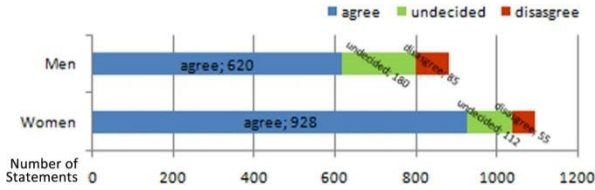

Figure 6. Comparison relationship upon the statements on gender

The second comparison is done upon the duration of residence of the respondents. The participants are divided into two groups as 19 years or less (53%) and 20 years or more (47%) according to their residence duration in Istanbul. There is a noticeable difference in opinions in relation to the duration of residence. 85% of the group 20 years or more conceive that the street artworks have positive effects on physical and social spaces, 5% disagree and 10% remain undecided. 69% of the group 19 years or less agree, 10% disagree and 21% remain undecided with the positive effects of the commissioned street artworks on the physical and social spaces (Figure 7).

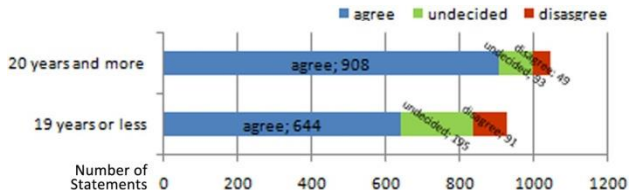

Figure 7. Comparison relationship upon the statements on duration of residence

The third comparison is formed upon the distinctive amount of negative opinions on increasing the sense of security and decreasing crime rate statements. Therefore, it is necessary to separate the participants by their residence inside or outside the field of study (FoS). After the separation, it is clearly seen that there are significant interindividual differences in interaction. 45% of the participants live in the area and 55% reside outside the neighborhood. 93% of the respondents living in the field of the study point out that the commissioned street artworks increase the sense of security and decrease the crime

rates, 2% disagree and 5% remain undecided. On the other hand, 67% of the respondents living outside of the field of study agree, 11% disagree and 22% remain undecided with the crime-related statements (Figure 8).

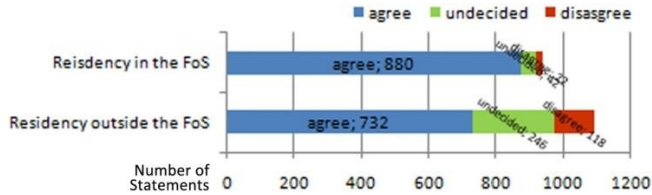

Figure 8. Comparison relationship upon the crime-related statements on the location of residence

In-depth interviews with acknowledged experts

In-depth interviews with structured, open-ended questions about the effects of the commissioned street art integration with the urban environment were also conducted with 11 acknowledged experts in October and November of 2016 who have representative abilities (1 architect from Chamber of Architects of Turkey, 1 urban planner from Chamber of Urban Planners of Turkey, 1 architect from a non-governmental organization who is involved with the urban renewal projects in the field of study, 2 executives from the municipality's urban design department, 1 executive from neighborhood governmental unit, 2 volunteer organizers of the festival and 3 graffiti artists who have participated in the festival). The interviews were realized to discuss and examine the current situation, problems, and suggestions about a commissioned street art event in an open urban area.

7 questions are structured and directed during the flow of mutual conversations. It was expected from the respondents to express their ideas and opinions about the questions mostly personally but also institutionally according to their proficiencies. Notes were kept by hand and audio recordings were made with the permission of the respondents during the interviews. Findings of the in-depth interviews were compiled after decoding of the voice recordings and systematically summarized and evaluated through the comparative analysis in the below-shown table (Table 2).

Table 2. Comparison table of in-depth interviews between acknowledged professionals

Questions	Non-Governmental Organizations	Governmental Institutions	Artists & Street-Art Event Organizers
1) Should there be a control mechanism during the creation of the commissioned artworks?	There should not be any but works should be flexible for revisions due to possible arrangements and interventions of the authority or community.	There should & not should be. Artists must be in advance informed and conceived about the regulations/principles for the possible public/private reactions.	Absolutely not. If the free will of an artist interferes with any kind of mechanism, the process of production will be harmed to get a creative and valuable artwork.
2) Should public cooperation be a part of the production process of the commissioned street artworks?	It should be supported. Public cooperation should be promoted in connection with urban requirements and communal tendencies. The façades on the correct axes and spots should also be matched with suitable street artists in accordance with their styles and techniques.	It should be limitedly supported. In the pre and post-production processes, the public must be informed about the intervention. It should be clearly explained that the artist will produce the artwork freely and the permissions on the field should be received according to the mutual understandings.	It should be limitedly supported. The community should be informed about the intervention. The production must proceed with the artist's own initiative. The artist should decide the editing of the design according to his/her relationship with the community.
3) Can the conceptual contents of the commissioned street artworks be manipulated and sometimes even softened by the authorities/artists as a part of the authorized organizations?	Since intervention in the public area is a matter of concern, major risks should be avoided. The selection of artists should be sensitively picked due to the potential public reaction and their artworks should not affect the integrity of the urban space negatively.	The selection of the artists (consequently the styles) is directly managed by the organizers of the festival. It is overseen to work with non-political artists with certain styles and techniques to prevent unexpected outcomes within the community.	The idea and the expression could be softened. But the artist should choose to tell his/her story in his/her own way. There are many examples of the modified sketches of the artworks done by the artists during the production phases.
4) Have the commissioned street artworks become a popular cultural phenomenon with the increasing number of authorized organizations supported by public and/or private partnerships?	The public opinion surveys and feedbacks proclaim that commissioned street art products are one of the reasons of popularity and preferability in the area.	Commissioned street artworks have become a popular element within urban life nowadays. It is the main reason that the municipality has accepted the offer of the graffiti artists' requests about the realization of the festival	Commissioned street artworks have become a popular urban element for sure. This allows the artist to express himself/herself in various platforms and reach more people upon his/her artworks.

5) Do commissioned street artworks have positive effects on physical and social urban space? Why(not)?	Especially mural works are staged on large surfaces. Any commissioned work of art that finds a form of expression in the public area adds positive value to the place physically and socio-culturally if when they are applied on strategic and impactful locations for the city and the community.	There is no negative reaction in the physical and social context received for the artworks produced in the field of study so far. The commissioned street artworks add extremely positive values to their environment due to their popularity, preference, and support on social interactions.	The priority of the artworks produced within the festival should not be seen as beautifying elements that add value to the place. The artists should aim to raise awareness of the physical and social environment through their artworks produced on authorized surfaces of the city.
6) Are the commissioned street artworks sufficient to realize a healthy urban rehabilitation?	The artworks must be created at strategic locations where they can stage themselves optimally and affect the place and the users. Feasibility studies should be conducted to assign these strategic spots. However, the use of street artworks is not sufficient for a fully-fledged urban rehabilitation and should be supported by many other indispensable indicators and parameters.	Feasibility studies must be conducted to realize a healthy urban rehabilitation. Infra-structural and super-structural studies are carried out simultaneously in addition with the requirements of the commissioned street art event. Social participation of the community should be supported for a long-lasting intervention inside the designated area.	The physical existence of the artworks is not enough for a healthy urban rehabilitation. However, we have anticipated that the artworks act indirectly as catalysts for environmental and social development. The street artworks appear to be popular urban elements and arouse curiosity.
7) What should be the criteria of the locations for the commissioned street artworks for an event in urban areas?	There must be criteria indeed. Preferences should be made through analyzing the relationship between the artworks, establishing a connection with the city, studying the relationship between the physical built space and the social acceptance. The wall mappings of the artists with particular styles and techniques should be processed systematically.	According to the know-how we have learned from the event that we have been sponsoring since 2012, the exhibition of the artworks on specific walls is realized upon the selections of the organizers and artists. The departments of the municipality stay out of the matching of artists and walls procedure. There is a so-called pool where the blank façades of potential buildings	There should be criteria to produce a lasting artwork. The locations of artworks should be chosen in accordance with the distinguished photographic angles. The walking distances between the artworks should be reasonable. The locations should be available and suitable for working with tools like scaffolding, forklifts, cranes with basket etc.

The continuity of the artworks in the area should be provided with preliminary works. Since there is a production in the public space, it must be explained to the artists and organizers that a planned or unplanned critique or revision could be a matter of discussion.

are registered, and selections are realized by the artists and organizers. Besides, we receive much positive feedback especially from the residents of the area, where street artworks are produced. We continuously conduct surveys in the areas and found out that the street artworks and their indirect effects on the spaces contribute to urban life as the major promotional elements of the newly founded high-toned business enterprises, which shows the matching process of the artists, locations, and artworks is working effectively.

Most importantly, the matching of the wall and the artist should be made strategically, since not every façade is suitable for every artist due to their distinctive styles and techniques

Findings and Evaluations

The findings and evaluations are also supported with the site observations done by the author that held periodically throughout the conductions of the survey. According to the findings of the questionnaires with the respondents of higher education level who support the continuity of and are acquainted with the event indicate that the commissioned street artworks in an open urban area are distinctively remarked as enhancing and enriching elements of the physical space rather than the social space. Most of the respondents are strongly agreed with positive effects of the commissioned street artworks on the physical space, such as enhancing aesthetic value, mobility, and liveliness in the neighborhood. On the other hand, creating city image, focal point, intensifying space perception remain slightly less agreed. The reason behind this finding is that the street artworks in this case study are mostly two-dimensional tall and large graffiti-inspired and mural paintings that have less interaction with the street-level due to their implementation techniques and the spatial perception could sometimes not be intensified due to the street parking on one side, which is combined with one-traffic lane. Therefore, the

observation distance of the artworks could sometimes be hindered by the mobile vehicles.

Many of the respondents are noticeably agreed with the positive effects of the commissioned street artworks on the social space, such as increasing popularity and preferability, giving enjoyment. Nonetheless, slightly small number of the respondents remains undecided about engendering community and sense of belongingness, increasing communication, participation, creativity, cultural tourism, and sense of awareness. To understand the results of this finding, duration of residence comparison chart is structured. According to the outcomes of the comparison, the respondents who reside in the city for more than 20 years are most likely to agree to the intensification of the social space via the commissioned street artworks due to their social networks and acquaintance with the neighborhood. In addition to the social space effects, some of the respondents who reside outside the field of study indicate that the street artworks neither increase the sense of security nor reduce the crime rates on the site. Therefore, the comparison chart is built upon the location of residence. A major amount of the respondents living in the field of study point out that planned and commissioned street artworks have a potential to increase the sense of security and decrease the crime rates. These statements were added to the questionnaire in consideration of the idea suggested by the broken windows theory which introduces a strategy for preventing vandalism over communicating physical surroundings (Harcourt, 1998).

The respondents of in-depth interviews with representative abilities are categorized into three main groups under governmental institutions, non-governmental organizations, and organizers/artists of the street art event. Respondents of each group answered the questions according to their knowledge, experiences, and proficiencies. Regarding all the groups, the commissioned street artworks engender effective contributions and can be used as an instrument for enriching and enhancing the physical environment and intensifying social interactions. These potential contributions should be designated, thoroughly examined, scheduled, organized and well-coordinated to be long-lasting, accepted and praised. The use of the commissioned street artworks is seen as trending cultural attractions and mostly organized in various cities around the world. Therefore, the selection of exhibition area, the artist, the contextual meaning of the artwork, the technique, and style of the artist play important roles to attain locally and even globally well-accepted, popular gatherings. The designated exhibition area of the artwork di-

rectly affects the perception of the physical and social space, and the technique of the commissioned street artwork plays an important role due to its figurative and stylistic formation. Before and during the production phase of a commissioned artwork, the users of the designated area must be informed, should participate in the creation process if necessary. The control mechanisms over artists and artworks should be minimized to achieve a creative, non-manipulated, and impactful artwork. The mutual communication between the users of the area and the artists should be encouraged and supported by the authorized committees to minimize the unexpected outcomes.

Conclusion

The effects of the commissioned street art productions of various graffiti and mural artists are researched in this survey, in order to reveal their potential influences and how to integrate the authorized street artworks in public urban areas without interfering with the creativity of the artists / street art event or neglecting the communal acceptance and the users' critical feedback. This survey was conducted in Istanbul in October and November of 2016. Istanbul embraces the global world with its geopolitical location by connecting the continents and enhances geospatial diversity by rising migration flows. Therefore, the study engenders an intriguing perspective on the global street art movement with its findings and evaluations.

Street artworks (most likely modern-day graffiti, mural and derivatives) are forming the popularity of contemporary street art events nowadays. The works which were created anonymously against the pressure of any kind of external powers and associated mostly with marginal attitudes at the very beginning, have been gradually evolving into products and commodities of global and popular culture under the consolidation of the authorized organizations, institutions and establishments.

According to the literature reviews, survey results, and face-to-face in-depth interviews with professionals, the noticeably great amount of the respondents agree that the commissioned street art implementations can be used as a tool for an effective urban intervention to enhance and enrich the physical and social spaces. Hence, the commissioned street artworks are positively affecting their surroundings due to their coordinated and announced creation phases. They add aesthetic value and help to create lively and communicative places with their creative discourses.

It is proven upon the outcomes of the survey results that the commissioned street artworks are being perceived very favorably on both physical and social spaces of urban open areas. However, the commissioned street artworks should not be displayed only as a decorative item that form an authenticity or adds color to the environment. They benefit the community through place-making, bringing the individuals together and have the ability to ignite the imagination and creativity by supporting the cultural attractions. The artistic and intellectual dimensions of a commissioned street artwork and its potential contributions on the physical and social spaces should be carefully researched, organized, well-coordinated, and composed through detailed feasibility studies by the authorities and volunteers from the non-governmental organizations if necessary. On the other hand, for a long-lasting and healthy collaboration, the participation of artists and users of the places should be equally (or semi-equally) encouraged during the creation and implementation phases, since both sides are taking active roles at the designated public open space.

The outcomes of this survey can be efficiently used as a favorable step of an upcoming commissioned street art interventions in urban areas. The mutual interaction between street artworks and their potential viewers in the shifting urban fabric anticipate an intriguing topic for future research and studies due to their great influence on physical, social, and even economic conjuncture. The surfaces in the cityscape have been used as creative and communicative mediums to express feelings, share ideologies, and cultivate public awareness and appreciation in nearly every period of world history. Therefore, sharing on urban areas becomes an important and significant socio-physical element of a space due to its constructive and beneficial contributions that have been proven in this survey thoroughly.

The contemporary street artworks and their exhibition events can contribute to the solution of many physical and social urban problems a city can face in the days to come with their rehabilitative, creative, interactive, and organized contexts. The findings and results of this survey remark that there is a need for formal and informal regulations that must be discussed in democratic debates with acknowledged authorities and volunteers for future research. Furthermore, it would be valuable to study the new integration models of how to engender collectively accepted and appreciated commissioned and noncommissioned artistic interventions in the cities.

References

- Austin, J. (2001). *Taking the train: How graffiti art became an urban crisis in New York City*. Columbia University Press, New York.
- Austin, J. (2010). More to see than a canvas in a white cube: For an art in the streets. *City*, 14(1-2), 33-47.
- Bou, J. (2005). *Street art: The spray files*. Collins Design, New York.
- Brighenti, A. M. (2010). At the wall: Graffiti writers, urban territoriality, and the public domain. *Space and Culture*, 13(3), 315-332.
- Castleman, C. (1984). *Getting up: Subway graffiti in New York*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Chmielewska, E. (2007). Framing [con] text: Graffiti and Place. *Space and Culture*, 10(2), 145-169.
- Cresswell, T. (1992). The crucial 'where' of graffiti: A geographical analysis of reactions to graffiti in New York. *Environment and Planning D: Society and Space*, 10(3), pp. 329-344.
- Cresswell, T. (1996). *In place/out of place: Geography, ideology, and transgression*. University of Minnesota, Minneapolis.
- Curtis, A., (2016). HyperNormalisation, a BBC documentary by British filmmaker Adam Curtis. [Video Blog], *Youtube*. Accessed on 15.09.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=fh2cDKyFdyU>
- Dickens, L. (2008). Placing post-graffiti: the journey of the Peckham Rock. *Cultural Geographies*, 15(4), 471-496.
- Ferrell, J. (1993). *Crimes of style: Urban graffiti and the politics of criminality*. Garland, New York.
- Forster, A. M., Vettese-Forster, S., and Borland, J. (2012). Evaluating the cultural significance of historic graffiti. *Structural Survey*, 30(1), 43-64.
- Frederick, U. K. (2009). Revolution is the new black: Graffiti/art and mark-making practices. *Archaeologies*, 5(2), 210-237.
- Hall, T., and Smith, C. (2005). Public art in the city: Meanings, values, attitudes and roles. *Interventions. Advances in art and urban futures*, p. 175-179.
- Halsey, M., and Young, A. (2006). Our desires are ungovernable: Writing graffiti in urban space. *Theoretical criminology*, 10(3), 275-306.
- Harcourt, B. E. (1998). Reflecting on the subject: A critique of the social influence conception of deterrence, the broken windows theory, and order-maintenance policing New York style. *Michigan Law Review*, 97(2), 291-389.
- Ganz, N. and Manco, T. (2004). *Graffiti world: Street art from five continents*. Abrams. New York.
- Kaya, V. (2015). *HipHop zwischen Istanbul und Berlin: eine (deutsch-) türkische Jugendkultur im lokalen und transnationalen Beziehungsgeflecht*. Transcript Verlag, Bielefeld.
- Kızıllan, G. (2017). *Kamusal alanda aykırı sokak sanatları uygulamalarının fiziksel ve sosyal mekâna etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İTÜ FBE, İstanbul.

- Kolektif. (2014). *Duvarların dili graffiti ve sokak sanatı*. Çev. M. Şeyhun. Pera Müzesi Yayınları. İstanbul.
- Lachmann, R. (1988). Graffiti as career and ideology. *American journal of sociology*, 94(2), 229-250.
- Lewisohn, C. (2008). *Street Art: The graffiti revolution*. Abrams. New York.
- Macdonald, N. (2001). *The graffiti subculture: Youth, masculinity, and identity in London and New York*. Palgrave Macmillan, New York.
- Matell, M. S., and Jacoby, J. (1972). Is there an optimal number of alternatives for Likert-scale items? Effects of testing time and scale properties. *Journal of Applied Psychology*, 56(6), 506-509.
- McAuliffe, C. (2012). Graffiti or street art? Negotiating the moral geographies of the creative city. *Journal of urban affairs*, 34(2), 189-206.
- McAuliffe, C., and Iveson, K. (2011). Art and crime and other things besides. Conceptualising graffiti in the city. *Geography Compass*, 5(3), 128-143.
- McCarthy, K. F., Ondaatje, E. H., Zakaras, L., and Brooks, A. (2001). *Gifts of the muse: Reframing the debate about the benefits of the arts*. Rand Corporation. Santa Monica.
- McCormick, C., Schiller, M., Schiller, S., and Seno, E. (2010). *Trespass: A history of uncommissioned urban art*. CA: Taschen, Los Angeles.
- Miles, M. (1997). *Art, space and the city. Public art and urban futures*. Routledge. London.
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of perception*. Translated by Donald A. Landes, Routledge. New York.
- Osgood, C. E., Suci, G. J., and Tannenbaum, P. H. (1975). *The measurement of meaning* (No. 47). 9th Printing. University of Illinois Press. Chicago.
- Ross, J. I. (Ed.). (2016). *Routledge handbook of graffiti and street art*. Routledge. New York.
- Sanders, B. (2005). *Youth crime and youth culture in the inner city*. Routledge. London.
- Schacter, R. (2008). An ethnography of iconoclasm: An investigation into the production, consumption, and destruction of street-art in London. *Journal of Material Culture*, 13(1), 35-61.
- Schacter, R. (2014). The ugly truth: Street art, graffiti, and the creative city. *Art & the Public Sphere*, 3(2), 161-176.
- Schumpeter, J. A. (2010). *Capitalism, socialism, and democracy*. Routledge. London.
- Selwood, S. (1995). *The benefits of public art: The polemics of permanent art in public places* (Vol. 770). Policy Studies Institute. London.
- Skinner, J., and Jolliffe, L. (Eds.). (2017). *Murals and tourism: Heritage, politics, and identity*. Routledge. Abingdon, Oxon.
- Snyder, G. J. (2011). *Graffiti lives: Beyond the tag in New York's urban underground*. NYU Press. New York, USA.
- Soysal, L. (2004). Rap, hiphop, Kreuzberg: Scripts of/for migrant youth culture in the world city Berlin. *New German Critique*, 92, 62-81.
- Watzlawik, M. (2014). The 'art' of identity development—Graffiti painters moving through time and space. *Culture & Psychology*, 20(3), 404-415.

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinlerarası bir yaklaşımla kenti merkez alarak hazırlanan çalışmaların yer aldığı hakemli bir dergidir. Dergi; Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda üç kez yayımlanır.

İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Yaygın kullanıma sahip dillerde yazılmış makaleler de kabul edilir. Bu makaleler orijinal biçimleriyle ya da Türkçe'ye çevrilerek kullanılır.

İDEALKENT, Kentin analizinde temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama, yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, yerel siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel yaklaşımı kenti anlamada anlamlı bulmaktadır. Bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmaları yayımlamayı kendisine ilke edinen **İDEALKENT** bu çerçevedeki sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan tüm çalışmalara açıktır.

Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayım organında yayımlanmamış, ilk defa **İDEALKENT**'te yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın **İDEALKENT**'te yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide, kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

İDEALKENT'e yayımlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir.

Bir makalenin **İDEALKENT** dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir.

İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayım için kabul edilen metinlerin, fiziki ve elektronik ortamda, tam metin olarak yayımlanmak da dâhil olmak üzere, tüm yayım hakları **İDEALKENT**'e aittir. Yazarlar **İDEALKENT**'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Dergiye başvurular sadece elektronik ortamda kabul edilir. Dergi yazım kurallarına göre hazırlanan makaleler, [Makale Gönder](#) web adresinden Makale Gönder linki kullanılarak online olarak sisteme yüklenmelidir.

Gönderilecek makaleler derginin [Yazım Kurallarına](#) uygun olarak hazırlanmalıdır.

Makale dergiye ulaştıktan sonra, öncelikle şekil yönünden (APA 6) değerlendirmeye alınır. Bu değerlendirme sürecinde, makale şekil yönünden düzeltme yapılması gerekiyorsa, makale, yazarına gerekli düzeltme bilgileri ile beraber geri gönderilir. Şekil yönünden düzeltme yapılması makalenin kabul edildiği anlamını taşımaz. Şekil yönünden

düzeltilmeler yapıldıktan sonra, makale editörler tarafından içerik olarak değerlendirilmeye alınır.

Gönderilen makaleyi gecikme veya diğer bir nedenle başka bir yerde yayınlamak isteyenler yazılı bir başvuru ile yazarlarını dergiden çekebilirler. Yayınlanması kabul edilmeyen yazılar, gerekçesi ile birlikte üç ay içinde geri gönderilir.

Yazarlara yapılacak bilgilendirmelerin tümü e-posta yoluyla yapılır.

Metnin içeriği, bilimselliği ve diğer hususlara ilişkin sorumluluğu tamamen yazar(lar)a aittir. Yazar(lar), çalışmasını göndermekle burada yazılı olan tüm şartları kabul etmiş sayılır.

İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayım için kabul edilen metinlerin, fizikî ve elektronik ortamda, tam metin olarak yayımlanmak da dâhil olmak üzere, tüm yayım hakları İDEALKENT'e aittir. Kullanılan çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin hakları da İDEALKENT'e ve anlaşmalı olarak da çizer ve fotoğrafçılarına aittir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilecek şekilde Word formatında derginin internet sitesinde bulunan [MAKALE GÖNDER](#) menüsü üzerinden gönderilmelidir.

Dergiye yayımlanmak üzere yollanan makaleler, "kör hakem" yöntemiyle değerlendirilmektedir. Editörler tarafından incelenen ve değerlendirilmesi uygun bulunan çalışmalar, iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulmaktadır. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, yazardan hakem raporuna göre düzeltme istenmesine ya da yazının reddedilmesine karar verilmekte ve karar yazara iletilmektedir. Basımı uygun bulunan yazıların, yayımlanıp yayımlanmayacağına ya da derginin hangi sayısında yayımlanacağına editörler karar verir. Yazar, süreç konusunda DergiPark sistemi veya e-posta yoluyla bilgilendirilmektedir.

İdealkent'e ulaşan yazılar için yanıt verme süresi otuz gündür. Bu süre içinde yanıtlanmayan yazılar ulaşmamış demektir. Yazılarla ilgili olumlu ya da olumsuz görüş yazara mutlaka bildirilir.

Dergiye gönderilen makalelerin değerlendirmeye alınması için ön değerlendirme aşamasında mutlaka aranan şekilsel şartlar aşağıda belirtilmiştir:

- 1- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Kelime aralıklarından atf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- 2- Dergiye gönderilen çalışma [Makale Şablonuna](#) yüklenerek gönderilmelidir.
- 3- Makale [Genişletilmiş İngilizce Özet \(Extended Abstract\)](#) ile birlikte gönderilmelidir.
- 4- Makale ile birlikte [İntihal Denetim Raporu](#) mutlaka gönderilmelidir.
- 5- [Makale telif ve etik sözleşmesi](#) mutlaka doldurulmalıdır.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 – 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)

www.idealkentdergisi.com

E-posta: idealkent@gmail.com

Nasuh Akar Mahallesi 1403. Sok. 10/5 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 Gsm: 0543 285 53 59 Faks: 0312 285 53 99

